

C.J.L. Almqvist
Samlade Verk 16

Om Svenska Uppfostringsväsendet

SAMLADE VERK 16

C.J.L. Almqvist

Om Svenska Uppfostringsväsendet

Texten redigerad och kommenterad
av Lars Burman

SVENSKA VITTERHETSSAMFUNDET

Huvudredaktör: *Johan Svedjedal*
Biträdande huvudredaktörer: *Lars Burman* och *Petra Söderlund*
(Huvudredaktör 1993–2005: *Bertil Romberg*)

Redaktionskommitté:
Gunnar Broberg, Sven-Göran Malmgren, Per Rydén,
Barbro Ståhle Sjönell, Tore Wretö

C.J.L. Almqvists Samlade Verk utges sedan 1993. Utgivningen initierades av
Almqvistsällskapet. Utgåvan har fyra underserier:

II: Journalistik, III: Otryckta verk, IV: Brev, V: Läroböcker.

En digital version av Samlade Verk publiceras även inom Litteraturbanken:
litteraturbanken.se

Parallellt med Samlade Verk (som är den kompletta, vetenskapliga utgåvan)
utger Gidlunds förlag en moderniserad urvalutgåva under titeln

C.J.L. Almqvist Skrifter.

Denna volym har utgivits med ekonomiskt stöd från Stiftelsen Riksbankens
Jubileumsfond och från Stiftelsen Björn Olof Asplunds minnesfond.

Redaktionen verksamhet har understötts genom ett anslag från
Magn. Bergvalls Stiftelse.

Abstract

Almqvist, C.J.L., Om Svenska Uppfostringsväsendet. Texten redigerad och
kommenterad av Lars Burman. Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet,
2007 (Samlade Verk 16) = C.J.L. Almqvist. On the System of Education in
Sweden. Edited by Lars Burman. (Collected Works 16)

Carl Jonas Love Almqvist (1793–1866) was one of the leading Swedish
authors of fiction as well as a controversial radical in the religious and political
debate. Svenska Vitterhetssamfundet publishes his Collected Works.

© *Lars Burman & Svenska Vitterhetssamfundet, Stockholm 2007*

Formgivning: Krister Gidlund

Printed in Sweden by Instant Book AB, Stockholm 2007

ISBN: 978 91 7230 137 5

Innehåll

Inledning	VII
OM SVENSKA UPPFOSTRINGSVÄSENDET	1
Första kapitlet. Boktryckerikonsten och Folkuppfostran	5
Andra kapitlet. Sveriges Gymnasier och äldre Skolor. I.....	16
Tredje kapitlet. Sveriges Gymnasier och äldre Skolor. II.....	33
Fjerde kapitlet. Om Universiteterna. I.....	43
Femte kapitlet. Om Universiteterna. II.....	51
Sjette kapitlet. Om Universiteterna. III.....	63
Sjunde kapitlet. Om Universiteterna. III (Fortsättning)	74
Åttonde kapitlet. Om Universiteterna. IV	95
Nionde kapitlet. Om Universiteterna. V.....	120
Tionde kapitlet. Den Geijerska ”stugan”	128
Elfte kapitlet. Om folkskolan	133
Tolfte kapitlet. Om Prelaturen.....	141
Varianter och kommentarer	155

Inledning

Kring 1840 nådde Almqvist slutet för sin praktiska lärarverksamhet. Vid samma tid tog hans journalistiska 1840-talsgärning sin början. Övergången markeras – om man så vill – av två verk. Det är dels den explosiva idyllen *Det går an* (publicerad i december 1839), dels *Om Svenska Uppfostringsväsendet*, som publicerades anonymt i artikelform 5/1 1839–24/1 1840. Den undervisningspolitiska artikelserien trycktes huvudsakligen i *Aftonbladet*, och utgjorde hans inträde i den liberala pressen.¹

Verket samlades snart i bokform och utgavs under författarens namn i september 1840. Decennieskiftet 1840 var febrilt för Almqvist. I brev till hustrun i september 1839 talar han om sina ”eviga Correcturer” och om att elden är lös i tidningarna angående *Amorina* (1839). Verket hade nu utgivits i en omarbetad version efter att ha legat opublicerat sedan 1820-talet. Almqvist påstår sig vara nöjd med mottagandet av *Amorina*: ”Dugtigt beröm, och tadel också. Det är just så det bör vara, för att vara som det bör.”² Understrykas bör att skildringarna av skärmytslingarna i pressen är från tiden innan de verkliga litterära artilleri-duellerna kring *Det går an* inleddes. *Om Svenska Uppfostringsväsendet* skulle komma att hamna i skuggan av större händelser i törnrosdiktarens litterära liv, såväl i samtiden som för eftervärlden.

Med den modiga – eller dumdristiga – publiceringen av *Det går an* gjorde sig Almqvist omöjlig vid Nya Elementarskolan i Stockholm, där han hade verkat ända sedan 1828. Situationen underlättades inte av att han tröttnat på lärarplikterna och tydligen börjat missköta dem. På

hösten 1841 tvingades slutligen den 48-årige Almqvist ta avsked från rektoratet och stod därmed utan fast försörjning. Bara ett par år tidigare hade möjligheterna sett goda ut för fortsatt avancemang i ämbetsmannavärlden.

Om Svenska Uppfostringsväsendet var ingalunda ett försök att skriva ut sig ur den pedagogiska karriären. Istället är artikelserien ett insatt och passionerat bidrag i utbildningsdebatten – ett krav på reformer i ett stelnat utbildningssystem. Almqvist samlade här sin erfarenhet och sina tankar inom hela undervisningssystemet, från folkskolor till universitet. Samtidigt utgjorde artiklarna rimligen ett meriteringsförsök, trots att de publicerades anonymt. Just vid denna tid siktade Almqvist nämligen på en professur i estetik och moderna språk i Lund. Under hösten 1838 hade han speciminerat för tjänsten, och försvarade i november två akademiska avhandlingar. Tjänsten gick dock till den blivande Shakespeareöversättaren Carl August Hagberg, men striden var inte slutgiltigt avgjord förrän våren 1840.³ *Artikelserien* om det svenska uppfostringsväsendet måste alltså skiljas från *bokversionen*. Den förra publicerades innan debatten om Almqvists moral- och äktenskapssyn infekterades och medan han fortfarande var ett möjligt namn inom ämbetskarriären. Den senare utkom efter att Almqvist förlorat striden om professuren och i realiteten tagit steget ut i den fria, politiskt radikala offentlighetens sammanhang.

Bokpubliceringen av *Om Svenska Uppfostringsväsendet* var alltså politiskt motiverad. Som inlägg i debatten kom verket lägligt. Det är uppenbart att skriften var tänkt att bidra till opinionsbildningen under riksdagen 1840–1841, som hade inletts 15/1 1840, och där många utbildningsfrågor behandlades. Dessutom bidrog bokversionen till författarens försörjning. Almqvist hade med sin förläggare Laseron avtalat ett arvode om 10 riksdaler per ark, och han räknar i ett brev till brodern Fridolf med en inkomst om minst 100 riksdaler.⁴ Men Almqvists mediala återbruk kan också ses som en medveten taktik för att effektivt nå en stor läsekrets. I ett brev till Gustaf Andersson 15/10 1839 kommenterar han sitt arbetssätt. Han säger sig vilja sprida sina artiklar i tidningarna åt alla håll för att senare samla dem i bokform. Han säger

också att "högdjuren" föraktar tidningarna, men "tusen mindre förnämna" läser dem och tvingar därmed makthavarna att uppmärksamma de politiska frågorna. Angående *Om Svenska Uppfostringsväsendet* sägs: "Min uppsats om Uppfostringsväsendet, som stått i AB, kommer också ut i bokform, sedan den först gjort sin rund. Jag vet nog, det mången mot detta mitt sätt skall anmärka, att det icke är nog förnämt, emedan jag låter 'mina saker' komma i dåligt sällskap, såsom det heter: men jag vet, hvarest det egentligen dåliga sällskapet befinner sig."⁵ Det framgår av citatet att artikelpublicering i den liberala pressen hade dåligt rykte i de kretsar som uppfattade sig som tongivande.

I *Om Svenska Uppfostringsväsendet* tecknas bland annat en förebildlig professor – nämligen en passionerad föreläsare, hängiven vetenskaplig författare och radikal politisk tänkare som inte behöver ägna sin tid åt tentamens- och examensbestyr. Tveklöst är detta ett drömt självporträtt. Och professorsdrömmen skulle bestå. Almqvist dog som bekant under antaget namn och titel: professor Westerman.

Det har hävdats att Almqvists självförståelse var lärarens snarare än diktarens.⁶ Sådan var han som profetiskt ingiven förbundsgrundare och som ledare i det värmländska äventyret som idealiserad bonde 1824–1825. Inte minst Manhemsförbundet skall ses som ett pedagogiskt projekt. Men han hade också sedan ungdomen verkat mer omedelbart som lärare. Redan 1814 blev han informator i familjen Hisinger i Finland och Stockholm, och efter återkomsten från Värmland arbetade han som vikarierande lektor på krigsskolan på Karlberg från oktober 1826 till april 1828.⁷ När experimentläroverket Nya Elementarskolan inrättades 1828 anlätades Almqvist närmast omedelbart. Rektor blev han i november 1829. Under 1820- och 30-talen var han en flitig producent av läroböcker, något som ingick i tjänstgöringen på Nya Elementar.⁸ Och redan tidigt publicerade han sig i undervisningsfrågor. I en serie artiklar i *Journalen* 1829 – som senare omarbetades till en del av artikelserien *Några Drag i Skandia* (1833–1834) – ingick en omfattande uppsats "Rörande elementar-undervisning".⁹ En koncis sammanfattning i elva punkter av sina åsikter om uppfostrings- och undervisningsväsendet skulle han komma att ge på några sidor i *C.J.L. Almqvist. Monografi* (1844–1845).¹⁰

Almqvist själv gick aldrig i skola. Han studerade i hemmet och hans mentor var den lärde morfadern Carl Christoffer Gjörwell. 1808 inskrevs han som fjortonåring vid Uppsala universitet och 5 april 1815 disputerade han för magistergraden. Han promoverades samma vår. Studierna bedrevs flitigt, men Almqvist tycks ha haft rätt lite kontakt med andra studenter även om han till exempel skrev in sig i Uppsala läsesällskap 1810.¹¹ I ett brev skriver han om Uppsalavistelsen att det var ”roligt i afseende på Studierna, men vämjeligt i afseende på Upsala-omgifvelserna”.¹² Långt senare – våren 1837 – bodde han återigen i Uppsala, nu för studier i teologi. Dessa skulle leda till prästvigning och pastorexamen. I ett brev till vännen Janne Hazelius skriver han om hur egendomlig och nedslående han finner Uppsalamiljön, och upplevelserna har säkert omedelbar betydelse för kraven på universitetsreformer i *Om Svenska Uppfostringsväsendet*. Almqvist skriver i brevet: ”Professorernes förtviflan känner du redan: de se sig årligen mer och mer öfvergifna i föreläsningarne, komma i ett allt mer fremmande och kallt förhållande till studenterna, och snart återstår intet mera, än den hvassa bekantskap, som ett ideligt examinerande alstrar, när det icke åtföljes af något mera.” Studenterna är djupt missnöjda, menar Almqvist. ”Tomheterna af så mycket, som föredrages dem, skina igenom för deras ögon”.¹³ Det är i detta brev som Almqvist först skriver om sin roll som förargelseklippa och ”torrvedsbloss i människornas kakelugnar”. Enligt honom själv är det alltså under Uppsalastudierna våren 1837 som han kommer till insikt om att det kanske är hans kallelse och uppgift att vara ett ”incitament”. Till det biografiskt relevanta för *Om Svenska Uppfostringsväsendet* hör också den varningsskrivelse han i juni 1840 fick från domkapitlet i Uppsala angående *Det går an* och *Marjam*. Tärningen hade då redan kastats, men skrivelsen bör ha stärkt Almqvist i hans konfrontationsvilja gentemot prelaterna – en vilja som bland annat manifesteras i bokversionen av *Om Svenska Uppfostringsväsendet*.

Också i Almqvists skönlitterära verk är pedagogik ett viktigt motiv. Under sommaren 1840, kort före bokversionen av *Om Svenska Uppfostringsväsendet*, utgavs romanen *Amalia Hillner*, som handlar om en

guvernant verksam på ett slott i Skåne. Stort utrymme ges åt Amalias undervisningsmetoder, och i synnerhet betonas, precis som i *Om Svenska Uppfostringsväsendet*, vikten av att konkretisera de abstrakta kunskaperna. Amalias discipel skall till exempel lära sig geografi genom att lavera kartornas kustlinjer i lämplig färg. (SV 23:75 f.) Ännu större anlagd är romanen *Tre fruar i Småland* (1–3, 1842–1843), där den grundlärde, praktiske och socialt kompetente informatorn Alexander Medenberg reformerar livet på herrgårdarna i Småland. Medenberg var för god för en examen i Uppsala och väljer i stället en till synes blygsam verksamhet på landsbygden. Om man så vill kan man se Medenbergfiguren som ett revanschistiskt självporträtt. Halvt om halvt utstött ur den inskränkta akademiska världen blir han en politisk reformator – verksam bland folket.

Om sina många läroböcker skrev Almqvist i ett ofta citerat brev till Janne Hazelius 12 och 20/12 1841: ”Jag har skrivit flera läroböcker, än någon pedagog i Sverige, sedan Gustaf Wasa, och vilka ej måste sakna all förtjänst, emedan de flesta af dem behöft uppläggas flera gånger.”¹⁴ Listan över hans läroböcker är också imponerande: en allmän, en svensk och en grekisk språklära, en lärobok i franska, en svensk rättstavningslära samt läromedel i linearteckning, aritmetik och geometri.¹⁵ Det är värt att påpeka att läroboksproduktionen går omlott med utgivningen av duodesserien av *Törnrosens bok* I–XIII, utgiven 1833–1840. Skönlitteratur och pedagogik är de två delarna i det blyxtlås som håller samman Almqvists 1830-tal.

Det svenska undervisningssystemet hade byggts upp under stormakts-tiden med latinbaserade trivialskolor, gymnasier och universitet. Segheten i systemet var betydlig och olika reformförsök lappade vidare på gamla modeller. Spänningarna i systemet förstärktes av utvecklingen från smal elitutbildning till en allt bredare massutbildning. En bit in på 1800-talet upplevdes behovet av grundläggande förändringar som mycket stort, trots att nya skolordningar införts så sent som 1807 och 1820. Den så kallade Stora uppfostringskommittén (”Snillekommittén”) förordnades i december 1825 och redan 1826 menade kom-

mitten att en experimentskola skulle inrättas i Stockholm. Förslaget inlämnades till regeringen i maj 1827 och stadfästes 20/6 samma år. Förslaget gav alltså upphov till Nya Elementarskolan. Stora uppfostringskommitténs betänkande kom 1828, och kan i mycket betraktas som en kompromiss.¹⁶ Skoldebatten skulle komma att fortsätta, och *Om Svenska Uppfostringsväsendet* bör uppfattas som ett försök att skaka rejält liv i diskussionerna.

Avgörande för intresset för de nya pedagogiska metoderna på 1820-talet var Johan Peter Lefréns framgångrika reformarbete på Kungl. Krigsakademien på Karlberg. Där infördes redan i början av årtiondet ämnesläsning för lärarna, växelundervisning och fri flyttning för eleverna, och Almqvist tog tydligen stort intryck av arbetssätten under sin tid som Lefréns underlydande. Det var också hans erfarenhet av dessa nya arbetsmetoder – till vilka vi återkommer – som gav honom entrébiljett till Nya Elementarskolan. Från Lefrén hade han rimligen hämtat eller fått stöd för sin syn i *Om Svenska Uppfostringsväsendet* på de nya skolmetoderna, på latinets uteslutande funktion som ingång till den klassiska litteraturen, behovet av fritid för lärarna och det olämpliga i kroppsaga. Hedvig Petri-Liljekrantz har menat att Almqvist förmodligen inte själv var helt medveten om att de praktiskt-pedagogiska idéerna förmedlats till honom genom Lefrén. Storsint menar hon att detta ”berodde sannolikt på att dessa idéer så väl harmonierade med hans eget humana och frisinnade väsen.”¹⁷ Men hon fortsätter med att påpeka att tankarna var gängse i samtidens pedagogiska debatt och litteratur och att det är ytterst svårt att bestämma påverkansvägar i denna pedagogiskt mycket intensiva period. Rousseau är den givna utgångspunkten, och arvet förvaltades av många. Pedagogiska märkesnamn som Almqvist själv nämner i *Om Svenska Uppfostringsväsendet* är Pestalozzi, Basedow, Fellenberg, Lancaster och Bell (s. 92). Just den schweiziska pedagogen Pestalozzi brukar ges äran för att i den moderna pedagogiken ha lyft fram konkretionens betydelse vid inläring. Almqvist ger i sin bok om linearteckning 1830 Pestalozzi rangen av pionjär och talar om: ”Åskådningförmågan till grund för kunskapers inhemtande.”¹⁸

Även när det gäller universiteten pågick diskussioner både hem-

ma och ute i Europa. I Tyskland ifrågasatte bland annat Fichte och Schleiermacher undervisningsmetoderna, i synnerhet mot bakgrund av den snabba trycktekniska utvecklingen. Behövdes verkligen universitet när så mycket kunskap fanns lättillgänglig i bokform?¹⁹ De reformer som Humboldt genomförde i det preussiska utbildningsväsendet blev mycket betydelsefulla. Med grundandet av Berlins universitet 1809–1810 hade det första verkliga forskningsuniversitetet skapats. Verksamheten vilade på *Lehr-* och *Lernfreiheit*, rätten för lärare att välja vad de vill undervisa om och rätten för studenterna att välja vilken undervisning de ville ta del av.

Allt tyder på att *Om Svenska Uppfostringsväsendet* skrevs artikel för artikel, snarare än som en helhet, men efter en övergripande plan. Ursprunglingen var artiklarna uppdelade i paragrafer, och målet tycks ha varit att ställa de äldre undervisningsverken (skola, gymnasium och universitet) mot nyare reformförsök (till exempel Nya Elementarskolan). Strukturen vidmakthålls emellertid inte helt. I bokversionen, som alltså i princip följer artikelpubliceringen, är helhetsperspektivet tydligast i början. Bokens sista tre kapitel är mer disparata, om än direkt relaterade till undervisningssystemet. Som så ofta börjar Almqvist formidabelt och med magistral överblick; så småningom luckras dock strukturen upp och blicken flackar en aning.

Det första kapitlet ägnas boktryckarkonsten och folkuppfostran. Många av idéerna kan relateras till tänkandet på kontinenten, och även för svensk del utgör det en viktig sammanfattning av moderna föreställningar om utbildningssystemet. Men det är framförallt en personlig sammanfattning av Almqvists pedagogiska ideologi. Mänskligheten är stadd i utveckling, och den epok Almqvist lever i ses som en period av demokratisering. Tryckkonsten betraktas som förutsättningen för bred folklig bildning och för samhällsreformer. På det politiska området är tidningarna det viktigaste mediet, inom det religiösa gäller andaktsböckerna och inom familjelivet framför allt romanen. Skolböckerna har, menar Almqvist, av historiska skäl vuxit fram ur andaktslitteraturen, men med tiden har det på kyrkan grundande utbildningsväsendet fått allt bredare uppgifter, och kommit att omfatta såväl språk, historia, geografi och

matematik. Mänskligheten är alltså stadd i gudomligt ordnad utveckling, och folkuppfostran är ett av medlen därtill. Utbildningssystemet behöver reformeras efter tidens behov. Att den gudomligt styrda världsutvecklingen var aktuell för Almqvist understryks av publiceringen av den väldigt anlagda *Menniskolägtets Saga*. Han utgav första häftet i september 1839, mitt under arbetet med *Om Svenska Uppfostringsväsendet*, och planen var att i ett stort verk teckna människans utveckling från äldre civilisatoriska steg till nyare. Många spår av detta tänkande återkommer i Almqvists utbildningsmanifest.

Efter första kapitlets inplacering av de pedagogiska reformförslagen i ett världshistoriskt sammanhang övergår Almqvist till att skärskåda såväl större som mindre frågor inom de svenska skolorna och universiteten. Andra och tredje kapitlen behandlar skolor och gymnasier. Problemen i dessa är läroämnena, undervisningsmetoderna, elevernas moral och lärarnas trötthet. Almqvist tar avstånd från den latinbaserade skolan, dock utan att ta avstånd från latinet. Detta har sitt stora värde som port till den klassiska litteraturen. Almqvist förespråkar dock en skola inriktad på det praktiska livet med matematik, naturkunskap och levande språk. Skolan skall ge plats för såväl de som fortsätter till universitetet som de som går ut i arbetslivet. När det gäller undervisningsmetoderna förespråkar Almqvist de som använts i hans egen experimentskola Nya Elementarskolan: monitörsystem och växelundervisning (försigkomna äldre elever undervisar yngre), ämnesläsning (lärarna undervisar i sina specialämnen och alla elever studerar samtidigt samma ämne under särskilda veckotimmar) och fri flyttning (när eleven uppnått föreskriven kunskapsnivå flyttas han upp). Vad gäller sedernas upprätthållande bör aga undvikas och pennalism motarbetas. Istället för stryk skall anmärkningsböcker användas. Området ”lärarnas trötthet” låg nära Almqvists eget hjärta – antalet veckotimmar måste minskas. Han klagar själv i breven från 1830-talen över de tyngande undervisningsplikterna på Nya Elementarskolan, men den lösning han förordar är ändå hämtad från hans egen skola. Med växelundervisning och ämnesläsning minskas arbetsbördan. Hela *Om Svenska Uppfostringsväsendet* andas stolthet och lojalitet med den skola som han verksamt deltagit i att bygga upp.

Mest utrymme ägnas universiteten, och en viktig orsak till detta var säkert Almqvists ambition att bli professor. Fjärde till nionde kapitlet är vikta för den akademiska undervisningen, och första frågan är den i samtiden diskuterade frågan om huruvida universiteten i Uppsala och Lund borde slå ihop till en central utbildningsanstalt.²⁰ Almqvist tar inte ställning, men pekar på risken för orättvisor i betygssättningen när professorer i samma ämne finns vid flera universitet. Dessutom betonar han de fördelar en placering av ett riksuniversitet till Stockholm skulle innebära. De två argumenten påminner dels om Almqvists stränga rättvise- och ordningsvilja, dels om att han alltmer kommit att välja Stockholm som kulturell maktbas, inte minst i konkurrens med Uppsala.

En kärnfråga för Almqvist är undervisningsmetoderna. I de lägre skolformerna är läraren en återhållsam handledare som skall uppmuntra eleverna i deras egna aktiva skolarbete. Vid universiteten, där studenterna är mogna för högre studier, är undervisningsformen motsatt. Aktiviteten koncentreras till professorerna, och studenterna förväntas skaffa sig en "aktiv förmåga" (s. 60) att ta till sig föreläsningarna och med utgångspunkt från dessa bedriva självständiga studier. Men kvaliteten på föreläsningarna är låg, menar Almqvist, och efterlyser intensiva, progressiva och entusiasmerande föreläsare. Det är inte formen för undervisningen det är fel på, utan professorerna. Men bristerna beror i hög utsträckning på att professorerna inte får ägna sig åt det de skall, nämligen att uteslutande föreläsa och skriva böcker. De är istället tvingade att ägna sig åt ett tidsödande examinerande och många administrativa göromål. Almqvists tanke är att universiteten inte skall examinera och rangordna sina studenter för arbetslivet, utan att ämbetsverk etc. skall genomföra inträdesprov. Det är arbetsgivaren och inte utbildningsanordnaren som skall bedöma kunskaperna. Här värnar Almqvist inte bara om professorernas rimliga arbetsförhållanden, utan betonar också sin meritokratiska syn på samhället. Konkurrensen skall vara rättvisa. Frågan om universitetsexamina bekymrade Almqvist. Inte mindre än en femtedel av boken ägnas problemet.

Almqvist ville alltså reformera professorernas arbetsuppgifter vid

universitet och i samhälle. Professorsrollen var stark och mångsidig. I 1800-talets system hade professorerna genom konsistoriet domsrätt över studenter och universitetsanställda; dessutom deltog de i stadens styrelse. Eftersom universiteten ägde stora egendomar ägnade professorerna också mycket tid åt ekonomiska frågor. Det gällde till exempel att anställa arrendatorer och övervaka universitetets finanser. Hela detta system fångar Almqvist in med begreppet "den akademiska patriarkalismen". Själva idén med faderlig och välvillig ledning finner Almqvist sympatisk, men påpekar att "*en Patriark endast duger för det patriarkaliska lifvet*" (s. 97). I hans historiska utvecklingsschema är mänsklighetens patriarkala epok slut. Nya tider ställer nya krav. Sin kritik av patriarkalismen inleder Almqvist med nationsväsendet i Uppsala och Lund. Nationerna har han egentligen ingenting emot, men de bör inte stå under överinseende av en av studenterna vald inspektor, hämtad ur professorskollektivet. Avståndet är nämligen för stort mellan en professor och en student för att relationen skall fungera.

Almqvists kritik av professorernas arbetsförhållanden utmynnar i frågan "skulle det icke vara rådligast, att låta lärde män få vara lärde män?" (s. 117) Universitetslärarna skall inte tyngas av andra göromål än egen vetenskap och akademisk undervisning.²¹ Men för att göra bra ifrån sig bör lönerna höjas. Det korta nionde kapitlet ägnas helt avlöningsfrågan; de svenska professorernas löner betraktas som låga. För Almqvist var försörjningsfrågan alltid aktuell, och med tanke på att han själv snart skulle komma att helt leva på inkomster från sin penna är den passage intressant, där han konstaterar att utländska professorer lättare än svenska kan dryga ut sina inkomster med författarintäkter. Bokmarknaden är för liten i Sverige.

Almqvist skrev i en tid av liberal vindkantring, kanske inte i Uppsalas allra konservativaste professorssalonger, men väl i andra delar av samhället. Almqvist ville stå i spetsen för reformarbetet, och att förändringar inom universitetet skedde utan hans förvållande irriterade honom. I en artikel om ärkebiskop Wallins tal vid en skolinvigning i Uppsala, publicerad i *Litteraturbladets* januarinummer 1838, offentliggjorde professorn Erik Gustaf Geijer sin övergång till en reformvän-

lig ståndpunkt. Den konservativa samhällssynen förslog inte längre för den gamle göten, och han krävde bland annat att skolan skulle frigöras från kyrkan. I februarinumrets recension av Atterboms Samlade dikter skärps tonen. I dess slut anspelar Geijer på sin egen dikt "Vikingen" och säger att för honom själv "har stugan blivit för trång".²² Geijers "avfall" – det är hans eget ordval – väckte både uppseende och vrede bland de samhällsbevarande krafterna. Men även Geijers nya meningsfränder kunde bli ironiska. I *Aftonbladet* 12/7 1839, ett och ett halvt år efter avfallet, skrev Almqvist en maliciös artikel om den geijerska "stugan", där han välkomnar Geijers viljeyttring, men kastar tvivel över historieprofessorns förmåga att verka för reformer. Husmetaforiken är hämtad från de nämnda Geijerartiklarna, där denne menar att han dithills hade hakat upp sina argument på en enda spik, "slagen i en överflödig vägg".²³ Almqvists artikel är inlyft i *Om Svenska Uppfostringsväsendet* som dess tionde kapitel, och skall illustrera svårigheterna med en inre reform av universitetet. Läsaren kan konstatera att boken med detta övergår från en objektivt analyserande hållning till en personligt polemisk. Det är uppenbart att Almqvist kände sig snuvad av Geijer på rollen som liberal härförare bland de intellektuella. I ett brev till C.J. Lénström i januari 1839 hävdar Almqvist att det är han själv som är en av de viktigaste om än hemligaste drivfjäderna till Geijers omvändelse. Han hade långt före avfallet uppmanat Geijer att inte "misskänna tiden" och lämna den i "händerna på dåligt folk." Det Almqvist säger sig ogilla är det halvgångna i Geijers liberala vändning.²⁴

Det elfte kapitlet ägnas en annan av tidens pedagogiska frågor, folkskolan.²⁵ Almqvist menar att tidens största tanke är folkuppfostran, och ser även den som en del av sin teleologiska civilisationsmodell. Hedniska länder blir kristna, kyrkan organiseras och föder högskolor, som i sin tur föder folkskolor. Folkskolans införande är ett led i Guds plan för världen, men det högre svenska prästerskapet – särskilt biskoparna – står i vägen. Dessa har kanske inte hindrat utvecklingen, menar Almqvist, men de har inte heller befordrat den. Argumentet att resurser saknas för folkskolor accepterar han inte. Istället menar han att stora delar av prästerskapet saknar nytta och att kostnaderna för dessa istället

kan användas till folkuppfostran. Lärarna behöver bli bättre. Skolor för folklärare och folklärarinnor bör inrättas, och innehållet i folkundervisningen måste breddas från läsning, räkning och skrivning till praktiska och estetiska ämnen. Folkets smak skall utvecklas. Almqvist menar till exempel att om undervisning i målning infördes, skulle snart de grå byggnaderna på landsbygden bli vackrare. För att folkskolan skall bli en framgång menar Almqvist dels att folket själv måste bibringas intresse för sina barns uppfostran och undervisning, dels att riksdagen måste uppmärksamma dess betydelse. Almqvist betonar att ett litet, välutbildat folk i kraft och värde vida överträffar ett folk av ”trälar”. Folkskolan skulle enligt Almqvist kunna ge Norden en oerhörd politisk makt. På detta sätt inlemmas Almqvists utbildningsidéer i ett nationellt, eller till och med nationalistiskt projekt.²⁶

Det avslutande kapitlet i *Om Svenska Uppfostringsväsendet* pekar återigen ut den grupp, som för Almqvist utgör en av de större onödigheterna i samhället, nämligen det högre prästerskapet.²⁷ Almqvist vill föra över den kyrkliga makten till kyrkoherdarna. Makten skall på detta sätt placeras närmare folket. Styrsystemen inom kyrkan behöver dessutom reformeras. Kapitlet kan tyckas marginellt i en bok om uppfostringsväsendet i Sverige, och det är riktigt att framställningen saknar en samlande avslutning. Men för samtiden var frågan om kyrkans organisation väsentlig för frågan om skolorna. Biskoparna var ”eforer” – inspektorer – i läroverken, och läroverkslektorer och professorer befolkade i kraft av sina ämbeten de konsistorier som styrde stiftet. Utbildning var en fråga för kyrkan. I förlängningen av Almqvists angrepp på prelaturen anar man en vilja till större självständighet från kyrkan för det svenska uppfostringsväsendet.

Tillkomst

Det har redan framkommit att *Om Svenska Uppfostringsväsendet* tillkom under en synnerligen hektisk period av Almqvists liv. Nya Elementarskolan ställde krav på honom och samtidigt hade han beslutat sig för en vågad intensifiering av den publicistiska verksamheten. Un-

der den aktuella perioden utgavs bland annat läroboken i franska (mars 1838), *Amorina* (augusti 1839) och *Det går an* (december 1839), *Menniskoslägtets Saga* (september 1839–oktober 1841), en rad folkskrifter (oktober 1839–november 1840), sex delar ur duodesserien av *Törnrosens bok* (del 8–11 i december 1838, del 12 i december 1839, del 13 i oktober 1840), första delen i imperialoktavserien av *Törnrosens bok* (december 1839), *Amalia Hillner* (juni–juli 1840).²⁸ Därtill kom nya editioner och impressioner av äldre arbeten.

Den viktiga slutpunkten för eruptionen är Frankrikeresan 1840–1841. I slutet av juli lämnade Almqvist Sverige. Efter sig lämnade han åtskilliga halvfärdiga korrektur, bland annat till *Om Svenska Uppfostringsväsendet*.

Vad gäller tillkomsten måste skillnad göras mellan artikelserie och bok. Artiklarna till alla kapitel utom de två sista publicerades med ganska stor regelbundenhet mellan 5/1 och 12/7 1839. Det skedde med ungefär två eller tre veckors mellanrum (med undantag av vissa långa bidrag som troligen styckades upp på *Aftonbladets* redaktion och publicerades i tätt på varandra följande nummer, t.ex. 4/2, 5/2, 6/2 1839). Artikeln om folkskolan publicerades först i september och de fyra artiklarna om prelaturen, som skulle komma att utgöra sista kapitlet i boken, offentligjordes mellan 14/12 1839 och 24/1 1840. (Datum för artiklarna förtecknas på s. 157 f.) Förhållandet understryker att de sista kapitlen i bokversionen inte ursprungligen ingick i planen för Almqvists genomgång av det svenska uppfostringsväsendet.

Allt tyder på att artiklarna skrevs och trycktes löpande. För detta talar det ovanliga förhållandet att det i texten finns en exakt tidsangivelse för en av artiklarnas tillkomst. I kapitlet om den akademiska patriarkalismen (kap. 8) får läsaren veta att texten skrivs klockan ”8 e. m. den 2 maj 1839” (s. 104). Den del av kapitlet där citatet ingår publicerades i *Aftonbladet* 11/5, och de två övriga kapiteldelarna – kanske skrivna senare under maj – nådde publiken 3/6 och 4/6. En dryg vecka förflöt alltså i detta fall mellan avfattande och publicering.

Om bokversionen finns följande att säga. När Almqvist reste utomlands gav han förläggaren S.I. Laseron ansvaret att färdigställa boken,

och i det ovan nämnda brevet till brodern Fridolf 19/10 1840 belyses tillkomstprocessen.

Muntligen har jag likväl lofvat Laseron att han skulle få afdraga Kostnaden för Correcturläsningen (som jag bad honom låta bestrida genom någon skicklig Magister) för *de ark*, som trycktes efter min afresa, och som jag icke sjelf kunde läsa.²⁹

Vem denne eventuelle magister var vet vi inte, men Jon Viklund har i en otryckt undersökning visat att arken 1–7 uppvisar ett högt och relativt konstant antal ändringar av såväl accidentalier och substantieller. Från ark 8 minskar variansen drastiskt. Den självklara slutsatsen är att Almqvist inte sjelf korrekturläste de avslutande arken.³⁰ Viklund noterar att förläggaren haft ett ”väsentligt mandat att ändra i texten”, men att detta främst använts för strykningar som motiveras av bokformen. Redaktören/korrekturläsaren har till exempel maskerat Almqvists sätt att i artiklarna låtsas att *Freja*-bidraget är skrivet av en annan författare än de övriga.³¹ (För de textkritiska förhållandena se vidare s. 157–197.)

Ännu i december 1840 hade Almqvist inte sett *Om Svenska Uppfostringsväsendet* i färdigtryckt form. I ett brev till brodern uttrycker han sin oro: ”L[aseron] skickade mig icke boken om svenska underv. verket, hvaröfver jag något undrar: förmodligen är också den förderfvad genom tryckfel, oagadt jag besvor L. att nyttja en förnuftig Correcturläsare, och utfäste mig att sjelf betala en sådan. Troligen har han icke efterfrågat denna min begäran, utan litat på boktryckaren, hvaraf följden blir ekon. skada för honom, och skam för mig.”³²

Mottagande

Samtidens pedagogiska debatt var omfattande och svåröverskådlig. De följande nedslagen i mottagandet av *Om Svenska Uppfostringsväsendet* kan därför sannolikt kompletteras.

Angreppet på Geijer hörde till det som uppmärksammades i pressen. I *Dagligt Allehanda* 18/7 1839 avtrycktes en god del av Almqvists

artikel, tydligen med gillande. I anslutning till artikeln sägs att "vi" alltid har beundrat och vördat Geijer men "dock icke kunnat vara blinda för de lyten, som emellanåt smyga sig på honom".

Efter publiceringen i *Aftonbladet* av kärnartiklarna i serien om uppfostringsväsendet inflöt en kritisk insändare, vilken trycktes i samma tidning 10/10 och 12/10 1839. Den anonyme insändaren har själv "11 års tjenstgöring vid nytt läroverk" och genomför en granskning av de idéer och metoder som Almqvist förespråkar för läroverken. Han finner därvid vissa användbara och andra tveksamma. Flera gånger återkommer han till att lärarnas personlighet och förmåga är avgörande, inte nödvändigtvis undervisningsmetoderna. "Man kan icke kommendera fram en lärarekorps genom trollslag". Insändaren är kunnig och moderat, och pekar på svagheter i Almqvists vision. Inte minst värjer sig insändaren mot en skarp polarisering av gamla läroverk mot nya.

Särskilt intressant är *Aftonbladets* hantering av insändaren. Den har på redaktionen inramats med inledning, avslutning och 47 kommenterande noter, som löpande går till motangrepp. Det är säkerligen Almqvist som fört pennan, och läsaren slås av den mycket hårda och sarkastiska tonen, i synnerhet i noterna. Eftersom reaktionen sprider ljus över tänkandet i *Om Svenska Uppfostringsväsendet* och Almqvists upplevelse av konfrontation, är hans avslutande kommentar i *Aftonbladet* 12/10 1839 värd att citera i sin helhet.

Vi taga här afsked af insändaren, och beklaga blott, att en skribent, som i första och största delen af sin afhandling uppstått till den gamla skolans "försvar", icke varit i stånd att uppfinna ett enda nytt skäl för sig. Är det då icke möjligt, att bekomma åtminstone något argument, af annat än det tusen gånger omsagda och vederlagda slaget och hvarigenom en framställning i denna väg kunde blifva annat än ett trivialt plagiat, af evigt rekapitulerade missförstånd? Aldrig talar man om annat än den gamla skolans *omstörtning*, att man vill hennes *undergång*, att hon behöfver *försvaras*; och synnerligen jemrar man sig öfver de gamla språkens *fördrifvande*. Hvem vill då denna omstörtning? denna undergång? detta fördrifvande? och emot

hvem behöfves försvaret? Förmodligen mest emot *de egna beskyddare*, som af falskt nit hålla igen, tills saken når en ytterlighet, der slutligen allt brister sönder. Hvem vet icke af historien, att i hvarje tid hafva till den menskliga kulturens framgång brytningar varit oundvikliga emellan gammalt och nytt; hvarvid det *vikande partiets* rop aldrig varit mindre pretentiösa än så här: "Nu går verlden under! Menniskorna dränkas i ytlighet och charlataneri! Olycklig den generation, som kommer och som nödgas lefva utan oss! Ve – o Gud, det är förbi!!!" Likväl visar oss historien, att det alldeles icke vardt förbi. Katholikerne utbasunade reformatörerna för djefvulens anhang; men icke desto mindre och fastän reformationen gick igenom, fortfor menniskoslägtet att hafva helsan och fick henne till och med förbättrad. Detta torde partiet nödgas medgifva, ehuru påkostande det visserligen må vara; ty hvar menniska vet, att den allt fortfarande utvecklingen af skolans restauration står i ett så bestämdt historiskt sammanhang med sjelva kyrkans reform, samt, att hvad vi i dessa dagar vilja, intet annat är, än den renaste konsekvens af konung Gustaf I:s och Gustaf II Adolfs arbeten för upplysningens och uppfostrans befrämjande i Sverige, att motståndarne egentligen och grundligt ingenstädes kunna hemta sina vapen, utom i *katholicismen* sjelf, i hvars sköte deras sak står med sina rötter.

När det gäller universitetskritiken fick Almqvist kraftigt mothugg av sin vedersakare V.F. Palmblad i en omfattande artikel i augustinumret av *Mimer* 1839.³³ Romantikern Palmblad, som var professor i grekiska vid Uppsala universitet, granskar i tur och ordning Almqvists åsikter om föreläsningarna, examensväsendet, den akademiska patriarkalismen, lönefrågan och angreppet på Geijer. Mest stöd får Almqvist i frågan om professorernas dåliga löner, annars betecknas artikelserien som föga överlagd, och ömsom välmenande, ömsom smädande. Palmblad ger Almqvist rätt i att många föreläsare är svaga, men pekar också på riskerna att med "skummande fraser och tomt ordprål" skapa livliga men snart försvinnande intryck hos studenterna. Dessutom menar Palmblad att "progressivt" politiskt engagemang ingalunda är nödvän-

digt för en professors ämbetsutövning. Besvärerna med examensväsendet är överdrivet, säger Palmblad, och pekar på nya problem som skulle kunna uppstå om examen flyttades bort från universitetet. Likaså finner Palmblad kritiken av den akademiska patriarkalismen överdriven. Angående artikeln om "Geijerska stugan" menar kritikern att den "innehåller åtskilliga lika många sanningslösa uppgifter, som de föregående afdelningarna, men äro [...] derjemte vida mera förnärmande."

Almqvists bok blev sannolikt av betydelse i universitetsdebatten. År 1844 använde den unge juristen J.A. Thurgren *Om Svenska Uppfostringsväsendet* som sin kanske viktigaste inspirationskälla i en svidande vidräkning med universitetens patriarkalism. I den anonyma skriften *Hemliga anteckningar om Upsala Akademi* citerar Thurgren gillande långa passager ur Almqvists skrift.³⁴

Almqvist själv om Om Svenska Uppfostringsväsendet

I det bevarade brevmaterialet säger Almqvist mycket lite om sin debattskrift. I ett brev till Atterbom 24/4 1839 kommenterar han dock kort de artiklar som är under utgivning. Almqvist skriver i brevet att vännen Atterbom verkat nedslagen av Almqvists åsikter i olika frågor och inte velat tala om dem när de träffats. Detta har gjort Almqvist ledsen, och han vill höra Atterboms invändningar. I sammanhanget lyfter han fram sin artikelserie:

Att jag publicerat en series uppsattser i Uppfostringsväg bör icke rimligen kunna hafva väckt någon ledsnad hos dig; ty der fins intet ord, som icke precist utgör hvad jag alltid tänkt, och som hvar meniska om mig alltid vetat att jag tänkt. Det kan då icke med minsta sken af logik eller rättvisa läggas mig till last, att jag gjort något "af-fall"; hvar och en, som med mig samtalat eller läst mina uppsattser i Skandia och Svea, kan icke undgå att veta, det jag alltid stått på den förnuftiga frihetens sida; och om något annat har jag icke heller nu skrivit. Det förefaller mig alldeles omöjligt, att du sjelf kan stå på någon annan sida.³⁵

Här som i andra sammanhang betonar Almqvist konstansen i sitt politiska tänkande. Artiklarna han hänvisar till är uppsatsen om elementarundervisning i serien *Några Drag i Skandia*, nämnd ovan, samt ”Undersökning om hufvudskillnaden mellan de gamles vitterhet och de nyares” i *Svea* 1831.³⁶

Forskning

Skol- och universitetsväsendets förändringar under 1800-talet har ägnats omfattande forskning, likaså Nya Elementarskolans framväxt. Jag hänvisar till litteraturförteckningens verk av Bjelfvenstam, Hörsell, Jägerskiöld, Kroksmark, Liedman, Nilehn, Nordin, Richardson, Sjöstrand, Ullman, Warne, Wennås, Wijkmark, Åstrand och Ödman. Almqvist ges ofta en framträdande, närmast symbolisk roll, till exempel av Ödman.

Almqvists verksamhet som skolman har utförligast studerats av Hedvig Petri-Liljekrantz 1923. Hon ägnar uppmärksamhet åt informatorsverksamheten, manhemsprojektet med dess mål att kombinera känsla och intellekt, Nya Elementarskolans planering och genomförande, Almqvists läroböcker samt *Om Svenska Uppfostringsväsendet*. Verket refereras med särskild hänsyn till skolfrågorna, inte till universitetsdiskussionen eller debattartiklarna. Petri-Liljekrantz betonar Almqvists gradvisa utveckling i ”praktisk och realistisk riktning”. Manhemsprogrammets svärmerier ersätts med mindre storslagna men genomförbara och nyktra idéer. Petri-Liljekrantz lyfter också fram Almqvists betoning av individuellt präglad uppfostran, elevernas självverksamhet och författarens ”medlande ståndpunkt mellan gammalt och nytt” (s. 160). Stor vikt lägger hon vid Almqvists tydliga, men endast skisserade demokratiska bildningsidéer. Petri-Liljekrantz framställning sätter inte bara in *Om Svenska Uppfostringsväsendet* i helhetsbilden av Almqvists pedagogiska verksamhet utan också i samtidens pedagogiska debatt. Bland annat visar hon att Almqvists tankar inte alltid är så originella, utan oftast ansluter till idéer som var i svang. Starkt betonas Lefréns insatser på Karlberg.

Kurt Aspelin sätter i sin undersökning av Almqvists samhällsfilosofi 1979 in artikelserien i dess strategiska publicistiska sammanhang. I sin avhandling 1987 ägnar Johan Svedjedal utrymme åt samspelet mellan Almqvist och hans förläggare, och han visar hur Laseron och Almqvist har ömsesidig nytta av bokpubliceringen av *Om Svenska Uppfostringsväsendet*. En viktig undersökning av Almqvist som informator gjordes av Magnus von Platen 1990. Almqvists självförståelse som lärare har beskrivits av Louise Vinge 1996. Hennes uppsats ger en överblick över Almqvists verksamhet som lärare och skoldebattör, den pedagogiska hållningen i Manhemsförbundet samt de didaktiska avsikterna i Törnrosens bok. Annika Ullman har i en kort artikel 2001 redogjort för sina utgångspunkter i en kommande undersökning av Almqvist som rektor och pedagogisk utopist.³⁷

I en mindre text har Lars Burman 2002 presenterat *Om Svenska Uppfostringsväsendet* och särskilt lagt vikt vid Almqvists syn på professorsrollen samt på den levande, entusiastiska och extemporerade föreläsningens betydelse. Samma år satte Johan Sjöberg in verket i ett större sammanhang genom sin universitetshistoriska avhandling om "fadersväldet" och studentpolitiken i Uppsala 1780–1850.

En editionsfilologisk undersökning av *Om Svenska Uppfostringsväsendet* gjordes av Jon Viklund i en opublicerad uppsats 2002. Han betonar skillnaderna mellan tidnings- och bokmedierna, vilket leder till att såväl författar- som läsarpositionerna skiljer sig åt. Inte minst lyfts "auktoriseringsprocessen" fram. Verket förändras genom att boken, till skillnad från artiklarna, har publicerats med angivande av författarnamn. Viklund visar också att en rad ändringar tillkommit som en följd av den nya, icke-anonyma författarpositionen. Han berör också mycket kort en rad tendenser i Almqvists bearbetning av den tidigare versionen: aktualisering, medial kontextualisering och språklig och stilistisk putsning. Dessa senare omfattar ortografi, kommaterering, undvikande av upprepningar, strävan till tydlighet och precisering samt strävan till försvenskning av utländska ord och uttryck. Viklund vill med uppsatsen dels understryka hur en text präglas av de "textkanaler genom vilka den blivit till" och dels fästa uppmärksamhet på de två ver-

sioner av *Om Svenska Uppfostringsväsendet* som föreligger: artiklarna och boken.

I sin idéhistoriska avhandling 2005 om Almqvists politiska tänkande ägnar Anders Burman ett viktigt kapitel åt diktarens utbildningspolitiska verksamhet.³⁸ Avhandlingskapitlet ”Om svenska utbildningsväsendet” ger en god introduktion till samtidens debatt. Kärnan i framställningen är de av Almqvists artiklar som samlades i *Om Svenska Uppfostringsväsendet*, men Burman hänvisar också till en rad senare artiklar och recensioner, där Almqvist återkommer till pedagogiska frågor. Burman betonar Almqvists syn på folkuppfostringens samhällsnytta; hans mål är en allmän, för alla utvecklande medborgarskola där teorin förankras i praktik och konstutövning. Burman betonar traditionen från Pestalozzi men pekar också på likheterna med Grundtvigs folkhögskoleideologi. Läroverksfrågan refereras och Burman lyfter fram hur Almqvist fäster vikt vid såväl leken som disciplinen. Almqvists ordnande vilja uppmärksammas och knyts till Foucaults maktteorier. När det gäller universitetsreformerna visar Burman att Almqvist sympatiserar med de nyhumanistiska reformer, inriktade på *Bildung* och kunskapsproduktion, som utgick från Humboldt och universitetet i Berlin. Men Burman betonar att Almqvist inte var nyhumanist. För honom var kristendom, inte den grekiska kulturen, den samlande kraften.

I första delen av sin stora biografi över törnrosdiktaren ägnar Johan Svedjedal 2007 mycket utrymme åt Almqvist som skolman. Här berörs informatorsverksamheten liksom läroboksförfattandet och Almqvists arbete som rektor.

Noter

¹ Närheten mellan de bäge verken – tidsmässigt och medialt – kan exemplifieras med publiceringen av *Om Svenska Uppfostringsväsendets* sista kapitel. Det trycktes i delar i olika tidningar, bland annat i *Aftonbladet* 16/12, där också en stor annons för *Det går an* ingår. *Om Svenska Uppfostringsväsendets* allra sista del offentliggjordes i *Freja* 24/1 1840, där slumpen velat att artikeln direkt följts av ett debattinlägg som angriper Sara Videbeck och hennes moral.

² Brev från CJLA till Anna Maria Almqvist 21/9 [1839] resp. [september 1839]. KB.

³ För en översikt av omständigheterna kring professorsstriden se Karin Monié, *Den etablerade vetenskapsmannen. Gustaf Ljunggren – svensk litteraturhistoriker*, diss. Uppsala, Stockholm 1985, s. 25–29 och där anförd litteratur.

⁴ Brev från CJLA till Fridolf Almqvist 19/10 1840. KB.

⁵ Gustaf Andersson, *Rektor Gustaf Anderssons brevväxling 1832–1863. I urval utgiven av Bert Möller*, 1, Lund 1940, s. 18.

⁶ Louise Vinge, ”Almqvist – läraren”, *Carl Jonas Love Almqvist – konstnären, journalisten, pedagogen*, Hedemora 1996 (Almqviststudier 1), s. 24.

⁷ För CJLA:s biografi se Johan Svedjedal, *Kärlek är. Carl Jonas Love Almqvists författarliv 1793–1833*, Stockholm 2007. Om verksamheten som informator se Magnus von Platen, ”Informatorn Almqvist”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* (65), 1990.

⁸ Se kapitlet ”Herr rector Almqvist” i Svedjedal 2007.

⁹ *Några drag återfinns i C.J.L. Almqvist, Filosofiska och estetiska avhandlingar*, utg. Olle Holmberg, Stockholm 1921 (Samlade skrifter IV), s. 278–307. Det var Henry Olsson som senare visade att artiklarna, med undantag av ”Fri flyttning”, hade publicerats redan aug.–okt. i *Journalen*. Han påpekar att de därmed kan betraktas som meriteringstexter för rektoratet vid Nya Elementarskolan. Henry Olsson, *Carl Jonas Love Almqvist till 1836*, Stockholm 1937, s. 329 & 362.

¹⁰ C.J.L. Almqvist, *C.J.L. Almqvist. Monografi*, red. Bertil Romberg, Stockholm 1995 (Samlade Verk 26), s. 92 f. Nyckelord är fosterländskhet, elevernas självverksamhet, svenskans betydelse framför latinets, nyttan av de nya undervisningsmetoderna, anmärkningsböcker hellre än aga, hopslagning av gymnasium och nederskola, inträdesexamen till universitetsstudier men inga andra examina i högskolan, avskaffande av den akademiska jurisdiktionen samt förbättrad elementarundervisning efter Nya Elementarskolans förebild.

¹¹ Johan Sjöberg, *Makt och vanmakt i fadersväldet. Studentpolitik i Uppsala 1780–1850*, diss. Uppsala 2002 (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 206), s. 201.

¹² Cit. efter Olsson 1937, s. 38.

¹³ 7/5 1837. Carl Jonas Love Almqvist, *Brev 1803–1866*. Ett urval med inledning och kommentarer av Bertil Romberg, Stockholm 1968, s. 111.

¹⁴ Ibid., s. 163.

¹⁵ *Allmän språklära ämnad att grundlägga och förbereda undervisningen i de särskildta språken uti den nya elementar-skolan i Stockholm*, 1829 (två ed. 1829–1835); *Svensk Rättstafnings-Lära* 1829 (c. två dussin ed./impr. under 1800-talet); *Linear-teckning ämnad att grundlägga och förbereda undervisningen uti Mathematik*, 1830; *Hufvudräkningstabeller utgörande inledning*

till de fyra räknesätten, 1831; *Räknekonst för begynnare eller praktisk aritmetik*, 1832 (fem ed./impr. 1832–1851); *Svensk Språklära*, 1832 (fyra ed. 1832–1854); *Lärobok i geometrien innefattande grunderna för läran om linier, ytor (planimetri och landtmäteri) samt solida figurer (stereometri)*, 1833 (fyra ed. 1833–1853); *Grekisk språklära till ungdomens tjänst vid högre och lägre undervisningsverk*, 1837; *Praktisk lärobok i franska språket*, 1838.

Om läroböckerna: Joh. Ax. Almquist, *Almquistiana*, s. 178–194; Hedvig Petri-Liljekrantz, *Carl Jonas Love Almqvists pedagogiska verksamhet*, Stockholm 1923 (Pedagogiska skrifter utgivna av Sveriges allmänna folkskollära-förenings litteratursällskap 105), s. 80–151; Svedjedal 2007, kapitlet ”Läroböcker”.

¹⁶ Se t.ex. Wilhelm Sjöstrand, *Pedagogikens historia* III:2. *Utvecklingen i Sverige under tiden 1809–1920*, Lund 1965, s. 84–98.

¹⁷ Petri-Liljekrantz 1923, s. 43. Om de av Lefréns tankar som CJLA tog upp se särskilt ibid. s. 41 ff.

¹⁸ C.J.L. Almqvist, *Linear-teckning ämnad att grundlägga och förbereda undervisningen uti Matematik*, Stockholm 1830, s. 21. Förorden till CJLA:s läroböcker ger för övrigt en god inblick i hans pedagogiska tänkande.

¹⁹ Området undersöks för närvarande av idéhistorikern Peter Josephson, Uppsala universitet, i det av Riksbankens Jubileumsfond stödda projektet ”Den sokratiska kontrarevolutionen. Bokmarknad och universitet i Tyskland kring sekelskiftet 1800.”

²⁰ J.G. Richert menade på 1820-talet att Uppsala universitet borde flyttas till Stockholm. Frågan om ett centraluniversitet behandlades vid flera riksdagar och av Stora uppfostringskommittén. Se Per G. Andreen, ”Till frågan om ett svenskt centraluniversitet: En diskussion på 1820-talet”, Adolf Schück & Åke Stille (red.), *Historiska studier tillägnade Sven Tunberg den 1 februari 1942*, Uppsala 1942. Anders Burman vill attribuera en till centraluniversitet mycket positiv artikel i *Aftonbladet* 8/1 1848 till CJLA, och menar att författaren radikaliserades i sin åsikt i frågan under 1840-talet. Anders Burman, *Politik i sak. C.J.L. Almqvists samhällstänkande 1839–1851*, diss. Stockholm, Stockholm/Stehag 2005, s. 347, not 80.

²¹ Redan i ett odaterat brev från CJLA till E.A. Almqvist, troligen från mars 1821, uttrycks bekymmer över professorernas icke-akademiska arbetsbörda: ”Jag har hört t.e. Geijer, upptagen af Tentamina, professionalia, academico-oconomica, juridica etc etc, ej ega mera qvar för sitt höga lif, än några *aftonstunder*.” UUB.

²² Erik Gustaf Geijer, *Samlade skrifter. Ny ökad upplaga*, red. John Landquist, VIII, Stockholm 1928, s. 111.

²³ Ibid., s. 85.

²⁴ Almqvist, *Brev*, 1968, s. 130 f.

²⁵ Kapitlet publicerades som artikel i *Aftonbladet* 4/9 1839, och kan del-

vis vara föranlett av kronprins Oscars anonyma men uppmärksammade artikel för en allmän folkskola i *Post- och Inrikes Tidningar* 1839. A. Burman, 2005, s. 113. Anders Burman påpekar att *Om Svenska Uppfostringsväsendet* utkom lägligt till 1840–1841 års riksdag där folkskolefrågan skulle behandlas. Ibid., s. 115. Den första folkskoleförordningen lagstodgades i juni 1842. Burman konstaterar att Almqvist knappast yttrade sig mer i frågan efter stadgans införande, utan istället koncentrerade sig på läroverken. Ibid., s. 116.

²⁶ A. Burman har uppmärksammat en mot CJLA:s idéer om folkuppfost-
ran fientlig artikelserie i *Svenska Biet* 12/6–4/7 1840. A. Burman 2005, s. 338
f. (not). Artikelserien var föranledd av anonyma artiklar i *Aftonbladet*. Det kan
dock konstateras att redan *Svenska Biets* skribent attribuerade fel. Almqvist
har inte skrivit de aktuella Aftonbladsartiklarna. Att så skulle vara fallet de-
menterades också i *Aftonbladet* 19/6 1840. Om folkskolorna uttalade sig CJLA
i *Aftonbladet* först 4/9 1840. Den artikeln blev elfte kapitlet i *Om Svenska
Uppfostringsväsendet*.

²⁷ Till skillnad från övriga artiklar som ingick i *Om Svenska Uppfostrings-
väsendet* publicerades bara första delen av sista kapitlet i *Aftonbladet*; de andra
två trycktes i *Dagligt Allehanda* och *Freja*.

²⁸ För en instruktiv genomgång av produktionen se bilagan ”Förlagsutgiv-
ningen av C.J.L. Almqvists böcker 1839–1842: en kronologisk översikt”, i Jo-
han Svedjedal, *Almqvist – berättaren på bokmarknaden. Berättartekniska och
litteratursociologiska studier i C.J.L. Almqvists prosafiktion kring 1840*, diss.
Uppsala 1987 (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Lit-
teraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 21), s. 372.

²⁹ Brev från CJLA till Fridolf Almqvist 19/10 1840. KB. Uppmärksammat
i Svedjedal 1987, s. 332.

³⁰ Jon Viklund, ”Från artikel till bok eller Reflektioner kring utgivningen
av Carl Jonas Love Almqvists *Om Svenska Uppfostringsväsendet*”, otryckt kurs-
uppgift, 2002, s. 5. Ark 8 börjar i föreliggande utgåva på s. 92 r. 27 med ”för
yngre barn”.

³¹ Jfr variantapparaten s. 194 f.

³² Brev från CJLA till Fridolf Almqvist 2/12 1840. KB.

³³ Idéhistorikerna Peter Josephson och Hanna Östholm, Uppsala universi-
tet, har vänligt uppmärksammat mig på artikeln.

³⁴ [Johan Adolf Thurgren], *Hemliga anteckningar om Upsala akademi.
Första häftet*, Stockholm 1844. Sidorna 95–107 i föreliggande edition återges
med smärre uteslutningar hos Thurgren s. 30–42. Långa citat från Almqvist
finns också hos Thurgren s. 43, 48, 62, 70 f. Jag tackar Johan Sjöberg som
uppmärksammat mig på Thurgrens bok.

³⁵ Brev från CJLA till P.D.A. Atterbom 24/4 1839. UUB.

³⁶ Båda återfinns i Almqvist, Samlade skrifter IV, s. 278–307, resp. 165–
202.

³⁷ Undersökningen har hittills presenterats i en otryckt konferensrapport vid Pedagogikhistoriska konferensen, Stockholm 28–29 september 2006.

³⁸ Många av iakttagelserna är först gjorda i A. Burmans egen D-uppsats 1996.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt material:

Göteborg: Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Göteborgs universitet
Burman, Anders, ”Utbildning, poesi och politik. Carl Jonas Love Almqvist om svenska uppfostringsväsendet”, D-uppsats i idé- och lärdomshistoria, Göteborg 1996

Stockholm: Kungliga biblioteket

Brev från CJLA till Anna Maria Almqvist 21/9 [1839] resp. [september 1839] (Ep. A. 5a.)

Brev från CJLA till Fritiof Almqvist 19/10 1840 resp. 2/12 1840 (Autograf-saml.)

Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek

Brev från CJLA till P.D.A. Atterbom 24/4 1839 (G 8 g.)

Brev från CJLA till Eric Abraham Almqvist trol. mars 1821 (X 251 k 5.)

I utgivarens ägo:

Ullman, Annika, ”Som om... C.J.L. Almqvist som pedagogisk utopist”, otryckt konferensbidrag vid Pedagogikhistoriska konferensen, Stockholm, 28–29 september 2006

Viklund, Jon, ”Från artikel till bok eller Reflektioner kring utgivningen av Carl Jonas Love Almqvists *Om Svenska Uppfostringsväsendet*”, kursuppgift inom Nordiskt Nätverk för Editionsfilologers doktorandkurs i Oslo sommaren 2002

Tryckt material:

Almqvist, Carl Jonas Love, *Linear-teckning ämnad att grundlägga och förbä-
reda undervisningen uti Matematik*, Stockholm 1830

–, *Filosofiska och estetiska avhandlingar*, utg. Olle Holmberg, Stockholm 1921 (Samlade skrifter IV)

- , *Brev 1803–1866*. Ett urval med inledning och kommentarer av Bertil Romberg, Stockholm 1968
- , *C.J.L. Almquist. Monografi*, red. Bertil Romberg, Stockholm 1995 (Samlade Verk 26)
- , *Amalia Hillner*, red. Lars Burman, Stockholm 1995 (Samlade Verk 23)
- , *Tre fruar i Småland*, red. Lars Burman, Stockholm 1998 (Samlade Verk 25)
- , *Menniskosläktets Saga, eller Allmänna världshistorien förenad med geografi*, red. Jon Viklund, Stockholm 2002 (Samlade Verk 19)
- Almquist, Joh. Ax., *Almquistiana. Bibliografiskt försök*, Uppsala 1892
- Andersson, Gustaf, *Rector Gustaf Anderssons brevväxling 1832–1863. I urval utgiven av Bert Möller*, 1, Lund 1940
- Andreen, Per G., ”Till frågan om ett svenskt centraluniversitet. En diskussion på 1820-talet”, *Historiska studier tillägnade Sven Tunberg den 1 februari 1942*, red. Adolf Schüek & Åke Stille, tr. Uppsala 1942
- [Anon.] ”Om den Geyerska ’Stugan’ och Om Tidningen Eos”, *Dagligt Allehanda* 18/7 1839
- [Anon.] ”Några ord med afseende på artikeln: ”om uppfostringsväsendet i Sverige. § 2.”, *Aftonbladet* 10/10 och 12/10 1839
- Aspelin, Kurt, ”*Det europeiska missnöjet*”. *Samhällsanalys och historiespekulation*, Studier i C.J.L. Almqvists författarskap åren kring 1840, I, Stockholm 1979
- Bjelfvenstam, Erik, *Sverige och Pestalozzi*, Stockholm 1927
- Burman, Anders, *Politik i sak. C.J.L. Almqvists samhällstänkande 1839–1851*, diss. Stockholm, Stockholm/Stehag 2005
- Burman, Lars, ”Om ideala professorer. C.J.L. Almquist och universiteten”, *Almqvistiana. Meddelanden från Almqvistsällskapet* 27, 2002, s. 3–7
- Geijer, Erik Gustaf, *Samlade skrifter*. Ny ökad upplaga, red. John Landquist, VIII, Stockholm 1928
- Hörsell, Ann, ”Krigsakademien 1818–1869. Reform och tradition”, *Karlberg. Slott och Skola. 1. Utbildning till officer 1792–1992*, red. Erik Norberg, Stockholm: Krigsskolan Karlbergs historiekommitté, 1992, s. 49–121
- Jägerskiöld, Stig, *Från prästskola till enhetsskola*, Stockholm 1959
- Krokmark, Tomas, *Didaktiska strövtåg. Didaktiska idéer från Comenius till fenomenografisk didaktik*, 2:a uppl., Göteborg [1989] 1994
- Liedman, Sven, *Att förändra världen – men med måtta. Det svenska 1800-talet speglat i C.A. Agardhs och C.J. Boströms liv och verk*, Stockholm 1991
- , ”In search of Isis. General education in Germany and Sweden”, i Sheldon Rothblatt & Björn Wittrock (eds), *The European and American university since 1800. Historical and sociological essays*, Cambridge 1993, s. 74–106
- Monié, Karin, *Den etablerade vetenskapsmannen. Gustaf Ljunggren – svensk litteraturhistoriker*, diss. Uppsala, Stockholm 1985

- Nilehn, Lars H., *Nyhumanism och medborgarfostran. Åsikter om läroverkets målsättning 1820–1880*, Lund 1975 (Bibliotheca Historica Lundensis XXXIII)
- Nordin, Thor, *Nya Elementarskolan i Stockholm. Ett försök att förverkliga frihetens och jämlikhetens idéer*, 1. Skolans tillkomst och det första organisationsskedet, Uppsala 1978 (Projektet frihet och jämlikhet som pedagogiska grundbegrepp inom västerländsk demokrati från slutet av 1700-talet 19)
- Olsson, Henry, *Carl Jonas Love Almquist till 1836*, Stockholm 1937
- P[almsblad, Vilhelm Fredrik], "Om Universiteterna. Till svar på en i Aftonbladet detta år införd artikel", *Mimer. Månadsskrift för Vitterhet, Historia, Philosophi och Statskunskap*, Nr 8, augusti 1839, s. 350–371
- Petri-Liljekrantz, Hedvig, *Carl Jonas Love Almquists pedagogiska verksamhet*, Stockholm 1923 (Pedagogiska skrifter utgivna av Sveriges allmänna folkskolläraryörelsernas litteratursällskap 105)
- Platen, Magnus von, "Informatorn Almquist", *Historiska och litteraturhistoriska studier* (65), 1990, s. 7–48
- Richardson, Gunnar, *Svensk utbildningshistoria. Skola och samhälle förr och nu*, 7 rev. uppl. [1977] Lund 2004
- Sjöberg, Johan, *Makt och vanmakt i fadersvåldet. Studentpolitik i Uppsala 1780–1850*, diss. Uppsala 2002 (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 206)
- Sjöstrand, Wilhelm, *Pedagogikens historia* III:2. *Utvecklingen i Sverige under tiden 1809–1920*, Lund 1965
- Svedjedal, Johan, *Almquist – berättaren på bokmarknaden. Berättartekniska och litteratursociologiska studier i C.J.L. Almquists prosafiktions kring 1840*, diss. Uppsala 1987 (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 21)
- , *Kärlek är. Carl Jonas Love Almquists författarliv 1793–1833*, Stockholm 2007
- [Thurgren, Johan Adolf], *Hemliga anteckningar om Upsala akademi. Första häftet*, Stockholm 1844
- Ullman, Annika, *Rektorn. En studie av en titel och dess bärare*, diss. Stockholm 1997
- , "Carl Jonas Love Almquist som rektor och pedagogisk utopist", *Biografi och kollektivbiografi som historisk metod*, 2001 (Meddelanden från Forum för pedagogisk historia 5), s. 83–89
- Warne, Albin, *Läroverksfrågan i vårt land under 1840-talet*, Stockholm 1959
- Wennås, Olof, *Striden om latinvåldet. Idéer och intressen i svensk skolpolitik under 1800-talet*, diss. Uppsala 1966 (Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala XLV)

INLEDNING

- Wijkmark, Henning, *Från Nya elementarskolans ungdomstid*, Stockholm 1928
- Vinge, Louise, "Almqvist – läraren", *Carl Jonas Love Almqvist – konstnären, journalisten, pedagogen*, Hedemora 1996 (Almqviststudier 1), s. 23–46
- Åstrand, Sigurd, *Försöksverksamheten vid Nya Elementarskolan*, Stockholm 1978
- Ödman, Per-Johan, *Kontrasternas spel. En svensk mentalitets- och pedagogik-historia*, 2, Stockholm 1995

Om Svenska Uppfostringsväsendet

OM

SVENSKA UPPFOSTRINGSVÄSENDET

AF

C. J. L. ALMQVIST

STOCKHOLM, 1840.

NORDSTRÖMSKA BOKTRYCKERIET.

På S. J. LASERONS *Förlag*.

FÖRSTA KAPITLET.

Boktryckerikonsten och Folkuppfostran.

Den utveckling till förbättring och frihet, som civilisationen under de sednare tiderna vunnit, och som endast nekas eller illa bedömes af den, hvars enskilda fördel kunde befinna sig i motsägelse till människotillståndets allmänna förkofran i andlig såväl som verldslig måtto, denna utveckling stödjer sig på tvenne grundpelare: *Boktryckarkonsten* och *Folkuppfostran*. Man kan säga, att den förra är grunden och varit vilkoret för den sednare. Men den sednare är likväl sjelfva målet, hvarför utan den förra skulle sakna sin verldshistoriska betydelse.

Man vet huru uppfinningen, att i oräkneliga exemplar mångfaldiga medlet till kunskaper och upplysning, ifrån början anfäktades och genom legenden om Satan och Faust fick öfver sig ryktet om att vara ett påhitt ifrån afgrunden. Det välgörande gick fram ändock, oaktadt alla hinder och rop ifrån deras sida, som påstodo, att menskligheten skulle blifva upprorisk och sönderslita sig sjelf inbördes, i samma mån som den åtnjöt bildningens gudomliga skänk. De förutspådda förderfliga följderna uteblefvo; men makten förminskades och vek så småningom bort ifrån ett lastbart och rått presterskap, våldet inskränktes hos tyranniska adelsslägter, och sjelfva 16- och 1700-talets furstar begynte slutligen finna angeläget, att rådfråga sina underlydandes opinioner, allt som de började blygas för att tala om sina nationers väl, när de togo åtgärder till samma nationers förtryck eller utsugande, och då de tillställde krig för sina familjers enskilda intressen, dem de förut oklandradt kallat sina folks intressen. Att boktryckarkonsten, jemte så mycket godt,

äfven, såsom allt jordiskt, skulle medföra något ondt – möjligheten af villfarelsers snabbare spridande – det kan ingen neka. Det var klart, att de, som under hvarjehanda täckmantlar ville försvara det falska och nedriga, också skulle kunna trycka sina afhandlingar, författade i denna anda. Så fick bokpressen arbeta för maktens missbruk, likasom för den sanna frihetens läror. Munkarne skrefvo och tryckte, lika så väl som Luther och hans anhängare. Och då den religiösa reformationen slutat sin segerkamp, för att derefter låta den politiska begynna, äfven då måste väl boktryckerierna lemna sina stilar till tjänst åt dem, som fanatiskt ville sätta läror i omlopp till förmån för de privilegierade klasserna och till utspridande af vanrykten om slöddret, folket. Likväl vet hvar och en af historien, med huru olika framgång detta skett. Verlden har aldrig förlorat på, att vissa korporationer och personer få trycka och i ljuset bringa sina hjertans tankar. Men desse begripa icke sjelfve, att det värsta, som kan hända dem, är, att få göra sig sjelfva kände.

Under alla de strider, som härigenom uppkommo, skulle naturligtvis pressen olika bedömas. Det verkligen goda, som den tillförde människorna i massa, skulle benämnas *subversivt* och förderfligt af alla dem, som så småningom subverterades, öfverändakastades; och det blef händelsen med den ena ensidiga och egoistiska korporationen efter den andra. *Ordet* hade alltid varit en stor makt, en *logokrati*, äfven så länge det blott *talades*: nu, då det både talades och i tryck utspreddes, blef denna makt fruktansvärdt förfärlig och nästan oemotståndlig. Ty en talare är blott ett enda exemplar af människa: om man bemäktigar sig detta menniskoexemplar och på något sätt gör dess stämman ohörd, så har man besegrat den makt, anden genom dess stämman kunde utöfva. Men om denna ena person skrifver, och det han skrifver tryckes och sprides, så är hans mun förvandlad till så många tusende som han behagat, hvilka tala för alla som kunna läsa, och från många hundrade olika ställen. Huru skulle man kunna tillstoppa så många munnar? Man sökte upp böckerna och brände dem på bål. Men om likväl under hela detta inquisitionsarbete blott ett enda exemplar öfversågs eller icke upptäcktes, så kunde, när som helst, detta exemplar ånyo förvandlas till så många tusende som någon boktryckare behagade. Man finner väl slutligen, att

en sådan hydra kan ingen utrota: efter halshuggningen uppväxa nya hufvuden utan tal. Emot ljuset gifves verkligen ingen hjälp. Blott emot missbruken finnes en sådan: och den består deruti, att göra menniskorna i massa så goda och upplysta, att de förakta och förkasta hvarje pressens produkt, som genom elakhet eller lögn kunde skada. Att *undertrycka* är intet medel emot boktryckeriernas gifter; men att *förakta*, det förslår. Saken är likväl den, att, oaktadt alla försök, är det ingenting som till sluts föraktas, lemnas oläst och overksam, annat än allenast det i sig sjelf föraktliga. Härpå hänger allt. Emot boktryckeriuppfinningsens alster förslår hvarje yttre makt i längden icke det ringaste, om den icke vill menniskornas bästa; ty huru litet inquisitoriska bokförföljelser uträttat, hafva vi sedan århundraden sett, och föraktets häfstång, den enda starka, är sjelf emot makten, så fort denna skulle vilja illa. Här återstår således intet annat än den enkla grundsatsen: "varen gode, upplyste och välvillige, J mäktige! så skolen J få alle med eder. Framför allt gören menniskorna i stort sådana, så hafven J *intet*, från hvad håll som helst, att frukta." Sjelfva bokpressen, denna förfärliga buse, måste då sjelf akta sig: ty vågar den alstra något nedrigt, så blir äfven den det allmänna hatets säkra rof en gång. *Förakt* och *kärlek* – det förra såsom vapen *emot*, den sednare såsom skydd *för* – blifva mensklighetens sista tvenne osvikliga, eviga stöd: och det är dit, som hela släktet sträfvar. Boktryckarkonsten är det stora *medlet* för en universal uppfostran; men denna uppfostran sjelf är intet annat, än medlet för upplifvandet i hela menskligheten af de tvenne stora krafterna, all humanitets yttersta grund, hvilka äro 1:o allmänt och afgjort Förakt (hat) emot allt, som icke är rent menskligt; samt 2:o Kärlek för allt, som är rent menskligt. – Vår närvarande tid är icke på långt när framme vid denna sista, stora epok. Vi befinna oss i den medlersta, den af boktryckarkonsten förberedda, allmänna *folkuppfostran*; och äfven blott i början af den. För att verka sitt slutliga mål, den allmänna Kärleken för det rätta, goda och sanna, liksom det allmänna Hatet emot det orätta, onda och falska, måste troligen i många århundraden arbetena för folkuppfostran först fortgå.

Man kan säga, att äfven sjelfva dessa arbeten hittills blott äro i sitt

upphof. *Uppfostran*, nemligen *af enskilda personer* eller *af enskilda korporationers barn*, har i alla tider egt rum. Dessa enskilde hafva derigenom utgjort den ensliga strått, hvarpå bildningen under årtusenden framgått. I forntiden var det till och med en grundsatts, att endast några få borde göras delaktige af bildningen. Denna bildning sjelf var derföre då ett afskildt, ett *secretum*, och ett för allmänheten obekant, ett *mysterium*. Orsaken härtill låg dels i de gamla tidernas brist på medel att göra bildningen allmän, dels också i de hedniska religionernas kastsgrundsattser, till följd af hvilka profanum vulgus, eller folket, ansågs för en oädel massa af annat grundämne, af annat frö, än de högre klassernas medlemmar, förträfflige genom sjelfva födseln. Men slutligen låg den stora orsaken till bildningens afskiljande från folket *då* just i denna bildnings beskaffenhet att bestå i sådant, som svårigen någonsin kan blifva den större allmänhetens egendom, man må lemna ut den huru beredvilligt som helst.

Christendomen var den första religion, som upptog det stora folket såsom menniskor, och utgör alltså den egentliga utgångspunkten för folkuppfostran, derigenom, att den satte bildningen sjelf på en för alla åtkomlig punkt. Alla hedniska religioner hade väl äfven omfattat eller tagit med folket; men ej annorlunda än såsom en låg, rå, passiv massa, med skyldighet att blindt lyda, tjena, föda och blöda för de invigde. Christendomen gjorde tvertom: den utgick sjelf ifrån folket. Den förklarade ingenting i djupet vara *bildning*, annat än sådant, som hvar och en, född till menniska, kunde och borde få del af. Den sätter kärlekens, godhetens, den uppriktiga trons och sanningens frukter i främsta rummet: och ingen vulgus är profan nog att afstängas härifrån. Alla de kunskaper, för öfrigt, som till det menskliga lifvets förbättring eller försköning behöfvas, blifva, praktiskt och för allmänheten taget, ej heller mera invecklade eller svårare, än att hvar och en, ej af naturen vanlotadt, deraf *kan* komma i delaktighet, allenast han *får*. Att de högre vetenskapliga spekulationerna och deras teorier i alla fall endast kunna vara ett arbete för några få, lider derföre ingen tvifvel; men skillnaden är, att dessa spekulationers populära frukter icke, såsom i forntiden, göras till samma monopolium för några få, som spekulationerna sjelfva

enligt sin natur alltid måste fortfara att vara. *Folkbildningen*, å sin sida, hvarken utestänger eller föraktar, utan tvertom behöfver den högre och djupsinnigare vetenskapliga bildningen, några enskildes yrke, som, afskilde genom arbetets natur, men icke genom yttre hinder, förkofra och utvidga den till släktets väl. Så fattad utestänger eller föraktar icke heller den högre bildningen sitt stora populära underlag, utan tvertom fröjdas af att till folket kunna utlemna och sprida allt hvad den hinner upptäcka, förarbeta och göra användbart för det allmänna. Sådan är den christna anden.

Men att under så många århundraden, ifrån christendomens stiftelse till reformationen, föga folkuppfostran egde rum, var en följd af bristen på spridningsmedel i stort. *Boktryckarkonsten* framstod, och medlet var dermed gifvet. Man har anmärkt, och med skäl, att det *mundliga föredraget*, *Talarekonsten*, härpå lidit: det stora inflytande, som förut utöfvades af talet – det personligt lefvande, mimiskt fullkomliga, genom röst och åtbörder hänförande framställningssättet – detta inflytande, nästan af elektrisk verkan, der det bär sig rätt åt, måste minskas eller falla i anseende, när en ny kraft vaknade, som till ännu större massor och från flere punkter på en gång förde ett språk, som genom talet endast kunde nå en jämförelsevis ringtaligare åhöraremängd. Likväl är denna förlust blott skenbar. Den hänryckande tal- och berättelsegåfvan behöfver alls icke bortgå ur verlden för att tryck och vidsträckt läsning finnas. Talenten att väl tala, förut nästan människornas enda bildningsmedel, har fått en medtäffarinna, som ej längre tillåter den vara ensam, och så mycket mindre låter den försjunka i dolskhet. Om *talaregåfvan* en tid dragit sig undan, liksom litet häpen för böckerna, hvilka, ehuru liggande och tigande, dock förde ett vidsträcktare språk och hördes längre än någon människostämma, så skall dock denna gåfva snart återhemta sig, sansa sig ifrån förskräckelsen, intaga sin värdighet och sin vikt igen, och bildningen vinna dubbelt på att ega tvenne medel för sin utveckling, i stället för ett.

En fråga af betydenhet har alltid varit: *hvilka slags skrifter pressen företrädesvis hade att mångfaldiga och sprida, för att verka den stora och allmänna folkuppfostran, som är dess mål?* Vid den religiösa

reformationens uppträdande voro dessa skrifter naturligtvis religiösa. Bibelöfversättningars spridande utgjorde pressens första stora arbete för folkuppfostran. Luthers theser, artiklar och småskrifter, mest af polemiskt-religiöst innehåll, flögo som blixtar åt alla håll genom Tyskland, och ifrån Tyskland utöfver Europas norra och västra länder. Att boktryckarkonsten själf är äldre än Luther, äfvensom att öfversättningar af den Hel. Skrift funnos till före honom, är sant, men de uppträdde icke i stort till folkens väl före Luther. Efter honom och de samtida reformatorerne i Schweiz, Nederland och England, blefvo tryck och spridning af dogmatiska undervisningsböcker, ämnade för de stora massorna, ett allmänt "mode". Utom de emot påfvedömet riktade stridskrifter, utgjordes tidens populära litteratur af katecheser, postillor och andaktsböcker, enkom inrättade hvar för sin sekt. Först derefter började de öfriga vetenskaperna äfven begagna sig af den nya spridningskonsten, men dröjde dock länge att öfvergå till en litteratur för folket själf, emedan den vidhöll (och gjorde det *den* tiden af naturliga skäl) sitt gamla bruk att ej uttrycka sig på hvarje lands eget språk, utan på latin.

I och med den *politiska reformationens* uppträde vidtog en ny slags populär litteratur, *Tidningarne*. De äro af en egen och ganska märkvärdig karakter, helt och hållet egnad för detta slags reformations ändamål, likasom andaktsböckerna voro det för den förutgående, den religiösa reformationen. Tidningarnes olikhet emot böcker, att periodiskt, med korta mellantider och med ganska ringa sidotal, ofta blott ett par blad, utkomma, således hastigt kunna genomläsas och visa sig ofta ånyo, innebär, hvad verkan vidkommer, en större egenhet än man i början kunde ana. Deras *skadlighet* eller *nytta* tillhör en helt annan fråga: allting *kan* vara, efter sitt mått, skadligt eller nyttigt, allt som det göres *väl* eller *illa*: andaktsböcker lika så väl som tidningar: huru ofta hafva icke andaktsböcker gjorts till rof för lågor? irrläror äro naturligtvis skadliga och farliga, huru och hvarhelst de visa sig. Nyttiga sanningar, deremot, äro helsosamma att sprida, huru och hvar som helst. Att det alltid gifvits och gifves dåliga och skadliga tidningar, nekar ingen, emedan det är dagsklart: förträffliga och gagneliga likaså. Men här är frågan om att förstå det slags karakter, den egna makt, som ligger i tid-

ningslitteraturen. *En hastig och idligen återkommande påstötning*, verkande på människornas sinnen och opinioner genom *repetition* mera än genom *djup impuls*, är hvad som här sker. *Boken* är det, som det egentligen tillhör att gifva den sednare, den djupa impulsen, det varaktiga, stora intrycket. Boken läses långsammare, kan göra anspråk på att allvarligare begrundas, kan derföre upptaga sakerna från deras rötter och utföra dem längre i sina delar. *Tidningslitteraturen* hotar nu, såsom man föregifver*), att uppsvälja *boklitteraturen*. Om så skulle hända, kunde det endast komma deraf, att den sednare blefve dålig. Om boken med hindersamheten att läsas förenar ytlighet, så besitter han svagheter, som knappt förlåtas en liten obetydlig tidningsartikel, hvilken dock allenast kostar en minut att genomgå. Bör boken då undra på om den, så beskaffad, lemnas oläst? Men försvarar den sin plats genom att hafva *värde*, så skall ingen taga platsen ifrån honom. Förstå *bok-* och *tidningslitteraturerna* sig sjelfva och hvarandra rätt, så skola de aldrig uttränga, men väl upphjelpa hvarandra. Den förra tillkommer det då, att gifva människorna de stora läror, som de behöfva väl och länge begrundas: den sednares sak är att genom lifliga, korta och hastiga påkänningar åt alla håll göra läseverlden uppmärksam på de läror, böckerna innehålla: *oupphörligt påminna* om dem, ifall de redan blifvit kända, eller i annat fall taga initiativet, *göra allmänheten uppmärksam på*, och fästa *dess intresse vid* hvad man har att vänta i sådana böcker, som tillhöra tidehvarvet och gå i seklets bana.

Vi nämde om de tvenne reformationerna, den *religiösa* och *politiska*, kyrkans och statens, och om de två slags litteraturer, andaktsböckerna och tidningarne, som utgjort och ännu utgöra deras, icke enda eller uteslutande, men dock hufvudsakliga häfstänger och spridnings-

*) Osanningen i detta föregifvande visas deraf, bland annat, att t. ex. Tyskland årligen utgifver en sådan mängd tidningar, att de knappt kunna räknas, och likväl håller intet land en rikare bokmarknad. Äfven svenska bokhandeln riktar årligen med i proportion allt flere bokalster, ehuru tidningarnes antal tilltager. Men en sanning är det, att författare af böcker, nu kanske mera än förr, måste vara uppmärksamme på sig sjelfva och söka skrifva bättre, för att kunna något gälla.

medel. Ett tredje slags reformation, *Familjelifvets* och de individuala *sedernas*, kanske viktigare än de begge föregående, kanske beggaderas mål, förestår. Den *förestår*, hvad genombrottet ut till folket beträffar, ty i ideernas verld har den redan längesedan begynt sitt arbete. Man kunde då fråga: *hvad slags litteratur är det, som företrädesvis skall utgöra familje-reformationens häfstång?* Vi svara: poesien; hufvudsakligen *Romanen* och *Dramen*. Men vi förstå då icke med poesi detta betydelselösa versmakeri, som en tid roat galanta hof och smickersjuka mæcenater; ej heller ett kram i romanväg, som blott består af tryckta sidor, der raderna räcka ända ut till marginalerna, i motsatts till poemerna, der de blott gå halfväges. Poesien kan blifva ett högst betydligt medel för folkuppfostran, om den rätt utföres och sant artistiskt behandlas. En *skildring af människan*, sådan hon verkligen är, och sådan hon är på alla punkter af lifvet: en *rättvisa*, gifven åt alla förhållanden, genom att visa hvad de på sina ståndpunkter dock äro, eller kunna vara: en *målning af alla slags naturer*, efter ländernas och klimaternas olika beskaffenheter: det vore hvad som skulle kunna intressera oss i poemerna. En artistisk framställning af detta slag, utom att djupt och oändligt *roa*, som väl ock vore ett hufvudsyfte, skulle icke mindre medföra nyttan af sann *undervisning*, emedan den gäfvé oss en blick in i tusende hemlighetsfulla förhållanden, som det alltid är och förblifver *Vetenskapen* omöjligt att klart utreda, men som *Konsten* kan låta oss förnimma och fatta sitt på egna sätt. Vi upprepa ännu en gång, att, utom nöjet, vore lärdomen här af en af de viktigaste och angelägnaste, som kunde bibringas. Ty *människan behöfver känna människan*, och dessutom, såvida möjligt är, äfven himmelen, jorden och alla naturer, dit hon kan komma. Hon behöfver känna detta, i synnerhet för att *reformera sitt sedelif*: till hvilken kunskap främst hör insigt om hvad människan betyder och är såsom *individ*, såsom *enskild karakter*. Både kyrkan och staten hafva den vanan att upptaga alla människor efter stora allmänna typer, och tyckas knappt vilja veta af annat än *varelser in abstracto*, d. v. s. varelser, som *efter föreskrift* böra kunna blifva hvad som helst, men förut, eller utan föreskrift, snarast äro ingenting. Att kyrkan och staten i sina sträfvan- den ej rätt lyckas, kommer deraf, att deras teorier alltför mycket glömt

det karakteristiska, det personliga, det som hvar menniska dock är och måste vara. Till det enskilda lifvet, *familjelifvet*, har individualiteten derföre tagit sin tillflygt; och den *rätt förstådda* romanen och dramen hafva i samma mån blifvit människorna så kära, som de deruti återfinna sig: de lära sig något verkligt, se någonting sant. Det är visserligen kyrkans och statens stora mål, att taga människan ifrån hennes egoism och föra henne in i *stora allmänna föreningsband*; men ”den man skall taga, måste man först finna”, heter ordspråket; och kyrkan så väl som staten måste derföre först finna människan, efter hvad hvarje på sin lokal och till sin person *är*, innan de kunna leda henne till det stora och ädla allmänna, som hon *bör*. Och framför allt måste kyrkan och staten begripa, att det individuala icke skall *utrotas*, utan i det allmänna *upptagas*; ty människan skall förbättras, men icke förintas. De skola lära sig förstå, att *allt* det *egna* hos individen är icke förderfligt eller egoistiskt, men att *åtskilligt* deraf är eller kan blifva så; hvarföre den högsta religiösa visdom, likasom största statskonst består i att *urskilja*, hvilka egenheter hos människan böra återhållas eller undertryckas, men hvilka andra, åter, böra framhållas och få fri luft. Denna konst är visserligen svårare än att skära allt öfver en kam, och att sedan, när man misslyckas, icke skylla på sitt eget oförstånd, utan på de enskilda människorna, som hafva den elakheten att icke vara tomma abstraktioner, utan lefvande personer.

Vi hafva framställt de tre arterna af reformationer och de tre slags litteraturerna, för att gifva en vink om, huru *uppföstran*, i stort taget, verkas af dem alla tre. Men man frågar: om de tre stora populära litteraturkolonnerna äro *andaktsböcker*, *tidningar* och *romaner*, hvar återfinna vi då alla de undervisningsböcker i vetenskaper och språk, som tillhöra uppfostringsverket? Svaret blir, enligt hvad sjelfva historien visar, att *Skolbokslitteraturen* uppvuxit på andaktsböckernas rot, och således tillhör den religiösa kolonnen inom boktryckarkonstens alster. Till en början, sedan kyrkoreformationen hunnit få fast fot, utgjordes barnundervisningen för folket af religionsämnen blott; och, der det blef mera, medkom annat egentligen endast för det religiösa skull. Våra skolor och sjelfva gymnasierna voro ifrån begynnelsen öfvervägande

theologiska. Småningom inrymdes mer och mer af *Historien*: man ansåg sig icke blott behöfva *den bibliska*, utan äfven *Fäderneslandets*, och slutligen till och med något af *Verldshistorien*, åtminstone om de fyra stora monarkierna. Men historien, för att begripas, tarfvade *Geografi*. *Räkna* och *Skrifva* dröjde länge, innan menniskorna i det hela, d. v. s. folket, dermed synnerligen fingo befatta sig: man räknade emellertid godt i hufvudet, på dalkarlavis, såsom en moderlig natur, mer än en faderlig styrelse, den tiden ännu gifvit tillgång att lära sig. Också tecknade man bomärken till underskrift. Att skrifva har först fram i de sedanaste tiderna blifvit en mera utbredd konst (ehuru de enskilde, som skrefvo förr i verlden, öfverhufvud hade en vackrare och ordentligare stil, än man nu träffar). *Språkundervisningen* var länge uteslutande *latinsk*, emedan modersmålet icke ansågs behöfva läras och något fremmande språk, utom latin, sällan förekom i böcker för den stora allmänheten. Kyrkans vetenskap lästes på latin och gör så ännu, der det skall anses rätt bevändt. Svenska historien bibringades långt in emot sextonhundratalets slut på latin. Endast *svenska Lagen* bibehöll sig på den renaste svenska*); men ett antal förordningar öfver särskilda ämnen (t. ex. Carl XI:s krigsartiklar) visa en bruten rotväliska af förderfvad tysk-fransk-svenska. Soldaterna exercerades aldrig med latinska kommandoord; och detta torde väl vara en af hufvudorsakerna, hvarföre latinet i längden ej kunde bibehålla sig såsom universalt bildningsmedel, utan måste gifva vika för modersmålet. Ty svärdets män herrska. Undervisningsverkets emancipation ifrån kyrkan gafs så. Om det var *väl* eller *illa*, denna stridsfråga skola vi framdeles särskildt upptaga.

Ifrån dessa allmänna betraktelser öfver boktryckarkonstens verkan, *folkuppföstran*, och de tre olika slags reformationerna, jemte deras hufvudsakliga litteraturgrenar, skola vi i det följande öfvergå till svenska undervisningsväsendets närvarande beskaflenhet, och dervid skärskåda

*) Likasom ock Skandinavien undsluppit att i rättsväg kufvas af *Jus romanum*, detta mästerverk, under hvars ok våra stamförvandter, de arme Tyskarne, förlorat så många af sina konstitutionella institutioner, att man nästan kan säga dem vara såsom nation alldeles upprifne och fångade i dessa millioner formaliteter, som gjort detta ädla folk till ett åtlöje.

det ännu befintliga *äldre*, i jemförelse med *huru* ett *nyare*, deremot, i sin uppkomst visar sig. Till det förra höra våra Akademier, Gymnasier och allmänna, för längesedan funderade Skolor; till de sednare den med allmänna medel stiftade nya Elementarskolan i Stockholm och den af enskilde grundlagda Hillska skolan på Barnängen. Då dessa tvenne skolinrättningar numera icke längre kunna räknas bland theoretiska luftslott, utan genom ogäfaktiga prof visat sig vara af praktiskt värde, förtjena de också tagas i betraktande för deras möjliga inverkan på rikets undervisningsverk i det hela. De förtjena det så mycket mera, då man vet och besinnar alla de otroliga svårigheter, som hvarje nytt företag i Sverige har att bekämpa: dervid är ock tillbörligt att påminna sig den uppmuntran, som de nya skolverken tid efter annan vunnit genom Kronprinsens ej sällan inträffade närvaro vid examina och terminsafslutningar.

ANDRA KAPITLET.

Sveriges Gymnasier och äldre Skolor. **I. Anmärkningar vid sjelfva läroämnena.**

Man påstod en tid, att skillnaden emellan de *äldre* svenska undervisningsverken och de *yngre* (Nya Elementarskolan och Hillska skolan) låge synnerligen deri, att de förra skulle vara den *klassiska bildningens* (de gamla språkens) stöd, de sednare deremot samma bildnings motståndare och upphäfvare, genom ett mera vidsträckt införande af studium i de moderna språken. Illusionen i ett så grundlöst påstående anade likväl många redan deraf, att hvar och en ur verkligheten hade sig väl bekant, huru liten kunskap i latin och grekiska flertalet af de personer, som genomgått de äldre undervisningsverken, innehade och bibehöll; så att den klassiska bildningens upprätthållande genom de äldre verken, inskränkte sig till att, likt mycket, vara blott en heders-titel, en *karakter utan syssla*. Man gjorde härvid det sorgliga utropet, att gamla språken således ohjelpigen måste falla, då de icke i verkligheten stöddes af sjelfva de undervisningsanstalter, som företrädesvis skulle vara deras pelare, och de nyare togos för afgjort att vara samma språks fiender. Slutligen uppdagades likväl genom de student-examina, som höllos med elever, anlände ifrån de begge nya undervisningsverken, att desse ynglingar, *äfven i latin, grekiska och hebreiska* både till kvantitet och kvalitet, kunde mera, än de ämnes-svenner, i allmänhet, som gymnasierne till student-examina insände. För svenska allmänheten blef nu på en gång klart, att dikten om hätskheten emot den klassiska litteraturen var en dikt som alla andra; och att man i undervisningsväg kunde

bibringa en ganska god kännedom i *tyska, franska och engelska*, utan att de döda språken derpå det ringaste lede.

Den andra illusionen, som man rörande de äldre undervisningsverken ihärdigt ville qvarhålla, var föreställningen om ett *patriarkaliskt förhållande* emellan lärare och lärjungar, som endast i och med klassläsningen skulle vara möjligt, men i de nya undervisningsverken, utan klassläsning, nekades kunna ega rum. Hvad denna *Patriarkalism* i sig sjelf angår, bestående från *lärarens sida* i en faderlig vård om sina gossar, en omhugsan att de måga i goda seder bibehållas eller till sådana danas, samt på kunskapsbanan fliteligen fortgå eller dertill drifvas; och från *lärjungens sida* i en barnslig vörndnad, lydnad, lit till sin lärare och kärlek för hans åtgöranden; så är det vår bestämda öfvertygelse, att en sådan patriarkalism är alldeles förträfflig, men likväl med det oeftergiffliga vilkor, *att den finnes till*. Här, framför allt, hjälper en tom titel till intet; saken sjelf måste gifvas, för att vara på något vis berömvärd. Vi äro öfvertygade, att det lyckliga förhållande mellan magister (eller lektor) och discipel, som man kallar patriarkaliskt, mer än allt annat inom skolan beror på lärarens lefvande personlighet, att väcka och underhålla; vi taga således för afgjordt, att det *kan* finnas i de äldre undervisningsverken; men vi taga för lika afgjordt, att de nyare icke mindre kunna hafva den i besittning, enär de icke heller begagna automater till lärare. Är det frågan, slutligen, att ifrån *möjligheten* öfvergå till att veta hvad af patriarkalism *verkligen* förefinnes i läroverk efter äldre metoden, och i läroverk efter den nya, så torde erfarenheten och besök på ställena gifva säkraste utslaget. Om man då t. ex. tager kännedom af tvenne instituter, begge på gymnasii-höjd i afseende på läroämnenas bibringande, och således i det fallet lika; begge belägna i samma stad, så att de yttre impulserna till bättre eller sämre seder blifva desamma; begge försedda med aktningsvärde, nitiske och skicklige lärare, så att häruti ingen skillnad finnes; men det ena baseradt på *gammal* method, det andra på *ny*, och således derutinnan olika; och det då skulle visa sig, att en lutning till disciplinarisk upplösning och obenägenhet mot lärare, till mindre godt begagnande af lärotid, och i följe deraf till mindre inhemtande af kunskaper och bibehållande af goda seder, eger rum

i det *för*ra institutet; men någon motsatts af allt detta, disciplin, förtroende mellan lärare och lärjungar jemte dermed åtföljdt bemödande till goda seder och flit, gifves i det *sednare*; så frågas billigt, på hvilketdera stället man har större anledning att tala om befintligheten af ett *verkli-gen patriarkaliskt* skol-lif?

Ingen förnuftig menniskas mening kan vara, att uttala en förkastelse-dom öfver de äldre undervisningsverken, hvilken skulle innehålla ett underkännande af det goda de i sina dagar uträttat. Historien visar de-ras uppkomst, utveckling och närvarande ståndpunkt. Ingen skam är, att *behöfva* förbättras; men skam är, att *icke vilja* det. Nationen ser tacksamt på inrättningar, som under tidernas lopp bildat så många gag-nelige, upplyste män, och äfven flera store: nationen minnes, att des-sa inrättningar till större delen förskrifva sig från Gustaf Adolfs och Christinas tidehvarf och *då* utgjorde ett steg framåt på seklets bana, just i strid mot så många katholska önskningar, hvilka den tiden ut-gjorde "den återhållande kraften." Nationen tvingas deremot nu, att anse samma inrättningar hafva glömt karakteren af sitt eget ursprung, *om* de icke följa sitt närvarande sekels billiga fordran. Hvarje ledande verks "rôle måste vara att gå i têtén, men ej i queuen"; annars inträffar det besynnerliga, att uppfostringsverken sjelfva måste göras till mål för uppfostran, i stället för att gifva en sådan.

Vi kunna här icke afhålla oss ifrån den sorgliga anmärkningen, hurusom vi ofta hört lefvande personer oförtjent till värdet nedsättas, för att lända till upprättelse och ett slags besynnerligt försvar för svag-heten hos döende institutioner. Så säger man, att de nya skolverken hafva hela sitt lyckligare utslag att tacka de utmärkte och förträffli-ge lärare för, som vid dem funnits och finnas anställde; hvaremot de gamla undervisningsverkens mindre goda resultater skulle hafva sin rätta grund i en sämre lärarepersonal. Hvad vill man väl säga härmed? Lärarepersonalen vid rikets alla gymnasier och skolor är då ett så för-kastligt *genus humanum*? Vi högakta uppriktigt lärarne både vid Nya Elementarskolan och Hillska inrättningen: vi tro, att alla samtliga kolle-gerne vid dessa tvenne verk besitta all önskelig förtjenst; men vi känna äfven lektorerna vid Stockholms gymnasium, och finna dem, ej mind-

re såsom menniskor än som lärare, de förre ingalunda underlägsne. Vi må till och med bekänna oss ega den personliga bekantskap med ganska många skol-lärare vid Stockholms öfriga läroverk, ej mindre än med de fleste lektorer i Westerås, Linköping, Calmar, Wexiö o. s. v. hela riket igenom, att vi våga anse det för en fullkomlig dikt, när man på en specifik åtskillnad, öfverhufvud, emellan de gamla och nya undervisningsverkens magistrar velat bygga orsaken till den specifika åtskillnaden emellan resultaten af sjelfva undervisningen. Saken måste hafva en annan grund; och för att derom öfvertyga enhvar, låtom oss välja ett litet exempel. Antag, att i ett ögonblick Nya Elementarskolans och Barnängsskolans samtliga 12 à 14 lärare (rektorerna inberäknade) vore förflyttade och utströdde på gymnasier och skolor af den gamla regimen, hvaremot i samma ögonblick ett erforderligt antal af de lärare, som nu stå vid de gamla läroverken, skulle befinna sig i tjänst vid de begge nya: då måste väl, om thesen är sann, stora hvälfningar tilldraga sig, Nya Elementarskolan och Barnängen till undergång, men de äldre anstalterna till uppkomst? Tror man det verkligen? Vi spå något annat. Vi spå, att när eleverna mognat för insändning till universitet, samma slags olikheter skulle visa sig då, som nu. Uppstode då någon förfäktare (nemligen med okunnighet om den här ofvan ponerade förflyttningen), så skulle förmodligen af honom samma visa sjungas, deri ånyo skulden af de gamla undervisningsverkens egenskaper beskedligen lades på deras lärare – ibland hvilka just nu de der 12 à 14 undermännen befunno sig, hvarom vi förut talat. Det är nog märkvärdigt, att desse män blifvit helt andra personer, så att de föga uträttat, sedan de blifvit flyttade? hvaremot de andra, som från gamla ordningen inkommit till den nya, med det samma också blifvit förvandlade? Man kan icke neka, att sådant måste hafva sin grund i sjelfva institutionernas olika *inre beskaffenhet*. Klart är, att oduglige lärare skämma bort undervisningen ehvar de finnas: men när duglige lärare, oaktadt all skicklighet, på det ena stället förmå uträtta *mindre* än på det andra, då ligger, såvida vanligt människoförnuft får säga sin tanke, skulden af det mindre goda hos institutionen, och icke hos lärarne. Men hvarföre skola, såsom vi ej sällan hört, magistrarne sjelfve äflas med att få lägga sig till last, hvad dem

icke tillkommer att skämmas för? Det är då en obegriplig artighet, och till på köpet en högst skadlig, emedan den fördröjer en af de viktigaste förbättringar, som i riket tarfvas. Man må icke längre skrymta: man må hvarken skylla på ephorer, konsistorier, lektorer, rektorer, kolleger, apologister eller ungdomen sjelf: ingen af alla dessa bära den egentliga skulden, mer än för så vida de envisas, att icke låta verken få förbättras.

Är det då icke görligt, att finna hvar felet ligger? Det ligger i *undervisningssättet* och i *bristen på möjlighet att rätt hålla sederna vid makt*. I afseende på utförandet af beggadera företer sig väl någon olikhet, gymnasier och skolor emellan, men de äro lika nog i afseende på graden af svaghet. Lärarne rå icke härföre, ty de äro af institutionen förhindrade, att göra någon genomgripande förbättring i hvardera. För öfrigt följer med de gamla undervisningsverken den lilla olägenheten (som man icke heller, vid jemförelse åtminstone med det ena af de nya, borde alldeles förbise), att pluraliteten af lärarne genom öfvermått af arbete och släp snart blifva så tröttade, uttråkade och dymedelst för saken (utom såvida den kan anses för en möjlig befordringstrappa) likgiltige, att de ganska förlåtligt gifva hela verket mera raggen, än man i allmänhet tror. Likväl äro en lärares kraft och kärlek för saken oundgängliga villkor för tjenstens lyckliga skötande.

I gymnasierne och skolorna äro således tre ämnen att taga i betraktande: *undervisningssättet*, *disciplinernes seder* och *lärares trötthet*.

1. Hvad det första vidkommer, behöfde en bok skrivas, om framställningen derom skulle göras fullständig. Men hvad i detta fall ofta och utförligt blifvit sagdt, måste väl ännu vara i friskt minne (man kan efterse de särskilda betänkanden och vota, som blifvit afgifna af stora *Uppfostringscomitéens* ledamöter och finnas tryckta; man läse *Skandia* III: 1. sid. 73 och följande; *Fryxells* afh. om enhet och medborgerlighet i de allm. undervisningsverken, m. fl.) För öfrigt ligger denna sak så helt och hållet inom hvarje lärares erfarenhet, och snarsagdt inom hvarje menniskas, som gått i skola och gymnasium, att här gör tillfyllest att blott *påminna* om hufvud-olägenheterna vid undervisningssättet. Härvid förekomma: a) sjelfva *läroämnena*, och b) deras *bibringande*.

a) I afseende på de *läroämnen*, som i skolor och gymnasier meddelas, finna föräldrar, som dit önska skicka sina barn, den olägenheten, att dels *sakna* eller finna i högst ringa mått ämnen, dem de för sina barn behöfva, dels märka andra *gifvas i öfverflöd*, så mycket onyttigare, som, oaktadt öfverflödet på tid och krafter, åt dem egnade, dessa ämnen likväl sedermera ute i lifvet ej alls synas till, utan bortdunsta inom de undervisades hufvuden, man vet icke hvart eller huru. Här spelar åter det olyckliga *latin*et sin farce. Detta aktningsvärda språk förtjenade sannerligen ett bättre öde, än att berömmas och dock blifva intet utaf; och vi bedraga oss visst icke, när vi påstå, att det är med latin^{et} alldeles som med rätt mycket annat i verlden, hvilket får sin graf just i hvad som ämnas till dess upprätthållande, men hvilket kan finna sin räddning der man minst väntar den, nemligen i sjelfva den förmodade fiendens led. *Latinets räddning* måste väl icke, såsom det stundom låter i lärda konversationer, vara samhällets mest vitala fråga; likväl, den må vara huru vigtig den vill, tycka vi emellertid det är synd, att en i sig sjelf god sak genom missbruk (hvilket här består i öfverdrifvet bruk, eller rättare *ohistorisk pretention*) skall förfalla till intet. Vi bekänna oss tillhöra den *verkliga historiska skolan*, d. v. s. den, som af historien låter sig undervisas om hvad tingen i sanning varit, och deraf sluter sig till hvad de nu rätteligen äro, samt huru de i sammanhang härmed nu böra behandlas. Den vidt och bredt omtalade latinfrågan sönderfaller förnuftigtvis i två afdelningar: 1:o latin^{et} såsom litteratur, eller per se, och 2:o latin^{et}, användt såsom allmänt språkmedel hos icke-latinska nationer i vetenskapliga skrifter och statsförhandlingar. Vi utbedja oss att häröfver få yttra oss något utförligare, efter latin^{et} på skol-horizonten anses för den största stjernan. Det är den sednare (romarspråkets användning af icke-romare, hvad vi ville kalla *latinitas adplicata*), som spelat en så stor figur i Europa genom hela medeltiden och ända in på sista århundradet. Kantzlispråket, ministerspråket, språket i de politiska diskussionerna olika statsmakter emellan, med ett ord, allt detta, som man må benämna det ”diplomatiska språket”, var latin; språket, hvarpå de lärde i skilda länder sinsemellan brefvexlade, utbytte sina upptäckter i acta litteraria, eller från kathedrarne föreläste, allt var latin. Detta tungomål gick

såsom en gemensam medlare, en likare, ett sensorium commune, öfver hela den delen af vår verldsdel, som i Rom såg sin andliga hufvudstad och i gudaståthållarens språk erkände det enda rätta, med hvilket alla enskilda vernakler (modersmål i de enskilda länderna) jemfördes och uppskattades till högre eller lägre värde, allt som de i grammatikal-former och syntaktiska vändningar kommo gudaståthållarens språk mer eller mindre nära. Det romerska idiomets makt, såsom latinitas adplicata, var i Europa således fullkomligt naturlig och af historien förklarbar. Men i och med katholicismens fall bröts äfven latinets välde. Det fortfor visserligen ganska länge efter reformationen att i diplomatiska och vetenskapliga förhandlingar användas; vi måste väl begripa, att tusentals menniskor icke aflägga ett uråldrigt bruk i samma stund som brukets nerv är afklippt; likasom vi väl kunna se, att katholicismen visst icke var bortblåst ur ett land samma år, som lutherska läran eller någon af de andra reformerade kyrkodisciplinerna der proklamerades – så mycket mindre som, om vi icke bedraga oss, mycket katholskt ännu i dag på sina ställen qvarstår till och med i Sverige (det annars sjelfva tyskarne anse för lutherdomens grundfäste). Ehuru följaktligen latinets af gammal vana fortfor att bibehållas till kantzlibruk långt in på 1600-talet, och som lärdt språk långt in på 1700-talet, så var dock detta bruk i sitt innersta krossadt i och med reformationen. *Modersmålen* uppvaknade i alla länder och fingo sin uråldriga rätt igen, allt som påfven vek undan utur hjerta och hufvud. Det latinbruk, som *nu* fortfor, stod icke mera som förr på naturlig grund, utan var ett nödtvång, emedan diplomaterne och de lärde ej ännu kunde uttrycka sina ämnens termer och ordasätt på modersmålen. Den frågan är ännu oafgjord, huruvida det icke hade varit en stor lycka, att få behålla ett *gemensamt språk* till meddelande af politiska förhandlingar, folken emellan, och för vetenskapliga meddelanden öfver hela verldsdel, enär det landegna lynne, som uppenbarar sig i ett modersmål *ovillkorligen* behöfs egentligen blott för ett lands poetiska skapelser. Också ser man, att *fransyskan* intog värdigheten af ett temligen allmänt vedertaget diplomatiskt språk i det sjunkande latinets ställe och lärdomen splittrade sig knappt i flera idiomer än de tre: Tyska, Engelska och Fransyska. I begge fallen,

deremot, är romarspråkets tid förbi såsom *latinitas adplicata*; detta är ett historiskt faktum, lyckligt eller olyckligt, men afgjort och ohjelp-
ligt. När så är, måste också den historiska ledningen (hvilken vi följa,
emedan vi tillhöra den historiska skolan) visa oss, att *latinitas adplicata*
icke kan tillhöra undervisningsverken, då den icke mer tillhör det öfri-
ga samhället; men såsom *latinitas per se*, eller såsom romersk litteratur,
står den derföre obehindradt kvar, liksom Grekisk litteratur, Spansk,
Italiensk, Arabisk och hvad man behagar. Hvad innebär då denna dis-
tinktion? frågar man förmodligen. Den innebär, att romarspråket bör i
undervisningsverken bibehållas såsom *litteratur*, men icke för ett afsedt
användande i diplomatiska värf och vetenskapliga böcker, emedan
detta användande de facto upphört och icke mera, om det ock vore en
välsignad gerning, till sådant bruk *kan* återföras. Det var således på
1600:talet och ett långt stycke in på 1700:talet *naturligt* och *rätt*, att i
undervisningsverken utlära konsten, icke blott att *läsa och förstå*
romerska författare, utan äfven att *tala och skriva* latin, emedan detta
talande och skrivande *då behöfdes* både för politiken och vetenskaper-
ne: behöfdes nemligen, emedan det brukades. I och med brukets fak-
tiska och oåterkalleliga upphörande är också *behovet* af latinskt talan-
de och skrivande nu slut, man må derom säga hvad man vill; och att
undervisningsverken upptaga lärjungens tid och kraft med hvad som
icke behöfves, är oförsvarligt, enär många högst behöfliga läroämnen
stå och vänta på tid och krafter. Vi påstå således, att man just för *latinets*
räddning i tid måste skilja emellan litteraturen och användningen; *bi-*
behålla den förra (romerska auktorernes studerande på samma sätt
som de grekiskes), men *aflägga* den sednare (talöfningar och chria-
skrifningar); emedan, om man äfflas att vilja bibehålla äfven den sed-
nare i den allmänna undervisningen, det nu är så ohistoriskt, så onatur-
ligt, så revolterande emot föräldrars billiga anspråk och slutligen i och
för sig sjelf så ändamålslost (då det vanligen efter studiitiden bort-
glömmes), att man utan svårighet kan förutspå, det i förargelsen sjelfva
romerska litteraturen kan komma att af människorna rent bortkastas,
blott för att man vill bringa fram hvad som strider emot naturen. Vis-
serligen höra vi den anmärkningen, att för en bättre insigt i sjelfva rom-

erska auktorerne tjenar talande och skrivande af latin. Det är alldeles sant; och lika sant är det, att man borde tala och skrifva grekiska, tala och skrifva hebreiska, tala och skrifva arabiska m. m., för att dymedelst vinna ett djupare förstånd i grekiska, hebreiska, arabiska och alla andra språk med deras författare. Man borde så: men man kan icke gå femtio år i skolan. Det är illa, men man nödgas inskränka sig. Efter man således, af årens och omständigheternas kraf, i de allmänna undervisningsverken tvingas låta bli att tala och skrifva grekiska, hebreiska, arabiska m. m. m. m., öfverlåtande åt hvar och en enskild, som af individuell håg och anlag har skäl att blifva grek, hebré, arab eller annat, att skaffa sig enkom vägledning till både talande och skrivande häraf; så måste alldeles enahanda inskränkning vara den rätta för latinet, när nu den tid faktiskt är inne, att talande och skrivande i samhället icke behöfves af detta språk mera, än af grekiska, hebreiska, arabiska, syriska. o. s. v. Man anmärker vidare, att latin-tal och latin-skrifning, om de icke mera behöfvas för egen räkning, dock äro så tjenliga för uppöfvandet af de menskliga själsförmögenheterna hos lärjungen. Man har rätt häruti, men på så sätt, att grekiskan med sin rikedom på språkfinheter kan göra samma anspråk på tjenlighet; och öfverhufvud finnes intet högre vetenskapligt ämne, som icke, väl anbragt i skolan, skänker nyttan af själsförmögenheternas förträffliga uppöfning. Att företrädesvis härtill välja latinet, var skäl och natur, den tiden latinet i samhället hade en så vidsträckt användning. Numera är skälet till företrädet borta. Hvad vi önskade få göra den mera djupsinnigt kännande och tänkande uppmärksam på, är också den egna omständigheten, huru mycket fosterländskt-karakteristiskt sinne hos gossen bortdör, huru många sympathier för det omgifvande landet, naturen och menniskorna (såsom fosterländska individer) förflyr hos barnet, då dess själs sensationer alltför tidigt upptagas af latin, eller hvad annat fremmande som helst. Tjenligare måste modersmålet vara; och enär själsförmögenheternas uppöfvande äfven kan ske med dess tillhjälp, så måste detta språk hafva ett gifvet företräde. Hvad detta sednare, eller *modersmålets initiativ*, beträffar, så är tidens opinion redan hunnen hit; men hvad det föregående, eller latin-talets och latin-chriornas aflysande vidkommer,

så veta vi ganska väl, att flera tiotal af år ännu måste åtgå, innan en så stor reformation (vid hvars inbrytande tvifvelsutän stora hus och höga murar måste störtas af förskräckelse) ens kan påtänkas; hvadan det också, till uppfyllande af all rättfärdighet, inläres uti sjelfva de nya undervisningsverken (t. ex. Nya El. skolan) fullt ut så mycket som på gymnasier och i skolor. Har fördenskull framställningen om hvad förr eller sednare nödvändigt måste åtgöras och, som vi hoppas, äfven sker till räddning af det egentliga latinstudium – de romerska författarnes väl-förstående – har framställningen häraf nu varit förtidig, så anse vi det emellertid icke böra illa upptagas, att saken på förhand en gång rent uttalades; det må nu betraktas som en *spådom* eller som ett *råd*. Dermed sluta vi jettefrågan om latinets, hvilken här bragtes å bane såsom det ena skol-ämnet, hvars öfverlastning utgjorde en olägenhet, öfverklagad af förnuftiga föräldrar och hindrande andra viktiga ämnen att i skolan tillräckligt få förekomma. – Den andra olägenheten af öfverlastadt läroämne, är den i skolor och gymnasier förekommande *Theologi*, hvarmed vi förstå *Kyrkans vetenskap*. Alla behöfva inhemta *Christendom* jemte kyrkans troslära; men kyrkans vetenskap måste endast vara nödig för kyrkans vetenskapsmän och egentliga tjenare. Det är tillämpning, en *gren*, liksom krigsvetenskap, lagfarenhet, kameral, kemi och alla andra enskilda discipliner, icke tillhörande den allmänna och elementära undervisningen, utan den högre bildning, som, efter valet af yrke, hvar och en har att förvärfva sig specialiter. Theologiens öfvervägande och tidiga studium i skolor och gymnasier var, den tiden dessa hos oss stiftades, lika så historiskt rätt, som latinets, och likaledes visar historien onödan deraf *nu*. Just till följe af reformationen voro kyrkans frågor och ämnen, jemte färdigheten att när och hvar kunna försvara dem, de reformerade samhällenas (hvaribland Sverige) högsta angelägenhet, och förblef så halftannat århundrade. Theologi gäste i alla menckliga förhållanden: icke blott christendom, utan kyrkans *vetenskap* behöfdes såsom ett andans svärd, hvarmed hvar och en måste rusta sig. Deraf nödvändigheten *då* att i skolor och gymnasier tidigt inhämta de mest invecklade dogmer. Nu är saken förändrad. Christendomen står alltid kvar såsom det oeftergifliga behovet, men theologi håller icke mera

samhällets högsta eller enda intresse i sin hand. Det är följaktligen historiskt rätt och naturenligt, att theologien nu, utelemnad ur skolor och gymnasier, uppskjutes till akademien.

Vi hafva i afseende på *läroämnena*, som i skolor och gymnasier meddelas, hittills tagit i betraktande den öfverklagade olägenheten af dem, som onyttigtvis *gifvas i öfverflöd*, och hvilka historiens vägledning anvisar oss böra dels förminskas, dels uppskjutas; vi komma nu till läroämnena, som *saknas* eller gifvas i alltför ringa mått. Denna negativa olägenhet är icke mindre känbar och svår, än den förra. Det händer ofta, att föräldrar, när de påkosta sina barns undervisning, derunder hysa den lifliga önskan, att barnen måtte lära sig sådant som de behöfva. Man har ej sällan bestridt föräldrarnes rättmätigheten af denna önskan, kallande henne oförnuftig; men hvad man egentligen har emot densamma, är, att man finner den för mycket förnuftig – så förnuftig, att man rädes. Likväl tycka vi, uppriktigt sagdt, en sådan rädsla vara högst enfaldig och öfverflödig; och emedan detta verkligen rör frågor, som för undervisningen i det hela äro af en ännu mera ”vital” beskaffenhet, än sjelfva latinfrågan, så utbedja vi oss, att äfven om dem få yttra oss utförligare och litet närmare hjertroten, än hittills skett; helst den offentliga diskussionen af ett ämne, som för alla menniskor i landet är nära nog det angelägnaste, efter det, såsom rörande hela rikets barn och uppväxande ungdom, angår ingenting mindre än hela rikets *framtid*, icke kan undvika att låta höra af sig på ett snart instundande riksmöte.

Ämnena, dem omtänksamme föräldrar i synnerhet sakna i våra elementära undervisningsverk, äro *praktisk* matematik och naturkännedom, samt *levande* språk. Af sådant meddelas antingen intet, eller för litet. Af alla barn, som ingå i de lägre läroanstalterna, hvarunder vi inbegripa de *för-akademiska* (gymnasier och skolor af alla slag), komma endast få till universitetet; och häröfver bör man icke klaga, efter man just tvertom befarar en tilltagande myckenhet af ”ämnessvenner för embetsverken (studenter)”. Här förekomma således två mäktiga skäl, att göra de för-akademiska läroanstalterna så *nyttiga* för lifvet, som möjligt: 1:o *Behovet* för alla de barn, som af egna omständigheter (an-

lag eller bristande tillgångar) aldrig ämna sig till universitetet (det vill just säga pluraliteten af dem, som gå i skolan), att få inhemta en undervisning, som ej till namnet blott, utan i sanning gifver dem medel att blifva medborgare, gagneliga för andre och försörjande sig sjelfva; 2:o *Politiken* från styrelsens sida, att icke locka (snart sagdt tvinga) flere in till universitet – och derifrån sedan in på den beklagligen så öfverlastade embetsmannabanan – än dem, som egna rikare tillgångar och utmärkta högre anlag dertill sjelfmant så drifva, att de icke kunna återhållas. Just emedan gymnasier och skolor i landet äro så opraktiska (ett höfligare uttryck, hvarmed man förstår *onyttiga* för den verld och den tid, hvori skaparen satt oss); just *deraf* bringas och föranledes långt mera ungdom, än som af naturen skulle ske, till att försöka sig vid universitet ”för att åtminstone få *något godt* af sina skol-år”, och derifrån in ibland embetsmännen, ”för att åtminstone *icke svälta ihjäl*, sedan de kostat sina föräldrar vida mer, än som behöfts till *förlag* att slå sig väl ut i någon näring, om de blott i skolan fått lära hvad dertill tjenat.” Hvilket gagn kan staten hafva af detta lidande? Hvad nytta medför skadan af trängseln emellan hundratals hungrande surnummerärer, i alla vägar tiggande och plågande sina förmän och statens ledare? Ser man då icke tydligen, att den starkaste och den mest naturliga *afledaren* för detta onda ligger i förbättringen af sjelfva de elementära läroinrättningarne? en förbättring likväl, bestående icke i relativ uppdrifning af ämnen, som redan meddelas, utan fastmer i en *förändring*, så beskaffad, att ämnen, *nyttigare för medelklassen och sjelfva folket*, i dessa inrättningar utläras. Det är verkligen politik häruti: sann och grundlig politik. Man söker nu hjälpa det onda genom *skärpt student-examen*; men man inser icke, att denna hjälp för ynglingen kommer för sent, utom att den innebär en grymhet, en bestämd orättvisa. Ty, oaktadt man i de förakademiska läroanstalterna meddelat föga annat, än hvad som tjenar vid akademien, gör man porten att komma ditin så trång, att de fleste nödgas stadna ute. Denna åtgärd påstå vi vara *för sen*, emedan gagnet af undervisningen måste afse dem, som undervisas: man måste således icke *bereda* menniskor (barn äro ock menniskor) till förfelade aspiranter af en sak, utan man måste bereda dem så, att de hafva ett gifvet

gagn af beredningen, äfven utan att behöfva ingå i en olycklig täflan. Den skärpta student-examen (så obestridd välment den af sina införare varit ämnad) liknar likväl mest en förskansning, ett bröstvärn, som akademien (och, innanför den, de öfverlupna embetsverken) gjort sig emot – *fiender* skulle man tro? nej, emot en arm, stackars ungdom, hvilken, såsom det ser ut, enkom *förts* fram till denna förskansning, att i löpgrafvarne utanföre uppoffras. Vi nyttjade ordet *enkom*; vi veta, att uttrycket är strängt, och förklara, att det naturligtvis icke drabbar någon enskild, som kunde hysa en så afskyvärd afsigt; men det drabbar oåtertägligen de för-akademiska institutionerna, *sådane de äro*. Man berättar flere kuriösa exempel på ynglingar, som i studentexamen af den akademiske examinatorsn blifvit improberade i ett ämne, *derföre* att den lärobok i ämnet, som de vid gymnasium läst och för hvilken de fullkomligen kunna redogöra, af examinator förklarades hafva varit en *oduglig lärobok*! Studentexaminatorsn kunde hafva alldeles rätt i sitt förkastande af läroboken, ty vi känna gudnås många tryckta afhandlingar i ett ämne och i ett annat, som svagt försvara sina titelblad; men vi fråga med skäl, om det hade berott på ynglingen att i det för-akademiska institutet välja hvad bok han ville? månne han derstädes ens *fått* förkasta det förkastliga, om han ock varit i stånd att inse och göra urvalet? vi fråga till och med – också med skäl, tro vi – om icke ynglingen kunde inställa sig hos sin student-examinator med grundade anspråk på *godt betyg*, enär han visste med sig att väl kunna svara för den vid gymnasium föreskrifna läroboken? Vi fråga slutligen, om detta icke mer liknar methoden att vid en förskansning emottaga en fiende, än sättet att välkomna en ung vän, som med hjertat fullt af värme och förtroende, och kanske äfven med en och annan maxim om rättvisa i hufvudet, händelsevis vunnen under den för-akademiska studiitiden, nu anländer till målet, framför allt *der* hjertligt hoppandes på *rättvisa*, innan den öfvertygelsen hinner rota sig hos honom, att en annan princip – den af *nåd* eller *onåd* – vid betygsutdelningar skall vara den egentligen förträffliga. Vi veta väl, att, till mensklighetens heder, icke alltför många fall vid studentexamina varit så absurda, som det nyss berättade; men till och med om också något sådant aldrig händt, så står i alla fall den stora ändamålslösheten

– för att gifva orättvisan och grymheten ett angenämare namn – onekligen qvar, att gifva barn en undervisning, så beskaffad öfverhufvud, att den tjenar dem till föga eller intet, med mindre de blifva studenter; men hvilken undervisning genom institutionens svaghet, der den meddelas, tillika i allmänhet blir så dålig, att de fleste ej *lyckas* blifva det enda, som skulle tjena dem till något, nemligen studenter. Vi erkänna fullkomligt och med odelad högaktning den eller de mäns nit, som genom skärpt studentexamen velat bota ett stort ondt; vi veta, kanske närmare än mången, att det icke ännu stått i denna eller dessa mäns makt, att tillvägabranga hvad som allmänt behöfdes i stället – elementarundervisningsverkens reorganisation – och att de derföre, hellre än intet, ville genom den ryktbara skärpningen uträtta åtminstone något, så länge. Men detta hjertliga erkännande i anseende till personerna hindrar oss icke att se det sanna förhållandet med saken. Vi hylla den grundsatsen, att menniskotillståndet föres mera framåt till godt genom att kraftigt *förebygga* det onda, än genom *straff efteråt*, som merendels göra det onda värre och dess olycka ohjelpig: framför allt måste den grundsatsen gälla om menniskor i barna- och ynglingaåldern. Vi skola närmare utlåta oss härom, när vi komma till den ömma frågan om *sedernas* vidmakthållande i läroverken. Men nu så länge önska vi blott vända uppmärksamheten på den omständigheten, huruvida det kan vara lämpligt att tillfoga ungdom ett slags straff för hvad den egentligen icke brutit? och ifrågasätta: manne icke den skärpta studentexamen är ett sådant? Icke visar den sig som straff för ynglingar, utgångne ur de begge nya undervisningsverken, för hvilka den faktiskt slagit utmärkt väl ut, om man också kan spåra händelser, der studentbetygen för dem vacklat emellan nåd och onåd, i stället för att fota sig på enkel rättvisa; men vi tala här ännu öfverallt om de äldre verken och följaktligen om studentexamens förhållande till *dem*. Här är det svårt, att icke se ett straff, och i allmänhet ett ganska oförskyldt straff. Huru lifligt åtskillige gymnasii-eforer beklagat sig deröfver, är också bekant, äfvensom huruledes beskedligare academici derföre göra den skärpta studentexamen allt mjukare och mjukare. Men hvad är då detta? Jo, det är endast *nåd*, i stället för den *onåd* vi ofvanföre citerat: ingenstädes är det *rätt*. Och hvarföre? Jo, ty

man vet icke hvart och huru man skall vända sig.

Är det då icke så godt att en gång vara uppriktig? Gör man de lägre undervisningsverken så verkligt nyttiga för den verld och den tid, hvori Gud satt oss och våra barn, att de deraf hafva sant gagn och ett godt medel för utkomst och ädelt lefnadssätt, utan att behöfva aspirera till student i andra fall än då rikare tillgångar och själsanlag dertill billigt och väl föranleda; så skall följdén ovillkorligen blifva, att ingen anmäler sig till akademisk inträdes-examen (studentblifning) utan med så fullgod beskaffenhet, att fara för lycklig genomkomst vid detta tillfälle ej uppstår. Då må fordringarne för studentexamen skärpas huru mycket man helst finner för godt. Deraf uppstår då ingen olycka; intet straff eger rum för obruten sak; och man skall se sjelfva akademierna börja uppblomstra genom att endast besökas af studenter med intresse för de akademiska studierna. Detta ”om akademiernas möjliga flor” tillhör väl något, som vi först i det följande hafva att behandla; men vi finna icke nu den anmärkningen ur vägen, att rädslan för akademiernas förfall genom elementar-läroverkens uppkomst är högeligen ogrundad. Alla vinna på att alla vinna. Ett universitets lycka består icke i att hafva omkring sig det högsta möjliga *antal* af personer, som fått benämning af *cives academici*, utan deruti, att hafva *cives*, som sannerligen äro *academici*; de må också vara mindre talrika, det gör ingenting. Ty det förhåller sig med studenter, ehuru i ödmjukare mån, alldeles som med professorer: vi känna universiteter i Europa, som njuta af ett vida utbreddt rykte blott för *ett enda* stort professorsnamn; och andra gifvas, som knappt någon känner, fast de hafva sina trettio professorer på lektionskatalogen. Så underligt är det stäldt i verlden.

I och med detsamma vi oförstäldt uttalat hvad som utgjort alla tänkande föräldrars lifliga önskan i hela landet: vinnandet af en mera *nyttig* rigtning i valet af *läroämnen* för de *lägre* undervisningsverken; så måste vi derjemte kortligen redogöra för hvad som bör bestämma detta val. Vi anse att detta icke kan vara lika öfverallt i verlden, emedan nyttan beror på folkets, landets och tidehvarfvets ställning. Vi ville i första rummet anföra *praktisk matematik* (hvari vi inbegripa grunderna för alla grenar af använd geometri, byggnadskonst, landtmätarkonst, me-

kanik, hydrostatik, navigationslära m. m.), af det skäl, att svensken såsom nordbo har ett utmärkt sinne härför, och vårt vidsträckta land, rikt på vattudrag, mer än många andra bjuder och likasom manar till uppresande af mekaniska verk och byggnader, tusenfaldiga till slag likasom till antal, och för hvilkas uppsättande denna undervisning behöfves. Vårt land gifver också genom sitt öfverflöd på trädvaror och jern det rikaste material för uppförande af sådana anläggningar. Våra vidsträckta kuster, fullsatta med de raskaste skärgårdsboer, påminna oss om att vi borde se vår nation inom rangen af världens största *sjöfarare*, om ej alltid för egen räkning, ifall vårt land skulle sakna utförselprodukter, dock för frakt. *Åkerbruken* kan icke hos oss vara en uteslutande näring: vi äro af landets och folkets lynnen hänvisade på fyra eller fem jemngoda och stora hufvudnäringar, allt efter landskapens olikhet; men för ett lyckligt bedrivande af dem alla fordras undervisning, först och främst af praktisk matematik, dernäst af så mycken naturvetenskap (populär kemi, agronomi o. s. v.), som på medelklassen och folket med fördel belöper sig, och slutligen af lefvande språk. Vi sätta språken sist ibland ämnena, hvaröfver någon kanske undrar. Det är klart, att Tyska, Franska och Engelska alltid till mer eller mindre grad skola vara nödiga för Sveriges innebyggare i det hela; men vi förmoda, att, allt som en utvidgad boktryckarverksamhet och en förbättrad bokhandel till nationen sprida undervisande skrifter på vårt eget språk, skall nödvändigheten af de tre utländska småningom finna sig något sammandragen till de enskildare samhällscirklar, der bekantskapen med det utländska särdeles roar, eller der sysselsättningen med vetenskapliga arbeten, som ej på vårt språk ännu hunnit utgifvas, hör till tjensten. Af dessa anledningar gäfvö vi de der språken rummet efter de andra ämnena, åtminstone för den större mängden.

En fråga för läroämnena i elementar-undervisningsverken återstår. Då vi nemligen på grund deraf, att de fleste barn ej komma till universitet, försvarat föräldrars rätt, att åt dessa sina barn erhålla tjenlig och gagnelig, fast icke till akademi förberedande undervisning; men alltid ändå något antal barn blir öfver, som, till följe af rikare tillgångar och naturanlag, ämnas till universitet, så måste äfven åt dem passande ele-

mentarbildning vara att tillgå. Genom denna anmärkning är det som man föres in på den så beryktade tvistefrågan om *de dubbla bildningslinierna*; och man finner lätt huru detta för ingen del, såsom åtskillige påstått, blott är ett theoretiskt hugskott, utan en af sjelfva sakernas tillstånd nödvändigt framkallad utväg. Men den frågan kan icke redigt upptagas och afgöras, förrän en och annan blick först blifvit kastad på sjelfva universitets-läsningen, hvarföre vi nu måste hänvisa dit.

TREDJE KAPITLET.

Sveriges Gymnasier och äldre Skolor.

II. Anmärkningar vid methoden att bibringa läroämnena. Skol-disciplin. Lärarnes trötthet.

Ifrån läroämnena sjelfva (undervisningens *material*) öfvergå vi nu till det i skolor och gymnasier gängse sättet att *bibringa* dem; vi mena olägenheterna i *metoden* (undervisningens *form*.) Vi stöta här genast på ingenting mindre än de vidt utseende frågorna om *monitörsystem*, *ämnesläsning*, *fri flyttning*, *klassläsning*, *ambulatorisk läsning*, *terminal-flyttning* och dithörande. Vi hafva ingen lust att hvarken för egen eller våra läsares räkning dyka ned i de scholastiska animositeternas afgrunder, men hoppas vinna uppmärksamheten för några enkla framställningar. Vi hafva längesedan förklarat, att vi ligga i ingen delo med *personer* (hvilka vi i allmänhet fritaga från all skuld, utom såvida de icke vilja tillåta förbättringar), utan blott med *institutioner*. Men nu hafva vi knappt en gång göra med sådana, utan – mirabile dictu! – med *vägar*, icke ändå symboliskt förstådt såsom hos Geijer, utan riktiga, rena (d. v. s. mest smutsiga) väggar af tegel eller träd, bastanta och svåra nog att få ned.

Saken är i sin primitiva grund följande:

I en skola befinner sig ett stort antal gossar, som, ifrån de äldste räknadt intill de yngste, stå i många olika stadier, och omöjligen, man må bära sig rimligt eller orimligt åt, kunna skötas af *en* magister. Skolan får sig derföre tillgång på t. ex. 4 lärare. Nu uppstår frågan: *huru* skola gossarne indelas på dessa fyra lärare?

Två sätt gifvas. 1:o: Man delar *goss-personalen* i 4*) stora grupper, efter ungefärlig ålder, sätter hvarje grupp i särskild kammare och under sin egen lärare, som har att göra med denna grupp ensamt, och med ingen annan. – Eller 2:o: Man afskär hela räckan af *skolämnerna* (från undervisningens början till dess slut, så långt som den inom ett ifrågasvarande institut räcker) i 4 stora grupper, och förordnar om gossarne, att hvar och en af dem tillhör den grupp, dit han i sin läsning, personligen och oberoende af kamrater, hunnit. Någon annan gruppåtskillnad gifves då icke gossarne emellan, hvarken genom att sitta i olika kamrar, eller att sitta under olika lärare. Lärarne, slutligen, hafva hvarken eget rum att ansvara för, eller en viss grupp gossar, eller en viss afskäring af ämnena för sig enkom anslagne; utan de bekomma hvar för sig, hela ämnena (gående undervisningen alltigenom) att sköta.

Gifver man åt de nyss brukade orden ”grupper” i stället benämningen *klasser*, så ser man, att i begge alternativen finnas klasser, men erbjudande följande olikheter. I N:o 1 äro *rumklasser*, skilda genom synliga, jordiska väggar: i N:o 2 äro *ämnesklasser**)*, icke skilda genom väggar, eller något synligt af detta slag, men dock ganska bestämdt afdelade, derigenom, att ingen gosse räknas till en högre klass *förrän* han offentligen gjort reda för sig (tagit examen) i alla till den föregående lägre klassen hörande portioner af läroämnena. I N:o 1 hafva, under årtal, endast *vissa* gossar att göra med *någon* viss lärare, och intet med de öfrige: i N:o 2 hafva, under samma veckas lopp, *alla* gossarne att göra med *alla* lärarne, dock icke med alla i hvarje tidsmoment (på en gång eller samtidigt), utan inom veckan skildt och ordnad efter olika så kallade lektioner. I N:o 1 har ingen lärare något visst läroämne (gående från undervisningens början till dess slut) att ansvara för, utan han har skolans alla läroämnena, men åt sig (d. v. s. för sin rumklass) afskurna på en viss höjd af undervisningen: i N:o 2 har hvarje lärare sitt eller sina gifna läroämnena, gående från undervisningens början till dess slut, att sköta och ansvara för. I N:o 1 är hvarje lärare upptagen hvarenda läse-

*) Nummern kan vara olika, men vi säga här 4, efter exemplet.

**) Icke att förstå såsom klasser af hela enskilda ämnena, utan såsom afskärningar midtöfver alla ämnena: portioner af dem. Se nyss ofvanföre.

dag och timme, som skolan står öppen: i N:o 2 är ingen lärare upptagen under skolans hela läsetid; utan blott de timmar i veckan, då hans lektion inträffar.

Flera smärre olikheter förbigå vi, men anmärka, att N:o 1 omfattar hela den *äldre* läromethoden i skolor, hvad man kallat *klassläsning* (ej rätt distinktivt, emedan klasser, lika bestämdt, ehuru af annat slag, äfven gifvas i N:o 2). N:o 2, deremot, utgör den *nyare* skolmethoden, den så kallade *ämnes-läsningen*. Methoden på gymnasier infaller till någon del med N:o 2, och har väl varit dess förebild, men eger dock ganska väsentliga olikheter, som skilja den derifrån.

Såsom vi här tala om de äldre verken, skola vi betrakta, hurudan undervisningen måste vara i N:o 1, jemte gränsorna, inom hvilka lärare och lärjunge endast kunna röra sig der. Resultaterne af N:o 2 blifva att finna, så snart man dermed jämför de gamla verken. Blott den karakteristiken må vi på förhand gifva, att i N:o 1 gossarne öfverhufvud äro *passiva*, men läraren ensam aktiv, blott görande gossarne aktiva på de enskilda punkter, dit han personligen hinner; i N:o 2, åter, äro gossarne redan *aktiva* till följe af sjelfva methoden.

Det förekommer, ytligt sedt, ganska naturligt, att indela eleverna på *rumklasser*, gifvande åt hvarje rum sin magister. Olägenheterna deraf äro emellertid följande. Ett större antal gossar (såsom i *prima* och *secunda*), sammanvarande i ett rum och på ungefär samma stadium af ålder, hafva dock mångfaldigt olika behof af undervisning, allt efter naturell, flit, förutgången lärdom o. s. v. Den ensamme läraren kan omöjligen afse alla dessa skilda behof; han gör redan mycket, då han delar sin klass i 2 eller 3 läxlag. Ledd af förnuft och omsorg gör han nu för tiden merendels så, men han måste använda stor ansträngning, om han skall kunna sätta det *lyckligen* i verket, så att icke två tredjedelar af gossarne lemnas utan styrsel, medan han sysselsätter sig med den tredje. Men, också antaget att detta går väl, huru litet är dock utträttadt med 3 afdelningar, ett så stort antal gossar emellan, att deras olika beskaffenheter minst fordrade 12 à 14 läxlag, och dessa slutligen nödvändigt varierande efter de läroämnen, som i institutet förehafvas? Vi påstå visst icke, att i skolan behöfver införas idealet af karakteristisk behandling, d. v. s.

ett särskildt slags undervisning för *hvarje* elev. Men emellan detta, som träder utom menskelig möjlighet att utföra, och det groft tilltagna, hvar-till äfven de sublimaste lärar efter gängse (äldre) klassmetoden nödgas inskränka sig, att stöpa alla karaktererne i blott 3 former, ligger *det bättre* (som den nya metoden gjort möjligt), det, att skilja dem i så många former (läxlag), att föga olägenhet för karakter-behandlingen deraf uppstår. Detta kan läraren efter den äldre metoden så mycket mindre införa i sin klass, som han redan har bekymmer med sina 3 afdelningar. Hvarföre kan han det icke? Jo, 1:o derföre, att gossarne enligt undervisningens natur, *icke från början hafva blifvit vande vid själv-verksamhet*, så att de, lemnade af magistern, kunna göra någonting synnerligt på egen hand; och 2:o derföre, att läraren *saknar medhjelpare*. Han kan ej finna sådane bland eleverne i sin klass, emedan, så olika gossarne än äro i behof, stå de dock hvarann i kunskaper för mycket nära, att någon der kan brukas till *undervisare* åt en annan. En dylik kunde blott fås från *högre* klass i skolan. Men den högre klassen står under en annan lärares jurisdiktion; ingen gosse kan af primaklassens lärare kommenderas in ifrån tertia, för att göra tjänst i prima. För öfrigt stå klassens *väggar* i vägen för de respektive lärarne att konferera om *gosse-lån* (om ock ett sådant af skol-lagen vore tillåtet och icke skulle verka en makalös oreda i hela undervisningen, sådan den efter metoden i N:o 1 finnes ordnad). Vi hafva nämnt *väggarne* derföre, att, ehuru de icke utgöra mer än en del af hindren mot ett bättre (d. v. s. ett mera karakteristiskt) undervisningssätt, såsom sakerna nu stå, de likväl, om människorna skulle blifva sinnade att förvandla sina skolor ifrån slaget N:o 1 till N:o 2, då utgöra det *sista* och *största* hindret; ty dessa väggar skulle för det ändamålet brytas ned, hvilket till stor del fordrar skolhusets ombyggnad och kostar icke blott ideer, utan penningar, som är det värsta.

Vi vilja vid den äldre skolmetoden (N:o 1) ej anföra flera olägenheter, än den stora, att omöjligen kunna gifva nog särskild (karakteristisk) undervisning åt hvarje gosse. Dermed följa andra gravamina, som vore för mycket att omtala. T. ex. en klasslärare *kan icke* med *hvarje* gosse anställa ett så utförligt och noggrant förhör i klassens alla läroämnen,

att han genom detta förhör, såsom slutexamen för klassen, kan utröna, om gossen verkligen genomgått och känner ämnena der, hvarefter först han rätteligen borde dimitteras till högre klass. *Fri flyttning* (med hvilken term man egentligen menar rättvis, pröfvad och dymedelst förnuftig flyttning) kan således icke ega rum efter den äldre methoden, utan man måste taga sin tillflykt till en slumpvis åvägabragt omsättning af hela skaror, någon läglig tid på året (än anniversärt, än terminvis) inträffande för de gossshopar, som längst sutit i en nedre klass, så att alla menniskor önska dem derifrån till en högre. Den rättvisa eller s. k. fria flyttningen kan i de äldre skolorna också af det skälet icke brukas, att en lärare i högre klass hvar dag då vore osäker att bekomma någon inträdande ny lärjunge; denne skulle med det samma deltaga i klassens studium, der han infunnit sig, och således lätteligen komma att börja vid ämnenas midt eller kanske slut: en absurditet, för stor ändock att smältas. Det är alltså bättre att vänta till den allmänna flyttningstiden, en epok, då hela klassen börjar vid ämnenas början, och en ny inträdande hop alltså kan njuta fördelen af att åtminstone icke begynna vid slutet.

Methoden för undervisningssättet på *Gymnasium* skiljer sig väl från skolornas genom att icke hafva rumklasser, med en lärare för hvarje; gymnasii-lärarne hafva hvar sina ämnen såsom i N:o 2, dock utskiftas undervisningen på *afdelningar* (olika *auditorier*), hvarigenom ynglingarne äfven här blifva *fysiskt* skilde (i stället för att, såsom i N:o 2, endast vara det *psykiskt*), och de sättas derigenom ur stånd att nyttjas till undervisare åt hvarandra. Hufvudolägenheten vid gymnasii-metoden består uti, att *lektorn håller föreläsningar*. Läraren bibehåller derigenom samma karakter, som i hela den äldre skolan, att ensam vara *aktiv* (se ofvan): han må *ropa* (framkalla enskild lärjunge) så ofta och så fintligt han vill, skola dock gymnasisterna i massa fortfara att vara öfvervägande passive, och knappt det: de sitta för läraren mest okände, oåtkomne och oåtkomlige. Orsaken till detta onda, och hvarföre det på gymnasium är hardt ohjelpligt, ligger deri, att gymnasisterna icke genomgått en nederskola, der de från början hållits till *sjelfverksamhet*. Skolmethoden sjelf har icke ifrån deras läsnings begynnelse vant dem vid, att, så vidt

möjligt, läsa på egen hand, d. v. s. studera aktivt; utan de hafva gjort det passivt, insupande (i bästa fall) hvad läraren (den aktive) hinner inhälla, men i många fall icke en gång insupande, utan tillslutande munnen; alltså ej en gång så mycket som passive, utan verkliga *neutrer*. Komme på gymnasium fortfara de fleste i samma lynne, att hålla sig neutrala vid lektorns föreläsningar. Han har rätt svårt att få dem så mycket som passive (åhörande och något när emottagande hvad han säger); men att blifva aktive (att sjelfve söka och finna hvad de på hvarje punkt af läsningen behöfva), det kan endast inträffa med några få. Det bedröfliga omtalas derföre, som är ganska troligt och naturligt, att på flera gymnasier ynglingarne i vissa ämnen till och med blifva okunnigare än de varit i skolan; glömma bort mycket, som de dernere lärt sig; och falla, i stället för att stiga, något som dock strider emot de äldre läroverkens afsigt. Men att så skall kunna inträffa, begripes deraf, att i nederskolan håller läraren åtminstone icke föreläsningar, han tager någorlunda realiter i tu med de hopar (läxlag) han har för sig, han går in emellan och ibland sina gossar, och kan derunder uppfinna många små sätt att åtminstone palliativt bringa åtskillige här och der till aktiv läsning. Lektorn deremot är en man, som, om det skall vara väl, sitter i kathedrer och håller sig der qvar; han är en man med *dignitas* och med nytta derefter.

Ifrån undervisningssättet vända vi oss nu till de äldre institutionernas *möjlighet att hålla sederna vid makt* bland disciplarne. Vi anse detta – moralmetoden – ännu viktigare, än sättet för lärdomens bibringande; ty goda seder äro i samhället angelägnare än sjelfva kunskaperna, och man skall icke lätt träffa moral ute i lifvet, om den icke börjat i skolan. Frågas: hvad se vi häraf i skolor och på gymnasier?

Vi vilja icke ännu gå så långt, som till det faktiska af saken; vi fråga till en början blott efter det *möjliga*, nöjda ändock, om detta gifves; ty då blir det en enskild magisters eller lektors fel, om han ej sätter det möjliga i verket. Men finnes icke heller *möjligheten* (begrips, i stort taget), då är det ej längre lärarens fel, utan institutionens.

Frågas således: hvad *medel* gifver institutionen åt läraren, för att hålla sederna vid makt? Hufvudsakligen tvenne: *stryk* i skolorna och *relegation* för gymnasierna. Begge hafva stora olägenheter. Det förra medlet är rått, verkar föga på själen, förvärrar ej sällan det onda, och är i synnerhet illa derföre, att det sätter läraren, som sjelf utöfvar klassens profoss-tjänst, i en dager af på en gång *förhatlighet* och *löjlighet* (genom de komiska attituderna, ofta förenade med öfverilningar, hetta, delinquentens påhitt att illudera profossens tillmättningar o. s. v.). Det sednare, eller relegationen, har det stora emot sig, att endast i urbota fall kunna användas; för öfrigt är det icke ett korrektiv, hvilket likväl i synnerhet för ungdom mest behöfves, utan utgör ett skydd egentligen för institutet, hvarigenom *detta* befrias från en elakartad medlem, *hvilken* åter blef sådan just derföre, att institutet saknat medel att *i tid* kraftigt hålla hans seder vid makt.

Visserligen förstå vi, att utom dessa begge medel, åtskilliga *förmaningar* äfven kunna låta höra af sig, hvilka säkert vid sina tillfällen uträtta mer än intet. Men mycket kunna de icke åstadkomma, utan med vilkor att redan förut något, som vi vilja kalla en *religiös och moralisk atmosfär*, finnes i sjelfva institutet, osynligt men kraftigt hållande lärjungarne i det rätta, och medförande, att hvarje afsteg från goda seder *af kamraterne sjelfve* betraktas med vedervilja och förakt. Erfarenheten visar, att en skolgosse eller gymnasist nog kan sätta en hård panna emot sin lärares ovilja; men sällan uthärdar någon länge sina kamraters samfälda ogillande. Han skall, hvartut han ögnar, känna sig som en förkastad varelse, och fortfara så tills han bättrar sig och blir en annan människa igen. Den stora konsten till bibehållande af seder (verkliga och inre – icke blott en yttre, skenfager disciplin), är följaktligen den, att ifrån nedersta roten (första klassen) lärjungarne sjelfve göras så till sägandes ”till aktie-egare i verkets moral”: göras så intresserade deruti, att de i frågor af denna art alltid stå på lärarens sida och utgöra hans uppriktiga bistånd till upprätthållande af ordningens helgd, hvar dan han sjelf då endast behöfver stå som högste styresmannen, utan att sänkas ned i skuggan af att för disciplarne synas som deras naturlige fiende och plågoande.

Sådant är himmelsvidt skildt ifrån hvad man kallat *penalism*. Penalismen (der den funnits och kanhända ännu finnes) var en moralisk försämrande, ofta afskyvärd tygel, hvarmed de äldre lärjungarne kufvade de yngre: icke kufvade deras seder under moral och ordning, utan tyranniskt tvingade dem till slaftjenst under sina nycker. Ett slags yttre ordning hölls väl härigenom, men invärtes gäste hat, hämdbegär, list och lögn; och det säkra var, att en plågad gosse, när han i sin tur blef en af institutets äldre, icke försummade att taga sin skada igen genom tyranni mot andra yngre. Den, som håller en sådan disciplin för god, saknar allt begrepp om verkliga seder.

Det förfall, som man temligen allmänt ser rikets gymnasier hafva iråkat, grundar sig efter vår tanke vida mindre på olägenheterna vid undervisnings-sättet, så svåra de också äro, än just på en bristande möjlighet, att, öfverhufvud, kunna hålla gymnasisternes seder vid godt tillstånd. Ty sedan till mensklighetens lycka penalismen på de flesta ställen upphört, och stryk destomindre på gymnasium går an, som lektorerna ofta icke skulle kunna rå på lärjungar af denna ålder, så återstår nu intet disciplinar-medel, mer än relegationen, hvars otjenlighet som korrektiv vi förut omtalat. När sederna således, af högst begriplig anledning, upplösa sig på gymnasierna, kunna studierna der icke särdeles väl lyckas, sjelfva läse-methodens gravamina äfven oberäknade.

I skolorna *kan* dock *något mera* disciplin hållas genom det välsignade stryket. Men huru ytterst olämpligt, ringa verksamt till själisk och sann sedlighet, samt dessutom för läraren sjelf nedsättande äfven detta disciplinar-medel är, hafva vi redan anmärkt.

Ett annat måste således påtänkas; och ett sådant finnes verkligen redan, ej längre såsom en theoretisk luftbild, utan med en i Nya Elementarskolan under flere år vitsordad beskaffenhet att verka till det ändamål man behöfver: *en aga för själen*. Detta disciplinar-medel består uti så kallade *Anmärkningsböcker*. Saken är i sig sjelf icke alldeles ny; men ej på *detta* sätt förr i allmänna läroverk begagnad.

Lärarnes trötthet. Detta kapitel angår väl, som man tycker, något subjektivt allenast, icke rörande skolan sjelf och dess styrelse. Men man må slå ifrån sig frågan huru mycket man vill, så skall hon alltid återkomma; ty eforers vaksamhet förmår aldrig kontrollera uppledsnade, trötte lärare; verket skall nödvändigt deraf lida; och methoden att till pastorat (d. v. s. hvila) ideligen förhjelpa utslitne pedagoger, skaffande läroverket nya och friska arbetare, saknar icke sina betänkligheter, utom det, att ej alltid kunna verkställas, enär icke ständigt en församling står tillreds att likasom med öppna armar emottaga hvar och en försvagad varelse. Slutligen skulle äfven pastoraterna kunna behöfva själasörjare med krafter, helsa och ungdomligt mod; det är tänkbart, att församlingarne småningom förlora karakteren af pensionsanstalter. *Deremot*, om ett läroverk icke uttröttar sina arbetare, *just då tvertom* anse vi desses befordran ut till församlingarne tjenlig, emedan de nu bibehållit krafterna, och prestembetet står eller bör stå i så nära samband med bildningen, att en flyttning af detta slag kan gagna genom inöfvade läraretalencers spridande på landtbygden; en sak, som är helt annan än att öfver bygderna strö pedagogiska tröttheter.

Grunden till tröttheten låter finna sig i en tjenstgöring, som räcker ifrån veckans början till dess slut; vanligen också *så* betalad, att arbetaren nödgas, sedan skoltimmarne för dagen slutat, dertill lägga nya privatim, för att kunna, som man säger, lefva. Denna trötthet minskas säkert, om läsetiden för hvarje pedagog nedsättes till *hälften* eller *tredjedelen* emot för hvad den nu är. Skulle det icke medföra någonting upphvilande, att blott tjenstgöra 10, 12, högst 15 timmar i veckan, i stället för 32?

Vi förutspå, att hvarje skolman i riket studsar vid denna fråga, som för ett under. "Vi skola väl då ock nedsättas på half sold?" invänder han betänkligt. Nej, svaras; men väl kunde det hända eder, att jemte förminskad arbetstid bekomma högre aflöning, emedan läroverket efter den methoden behöfver ett mindre antal lärare, och således kan betala hvarje mera.

Ett nytt under! *Mindre* antal lärare, och likväl *mindre* arbetstid i skolan för hvardera! huru är det möjligt? Det kan icke sammanparas utan

medelst en mindre läsetid i veckan för skolan sjelf, hvarpå hon följaktligen lider? – Nej, svaras; arbetstiden i skolan är *mera*, hvarpå hon således vinner.

Detta öfvergår allt begrepp, skall man ropa. Faktiskt sant är emellertid, att i Nya Elementarskolan (som svarar emot både Nederskola och Gymnasium, emedan hon tar elever vid 8 år och förer dem ända till studentexamen) finnas allenast 6 lärare, då Nederskola och Gymnasium hafva sammanräknadt 11 à 12 – adjunkter och exercitiemästare icke räknade på någotdera stället*). – Ingen af Elementarskolans lärare har öfver 15 timmars veckotjänstgöring, men i skolan sjelf läses likväl 39 timmar i veckan, i stället för de blott 32 timmar, som finnas utstakade för de äldre verken. Huru detta tillgår, kan man inhemta på stället. Hillska inrättningen skiljer sig ifrån Nya Elementarskolan derigenom, att den nödgats bibehålla den gamla methoden vidlådande *lärare-tröttheten*, och till och med ej obetydligt hafva ökat den genom att ofta gifva sine lärare långt flere timmar i veckan, än som är händelsen i sjelfva de gamla verken: en följd af skolans egenskap såsom helpension.

På Gymnasium är förhållandet annat. Lektorerna hafva ej flere timmars läsnings-skyldighet, än som väl låter tänka sig utan trötthet. Deremot äro de fleste gymnasiers lektorer tillika *Consistoriales*, hvarigenom en vidlyftig och stundom rätt intrikat tjänstgöring dem åligger, som, der den icke tröttnar, åtminstone då lemnar sjelfva det egentliga arbetet med undervisningen så åsido, att gymnasium såsom läroverk derpå vinner helt negativt.

*) Antalet af *adjunkter* och *exercitiemästare* har icke medtagits i räkningen, emedan det på olika lokaler är ganska olika. Nya Elementarskolan har 4 sådane (1 Adjunkt och 3 exercitiemästare för *musik*, *teckning* och *gymnastik*): Nederskola och Gymnasium hafva ofta ej flere än 3 (1 adjunkt för gymnasium, och musiklärare 1 för skola och 1 för gymnasium); men i det fallet *saknas* också i dessa verk undervisning i teckning och gymnastik. Komma dessa läroämnen till, så blir läromästarnes antal här fördubbladt, emedan det måste finnas 1 för skolan och 1 för gymnasium.

FJERDE KAPITLET.

Om Universiteterna.

I. Inledning.

Våra läsare påminna sig säkert, att vi i Sverige hafva två universiteter. *Två*: de äro således icke *ett*. Vore de allenast ett, så skulle flera märkvärdiga företeelser icke ega rum, till upplysande hvaraf vi endast må anförä följande kedja af föreställningar, hvilka naturligt föra tankarne till den så mycket omtvistade punkten: *universiteternas sammanslående till ett*. Vi få likväl på förhand erinra, att vi här endast *referera* den tanke-series, som leder till sammanslagningsfrågan, men i afseende på afgörandet förbehålla oss den reservation, som vi infört mot slutet deraf.

Hvarje professor har naturligtvis *sitt* sätt att behandla *sin* vetenskap. Äfven vid samma akademi måste derigenom hända, att en och samma vetenskap framstår i en helt annan och ny dager, när dess professor aflidit och fått en efterträdare. När förändringarne i professorernes sätt bestå i förbättringar och i ett rent sträfvande att följa med tidens upptäckter, så äro de både berömvärda och oumgängliga. Bestå de åter allenast i den nyck, som emellanåt påkommer dödlige, att göra sin "ringa" person märkvärdig genom absoluta fördömanden af allt hvad företrädaren gjort, och genom påhitt, som, om de icke gagna en arm åhörande ungdom, åtminstone medelst fruktan för stundande tentamina och examina tvinga den till respekt och äfven möjligen till andra gärder än blotta aktningens, så äro sådana *skiftningar* i professorernes lärosätt af en betänkligare art. Man förundrar sig likväl mindre, när omsvängningarne ske i vetenskaper, som angå öfvernaturliga ting. Man vet redan af

filosofiens historia, att de här höra någorlunda till sakens vilkor. När således *Höijer* i sina dagar uppträdde i kathedern med det innerliga föraktet, lysande ur ansigtet, gesterna och alla later, så tänkte man på hans välbekanta företrädare, fann Höijers anspråk grundade och gladdes åt, att äntligen en gång hafva fått "sjelfva den sure" till lärare i en vetenskap, som man önskade se uppfriskad på hvad sätt bäst ske kunde. Emellertid dog också Höijer, och redan hade man genom successorns nitfulla upplysningar fått veta, att det icke heller en gång med Höijers filosofi stått alldeles helt till. Det är visst säkert, att det Sanna, som filosofien önskar vidröra, alltid i grunden måste vara sig likt: men *systembytet* i kathedern liknar *thronförändringar* i politiken: universitetets ringa aktade *plebs* (studenterne) komma dervid i samma bekymmer, som politikens *plebs* (nationerna): de vilja så gerna vara lydige och hörsamme, de vilja så oändligt gerna i tentamen göra all möjlig reda för sig. Då således nu en professor alldeles utan studentkorpens förskyllan med döden afgår, och efterträdaren inför ett nytt "system", ny logik, nytt förnuft, nya böcker – hvilket allt föga skadade – men *straxt* tillika nya och förut ohörda fordringar för examina, hvarpå betyg grundas, och hvarpå äntligen framtida utsigter till bärgning och utkomst fotas: hvilken djup grämselse och, såsom vi tycka, ej orättvis smärta skall icke då en examinandus känna, som i hast ser sig beröfvad hela sitt med fler-årig svett och möda samlade kapital af *glosor**), svar och nöjaktiga utvägar att reda sig med? Han ser flere af sina kamrater, som en kort tid förut med alldeles samma *quantum* och *quale* af inre förmåga gjort ifrån sig, nu gå lycklige med goda betyg på fickan, då deremot han utan egen skuld och blott till följe af ett oblidt öde, som burit hand på hans professor, finner sig nödsakad att göra om sin kurs för en oväntad, ny man. Man finner lätt, att denna sorgliga tafla, som är en bild, troget tagen ur verkligheten, skulle vara helt annan, om *studium af intresse för sak* allmänne kunde ega rum. Men att ett sådant studium, med ganska få

*) Vi säga *glosor* derföre, att, sådan ställningen verkligen är, *kan* (af skäl som nedanför ses) det ojemförligt större antalet af examenstagande vid akademierne ej komma med annat än dessa ytliga och formella redogörelser, som benämnas gloskunskap.

undantag, vid universiteterna är omöjligt, kommer 1:o af de lägre, förberedande undervisningsanstaltarnes nuvarande beskaffenhet, till följe hvaraf (se det föregående) personer blifva studenter utan akademiska anlag, och utan en så beskaffad elementär underbyggnad, att *formerna* redan innan ankomsten till högskolan blifvit undangjorda, och *saken sjelf* således här kan framstå, upplifvande ynglingen till stort och egentligt intresse; samt 2:o af Examensväsendet, som nödvändigt drager alla den studerandes blickar till den stora brännpunkten för allt nuvarande akademiskt sträfvande: *betyg*. Vi skola litet längre fram egna en särskild betraktelse åt detta väsende, en af universiteternas farligaste kräftor; men vi ihågkomma nu så länge blott olyckorna af de "chancer", som för en examenstagare uppstå genom professorernes ombyten och vindkast*) i sina läroämnen. Vi sade, att dessa ändå vore mindre anmärkningsvärda i de öfvernaturliga vetenskaperna, efter de der knappast kunna undvikas; äfvensom de der också blifva mindre skadliga, enär få studenter fråga efter att på allvar inhemta så beskaffade ämnen från katedern, sedan själ och hjerta snart säga dem, att Gud, deras eget genom det himmelska ordet renade inre och lifvet sjelf ibland menniskor äro de bästa och egentligen ende läromästarne i dessa höga, heliga ämnen. Systemkasten och öfvergångarne från en *Högmark* till en *Höijer*, derifrån till en *Grubbe*, en *Atterbom* och slutligen en *Schröder*, hafva derföre icke gjort så djupa sår, huru högst märkliga olikheter än företett sig emellan desse mäns föredrag. Ty de talade om *filosofi*, och der till om en *theoretisk*. Något betydligare voro kännningarne af skillnaden emellan den *praktiska filosofiens* män, sådane som en *Boëthius* och sedermera en *Biberg*. Svårigheterna måste här äfven blifva betydligare för den akademiska ungdomen, derföre, att en större myckenhet studerande för examina till embetsverken måste passera igenom den praktiska filosofien; och det är sannerligen svårt att säga, huru man å ömse sidor (både såsom lärare och lärande) här slutligen ens kunnat hjälpa sig, om

*) Till vindkast och omslagningar i systemer räkna vi naturligtvis icke den progression i framställningen, den *vidgade synkrets*, som naturligen följer deraf, att en vetenskap genom tidevarfvets upptäckter blifvit förd längre fram än den förut var. Vi tala om onödiga byten af *termer*.

icke en lättare fason, som jemnar allt i verlden, småningom blifvit använd. Olikheterna i fordringar inom de akademiska disciplinerna hafva också alltid medfört stora ojemnheter i betyg: mången torde minnas med hvad lätthet ett *laudatur* kunde utbekommas af Svanborg, ett *cum laude* af Knös (orientalisten); hvaremot något slikt föga stått att vänta af t. ex. en Lindgren. Följden är – för att exempelvis tala om magistrar – den fullkomligaste olikhet emellan den *sanna betydelsen af betyg*, utdelade vid olika promotioner. Brukade man icke tala om oxpromotioner? Summan af betyg, som en kandidat vid *en* promotion undfått, har kunnat vara vida mindre än hvad en annan kandidat erhållit vid en *annan* promotion, och den förre kan det oaktadt vara ”re vera” den sednare högst öfverlägsen i kunskaper. Sådant måste blifva en naturlig följd af skilda personers olika sätt att utföra saken, så att vid alltsammans föga vore att erinra, *om icke* människors befordran, mätandet af förtjenster och jemnförelser af ganska vital natur för den välsignade utkomsten härigenom komme att grundas på en princip, som visar sig nästan så kullrig som det slipprika klot, hvarpå lyckans eller nyckens gudinna står.

Men nu komma vi just till frågan om de *två* universiteten. Hvar och en finner, att olägenheterna, som uppstå genom betygens skilda valör, när professorer till följd af vetenskapernas stigande utveckling eller af andra grunder afgifva dem så högst olikartadt, dock måste vara vida mindre, om de blott förekomma vid *ett* enda universitet, emedan *betygskiftningarne* då åtminstone ej kunna inträffa annorlunda än för skilda *perioder i tid*: således kan exempelvis en Upsala-magister af 1809 gå med *laudatur* i en sak, der han i sjelfva verket till sina kunskaper står vida under en 1812-, -15- eller -18-års magister, som i samma sak blott har *adprobatur* att uppvisa. Detta är visst alltid vid befordringar illa; men skillnaden i tid gör likväl, att icke så många konkurrenter till samma syssla infinna sig med betyg från promotioner på 3, 6, 9 å 12 års skillnad ifrån hvarandra. Men när alldeles vid *samma* tid examinandi i *samma* sak kunna få högst olika betyg vid det *ena* universitetet, emot för vid det *andra*, och dessa betyg sedan konkurrera vid befordringar, så finner man, att verklig rättvisa snart sagdt blir omöjlig att skipa, och

att ett mer eller mindre älskvärdt chaos i stället går att utbreda sig öfver det hela.

Så länge derföre universitets-examina och derpå grundade befordringar fortfara som de äro, måste också universiteternes tvåhet vara ett stort ondt. Fördes ungdomen derhän, att få studera för studiernas skull och för den nytta, som den kunde påräkna genom *verkliga* kunskaper, i stället för *betygade* kunskaper, så kunde tilläfventyrs den vinsten af två universiteter uppstå, att en ädel täflan mellan professorer i samma ämnen derigenom åstadkommes.

Man vet, att allvarsamma öfverläggningar, både i kommitteer, vid riksdagar och äfven i samtal bland annat klokt folk förevarit om Upsala och Lunds universiteters sammanslående till ett. Skälen hafva icke blott varit afhjelpandet af det chaotiska i befordringsväsendet till följe af betygens olikhet; äfven mycket annat har kommit i betraktande. Fondernas koncentrerande på ett håll skulle naturligtvis medföra mycken ekonomisk styrka, både till aflöningens förhöjning för professorerne, ökande af deras antal, stipendiers och kanske kontuberniers inrättande, bibliothekens förstorande, mångfaldiga redskaps inköp, som nu måste saknas o. s. v. Men motskälen hafva också varit stora.

Ett ibland de värsta var afgörandet *hvilket ställe* skulle väljas för rikets förenade högskola. Man tänkte i första hand på *Stockholm*, och man begrep icke vådan här af, då universiteter i så många andra hufvudstäder (Köpenhamn, Berlin, München, Paris) visat sig icke gå under. Tvertom hoppades man stora fördelar af en *vexelverkan* emellan *lärdomen* och det *yttre lifvet*, som kunde medföra nödig förbättring för dem begge två. Man tyckte sig icke sakna exempel på professorer, som genom resor till hufvudstaden vunnit en säkrare kännedom om samhällets åtminstone mekaniska sida, såvida denna nu genom regeringsfunktionernas centralisering i hufvudstaden står att klarare betrakta der, än på något annat ställe i riket. Det är helt annat, att efter förut fattade meningar och subjektiva tycken hemma på sina väggar uppmåla figurer – för kärlek eller för hat – dem man tillbeder eller dem man piskar, utan att märka det dessa figurer hafva ingenting motsvarande i verlden. Framför allt hoppades man, att om professorerne bo-

sattes i Stockholm, skulle man icke, rörande det progressiva i tiden, få höra från några af dem så underbara omdömen, som t. ex. att tiden åsyftar samhällets omstörtning eller olydnad mot lagarne m. m., då hvar och en, som ej efter godtycke läser i luften hvad nyheter han vill, utan ser hvad som verkligen står tryckt på papper, längesedan vet, att tidens tal just består i en klagan öfver, att befintliga och gällande lagar tyckas *icke* följas, att författningar synas af embetsmän och myndigheter kringgås, att sak och verklighet likasom få stå tillbaka för ordasätt, samt slutligen att talent, verklig förmåga och arbetsdrift måste vika bort ur embetsmannaklassen, om vid befordringar derpå föga afseende göres, så fort nyssnämnda egenskaper råka i kollision med namn och släktrelationer. Man hoppades, att lärde män genom vistande på stället skulle märka, att det i sjelfva verket mest både loyalty och royalty – när man dervid fäster meningen af sann tillgifvenhet för konung och fädernesland – måste bestå uti att vilja se regeringen ega de bästa stöd. Man hoppades omsider också, att kunnige män skulle lära skilja emellan begäret att försämra menniskotillståndet genom samhällets omstörtning (ifall en menniska någonsin hyst ett så naturvidrigt begär), och önskan att förädla samma tillstånd genom bortarbetandet af olägenheter, som vidlåda samhället. Om man således å ena sidan förmodade en vinst för lärdomen genom umgänge med det yttre lifvet, så hoppades man en icke mindre fördel för det sednare genom beröring med lärdomen. Då det nemligen genom regeringsfunktionernas centralisering i hufvudstaden ej kan undvikas, att *hela riket influenceras af Stockholm*, så måste det icke vara någon ringa sak för riket *hurudant* Stockholm är. Herrar academici (professorer, adjunkter och docenter sammanräknade) gå redan till öfver femtio personer. Män af de högsta kunskaper, som stå att ernå i alla grenar, af den bästa vilja, som bör kunna tänkas, af de ädlaste seder, man bland menniskor har rätt att fordra – bosätt desse män i Stockholm! och hvad skulle icke en sådan massa af värme och ljus uträtta i en population af knappt 80,000, hvaribland för öfrigt en ganska ringa del utgör den för hela riket inflytelserika, och som följaktligen för rikets gagn behöfde af de femtio upprätthållas i det ädla? De lärde borde betänka detta och icke undandraga sig ett så stort kall.

– Man anför väl betänkligheter för studentkorpsen, att vistas i Stockholm; och dem tvåfaldiga: *svårigheten* att lefva och *faran* för sederna. Det förra lär dock vara osanning, emedan studenter, som ega *några* medel, säkert i Stockholm kunna erhålla mat och hyra (på malmarne, i synnerhet Södermalm, som af alla Stockholms delar skulle erbjuda största förmånerna för anläggande af universitet) lika billigt, som åtminstone i Upsala; de studenter, åter, som sakna *alla* medel, och genom bigöra nödgas uppehålla sig, skulle lättare i Stockholm än annorstädes vinna konditioner eller annan förtjenst. Det sednare, *faran* för en läsande ungdoms seder i *hufvudstaden*, är viktigast. Besynnerligt likväl, att man icke i sjelfva det dygdiga Tyskland funnit förskräckligheten häraf? Saken måste till sluts endast bestå deri, att *faran* icke gifves. Det mest välgörande för sedernas bibehållande bland en studerande ungdom är, efter vår tanka, möjligheten för den att få lefva i skötet af en god, huslig krets; billiga inackorderingar i sådana äro möjligare i Stockholm än annorstädes. Förströelserna i hufvudstaden måste vara talrikare, det är sant; olyckligtvis finnas der några nöjen, till och med af det mest instruerande slag, såsom theaternöjet; men hvar och en *kan* lefva mera *enskildt* och *för sig* i Stockholm än annorstädes. Mången gång visar det sig ogörligare att rifva sig lös från dusiga kamrater, när man vistas i en liten stad, der allting gör uppseende och väcker skandal, till och med dygden. Det har verkligen i Upsala i fornda dagar ej retat till så liten förargelse, att vara flitig, återhållsam, en hatare af spel och en älskare af läsning, ifall man vid inträdet hittat på att bli medlem af en liten obehaglig nation, der pluraliteten älskat oduglighet, och gjort till sin pligt att hålla kamratskap och broderlighet häri vid makt. Visserligen har man *kuratorer*, *inspektorer* och allt detta, som tillhör den akademiska patriarkalismen, hvarom så mycket med skäl talas och hvarom äfven vi skola tala; men ingenting hindrar, att patriarker äfven kunna kreeras i Stockholm.

Vi afsluta härmed frågan om våra tvenne universiteters sammanstående till ett. Säkert är, att icke ringa fördelar dermed förknippades; men lika visst är också, att stora hinder deremot resa sig, såsom t. ex. aflägsenheten från vissa landsorter, hvilken för upp- och nedresande

studenter skulle öka resekostnaden. Detta hinder betydde väl ingenting, *om* de för-akademiska läroanstalterne vore sådane, att inga andra ville och behöfde söka universitetet, än de utmärktare blott, som naturanlag och ekonomiska medel utrustade dertill (se det föregående). Men *såsom sakerna nu stå*, böra universiteterna icke undvika att vara två, såsom de också äro.

Dermed följer likväl icke, att dessa två ej kunna reformeras. Hufvudmännens, professorernes, sanna ställning vid dem är verkligen sorglig, ja sorgligare än sjelfva studenternas. För att närmare åse förhållandet härmed, fordras att särskildt betrakta 1) *Föreläsningarne*, 2) *Examensväsendet*, 3) *Den akademiska Patriarkalismen* eller professorernes jurisdiktionella befattningar, 4) *Aflöningen*. Vi ämna också i sammanhang dermed tillåta oss några betraktelser öfver ett och annat märkvärdigt syftande till en universitets-restauration, som visat sig i några rörelser inom sjelfva högskolans egen af Geijer så kallade "stuga".

FEMTE KAPITLET.

Om Universiteterna.

II. Föreläsningarne.

Vi hysa den bestämda öfvertygelsen, att när en professor håller föreläsningar, är det godt att han har åhörare. Vi känna väl en författare, sjelf professor, som utgifvit en afhandling, deri han velat bevisa obehöfligheten af ett lefvande auditorium och ådagalägga det goda i föreläsningar för blott väggar; men vi bekänna oss icke hafva blifvit öfverbevisade. Vi tro åhörare vara i alla afseenden – för att tala akademiskt – både subjektivt och objektivt nyttige: *subjektivt* för professorn sjelf, som, utom nöjet af att se sig bivistad, måste upplifvas och eldas till det lofvärda begäret att utföra ett allt ypperligare föredrag, när han tydligen förnimmer sitt ord tjena till någonting; och *objektivt* för studenterna, hvilkes gagn väl i yttersta grunden måste anses för universitets-institutionens syfte, och hvilke, så stor nytta de än måtte hafva af ohörde professorer, dock säkerligen hafva en större af lärare som lära.

Om, såsom vi hoppas, detta får anses obestriddigt, så vända vi oss till den viktiga frågan, huru det kommer sig, att i våra dagar universiteternas hörsalar under föreläsningarne ofta visa sig så glest befolkade, att de kunna kallas tomma?

Icke får det, öfverhufvud taget, räknas från bristande talent hos professorerna. Konsten att föreläsa är visserligen stor; men den har alltid varit det; och det vore en orättvisa emot nu lefvande akademiske lärare, att förneka dem en förmåga, som de säkert hafva lika stor med sina föregångare. Vi tala ej om enskilda exempel, som alltid variera. Men det

måste vara någon märkvärdig orsak, som nu, mera än förr, afhåller studenterna ifrån anlita det af detta offentligen erbjudna undervisningsmedel.

Vid ett närmare och rent betraktande af ställningen, upptäcka vi denna orsak, och finna den *tvåfaldig*. Men det fordras kanske något mod, om icke att uttala den, dock att erkänna det uttalade.

a) *Först och främst* har på de sednare tiderna äfven för ett så aflägsset land, som Sverige, äntligen ett litterärt commercium med utrikes universiteter så stigit och utländska bokhandeln så vidgat sig, att studenter, som stå högre och egentligen utgöra *academici* i denna korps, sjelfve *ur böcker* inhemta – bättre och med mindre besvär – hvad de nödgades förskaffa sig genom afhörda föreläsningar, om de inga böcker hade. Det vill således visa sig, som om tillgången på litteratur vid universiteterna vore undergräfvande för kathedersföredraget? Så borde det väl icke vara. Men att det likväl faktiskt kan inträffa (ehuru icke liggande i saken sjelf), sker endast, om professorn af *föreläsningen* gör en *uppläsning* ur skrifven afhandling, då hans föredrag blir en vox mortua, i stället för vox viva, hvartill det ämnats. Det är ovedersägligt, att Europa för närvarande erbjuder så många store lärde i alla vetenskaper, och som i alla grenar utgifvit verk, att det måste erkännas för alldeles omöjligt, att förse Sveriges alla professioner med män, de förre samtliga öfverlägsne, och hvilke skulle kunna författa afhandlingar, bättre i *allt* än dem, som den utländska bokhandeln meddelar oss. Att också vi kunna hafva *en eller annan* så utmärkt professor, vidgå vi gerna; men det måste höra till undantagen; ty icke kunna våra professorer skriva det bästa möjliga i *alla* vetenskaper: något så oerhördt finnes icke vid hvad lärosäte som helst på jorden. Det är följaktligen ock ovedersägligt, att den utländska bokhandeln, som samlar det bästa från alla spridda håll, måste kunna skänka oss skrifter, i de *flesta**) fall öfverträffande hvad våra professorer möjligen i *afhandlingsväg* kunna åstadkomma (utan att detta lärer till skam, eller är underligt); hvaraf således följer, att om föreläsningen ej

*) Ej i *alla*; ty i någon enskild gren (t. ex. Botaniken och Mathematiken) hafva också våra universiteter europeiska namn.

skall bestå i annat, än i en från kathedern uppläst skrift, så måste en så beskaffad institution numera, då utländsk bokhandel finnes, ohjelp-
 ligen falla, utan att detta tyder på någon sämre professors-talent nu mot
 förr. Nödigt är derföre, att *viva vox* uppkommer. Det måste vara någon-
 ting, som uträttar, att kathedern verkligen intresserar studenten. Hän-
 delser berättas, då man sökt skapa detta *intresse*, konstladt genom
 tvång: man har vid tentamina och examina ogillat en, som icke varit
 åhörare, eller, ifall han sutit som en sådan, dock underkänt hans svar,
 derest de icke genom ordagrannhet gåfve intyg om att han fasthakat
 professorsnans sjelfva ordalag. Det har således måst gå derhän, att mindre
 fråga blef om sjelfva kunskapens *befintlighet* hos en examinand, än om
 hans *skyldighet* såsom sådan – utan afseende på gagnet (hvilket lättare
 kunde vinnas på annan väg) – att infinna sig på auditorium! Vi förestäl-
 la oss hvilken smärta hos hvarje ädlare professorsnatur det måste hafva
 väckt, att nödgas taga sin tillflykt till så ängsliga medel. Och månne än-
 damålet ändå vans? Nej; ty *kollegier* – dessa nötta mellanting emellan
 bok och tal – hafva erbjudit sig för examinanderne till en utväg ur deras
 grymma dilemma. I kollegierne stodo de der vissa orden att få, de der
 sjelfva fraserna, hvarförutan intet duger, men hvarmed allt går. Kollegi-
 erna hafva således till största delen förintat det palliativ – fordran på
 formellt ordagrann redogörelse i examen – som stundom användts att
 upphjelpa föreläsningarnes kredit medelst en tvungen befolkning. Kol-
 legier gingo att blifva källorna för de flesta akademiska studier. Men er-
 känna får man, att böcker likväl måste vara bättre för dessa studier, än
 kollegier, som sällan redigeras med tid och omsorg, och som slutligen
 till författare hafva studenter. Man ser derföre också, att de bästa pro-
 fessorer, med öfverlemnande af kathedern åt dess öde, nöjas åt exami-
 nander, som, utan att hafva bivistat föreläsningarne, studerat böcker
 och kunna sin sak. Så ädel denna professorsresignation än är, kan dock
 principen om auditorii-tomheten icke vara den rätta, emedan den leder
 rakt till slutföljder om *hela universitets-institutionens obehöflighet*, så-
 som ersättlig genom böcker och läsning. Vi anse icke Högskolan onö-
 dig; vi göra det ej, emedan vi hålla katheders-föredraget till sin natur
 kunna vara annat, än hvad det nu mest är. Men vi se tiden skrida så

hardt nära beslutet om universitetets utdömmande, såsom en öfverflödighet, att endast en sann och grundlig reform kan återställa dess rang bland ting, som aktas för det gagn de göra i himmelskt eller jordiskt afseende. Man torde invända, att vi talade om bättre studenter blott, om sådane, som genom utländsk litteratur vunne insigter; och man torde framdraga hela återstoden, för hvilka föreläsningar äro nödiga, emedan de inga eller föga böcker hafva. Godt; kunna då icke äfven dessa studenter få böcker? – en utväg vida mindre kostsam, än att hållas vid akademien. Men de vilja kanske icke läsa i dem? Alldeles; det är just som att de också kunna tänkas icke vilja gå på föreläsningarne. De kunna lika lätt förmås till det förra, som till det sednare. Hvad skall tvinga ungdomen till studier? Kärlek till sak, eller stundande examen. Beggera hänvisa lika mycket till boken, som till föreläsningen, om denna blott består i uppläsande af skrift. Men dessa studenter förstå kanske icke boken? Det är då ett fel, som kan hjälpas genom utgifvandet af tydligare afhandlingar: så vida icke den för-akademiska bildningen tänkes så utomordentligt svag, att man nödgas kreera studenter, som ej en gång begripa att läsa en tydlig bok. Utom att detta icke är fallet i vårt land, så skulle följderna af denna supposition också endast vara, att dylika Minervas svenner väl icke heller begrepe föreläsningar, såvida desse ändå måste hållas uppe på någon akademisk horisont. Huru man än vänder sig, skall man således alltid återkomma till det gifna, att den egentligen akademiska undervisningen, bestående, såsom den rättvist bör och gör, i *föreläsningar*, faller i ruiner och bestämdt visar sig som en både ideell och reell onytta, såvida icke föreläsningen sjelf går att höja sig till ett föredrag af så egen och stor karakter, *att den genom ingen bok eller afhandling kan göras umbärlig*. En bok, tigande och tyst stående på hyllan, har just det emot sig, att vara overksam ända tills någon behagar taga den, slå upp och läsa den. Professorns företråde består uti att vara en lefvande person: han bör då framför allt taga denna egenskap med sig i kathedern och begagna sig af den, lika så mycket som af sin lärdom, under föreläsningen. Vi veta väl, att sällan någon professor så helt och hållet blott läser ur koncept, att ej något faller bredvid såsom viva vox. Men detta lilla appendix gör icke tillfyllest att

höja honom öfver den nytta, en bok lika väl skulle kunna uträtta. Han måste i allt stå framför sitt auditorium såsom en lefvande, fri och talande människa, intresserande på ett annat och högre sätt, än blott en bokstaf; annars står han der som en obehöflighet. Det magiska, som hänför, leder och lyser – hvori ligger det? En bok kan ju också göra något sådant? Visst; men en person kan göra det vida mer, eldigare, klarare, högre. En tryckt bok kan genom sina tusentals exemplar nå till oändligt *flere* ställen på en gång, än en människa kan; och boken är genom denna sin *extensitet* vida verksammare än någon talare; men på *det* ställe, der den lefvande människan är, är hon mera. Talaren kan gifva ämnet, som han föredrager, en *intensitet* för ögonblicket, som ingen skrift förmår. Låge det blott i *orden*, som han anför, då vore naturligtvis en ljudligen uppläst bok eller afhandling lika god som han. Men det ligger icke blott i orden. Hvad som elektriserar ett auditorium är alldeles icke de uttalade stafvelserna ensamt. Man må icke tro, att vi syfta på extaser eller underliga åthäfvor i kathedern; utrop, tårar, åbäkanden. Visst icke; vi veta, att tvertom den lugne talaren oftast verkar mest: han rör genom det orörliga, genom det orubbliga, det eviga, det stora i sanningen, som han förkunnar. Man må icke heller tro, att vi syfta på det blott persuasiva föredraget, hvilket af kathedern skulle göra en predikstol och förvandla föreläsningen till förmaningar, uppräckningar, religiösa omvändelser. Detta parænetiska sätt tillhör presten, och är hos honom på rätta stället. Men professorn, ehuru undervisande allenast, kan icke behöfva vara mindre elektriserande. Många omständigheter föranleda en studentkorps att gerna höra en akademisk lärare. Den första af alla är, att han hänrycker genom kärlek och nit för sitt ämne; och gör det icke så mycket genom försäkringar om detta nit, afgifna i hörbara termer, som ej mest genom hela sättet att bära sig åt. En instinkt, hvarpå ungdom sällan bedrar sig, ställer läraren i sympathisk kontakt med sina åhörare, och ett begär att inhemta hvad han har att förkunna, smittar omkring sig underbart, men välgörande. Så fylles auditorium – kanske af en nyck; men det fylles. Dit alla gå, gå gerna alla. Men ingen vill vara der ingen är. Vi upprepa, att det kanske gudnås blott består i en nyck. Men en professor måste kunna göra sig till herre öfver dessa ungdo-

mens egenheter, ifall då en hemlighetsfull, oförklarlig dragning till det dugliga bör kallas nyck. Och det är icke professorn ensam, som bör elektrisera; han bör sjelf tillbaka låta sig elektriseras af sitt auditorium; han skall så utföra de undervisningar, han för timmen har att omtala, på det bästa sättet – kanske icke på det bästa, som kan tänkas i universum: det skulle tjena föga – utan på det för tid och ort och för sjelfve de åhörande lämpligaste, hvilket är jemt hvad som behöfver vara. Just denna vaxel-upplifning mellan lärare och åhörare, hvilken alstrar det för tillfället tjenligaste föredraget, är hvad som höjer kathedern öfver boken, emedan den sednare en gång för alla står tryckt sådan han är, och omöjligen vidare kan lämpa sig. Till samma tryckthet, stelhet och omöjlighet att *för tillfället blifva* något, nedfaller också professorn, derest han på förhand uppgör sitt föredrag (skrifver föreläsningen), som han sedan från kathedern, lämpligt eller icke, uppläser. Man förstår väl, att allt det faktiska *materialet* i föreläsningen (namn, årtal, siffror, former etc.) måste vara orubbligt; och ingenting hindrar, att han häröfver kan medföra en promemoria i kathedern, ifall han rädes för ett bristande minne. Men en sådan promemoria är ingen hel föreläsning, skrifven att återgifvas innan- eller utantill. Den innehåller blott punkter, hvar öfver professorn extempore kan yttra sig med talets hela frihet och med ord, som tillfället och den för hans ögon varande ungdomens anblick ingifva honom. *Extemporal-föreläsningen* får derföre icke nedfalla till ömkeligt prat, till kax, omsägningar, ledsamheter, löst tal och hvarjehanda – allt detta, som man vant sig att befara, så fort någon offentlig vågar sig utom sitt koncept. Professorns *talent* måste bestå uti att icke förfalla. Kanske är det just ovanan att vara utan koncept, som gjort det fria talets konst allt sällsyntare; och förmågan att obehindradt uttrycka sig skönt, hvilket är det naturligaste af allt, har vikit något undan, efter vi sjelfve vikit ifrån naturen. Predikokonstens öden erbjuda en märkvärdig parallel med kathedarföredragets, hvad konceptbruket vidkommer. När den store erkebiskopen Laurentius Petri reglerade sin tids prest-institution, förordnade han, att predikanten endast i *nödfall* kunde ifrån predikstolen uppläsa en skrifven uppsatts, men det regelrätta var en extemporalpredikan, grundad likväl på en förut öfvertäckt text,

naturligtvis, såsom man alltid om presten förutsätter, efter han kan sin teologi. Men hvad som från början utgjort nödfallshjelpen, uppsteg småningom till regel: förmågan att tala *väl* extempore fordrade en liflighet, fast öfvertygelse och grundlig bekantskap med ämnet, som tid efter annan aftog, och det befans allt farligare och farligare att "stiga upp oberedd": konceptutvägen måste således allt mer anlitas. Det gick så långt att, 2 $\frac{1}{3}$ sekel derefter, Ödmann måste fixera den *skrifna* predikan såsom regel, och extemporationen, om den någonsin kunde *till-låtas*, vore dock, enligt honom, något för vanskligt att i församlingarne ens böra *önskas*. Det egentliga talet ifrån predikstolen blef följaktligen nu, i sin ordning, blott en nödfallsutväg, hvartill presten endast finge fly, om för trägna göromål under veckan hindrat honom skrifva och läsa öfver. Ödmann hade väl af täta erfarenheter om klena förmågor i talareväg funnit tillräckligt skäl, att göra den skrifna predikan till regel och extemporationen till undantag. Men i sjelfva verket innebär ett *skrifvet tal* en motsägelse, åtminstone en onatur. Vi förmoda visserligen, det konsten att utan koncept tala *väl* måste, såsom allt annat, behöfva upp-arbetas, inöfvas, regleras genom en lära: naturen gifver merendels blott anlaget. Men denna konst är likväl en af de angelägnaste att få lära. Hvarföre sker det då icke? Måhända derföre, att så mycken tid under läroåren åtgår på det mindre nödiga, att ingen återstår för det verkligen angelägna? Vi återkomma nu från det presterliga till det professorliga. Föredraget i kathedern skiljer sig mycket från det i predikstolen: då det sednare bör vara hufvudsakligen parænetiskt, är det förra doktrinelt: det sednare *manar* till pligter, det förra *undervisar*: men begge måste likna hvarann deri, att vara ett *levande tal*, skiljande sig häruti från boken.

b) Vi vända oss vidare till *det andra*, som på sednare tider bidragit att minska åhörarnes antal i de akademiska auditorierne. Detta är en öm punkt. Politiken, som skilt så många vänner åt, har ock understundom satt en spalt emellan professorer och studenter. Studenterna äro som oftast unge, och ungdomen *hoppas*. Att politiken, likt annat, ljuger i mycket, förmodar ynglingen väl; men tror dock på Gud, att tiden i det hela leder till ett bättre mål. Studenterna hafva således nödvändigtvis

en *progressiv* ande, som stöter sig eller åtminstone drar sig tillsammans, ifall den möter en i sin riktning stillastående eller tillbakagående, en *regressiv* professor. Studenterna akta kanske icke nog en visdom, som oupphörligen och endast ser på det förflutna: de läsa troligen i sjelfva det förflutnas bok, *historien*, att äfven då och alltid gick man: de veta med sig, att deras kall en gång också måste blifva att gå framåt. För att nu *kunna göra detta väl*, önska de sig under lärotiden ledare – hvad är då naturligare, än att de af sina akademiska uppfostrare hoppas en rättvis blick öfver, hvad som väntar hvarje menniska, framtiden? *hvertenda läroämne* (till och med ett blott linguistiskt eller matematiskt) *har sin framtid*; ty intet står stilla. Händer det nu, att studenterna vid åhörandet af ett kathedersföredrag tycka detta hopp slå felt – få de höra förtviflan öfver tiden eller orättvisor, i stället för mod och sanning – så fortfara de i alla fall att vara, det de till ställningen äro, underdånige och lydige: men de utöfva likväl sin rätt, att icke gå upp för den professor de icke vilja höra. De uppfylla icke destomindre pligten, att taga af sig hatten för honom på gatorna, samt att, om han skall förekomma i någon latinsk oration, säga de utsöktaste saker om honom, och med fraser, som äro så längesedan öfverenskomna, att de lemna själ, hjerta och allt förnuft fullkomligen i fred. Man må derföre alls icke tro, att de hata en sådan professor: det progressiva hatar aldrig: hatet hör uteslutande till det regressivas ande, emedan det ständigt fruktar. Ungdomen kan blifva kall, då den ser sig och sin tid bemötas med köld; men den är så ur stånd att hata, att det är med tårar, men icke med hån, den tänker på orättvisorna. Och samma stund en lärare omvänder sig – äfven om han, som Geijer, blott ger en obetydlig vink om att ämna bli progressiv – så bäres han i ögonblicket på händerna. Likväl måste föresatsen vara uppriktig: visar den sig *falsk* eller *återgående* för andra gången, *då* kan det hända, att sjelfva ungdomen *börjar* hata. – Skulle den olyckan, värst af alla, inträffa, att vid ett universitet icke blott en och annan, utan många lärare uppstode mot studenterna i regressiv form, så måste följden icke allenast blifva många tomma lärosalar, utan en anarkisk ande kan sprida sig genom det hela. Ty det ligger i saken, att studenterna måste hafva ledare: deras genom sjelfva institutionen anvisade högste

ledare äro professorerne: gå desse nu undan ur gångens bana, stiga de bort från vägen och ställa sig i portliden, så blir ju ungdomen härigenom utan sina naturliga anförare på vägen, som den har att beträda? Det vore väl icke underligt, om den då började vackla i ordning, seder och flit: men gör den icke det, fortfar den att utan för-män (män, som i sak gå före) likväl på det hela vara en förträfflig korps, så tyder det minsann på en bättre vilja och en alla våra ödens högre ledning, än som kan räknas förmän till förtjenst, hvilke stigit afsides från de egentliga frågorna och härigenom de facto lemnat ledarekallet. Man bör icke undra öfver det, som icke är underligt alls, nemligen att studenterna på annan väg måste söka hvad de sakna hos dem de skulle finna det hos. En del läser således utländske lärares böcker, då egna professorer utgifva så litet rörande det frågan gäller; en annan del läser – sorgligt att nämna! – tidningar. På hvilka beror det att gifva dem något annat?

I frågan om högskolan hafva vi vändt första uppmärksamheten på *Föreläsningarne*, emedan vi anse dem utgöra det lärosätt, som enskildt och distinktivt tillhör den högsta undervisningen. Man har af det föregående sett, huru vi oförståldt och uppriktigt angåfvo olyckan vid gymnasialmetoden bestå uti, att vid ett elementar-läroverk hålla föreläsning: det är först till *studenter* (de för universitet förberedde), som en sådan bör ställas. Vi skola här uppgifva skälet för denna mening. Man har alltid tänkt sig en bestämd gräns emellan *Högskolan* och den förutgående *Elementarbildningen*; man har alltid kallat lärjungen i den förre en fri studerande (liber studiosus) och gjort honom till medborgare (civis) i vetenskapernas rike. Mera psykologiskt tänkt, skall man finna skillnaden bestå deri, att en student, genom den bildning man före akademien gifvit honom, nu blifvit gjord skicklig att *kunna vara rätt passiv*, d. ä. på ett rätt och djupt sätt *emottagande* hvad läraren (som först här uppträder fullt *aktiv* inför honom) har att säga. Vi (se det föregående) karakteriserade grundmeningen för elementarundervisning så, att gossen från första början genom metoden bringas till *sjelfverksamhet*, aktivitet; hvarunder läraren synbarligen *endast* eller åtminstone *mest* förekommer såsom den passive. Han är väl i sjelfva verket redan der aktiv; men han döljer sig som sådan, han uppträder icke för lärjungen

som fullt aktiv, just på det att dennes egna inre krafter, såsom menniska, måtte *vakna* och sättas i verksamhet. Häri består det *sokratiska* lärosättet. Konsten är der, att leda så, att lärjungen arbetar sig sjelf fram i sin undervisning, mången gång, som han tyckes, öfverlemnad åt sig sjelf, men dock aldrig lemnad ur sigte. Det är på detta sätt han verkligen göres *aktiv*, göres allt mer sjelfständigt arbetande. Deri ligger, efter vår mening, karakteren för hela elementarbildningen, hvarföre också ingen föreläsning från lärarens sida under den visar sig lämplig. Det är icke förr än lärjungen vunnit fullt aktiv förmåga, som han verkligen är i stånd att också *kunna vara rätt passiv*, kunna med full apperception *emottaga*, kunna med gagn *åhöra föreläsning*. Man har föreställt sig motsatsen, och trott passiviteten vara det lättaste af allt för människan; derföre lät man också uppfostran härmed begynna, angelägen att hålla in i den unga själen allt önskeligt. Men föga fastnade så: det allrämesta låg osmält, och arbetet blott invecklades. Det förvända bestod just i en förtidig och omöjlig passivitet. Man måste börja med att göra lärjungen sjelfarbetande; han skall annars föga eller intet vinna och behålla. Förmågan af ett rent, djupt och verkligt *intryck* är mycket större och sednare: det utgör karakteren för den högre bildningen, Högskolans. Derföre uppstiger läraren här (professorn) i bilden af fullständig och erkänd *aktivitet*, d. v. s., han håller här *föreläsningar*. Dessa tillhöra det akademiska studium per se: studenten sitter under föreläsningarnes åhörande passiv, men hemkommen till sig förarbetar han och ordnar i sitt inre det inhemtade, hvarunder han också då vid akademien på detta sätt (det vill säga: icke hufvudsakligen) är aktiv: ty den studerandes aktivitet är *här* det *medföljande*, liksom under elementarbildningen han naturligtvis *också* på sitt vis måste hafva varit passiv tillika, men passiviteten *der* blott utgjort det medföljande och sekundära.

Hafva vi nu, som vi hoppas, visat vigten och betydelsen af *föreläsningar* vid universitetet, så upprepa vi blott det angelägna desiderandum, att desamma af professorerne allmänt måtte göras till ett *levande tal*, emedan de annars nedsättas till umbärlighet, blifva obesökte och oundvikligen gå att utbytas mot bok och läsning. Det andra desiderandum, på det icke studenterna måtte begå den ogerningen, att, såsom

man sagt, ”växa sina lärare öfver hufvudet,” består i den billiga fordran, att professorerne sjelfve allmänt måtte vara progressive i sitt väsende. Man skulle äfven kunna kalla detta en fordran, ”att de måtte följa med sin tid,” om icke denna term så ofta blifvit missbrukad för ”att följa med hvarje *vindkast*,” hvilket för ingen del är vår mening. Med ”att vara progressiv” förstå vi, ”att *rätt* följa med tiden,” som betyder, att på grund af historiens lärdomar om förflutna tider inse, hvad vår nuvarande epoks innersta mening är, och arbeta i enlighet med den.

Mången fruktar härvid *ytlighet*. Ytlighet är utan tvifvel någonting högst förkastligt; men icke är allt grundligt, för att det genom inre verklig oreda är ofattligt: liksom tvertom icke heller allt är ytligt derföre, att det genom en reda, som går från ämnets yta till dess botten, utan svårighet kan begripas. Två af människornas största fördomar sitta här. Man anser så ofta *lärddt* hvad som icke är det i sanning, men endast *tyckes så*, emedan det nedgräft sig något litet under bildningens yta och kommit i ett mörker, hvari det hvarken kan inses af vanliga människor eller af sig sjelf. Så håller man ock gerna allt klart för *olärddt*; och det är sant, att *mycket*, som erbjudes oss deraf, är så; men icke *allt*. Man behöfver således här pröfva innan man dömer. – För att förstå frågan, bör man noga märka *tre* olika slag af föreställningar: 1. de, som blott ligga på ett ämnes yta, se klara ut af skäl att de innehålla ingen ting, de äro nemligen endast *ytliga*; 2. de, som hunnit ett stycke in i ämnet, se mörka och underliga ut, anses derföre af mången för grundliga, men äro egentligen blott *grumliga*; 3. de, som genomträngt ämnet, se ånyo klara ut, och äro också verkligen af grundlighet *klara*. Ehuru de första och de sista stå himmelsvidt åtskilde, hafva de dock tycke af hvarann genom klarheten, ja obetydligheten i *utseendet*. Men de medlersta, de grumliga, benämner man ej sällan lärdom. Det är välment, men man bedrar sig. – Tvenne nationer i Europa gifva genom totalsträfvandet i deras litteratur exempel på hvad vi sagt. *Tyskarne* tillhöra ej sällan de medlersta, *Fransoserne* de första och sista. Oftare än man tror, tillhöra de de sista. Svenskarne hafva ock ett lynne för de sista.

Med frågan om *grundligheten* sammanknyter sig den om *korrektheten*, så i tal som skrift; och äfven häri gifva oss fransoserne märkvär-

diga exempel, både på den *ytliga korrekthet*, som endast består i en styf, liflös formrätthet utan språkets ande, och den *grundliga korrekthet*, som ligger i träffandet af språkets rätta genius, men med ett fritt behandlande af formerna. Detta intressanta ämne förtjenar att betraktas. Att skriva ett språk *korrekt*, innefattar ett ganska vacklande begrepp. Mången, som förälskat sig i den konventionella och subjektivt fattade ordentlighet, den visse skriftställare en tid utöfvat, anser hvarje skribent inkorrekt, som behandlat språket ledigt, och tillåtit det uttrycka sig med liflighet och frihet. Så har man kallat *Thorild* inkorrekt i svenskan; *Geijer* ej sällan äfven; och *Tegnér* företer exempel på genialisk vers, svår för syntaxen och sjelfva ortografien att regelrätt försvara. Allt detta gör allmänheten intet bekymmer: den ser icke i språkuttrycken fästningsfångar, som böra efterspanas för att fängslas och insättas i någon subjektiv språkregels häkte, utan fria varelser, som hållas för goda och till och med berömvärda, när de göra hvad de skola, rent framställa tankarne. I denna mening har t. ex. *J. J. Rousseau* icke af sanne kännare ansetts för en inkorrekt fransysk författare, ehuru han skrivit olik Fenelon; och det kan hända, att någon, som hufvudsakligen blott studerat *les aventures de Télémaque*, finner språket i *la nouvelle Heloise* skena öfver skaklorna. Huru sjelfsvåldigt var icke *Voltaires* språk emot Racines, Th. Corneilles och emot Vaugelas' remarker? Nu är dock Voltaire en korrekt "auteur", ja, en "auteur classique". Men den nyare franska skolans författare, hvad äro de? de nyttja hundratals ord, som fåfängt sökas i franska akademiens dictionnär. Är detta inkorrekt? Afgörandet beror, som man ser, på definitionen. Skall den något visst år utgifna ordboken hållas för språkets lag, då skriva alla inkorrekt, som icke haft den lyckan att lefva i tiden bakom ordboken.

SJETTE KAPITLET.

Om Universiteterna.

III. Examensväsendet.

Hvilka martyrer professorerne äro af en olycklig och skadlig ymp på en institution, som i sig sjelf eller till sin mening varit god, visar ingenting bättre än förhållandet med examina vid våra universiteter. Huru många män af verkligt namn, af välförtjent och hög aktning ej blott inom den akademiska korpsen, utan i hela riket, se ej största delen af sina krafter förspillas på ett ändelöst tenterande och examinerande, och hela ungdomen, som undergår operationerna, och för riket, som emottager de opererade. Vi veta ganska väl, att vi ånyo skola komma att röra vid några ömma punkter; men likasom det vi hittills sagt öfver undervisningsväsendet icke alls varit annat, än hvad hvarje tänkande menniska i landet, hvarje ephorus så väl som hvarje skollärare, lektor och universitetslärare, ej mindre än slutligen hvarje upplystare discens i botten af själ och hjerta erkänner för sant och omtalar för sig sjelf, om ej för andra; likaså skall det, som följer, blott blifva en anspråkslös framställning af hvad alla längesedan tyckt. Saken sjelf är så vigtig och stor, att få finnas vigtigare; dess omtalande är ock så till vida af betydighet, som det innehåller den på ett ställe samlade rösten af många tusen, spridda öfver Sveriges areal, och är således att kalla en kompakt stämma; men vår framställnings egen förtjenst är ingen, emedan här icke gifves ett enda ord af oss uppfunnet eller nytt. Vi stå nu vid dörren till ett tvistämne, som minst är åttatioårigt. Redan vid medlet af 1700:talet egde

högst allvarsamma betänkligheter och öfverläggningar rum emellan rikets ledare, rörande befodringsväsendet inom embetsverken och en af grundvalarna därför, de akademiska examina. Vår största celebritet den tiden, *Carl von Linné*, yttrade sig då synnerligen emot dessa. Så mycket till en början, för att påminna om, det deras gagn för riket, embetena och sjelfva vetenskaperna icke måtte vara alldeles afgjort. Beträffande deras inflytelse på professorerne i vår tid, så kunde författaren till dessa linier citera en Upsaliensis, redan innan han blef professor ryktbar öfver Europa för sina grundliga skrifter, och hvilken på samvete försäkrat, att hans tid genom ideliga tenteringar och examineringar, jemte konsistoriella polis- och fiscusgöromål – således allt sysselsättningar utom föreläsningarne (det egentligen professorliga) – vore till den ytterliga grad upptagen, att han med största svårighet hann följa med sin vetenskaps framsteg, men, att fortfara såsom författare och utgifvare, blefve hardt ogörligt. Detta är dock en man af allmänt känd flit och af en ej förstörd helsa. Kommer opasslighet till, som är ganska tänkbart – då med snillrikhet lätt förenar sig ett retligt nervsystem, och fleråriga studier lätt kunna leda till kroppslig afmattning: så att då snille och vidsträckt beläsenhet äro tvenne nödiga vilkor för en professor, svaga nerver och annan sjuklighet ej sällan medfölja såsom mala necessaria – frågas då, huru han skall kunna vara hvad han likväl måste, *hufvudman och ledare i sin sak*, om honom icke lemnas tid och krafter dertill? Äro akademiska examina så viktiga för sjelfva universitets-inrättningen, att denna ej kan bestå eller göra lefvande, sant gagn dem förutan, då måste de tålas, och man får hitta på något annat slags räddning för det professorliga; men denna deras oumgänglighet är hvad som först måste undersökas.

Går man dem nära i spåren, så skall man, kanske oväntadt nog, finna dem till betydelsen stå i slutet sammanhang med ett visst annat, som har sitt ursprung – förträffligt då det börjades – i Medeltiden, men som för närvarande ligger i döds kampen. Vi tala om *Skråinrättningen*.

Tiden har vaknat till insigt om skillnaden emellan *vara* och *heta*. Om det förstas värde tvistar ingen; men om händelser, för hvilka historien redovisar, med sig fört en skilsmessa emellan *namn* och *sak*, så

blir det förlåtligt, att man omgår det förra, ty det är den sednare man behöfver, och man har rätt dertill. Inträffar det nu, att mycket *heter* något, utan att vara det, eller annat *är*, utan att heta det, så finner man det förstas anspråk omsider olidliga, och det sednare, fastän hundra gånger förkastadt, upptar man ändock till sluts.

Öfver allt behöfver man det goda. Det naturliga sättet för att träffa det, består uti, att den, som behöfver, tar det hvarest han finner det, och – för att icke bedragas – *pröfvar*. Att *sjelf* pröfva (bese, smaka, undersöka, påkänna, examinera, förhöra) det man emottager, så att man icke får ett dåligt för ett godt, är hvad hvar och en förnuftig väl icke gerna fransäger sig; och, man må yttra sig huru man vill, så blir den egna undersökningen alltid slutligen hvad man mest förlitar sig på. Likväl kan äfven den bedraga; och vi skola se, när det synnerligen händer.

Då någonting nytt inträder i verlden, så är det icke ännu allmänt bekant. Det kan vara så förträffligt till sin verkan, så behagligt, så ljuft, att alla vilja njuta deraf; men ingen, utom tillverkaren sjelf, kan bedöma sakens inre halt och skilja den från ett odugligt annat, som måhända bär skenet af samma sak, följaktligen af den begärliga allmänheten gripes med samma ifver som den rätta saken, men hvarpå man bedrages. Detta är högst illa; följaktligen måste slikt charlataneri utestängas. Vi lefva till exempel i en tid och i ett land, der våra kläder bestå i djurs hudar; äfven om sommaren gå vi i ludna pelsar, fast vi något svettas, och om vintern tränger den skarpa vinden med snö och is in mellan hudarne omkring oss, emedan vi icke begripit att sy ihop dem. Emellertid äro vi nöjda, och vi tillbringa glada dagar, som så. Hvad händer? Oförmodadt uppträder midt ibland oss en person, som går i rock, vest och byxor! Utomordentliga fenomen! Af hvad ämne äro dessa kläder? Af ull. Och hvem har kunnat fästa dem så tillsammans, så tätt, så nätt efter kroppen, så gudomligt väl? Det har en skräddare gjort. Vi känna då en uppkommande önskan, som snart stiger till en ohämmelig åtrå, efter klädesplagg, väfware och skräddare. Men om denna håg blir allmän inom hela nationen, så torde mången fintlig spekulant infinna sig, som bland den ännu om klädesvaror, ullens beredning till garn och tyg, samt om tygets slutliga sammansyning okunniga massan utprång-

lar eländiga artiklar, hvilka likväl bära ett fagert sken af att vara goda och starka rockar, vestar och byxor. Medborgarne köpa dem, taga dem på sig – och med häpnad se dem falla sönder. Det är vid denna period man finner nödigt att skydda sig mot bedrägeri i väfvar- och skraddarhandtering; man går hem till män af yrket, som man förut funnit pålitlige, och frågar sig före innan man köper; man slutar med, att icke alls vända sig till någon obekant, som nyttjar nålen, utan att denne först upptar *betyg* från en allmänt känd och aktad skraddare. Det blir sed, ja, det blir lag, att ingen får betjena med sömnad, utan att inför auktoritet visa sig vara godkänd af någon förut godkänd. Huru han vinner godkändheten, beror på mångahanda. Men ganska begripligt är, att hvarje börjande yrke just af sjelfva allmänheten måste hopträngas till ett skrå, på det menniskor, som behöfva yrkets arbeten, men ej ännu kunna bedöma dem, icke måtte luras. Härtill kommer, från yrkets egen sida, att om detta är af en svårare konst, så att ej hvem som helst på egen hand lätteligen kan bemäktiga sig och utöfva den; så förmår ingen ny person tillverka ett arbete inom den konstens område, utan att hafva lärt det ifrån någon förutvarande mästare. Yrkets koncentration till skrå, mästares billiga myndighet öfver lärjungar, hvarje ny mans obefogenhet, såvida han ej är betygad, betygets utgifvande af skråmästaren sjelf (hvarföre ock gesällstycket, profvet, förhöret eller examen måste ske inför honom): allt detta är högst naturligt vid ett yrkes uppkomst, dess fortgång till konsolidering och äfven sedan, *så länge* allmänheten sväfvar i ett visst mörker öfver ämnet. Men man måste besinna, att menniskornas allmänna rätt att sjelfva pröfva hvad de få eller taga, samt obehöfligheten af all annan undersökning, än denna, icke upphör att i grunden vara det enda naturliga och sanna, derföre att ett *interim* för hvarje yrke gifves, hvarunder afnämaren icke utöfvar sin rätt att pröfva i egen person: icke för det, att han förlorat denna rätt, utan derföre, att han är okunnig om saken *ännu*, och således icke sjelf vill pröfva. Under detta interim är det ganska förnuftigt, att man för sin räkning låter en annan mästra sakerna åt sig; men naturen häraf upphäfver icke naturen af att man börjar pröfva sjelf, så fort man kan, emedan detta till sluts alltid blir det säkraste, helst risken är ens egen. Perioden för nyttan och

nödvändigheten af prof inför skråmästare och af betygs utgifvande af honom, kan således omöjligen räcka längre, än tills ett ifrågavarande skrås föremål upphör att inför allmänheten ligga i det dunkla. Ser man sig öfverallt vara kommen till klarhet öfver ett yrkes sak, så är det de facto slut med det skrået: hvar och en, som vill *hafva* artiklar deraf, undersöker och ser sjelf efter innan han köper eller tar (härigenom upphör skrå-*profvet*s nytta), och kan göra det (härigenom upphör samma profs nödvändighet): än mer, hvar och en som vill *göra* artiklar deraf, kan lära sig det, om saken är kommen till mycket allmän bekantskap och i sig är lättgjord, eller, om den ännu icke är fullt känd och till sin natur finnes svårgjordare, lär han sig det dock vigare och hyggligare än hos en skråmästare, som måhända älskar att sysselsätta lärlingen med annat än hvad som gagnar i arbetet (härigenom upphör skrå-*undervisningens* uteslutande nödvändighet, ehuru nyttan af hvarje god och förnuftig mästars handledning alltid qvarstår). Ingen kan utsätta dag och datum, då det bestämdt är ute med ett yrke såsom skrå, d. v. s. då hela allmänheten kommit derhän i kunnighet, att den inträder i sin egen-
skap att pröfva sjelf, och då hvar och en, som vill utöfva yrket, lär sig det hvar och af hvem han vill. Det måste derföre för hvarje yrke gifvas en öfvergångsepok, hvarunder dess skrå äflas med att icke vilja dö, oaktadt det dör; hvarunder skrået påstår, att yrket sjelf måste förgås, om man tillåter dess skrå förgås; en epok, rik på disputer emellan allmänheten, som tar sig före att vilja begagna sin stora naturliga rätt, och skråets egen myndighet, som åberopar stadgar, visligen gjorda för ett interim, nödvändiga och naturliga för det, men först onyttiga – sedan skadliga – och slutligen löjliga, när yrkets interim upphör. Det vissa är, att huru som helst man gör med sina paragrafer, antingen man försvarar dem eller låter dem fara, så går dock allmänheten ohämmeligt till egen pröfning och till fri inläring, *så fort den kan*, emedan naturen, huru man än tvingar, plågar och söker bråka bort henne, dock aldrig besegras. Ett skrå upphör således oundvikligt att de facto vara, så fort dess stund är inne; men de jure kan det bibehållas längre, allt efter envisheten hos yrkets män. Man bör begripa och erkänna det vackra och förträffliga i skrået. Det har i sitt yrke gjort allmänheten den ovärderliga tjenst, att,

så länge yrkets ämne var okänt, förkofra det i tyst ensamhet, slutenhet och afskildhet, upparbeta det, tillhandagå menniskorna med dess artiklar och omsider (emedan alla hemligheter ändock transpirera) sätta allmänheten i komplett klarhet öfver hvad yrket angår. Detta är skråets största, oskattbaraste och sista göromål: det är tillika en dess mest rörande tjänstbevisning emot oss, ty skrået sjelf dör med samma som det har fulländat den allmänna upplysningen öfver produkten, som det tillverkar. Huru ljuft och vackert är icke det? När en sak uträttat hvad hon behöfde och skulle, så slutar dess göra i verlden; är något ondt häri? Och om vi vilja, att det må sluta, när det verkligen är slut, hvad ondt är häri? Mån icke likbegängelsen är en akt, hvarmed efterlevande visa en gärd af dess högsta aktning och kärlek? Det underliga är blott, att man icke kan begripa det glada, det förträffliga, det herrliga uti att dö i dödens stund? Hvad sorgligt är dervid, och hvarföre motsträfvar man det rätta såsom ett beklagansvärdt? Finner man då icke, att det enda egentligen vedervärdiga består i att öfverlefva sig? Hvilket inträffar när man de jure bibehålles, ehuru man de facto är förbi.

För den ekonomiska lagstiftningen kan det alltid vara en svår fråga att afgöra året och dagen, när det är nyttigt och godt, att något visst skrå afgår. Men till en början såsom theoretisk princip kan det alltid fastställas, 1:o att skrået, den tid det uppkom och i yrken der det behöfts, varit förträffligt, men att det icke bör evigt qvarstå, emedan det ligger i sjelfva dess fulländning, att göra sig umbärligt (såsom redan längesedan skett med många färdigheter och konster ibland oss, hvilka nu hvarje person ledigt – efter egen fallenhet, och efter inhemtande hvarhelst han funnit godt – utöfvar, utan ringaste tanke på någon pröfvande, betyg-gifvande och exklusivt lärande myndighet; t. ex. byggnadskonsten); 2:o att tiden, då ett samhälles regering bör förklara ett ifrågavarande skrå upphäfvat, endast bestämmes af den temperatur i ämnet, den allmänna kunnighet, hvari samhället öfver den gifna saken befinner sig. Vid den praktiska tillämpningen af dessa grundsattser kan visserligen sjelfva afgångstidens bestämmande möta svårighet, i fall en regering skulle tänkas lefva skild ifrån sitt folk, så att hon icke lifligt ingår i bekantskap med dess ståndpunkt, noga ser graden af dess kunnighet, ur-

skiljer hvar allmänheten haltar, men också vet hvar den går bra. Hvarje god regering har sig deremot allt detta väl bekant; den känner ingen högre glädje, än att införlifvas med folkets tänkesätt, för att rätta detta der så behöfves, och att sjelf rätta sina lagar och bud efter alla nationella behofs sanna horisonter. Då blir det icke längre så svårt att se, om en skråmyndighet är af vigt att ännu kvarbehållas, eller om den såsom onödig bör upphöra. – För att visa detta, måste vi utbedja oss att få taga ett litet exempel; det skall mycket tjena för upplysning af hufvudämnet. Huru kommer det till, att söm af fruntimmerskläder, jemte all linnesöm äfven för manfolk, icke blifvit lagd i skrå? Derföre, att den ursprungligen utförts af qvinna hemma i huset, som sytt åt sig sjelf, föräldrar, syskon eller make. Emedan dermed således ingen handel drefs, behöfdes intet skydd mot bedrägeri häri, följaktligen intet skrå för detta skydd, och ej heller för inlärandet, hvilket merendels gick ifrån mor till dotter, eller systrar emellan. I sednare tider har likväl det förhållande uppkommit, att ganska mycken linnesöm för karlar, ej mindre än söm af fruntimmerskläder, verkställes utom hus af personer, som taga betaltning. Det har således deraf verkligen uppstått en profession. Ändock hafva ej dessa slags professionister blifvit satta i skrå? Går saken sämre för det? Eller bedrages man mycket i den vägen? Nej. Och hvarföre? Ty hvar och en, som har råd att lega för sin söm, är också nu förtiden gemenligen så upplyst, att han eller hon icke lätt låter sig bedraga. Följden blir, att ingen sömmerska finner sin uträkning uti att sy dåligt, emedan hon vanligen behöfver förtjena, och får ingen förtjenst utan att sy väl. Visserligen kan det någongång hända, att en ungtkarl, helst en närstynt, håller till godo med en illa sydd skjorta, utan att märka bedräffligheten. Men om man icke sjelf har nog vett i denna sak, brister man dock sällan så alldeles på förnuftiga bekantskaper, att man icke snart blir upplyst – och nu ve den sömmerskan! Hvad åter fruntimmerskläders förfärdigande vidkommer och ett bedrägeri med dem, så skulle man då narra fruntimmer i deras egen väg, hvilket vi anse alldeles omöjligt. Man må icke invända, att deras kläder äro alltför enkla och lättgjorda: man må en gång fördomsfritt och grundligt från topp till tå undersöka en fruntimmershabit (hvilken icke förfärdigas af skrå-professionist) och man

skall finna, att den, hvad konsten att tillverkas beträffar, fullt kan mäta sig med en karlklädning. Det förstås att den, som icke kan göra karlkläder, kan det icke; men för den, som får lära sig sådant, måste den konsten icke vara svårare, än att lära sig sy en fruntimmersdräkt. Hvad kontroll emot bedrägligt arbete, som skall behövas för karlkläder, mer än för fruntimmerskläder, står då icke till att begripa; såvida det är säkert, att öfverhufvud karlarne äro lika skarpsynta och angelägna om att icke få fusk, när de betala sina nya plagg, som fruntimmer, när de få sina. Om möjligtvis någon af det förra könet visar sig liknöjd och vårdslös om sin dräkt, så träffar man lika många sorgliga exempel på dylikt hos det andra könet. *Skrå* för skräddaryrket synes följaktligen i vårt tidehvarf vara lika litet af nöden, som skrå för fruntimmerskläderssöm; det förra behöves hvarken såsom pröfvande (gesällstyck-examinerande) myndighet, eller som lärande myndighet: vi säga *myndighet*, emedan det endast i den egenskapen är skrå: utan myndigheten, deremot, är skräddaren alltid god, icke blott såsom tillverkare, utan äfven såsom rådgifvande vän för en, hvilken sjelf har mindre omdöme om kläder, eller såsom läromästare, fritt tagen af en, hvilken ville lära sig hans sysätt, men som likväl alltid hade rätt att sy för betalning utan att hafva lärt sig hos någon skräddare alls, ifall det möjligen bättre och hyggligare kan ske annorstädes. Tvifvelsutan är således tiden nu inne, att den ekonomiska lagstiftningen utan fara skulle kunna låta skrået i skräddarväg falla; åtminstone kunde faran deraf icke blifva större än den, att vara utan skrå för fruntimmersklädsöm, hvilken aldrig varit någon. Vi anse oss alldeles förvissade, att om denna hvälfning skedde, skulle det vara lika lätt som förut, att få sig honnetta frackar, vestar och mera. Hvad gör skrået härtill, såsom skrå? Ingenting. Eller finner man aldrig nu illa sydda kläder, ehuru skrået i denna väg ju ännu har sin fulla myndighet qvar? Jo visserligen, svarar man; men då äro de illa gjorda kläderna tillverkade af en *dålig* skräddare. Alldeles; och just i den naiva bekännelsen ligger hela svaret på den invecklade skråfrågan. Just emedan det nu*) kan gif-

*) Vi säga *nu*, emedan i förra tider, då skrået genom allmänhetens ställning i den vägen var naturligen slutet och kompakt inom sig, låg det i dess instinkt att vara strängt mot sig sjelf, så att det då aldrig släppte ut någon till mästare på

vas både dålige och gode skraddare, ehuru beggadera genomgått skrået och blifvit betygade mästare, så måste hvar och en, som behöfver deras arbete, sjelf följa sitt omdöme i urvalet af hvilken han må vända sig till, och finner ingen tillräcklig kontroll i skråbetyget. Det gagnar således icke numera objektivt (för köparen, arbetstagaren), och icke heller subjektivt (för tillverkaren), emedan det icke gör tillfyllest för att få arbetsförtjenst, att vara betygad och *heta*, utan man måste *vara* en god mästare.

Slutsatts: om någon anser vår syftning gå ut på, att yrkena skola lemnas utan kontroll, så bedrar han sig. Vi anse blott kontrollen böra flyttas ifrån arbetsgifvaren till arbetstagaren – böra blifva objektiv i stället för subjektiv – emedan detta alltid är det naturliga, *så fort* yrket öfverstått sitt interim, och rör så kända ämnen, att arbetstagaren sjelf kan bedöma hvad han emottager. Den som tror, att detta blir detsamma som ingen kontroll, går ganska vilse. Man ser alltid bäst på sitt eget bästa, så snart man kan; och häraf uppstår den skarpaste, den verkligaste, den sannaste kontroll af alla: och till sluts äfven den förnuftigaste, ty hvem angår väl då omsider arbetet, om icke den, som det angår? Någon annan rör det mindre.

Historiskt: så länge ett yrke genom sin nyhet, konstens dunkelhet och utförssättets svårighet, både af allmänheten och yrkets egne män naturligen koncentreras till skrå, så bör det af regeringen bibehållas vid sin myndighet som sådant. Men när nyheten, dunkelheten och svårigheten gemensamt upphöra, bör regeringen aflysa en onaturlig myndighet*). För att bestämdt veta detta *när*, behöfver regeringen endast noga

egen hand, utan att denne var förträfflig. Profvet – just emedan det då hemligen låg i tidehvarfvets behof – var den tiden riguröst; betyget följaktligen också fullt pålitligt. *Nu* och i ett yrke, som alla kunna pröfva, finner skråmästaren sjelf det prof, han gör, till hälften löjligt, släpper ofta fram ”par consideration”, för ”liaisons”, och hans betyg blir en tom, till hälften narraktig formalitet.

*) Den särskilda betänklighet, som hos regeringen kan uppstå för bibehållandet af ett skrå, för utkomsten hos yrkets män och faran för fattigdom, om alltför många få rättighet att arbeta fritt, är en ekonomisk fråga på sidan, som vi här icke vilja upptaga, emedan den skulle föra oss bort ifrån vårt egentliga ämne. Vid *alla* förbättringar har *någon* måst lida.

känna folket i samhället, som den styr.

Gå vi, efter dessa betraktelser, åter öfver till universiteterna, så låter det fråga sig, om hvad vi anmärkt icke har någon tillämplighet för dem? Man må icke förebrå oss ohöfligheten af en stötande jemnförelse emellan skråyrke och vetenskap: vi veta ganska väl att skilja dem åt; men det är icke vi, som sätta universitets-institutionen i kategorien af skrå, utan det är dess eget examens-väsende, som gör det.

Vi bedja här läsaren gifva noga akt på skillnaden emellan sådana slags examina, som *inom* ett undervisningsverk hållas med lärjungarne för att erfara, om de besitta erforderliga kunskaper till uppflyttning i högre klass, och akademiska examina, för hvilka betyg utfärdas, gällande *utom* läroverket: politiska betyg till grundläggning af befordringsväsendet i staten. De förra äro intet annat än nödiga och angelägna ingredienser i skolmethoden, äro blott högtidligare lexförhör, hvaraf alla följderna stanna inom skolan, der de ske. De sednare äro ämnade att konstituera värdigheter, med anspråk att utan vidare undersökning öfver hela riket betyda *det*, som examensbetyget utsätter.

Vår oförgripliga tanke är, att det förra slaget, de *skolastiska examina*, tillhörande elementar-läroverket, icke blott bör bibehållas, utan göras mycket talrikare, strängare och mera personligt för hvarje lärjunge, än hvad nu i de äldre skolorna (se det föregående) vanligen sker. Skälet är, att dessa examina der böra tillhöra sjelfva undervisningen, kontrollera dess gång och utgöra enda grunden för en förnuftig och rättvis flyttning från klass till klass. Deremot anse vi de *politiska examina* böra utgå*), emedan de alldeles icke tillhöra undervisningssättet vid läroverket, der de ske (universiteterna), efter de bestå i ett prof vid slutet af banan. Akademiska inträdesexamen (studentexamen), åter, jemte de, som under sjelfva den akademiska banan finnas, äro analoga med de förut omtalade skolastiska examina, höra till sjelfva undervisningssättet vid akademien, och böra således bibehållas (ehuru vid dem åtskilliga förändringar måhända visa sig nödiga).

De politiska examina bestå i alla sådana, efter hvilkas tagande man

*) Likväl småningom, och rättadt efter samhällets temperatur, se nedanföre.

lemnar högskolan. Dessa äro 1:o direkta *embets-examina*, prest- och pastoral-, kansli-, kameral- och hofrätts-; 2:o *gradual-examina*, i alla fyra fakulteterna.

Högskolans karakter består i att vara stället, der den högsta och bästa undervisning i alla*) vetenskaper finnes att tillgå. Annat är hon icke, och bör icke annat vara. Hvar och en, som behöfver och önskar denna undervisning, har att vända sig till högskolan. När han (eller hans målsmän) anser målet vunnet i det fach, som valts, reser han ifrån högskolan och anmäler sig till intagande, der han önskar anställas, i fall han ämnar sig till embetsman. Den auktoritet, som styr verket, hvori han vill komma, måste nu pröfva honom, för att erfara – icke hvad han *hetes* vara i kunskaperna – utan hvad han *är*. Ty den auktoritet, som inför samhället ansvarar för verket, måste således ansvara för alla deras duglighet, som antagas, och behöfver derföre lära känna dem. Detta är det stora och naturliga af saken. Det vill säga, att kontrollen flyttas ifrån att vara subjektiv (ifrån arbetsgifvaren: universitetet) till att blifva objektiv (till arbetstagaren: embetsverket eller, i fall personen icke går att bli embetsman, till sjelfva allmänheten). Omständigheter kunna likväl göra, att denna grundsatts behöfver modifieras, om någon gren befinner sig i ett interim (se ofvan vid yrkena). Sakens vikt tvingar oss att här fästa en serskild uppmärksamhet vid hvarje af de fyra fakulteterna.

*) I några vetenskaper saknas undervisning vid våra högskolor, t. ex. *Krigsvetenskapen*. Det är då en lucka att fylla, men hindrar icke den allmänna definitionens riktighet.

SJUNDE KAPITLET.

Om Universiteterna.

III. *Examensväsendet.* (Fortsättning.)

Hvarje varm och ädel menniska, hvilken den menskliga bildningen ligger om hjertat, måste i vår tid betänka *lärdomens* tillstånd och söka uppfinna en möjlighet för dess *räddning* ifrån undergång. Bristen på verklig grundlighet och allvarliga studier är visst icke blott vår tids sorgliga erfarenhet; den har visat sig i ett ständigt stigande under de sista fem eller sex decennierna. Någon orsak måtte den väl hafva. Att skylla den sanna och verkliga lärdomens aftynande på nyhetsmakeri och de så kallade nya methoderna, är för mycket enfaldigt, då dessa metoder ej i riket varit införda, och följaktligen icke kunnat uträtta hvarken ondt eller godt. Att skylla den på rikets högre eller lägre lärarepersonal, är än värre, då hvar och en har sig bekant, att denna öfverhufvud är ganska förträfflig, och att rikets universiteter i sin krets räkna professorer af stor utmärkelse. Efter vår tanke har lärdomens sjunkande tre orsaker, af hvilka två äro hufvudsakliga, och den tredje medföljer, såsom ett olyckligt, men oskiljaktigt bihang. Den *första* visar sig i de för-akademiska (dels publika och dels privata) bildningsanstalternas beskaflenhet, som i allmänhet till universiteterna lemna så svaga studentämnen, att sjelfva den akademiska undervisningen (föreläsningarne), för att rätta sig efter den ståndpunkt, hvarpå flertalet af anländande discenter befinner sig, icke kan hålla sig uppe eller icke förmå stegra sig till någon egentlig lärdomshöjd. En mängd formalkunskaper, ett antal oumgängliga elementer måste vara undangjorda hos åhöraren, för att professorn skall kunna

gifva sitt föredrag, sin föreläsning, rang af verklig doktrin i stor, i akademisk mening, och såsom tiden fordrar för att uppbära den. Att sedermera sjelfva föreläsningarne sällan hållas (*viva voce*) som ett lefvande tal, är en sak bredvid, som vi äfven omtalat. Men den *andra* stora orsaken till lärdomens förfall är just examensväsendet, hvilket utgör vårt närvarande ämne. Skadan deraf för *professorerne* är gifven och allmänt erkänd. Utom den myckna tid, den borttager, och som knappt kan beräknas, medför den för en lärare på akademisk höjd en undergräfvande inflytelse genom den oupphörliga afmattning och förstämning, som ett ideligt uppreparande, utfrågande och genomgående af samma och samma, ofta nödvändigtvis lågt tagna ämnen och formlexor verka: ett repeterande, förhörande och mästrande, som har sin plats i elementarbildningen, men som borde få vara slut vid universitetet. Den ännu större skadan, likväl, af examensväsendet, är missvisningen för studierna hos högskolans ungdom. Hvarföre de hos flertalet af studerande allt mer och mer gå utföre till att blott bli en glosläsning (jf. det föregående), en tom formalism, har sin rot i själens spänning för väntade examina och för de deraf härflytande betyg, till hvilkas vinnande på bästa möjliga sätt all håg, all ansträngning helt förlåtligt och ganska naturligt riktas. De fleste studera för att en gång vinna sitt bröd – må detta icke anses illa eller charlataniskt någonstades på jorden, men minst i ett land, som kanske ej så oförtjent kallas fattigdomens. Vi skola se, att ingen sökte sitt bröd genom charlataniska medel, om icke institutionerna sjelfve föranledde och liksom inbjöde dertill. Utan tvifvel arbetade man allmänt för *studierne egen skull* – grundligt, allvarligt och lärdt – om man hade den fullkomliga öfvertygelsen, att en gång vid frågorna om utkomstens vinnande i verlden ingenting annat bestämde afgörandet, än mannens verkliga egenskap af att *vara* kunnig. Vi tro icke, att någon vill hafva en annan princip, än denna, gällande; men vi se, att de politiska betygen*), så som

*) Hvad vi förstå med uttrycket *politisk examen*, till skiljande från skolastisk examen, ses af det föregående. Politiska betyg, såsom följer af politiska examina, äro då sådana, som lemnas vid utgående från universitetet, i ändamål att konstituera värdigheter, med anspråk att utan vidare undersökning öfver hela riket betyda *det*, som betyget utsätter.

sakerna måste gå, vrida förhållandet betydligt ur den rätta banan och sätta högskolan i en falsk ställning. Ty den studerande vet, att om han lemnar universitetet *utan betyg*, hvilka kunskaper och goda förmögenheter han än besitter, skall han likväl i hvad tjänstemannaväg, som helst, der han till inkommande anmäler sig, möta de största svårigheter, emedan man *der icke undersöker honom**). Han måste således nödvändigt skaffa sig ett politiskt examensbetyg vid akademien. Och icke nog härmed: han måste söka få sig ett i allramöjligaste måtto fördelaktigt och grant; ty kommer han en gång att förevisa ett sämre betyg, så är det ungefär detsamma som en klick, vidhängande honom ganska länge, och som knappt kan utplånas genom de trägnaste studier efteråt. Vi tala här om en omtänksam student – sådan, som man säkert önskar alla vara – och vi fråga: *på hvad sätt* är det nu, som han föranledes, han nästan *tvingas*, att, just till följe af denna sin naturliga och lofvärda omtanke studera? Jo vanligast på det sätt, att han i allt läser med hänsigt till vinnande af grant betyg. Om icke detta, både medvetet och omedvetet, både synligt och osynligt, skall draga honom till mer eller mindre charlataneri, skall förvandla honom till formalist, så är han sannerligen en öfvernaturlig människa. Han måste blifva formalist så mycket mer, som han snart upptäcker, att professorn sjelf – genom det ständiga repeterandet – i sin egen åtgärd vid examina, mot sin vilja och vetande, blir en sådan. Måne icke professorn, småningom och omärkbart, vänjer sig att göra några vissa Lieblingsfrågor? önskar sig några vissa Lieblings svar? Sällan har det slagit felt, att examina blifvit stereotyper, dem erfarne, kloke studenter uppfattat skaplynnnet hos. De göra deraf en esquisse, till eget och yngre kamraters gagn i nödens stund. I en korps, så talrik, som studenternes, måste väl alltid finnas ett och annat hufvud, som känner sin största lust i utbildandet af en glad fintlighet. De gå omkring såsom naturforskare, och professorerne utgöra de stora föremålen för deras observationer. De glömma icke, att i minne och på papper anteckna alla iakttagelser. De lyckas efterhand att utstudera hvarje examinatorns hemligaste egenheter. De hafva till och med annoterat, att icke alla profes-

*) Några högst få exempel undantagna.

sorer önska sina vissa, gifna, efter föreläsningarne rättade svar; utan att sådane finnas, som man, för att vinna, måste på ett skickligt sätt svara "contrairt". Anekdoten om det råd, som en examinandus i filosofien en dag fick af den bekante allmänna rådgifvaren C-g, är verkligen superlativ och förtjenar att aldrig glömmas. "Professorn (beskref C-g) har i sina föreläsningar rörande det Absoluta följande uttryck; och det är också det rätta. Om herrn svarar honom på det viset, så går det visserligen bra, ty han måste gilla det han sjelf sagt; men professorn sätter värde på *sjelftänkare*. Vill herrn derföre hafva ett högre betyg, så bör herrn icke genast svara honom med hans egna ord, utan göra instanser, och börja så här. När professorn nu deröfver faller sina yttranden och bevisar, att hvad herrn sagt väl i sjelfva verket syftar åt det absoluta, men likväl mera ingår i Hegel än i Schelling, så skall herrn ändock göra en instans till, och säga xkykmpxxx. Äfven deri anmärker professorn säkert ett item; ehuru han redan finner herrn vara en sjelfständig man, och derföre börjar sätta herrn högt. Först när sakerna kommit på den punkten, skall herrn rycka fram med professors egna verba formalia, och han skall hänryckas af att höra dem från en sjelftänkares mun. Herrn skall få cum laude eller till det minsta *non sine*." Att någonting så muntert ens kunnat påtänkas och utföras, är redan tillräckligen sorgligt; men att mångfaldiga andra uselheter i samma stil, ehuru mindre lysande, ej så sällan måst inträffa såsom en följd af läsningens mot examen syftande tendens, kan icke gerna nekas. Man föreställer sig vanligen herrar examenstagare såsom jagade, olycklige, skygge varelser, som gå att utsätta sig för dråpslag, och i herrar professorer ser man mäktige autokrater; men man skall finna, att förhållandet mången gång är tvertom. Visserligen gifves en och annan studerande, isynnerhet gradualist, som tar sin sak så allvarsamt, att han går en säker lungsot till möte, eller som, efter lagerns vinnande, om han eger tillgångar, reser upp dem utrikes, helst söderut, och antingen dör der, eller, hemkommen med bättre helsa och inga finanser, får tillbyta sig svält emot lungsoten. Men få äro numera sådane "narrar", som det heter. Man studerar sina saker bättre; d. v. s. man studerar, *för helsans bibehållande*, så litet som möjligt i ämnena; deremot vinnlägger man sig, *för betygets erhållande*, om att utstudera

professorerne. När man på detta sätt lemnar akademien med goda betyg på fickan och helsan qvar i hela den öfriga kroppen, så hemkommer man sina föräldrar till högsta glädje, och sjelf emotser man sin framtid med sanguiniskt hopp och en otrolig tillfredsställelse. Hvad under? Har man icke vunnit sitt mål? Och har man icke till vinnande deraf gått till väga så, som allting inbjuder en att gå till väga? Vi äro förvissade, att de flesta föräldrar och målsmän, som läsa våra rader här, finna så litet besynnerligt, orätt eller underligt i sina barns lyckliga bragder till betygs eröfrande vid akademien, att de tvertom skola undra på hvad det är som *vi* undra öfver. Ty ända till den grad är i samhället genom examens- och betyg-väsendets långvariga inflytelse allt begrepp om studium för ämnets skull försvunnet och känslan borta för kunskapernas eget värde och nödvändighet i lifvet, att en bättre öfvertygelse endast står att finna hos ett jmförelsevis ganska ringa antal upplyste, som bibehållit den och icke förtvivlat under de upprepade erfarenheterna om lönlösheten af att blott *vara*, emot af att blott *heta*. Då vi tillkännagifvit detta vridna förhållande i hela samhällstemperaturen vara en bitter frukt, till största delen upphemtad af de politiska examina, så nalkas vi otvunget den *tredje* orsaken till lärdomens och grundlighetens aftynande, hvilken vi redan förut sagt vara ett bihang till de föregående två; och den är det i synnerhet till den nyss anförda andra. Vi erinra nemligen om det allmänt tilltagande *föraktet* för grundliga egenskaper, läsning af djupare innehåll och sann lärdom. Man säger, att detta förakt är en följd af tidens stämning. Men inser man icke, att denna stämning sjelf hos den stora massan är en bestämd och oundviklig följd af det sätt, hvarpå de flesta under studietiden umgåtts med vetenskaperna? När man i så många fall erfarit, att uppsnappandet af vissa former med sken af grundlighet gifver den innerligt åtrådda frukten *betyget*, som i sin ordning föder den innerst efterlängtnade frukten *utkomsten*; hvad under då, om man i hela lärdomen ser ingenting annat än ett marionettspel, en formalism, ganska löjlig i sig sjelf, men nyttig att så kort och godt som möjligt sätta sig i ego af, för att bekomma frukterna? Detta *lärdomsförakt*, som först är en följd af examensväsendet, blir sedan i sin ordning en stor och naturlig orsak till lärdomens allt ytterligare sjunkande; emedan få hafva styrka att vinna eller

bibehålla kärlek och högaktning för det, som de öfverallt omkring sig höra bemötas med halft eller helt åtlöje. I synnerhet skall det bli fallet, när barn af sina älskade och vördade föräldrar få öfverlemnad såsom ett axiom öfvertygelsen om "pedanteriet" hos de lärde, en öfvertygelse, gladt och trefligt understödd genom tusen tokroliga berättelser från universitetslifvet med dess lyckade finesser och små illmarigheter vid tentamina nec non examina. Lärdomens förlöjligande är redan så gammalt, att det börjar kunna kallas en patriarkalisk sed; barnbarn stå med lyssnande öron och spända blickar kring farfar och grandoncle, och historier om Christierniner, Landerbeckar och flere utgöra skämtets föremål. Man hör ej sällan academici sjelfve, med glömska af nutidens sorger, återkalla glada minnen från tentamens- och examens-tillfällen, der de eller deras goda vänner utfört qvicka påhitt. Man klagar öfver det allmänna tänkesättets köld emot djupsinnighet; men man måste väl utan svårighet kunna inse, att afvigheten, i stort taget, leder sitt ursprung från lärdomens eget sätt att vid de förnämsta lärosätena presentera sig. Utom examensväsendet, som bidrager mest härtill, verkas det också mycket genom vissa ämnens framhållande med ohistorisk pretention (se det föregående), hvarigenom de sjelfva bringas nära undergång i och med den misskredit för onytta och umbärlighet, hvari de komma för egen del, och hvari de bringa hela den akademiska institutionen.

Man torde anmärka emot vår framställning, att också vi vilja hafva examina, ehuru flyttade på annan hand, och att följderna då måste bli enahanda. Men de blifva icke så; och af följande skäl. Om profvet anställes af arbetstagaren, i stället för af arbetsgifvaren; och den förra är t. ex. ett embetsverk – som, efter hvad tidens fordringar medföra, allt mer och mer sättes i ansvar inför regeringen och nationen för sina underlydande – så *måste* detta verk hos en, som anmäler sig, fordra *verklig kunnighet i sak*. I och med detsamma försvinner för den studerande all håg, att i sina akademiske lärares föredrag uppfånga några formella egenheter, tjenande till framgång vid ett förhör, emedan han nu icke kan hafva nytta af annat, än kunskapen sjelf. Professorn åter, utom befrielsen ifrån det tidsödande besväret, kommer på den höga och ädla horisont, som honom tillhör. Så väl hos honom, som hos hans åhörare,

kan det ej blifva frågan om annat än vetenskapens eget innehåll: institutionen stiger således, i stället för att sjunka.

Vi anse det vara en grundsatts, att i alla *skolastiska examina* bör ingen annan än *läraren sjelf* hålla dem med sina lärjungar, emedan desse under elementarbildningens period icke kunna vara så lösgjorda från vetenskapernas tillfälliga former (ordalagen i läroboken, lärarens verba formalia o. s. v.), att de för hvem som helst utom läroverket kunna bestå profvet. En annan kan, såsom bivistande examen, utsätta hvilken del af kursen han önskar företagen till förhörande: men ofelbart rätt måste det vara, att läraren sjelf utför detta förhör. Tvertom är förhållandet med en person, hvars bildning blifvit akademiskt fulländad: härtill hör just, att han bör kunna bestå profvet inför en annan, än sin lärare. Principen för *politiska examina* är således, att arbetstagaren håller dem.

Vi hafva uttalat grundsatts; i *utförandet* måste afseende göras på tidens förhållanden, samhällets temperatur, och vetenskapernas egen inbördes olikhet, hvarigenom öfvergångar, den ena efter den andra, med sina lämpliga modifikationer bildas. I all *reform*, der man icke nöjer sig med ett lifligt, men tomt tankespel, utan som man önskar utförd och lyckad till allmänt väl, måste man iakttaga:

1. att föresätta sig sjelfva målet, hvartill man har att gå, med sträng och oblidkelig konsekvens, för att träffa roten af det onda och upprycka den;
2. att under gången till målet rätta sig efter omständigheternas kraf, likväl på ett sådant sätt, att man i sjelfva verket styr dem. Utan N:o 2 skall man aldrig lyckas att utföra något, men utan N:o 1 skall man icke lyckas att utföra något af värde. Det är att vara radikal i sitt *mål*, moderat (och måhända doktrinell) i sitt *sätt*. Det är det gamla romerska "fortiter in re, leniter in modis." Man finner menniskorna vanligtvis endast omfatta det ena af dessa två; och vanligtvis misslyckas de.

Skulle *genast* och med *alla* embets-examina den flyttning ske, hvarom vi talat, så blefve förmodligen den ögonblickliga följden, att universiteterna lemnades rent obesökta af alla, som ämnade sig in på embetsbanan, och den största tänkbara ytlighet skulle i denna väg uppstå. Ty embetsverken sjelfva hafva i så långliga tider blifvit frånvanda

att tänka på de vetenskapers teorier, som utgöra deras grundval, och de hafva i detta fall så litat på universitets-examina, att de troligen icke nu skulle kunna uppträda såsom allvarsame och grundlige utforskare af kunskapstillståndet hos ansökande. Visade sig, åter, ingen stränghet i undersökningen deraf här, så torde också ingen beflita sig om att förskaffa sig en grundlighet, som ingen efterfrågade: med andra ord, ingen skulle besöka universitetet. (Hvad det praktiska vidkommer, som måste vinnas genom routine under tjenstutöfningen, så kan det icke blifva föremål för en inträdesexamen.) För att bekomma grundliga embetsmän, måste således embetsverken sjelfva vara till sina principer grundliga, eller åtminstone inom sig hafva någon sektion af ledamöter, dem upprätthållandet af verkets sanna fundament åligger. Desse blefve också de naturliga examinatorerne för sökande. Om sådana pelare i våra embetsverk nu mer eller mindre saknas, så har äfven det sin orsak i examensväsendet vid universiteterna, på hvilka verken så småningom vant sig att räkna, hvad all teori och princip beträffar, att de sjelfve efterhand *blott kommit att se på praktiken*, routinen. Hvilka beklagliga följder för det allmänna häraf måste flyta, finner man. Klagan öfver aftagande sann embetsmannahalt höres temligen allmänt: äfven detta daterar sig, såsom man påstår, ifrån medlet af förra seklet, eller något årtionde derefter. Man ser således, att perioden för den verkliga embetsmanna-duglighetens *aftagande* jemnt infaller med *tilltagandet* af embets-examina vid universiteten. En och samma olycka har då bidragit att på en gång sänka universitetsbildningen och embetsverken. *Förhörets flyttning* blir följaktligen ett stort medel till upphjelpandet af begge. Men huru? Utgångspunkten för reformen är den svåraste att finna, emedan, om begge slags verken ligga nere, intetdera tyckes kunna hjälpa det andra. Oss synes den lämpligaste början vara den, att inom ett embetsverk uppsöka och utse någre, ej blott praktiskt, men (hvad som för detta ändamål behöfves) särdeles i teorien grundlige män, åt hvilka det kunde ombetros, att *strängt, utförligt och allvarligt i sak* förhöra dem, som i verket söka inträde; då med detsamma motsvarande examen vid universitetet skulle aflysas. Något dylikt, ehuru högst ringa och knappt mer än till skämt, finnes i hofrätterna. Något analogt, ehuru

blott till en del, qvarstår äfven i kongl. kanzliet. Men emedan likafullt hofrätts- och kanzliexamina hållas vid universiteterna, så ser man i inträdesförhöret vid hofrätten ett obehöfligt duplikat blott, och i chriaskrifningen m. m. vid inträdet i kanzliet blott ett litet supplement till den akademiska examen. Borttag den sednare, men gör i stället inträdesförhören i hofrätten och kanzliet så tillräckliga, som nånsin för pröfningen behöfves, så skall sjelfva *nödvändigheten* sedan bibehålla dessa förhör på höjden af verklig och sann kontroll, emedan verken icke längre hafva något akademiskt betyg att trygga sig till vid antagningar. Nödvändigheten för den ungdom, som ämnar sig dit, att allvarligt och i sak studera, samt för detta ändamål besöka en högskola, der grundlig undervisning i det föresatta ämnet verkligen meddelas, är medsamma gifven. Och för det tredje äro professorerne räddade ifrån examensbestyret. Utför man detta med ett eller annat embetsverk i sänder, så kunna de alla småningom följa.

Vi bedja läsaren påminna sig, att vi ifrån början inom kretsen af politiska examina gjorde en bestämd skillnad emellan hvad vi kallat *direkta embets-examina*, och *gradual-examina*. Emedan personer, som genomgå de sednare, i många fall icke inträda i embetsverk, utan omedelbart utgå till allmänhetens tjenst i de ämnen, de kunna och på de vägar, de förestå, så äro gradualexamina af natur att längst böra bibehållas (ehuru de kunna delas eller modifieras) vid universiteterna; enär intet examinerande embetsverk häruti utöfvade kontroll på en, som lemnat akademien, och allmänheten sjelf ej förrän småningom och längre fram genom stigande upplysning kan anses tillräckligt i stånd att i alla ämnen bedöma, åt hvilka personer hon må lemna sitt förtroende. Dessa gradualexamina äro således till en stor del analoga (ehuru af en oändligt högre betydelse och ett större värde) med de mästerprof, vi ofvanföre i frågan om yrkena*) sade vara nödvändiga under ett yrkes *interim*; de äro angelägna under tiden, innan en allmän kunnighet i sakens

*) I förbigående få vi anmärka, rörande den blick, som vi i det föregående kastade öfver skråinrättningen, att, då denna uppsatts icke är ämnad till en *historia öfver yrkena*, kunde det naturligtvis icke hafva varit vårt ändamål, att uppvisa annat än den praktiska sidan af skråets upphof, dess nytta under yrkets

ämne finnes så spridd, att hvar och en kan utöfva den kontroll, han behöfver, för att icke bedragas af någon, som anmäler sig till hans betjemande t. ex. i juridik, i medicin, i språk, i filosofi, historia och geografi, i kemi, mekanik eller annan naturkunskap, o. s. v.

För att närmare efterse, huru upphörandet af akademiska såväl embets- som gradual-examina *efter hand* kunde vara möjligt, böra vi, efter löfte, taga hvarje fakultet särskildt i betraktande.

1. *Theologisk fakultet* gifver undervisning till bildande af prestmän i alla grader för de stift, inom hvilka universitetet ligger. Men på hvarje stifts styrelse (*domkapitel*) hvilat ansvaret för den ecclesiastika vården inom stiftet; den eger således ock att ansvara för anställande af goda prestmän; *den* måste, efter vårt förmenande, pröfva ämnena, som härtill anmälas. Vi tala icke om sjelfva prestbildningens beskaffenhet; vi yttra oss blott om rätta forum för examina. Nu är med prest- och pastoral-examina i riket det förhållande, att *faktiskt* till största delen det inträffar, som vi anse för det rätta, ehuru det icke sker så till principen. I de stift, der universiteter finnas (Upsala och Lund), utgöras stiftsstyrelsernas ledamöter till det mesta af samma personer, som de theologiska fakulteternas; följaktligen blifva examinatorene (till största delen) samma män, som de, hvilka ansvara för stiftet. I de öfriga stiften bildas och examineras presterne vid stiftets gymnasium (med undantag af något i sednare tider tillagdt akademiskt ämne, som måste absolveras vid universitet), men gymnasii ephorus och lektorer utgöra tillika stiftsstyrelsen; resultatet blir mest således äfven här *faktiskt* det, att, såsom vi anse rätt vara, arbetstagaren – stiftsstyrelsen – pröfvar personerna, som skola sättas till prestembetena. Följden visar sig också vara den, att såsom em-

interim, dess obehöflighet sedan m. m., som har tillämplighet i frågan om prof och examina. För öfrigt veta och erkänna vi, så väl som någon, att flere skrän tillika hafva ett mystiskt ursprung, stundom en religiös grund, och stå i närmaste sammanhang med sin epoks karakter. Likasom *riddaren* den tiden måste omgifva sin borg med forskansningar, vindbryggor och befästade grafvar, så inneslöt *presten* sin lära i hemligheter, och *borgaren* sitt yrke i skrået, som till en del utgjorde en juridisk forskansning. Men sanningen häraf hindrar icke riktigheten af den populära framställning vi gjort.

betsmannakorps betraktad*), den ecclesiastiska är den bästa, pålitligaste och dugligaste i riket. Följaktligen synes i det faktiska föga ändring af examensforum här behöfva sättas i fråga; men till *principen* skulle examinatorerne icke verkställa förhören såsom medlemmar af theologisk fakultet eller såsom gymnasiilärare, utan i egenskap af domkapitelsledamöter. Det egna medföljer likväl här, att ingen lätnad ifrån tentamens- och examens-bestyrt dymedelst uppstode för theologie professorerne, såsom personer; men hvilket har sin grund deruti, att de, *jemte* professionen, äro styrare af stift. Så mycket om de theologiska *embets-examina* (prest- och pastoral-). Hvad de theologiska *gradual-examina* vidkommer, som egentligen inskränka sig till theologiska licentiaturen, så hafva dessa merendels för ändamål, att gifva högre befordringsrätt till akademiska tjänster inom theologiska fakulteten. Arbetstagaren är således då universitetet sjelf, hvarföre det äfven efter vår yttrade princip visar sig vara rätt, att dessa examina tagas vid akademien. De theologiskt graduerade, som söka pastorat inom Upsala och Lunds stift, stå i samma kategori. Endast för de graduerade, som anmäla sig till theologiska lektioner, eller till pastorat i andra stift, än de begge nyssnämnda, är, så vida graden skall något åtgöra vid deras befordran, förhållandet olika, enär arbetstagaren der icke blir examinator.

2. *Juridiska fakultetens* embets-examina synas först och allmännast kunna utgå, såvida i de embetsverk, som emottaga sökande till tjänster i denna gren, utväg göres till en så grundlig undersökning af de anmälde, som ofvanföre blifvit omtaladt. Beträffande de juridiska *gradual-examina*, så veta vi icke till hvad höjd värdet af dem uppskattas i frågor om tjänsters tillsättande, eller huru mycken erfarenhet om deras nödvändighet och gagn allmänheten har, för att, i frågor om val af rättegångsombud och annat juridiskt betjenande, se skäl att dervid mycket fästa sig; men visst är, att det lagstudium, som till vinnande af juris-doktorsgrad förutsättes, är så högst gagneligt och angeläget både för embetsverken och allmänheten, vid svårare och mer invecklade sa-

*) Om innehållet och beskaffenheten af dess *bildning* (hvarom man hör så mycket talas) yttra vi oss icke här. Här är blott frågan om presterne såsom embetsmannakorps.

kers redning, att hvarje person, som (äfven utan gradueringen) grundligt gjort detta studium, *derigenom* blir en man nödvändigtvis eftersökt och anlitad. Vi fråga, om mera behöfves? Och skall icke hvarje person, som vill vinna egenskapen af att blifva eftersökt i denna väg, finna sitt gifna intresse uti att göra det ifrågavarande studium? och göra det *der*, hvarest det bäst kan ske, d. v. s. vid högskolan? Vi hafva redan vid högskolans definition förutsatt såsom afgjort, att hon är det yppersta stället för undervisnings erhållande i hvarje vetenskap: derförutan förfaller hela hennes begrepp.

3. Om examina inför *medicinska fakulteten* gäller på det hela det-samma, som om de nyssnämnda. Till den vidd, som på Sundhets-kollegium ansvaret hvilar för skicklige medicinske embetsmäns anställande till rikets tjänst, är också detta kollegium arbetstagaren och den naturlige pröfvaren af den sökandes halt. Sådane läkare, som icke ämna sig till medicinska embeten, men vilja betjena allmänheten utan att göra det i egenskap af tjänstemän, behöfva visserligen en kontroll öfver sig, enär allmänheten i detta ämne icke kan anses så kunnig, att den själf förstår bedöma personer, som den vid sjukdomar må anlita. Likasom lagen icke tvingar någon, att vid val af ombud eller annat juridiskt biträde, nödvändigt endast hålla sig till dokumenterade jurister, så finnes väl ock, i medicinsk väg, intet direkt förbud för en hvar sjuk att söka bot hos hvem han vill och gitter; men indirekte gifves förbudet deruti, att icke hvar och en är efterlätet att utöfva läkedom. Detta bör väl ock i allmänhet anses för ett ganska vist stadgande, då läkare-konsten ännu befinner sig i flere fall dunkel och så farlig, att quacksalfvare måste utestängas. Måne icke då äfven Sundhets-kollegium blir rätta forum för högsta examens-kontrollen*) öfver hvarje läkare; icke allenast dem, som söka medicinska tjänster, utan ock andre praktiserande? Möjligheten för medicinska examinas indragande vid universiteterna tyckes härigenom vara gifven. Men, i fråga om bibehållande, äro likväl denna fakultets examina de, som längst kunna kvarstå vid akademien;

*) Som, i fall af hinder och bristande tid för ordinarie ledamöter, kunde utöfvas genom adjungerade examinatore.

åtminstone äro de genom sitt ringare antal mindre tryckande, och, genom den större nödvändigheten att hålla ämnena nära praktiken, blir deras studium mindre i stånd att kunna förfalla till blott formalism och glosläsning.

4. *Filosofiska fakulteten*. Inom dess krets förefalla de talrikaste examina, både till slag och till antal inom hvarje slag. Utom direkta embets-examina, utgöra denna fakultets gradual-examina (den s. k. magister-graden) äfven till en stor del embets-examina; emedan för de flesta *lärarebefattningar* i riket fordras, såsom villkor för kompetens, att den sökande skall vara graderad. Man finner således, att det för professorerne mest tryckande af tentamens- och examens-väsendet, äfven som detta väsendes skadliga inflytelse till studiernas nedsättande och förvandling till glosläsning, måste inträffa i denna fakultet företrädesvis. En hjälp, och en snar hjälp, fordras framför allt här, emedan nöden här är störst. Utom all tvifvel skulle denna hjälp naturligast och grundligast träffas deruti, att filosofiska fakultetens professorer fortfore, som hittills, att vara de högste, förnämste och bäste *lärare*, hvarje i sin vetenskap, så att enhvar för att erhålla den i riket högsta och bästa undervisningen hade att vända sig till dem; men att hvarje embetsmyndighet, som hade att tillsätta en tjänsteman (för lärarebefattningar eller annat), själf genom hvad prof, den aktade nödigt, utforskade en sökandes kunskaper, skicklighet och förmåga.

Man kan hafva mycket emot detta system. Vi skola ärligt upptaga och betrakta dess *svagheter*, både för att se, huru stora de kunna vara, och hvarpå de grunda sig. Man må säga hvad man vill, så är denna sak en af de vigtigaste i hela uppfostringsfrågan, emedan den rör ingenting mindre än den sanna och verkliga *lärdomens räddning ifrån undergång*.

Då den sista och slutliga examenskontrollen flyttas ifrån – såsom vi kallat det – arbetsgifvaren till arbetstagaren; så kan man frukta, att de verk och myndigheter, som i stället för universitet skulle anställa profven, 1:o icke *mäkta* göra det väl, 2:o icke *vilja* göra det väl, 3:o icke göra det med nog *oväld*, enär samma myndighet, som pröfvade en sökande, hade att tillsätta och kanske äfven sedan allt igenom befordra

honom. Dessa tre anmärkningar äro ganska stora, och vi måste skåda dem strängt i ansigtet, för att finna den hemliga grund, hvarpå de hvil-
la.

Om, säger man, det verk eller den myndighet, som har att tillsätta en tjänst, sjelf skall examinera sökande, så följer, att ingen kontroll blir af, intet prof anställes som duger, och allt upplöser sig i slarf. Ty de ledamöter, som här blifva pröfvare, skola finna detta göromål så tråkigt, att de sakna vilja och håg för utförande af ett vederbörligen strängt prof; för öfrigt hafva de så längesedan vuxit ifrån elementerna och teorierna, att de icke mer kunna examinera. Allt detta är rätt, så fort man förutsätter, *att det verk eller den myndighet, som tillsätter tjänst, har intet intresse uti att tjänsten kommer att väl skötas, och intet ansvar om den skötes illa*. På denna lilla punkt hänger det.

Tänker man sig åter det förhållande, att den tjänst-tillsättande myndigheten har sitt eget lifligaste intresse förknippadt vid att tjänsterna förträffligt utföras, så skall den ock vara i högsta grad angelägen att skaffa sig de möjligen bäste personer dertill; och i samma stund skall myndigheten *vilja* pröfva så att det förslår. Hvad förmågan angår, så är det gifvet, att om genom någon omständighet myndighetens egne ledamöter skulle sakna erforderliga kunskaper till hållande af en rigurös examen med sökande, så har den icke svårt, att med sig associera någon eller någre dertill fullt qualificerade, så fort den myndighetens ledamöter sådant verkligen vilja. Allt beror då på viljan. Och denna skall vara stark, om, såsom vi nämnt, *intresset för saken* alstrar henne; hon skall vara ännu starkare, om myndighetens ledamöter veta sig stå i *direkt ansvar* för verkets skötsel.

Låtom oss, för att taga ett mycket oskyldigt exempel, föreställa oss, att i någon landsort eller småstad en skola blifvit inrättad, med afsigt att gifva ortens barn undervisning i alla ämnen, både högre och lägre, som dessa barn behöfva för en förträfflig bildning, både till det nödiga vinlandet af utkomst och, derutöfver, för att göra dem lifvet ädelt, skönt, verksamt och angenämt: antag ytterligare den egenheten, att denna obetydliga skola icke styres af någon annan myndighet, än en, som be-

står af barnens egna föräldrar, eller, derest de äro för många, af någre, som desse föräldrar sins emellan utsett; så skall den säkra följden blifva, att när denna myndighet sätter till lärare, skall den vara högst angelägen att bekomma sådane som duga, och skall göra till vilkor att icke behålla någon längre, än han duger. Denna myndighet skall säkert besitta allt som behöfs af *vilja*, för att riguröst pröfva en sökande; men saknar den förmåga, så skall dock samma vilja lätt leda den, att åt sig utfinna eller med sig förena någon person i orten, som kan det. Hvad slutligen *vällden* beträffar, så upphör den helt och hållet och blir ett ord utan betydelse, så fort vid tjensts tillsättande intet annat intresse finnes verksamt, än allenast hågen att taga den skickligaste.

Man skall säga oss, att det exempel, vi anført, är *utopiskt*: att i allmänhet få eller inga föräldrar i massa gifvas, som vilja stifta en skola för sina barn, än mindre vilja åtaga sig besväret att efterse skolans gång. Om detta bedröfliga faktum någonstades är sant, så må det tillåtas oss att fråga: *hvarföre eger en så skadlig liknöjdhet hos allmänheten rum?* Fins den, så har den, tro vi, sin grund deruti, att genom långlig erfarenhet allmänheten bekommit det begrepp om *skola* och om *undervisning*, att den för själens och kroppens verkliga angelägenheter tjénar till föga: att den är en börda mer än ett gagn. Låt allmänheten förstå motsattsén, låt den finna, att bildning – sann bildning – är människans högsta väl, och att skolan, utan att kunna omfatta *hela* denna bildning, dock gör det till *en högst betydlig del*; låt den vidare få talrika exempel på, att individens framgång i samhället beror på måttet af dess kunskaper och skicklighet; och man skall snart upptäcka, att föräldrar få en annan tanka om läro-anstalter. Ganska sällsynta fall kan man anföra på föräldrar, som icke vilja sina barns väl: de skola derföre vilja stifta skolor med ej så ringa omkostnader, så fort de i sanning märka, att en bildning gifves, som för *själen* verkligen duger till något, och som äfven tjénar för framkomsten på jorden. Beträffande hågen att sjelfve åtaga sig besväret med skolans styrsel och eftersyn, så är det väl, åtminstone i vårt land, föga utrönt, huruvida allmänheten saknar benägenhet härtill, emedan i det närmaste alla skolor, som gifvas, tillkommit under sådana former, att ingen styrsel eller direkt tillsyn öfver dem blifvit lemnad eller ens

är tillåten åt allmänheten eller åt några af henne utsedde personer att taga. Men äfven utan detta rön, torde det vara sant nog, att folket hos oss icke har mycken fallenhet för *municipala* och *kommunala* bestyr, emedan det under århundraden blifvit afvändt derifrån genom ett allt mer tilltagande *centralisations*-system i styrelsen, som åtagit sig att för folkets räkning själf uträtta snart sagdt allt. Vi stöta således här ånyo på en af det europeiska samhällsskickets ömtåligaste punkter.

Man har trott regeringskonsten bestå uti att regera *så mycket som möjligt*: man vet icke, att den högsta och visaste politiska konst är, att regera *så litet som möjligt*, öfverlåtande åt de enskilde att sköta sig själfva i allt hvad de nånsin kunna, blott förbehållande sig de stora regeringsföremål, som angå samhället i dess helhet (unionelt-administrativa föremål), och att emellan de enskilde, när de råka i tvist, uppträda såsom *maximus communis divisor* till frambringande af den angelägna samhällsqvoten rättvisan. Det närvarande europeiska statsskickets graf blir förmodligen det missförstådda *centralisations*begäret. Man tror, att regeringarne förgås af vanmakt (*astheni*); det är tvertom under deras egen förmyckna, d. v. s. till alldeles för många små föremål utsträckta makt, de löpa fara att qväfvas, om de ej rädda sig från denna sjukdom (*hyperstheni*) genom ett vist urskiljande af det stora, som en regering alltid tillkommer, ifrån det otaliga och lilla, som styres af ingen bättre än af de enskilde, så fort de deruti få någon vana. Europas sociala räddning hvilar på, att de enskilde återfå tycke och färdighet för skötseln af de samhällsangelägenheter, som ligga inom hvars och ens provincial-område – få lynne för municipal- och kommunalgöromål; och detta förutsätter, såsom första villkor, att dem gifves tillstånd till öfning häruti. Man begriper väl, att i samma mån, som allt ligger i regeringens hand att bestämma, anbefalla och genom sina organer utföra, så måste folket komma i den positionen, att i samhällsämnen stå som en passiv massa, blott väntande på hvad som skall ske, själf utan håg att göra något. För att tala simpelt: "folket vänjer sig vid att i allt stå och gapa, stoppande näfven i byxsäcken." Sitta nu vid samhällets roder män, sådane, som försynen behagar gifva 1 eller 1/2 på århundradet, så går det med centralisationssystemet förträffligt: regeringen är då mäktig genom att

kunna allt. I vanliga tider, deremot, är regeringen icke *mäktig*, utan endast *öfverhopad*, genom att kunna allt. Det är i dessa fall, som *ganska litet* uträttas af en inrättning, som skulle göra *allt*. Det är också i dessa fall man finner huru väl det vore, om de enskilde *kunde* och *finge* i social väg afgöra och sköta hvad som rör deras kommuner. Men om nu samlingen af privatmännen, folkmassan, blifvit vand ifrån kommunalkarakteren, eller ännu icke vand dertill, samt, för att åter så säga, blott står och gapar på samhället (emellanåt deråt gäspande), hvad händer då? Jo, det inträffar, att ingenting händer. Sakerna stå ogjorda. Saker, hvartill tidehvarfvat fordrar lif och åtgärder, ligga nere, orörda. Man tycker sig då icke olämpligt kunna säga, att *samhället tynar*, ja *aftynar*. Det kan gå så långt, att man finner anledning till det uttrycket: *samhället dör*. Slutligen kan det då hända, att någon tar *liket*, för att vänligt skänka det en hvilostad i sin stora, sin rymliga grift.

Den missförstådda och för vidt bragta centralisationen, med sin hufvudolycka: de enskildes vänjande ifrån municipal- och kommunalgöromål, visar sig väl mest i Frankrike, men utgör mer och mindre det nuvarande lynnet i de flesta af Europas samhällen. Likväl ligger den icke i karakterens botten, utgör icke en af samhällenas grundvalar. *Centralisationen* (den för vidt bragta) är en ymp; det skulle föra oss för långt att säga hvarifrån. Men denna olycka är en ymp, och kan således borttagas, utan att samhällena, för att ombyggas, måste omstörtas. Det rent menskliga, det förnuftiga, det goda uti, att såsom samhällsmedlem af högre bemärkelse deltaga i skötseln af sin menighet (municipium i stad, kommun på landet), bära dess bekymmer, gå till kraftigt afhjelpande af dess behof, föra den politiskt framåt – med ett ord, icke blott *vegetera* utan *verksamt lefva* deri – ett sådant lynne ligger i botten af hvarje människa som sådan (Aristoteles gifver vårt slägte sjelfva definitionen ζων πολιτικον). Åtminstone finnes detta lynne i roten på alla götiska och germaniska människostammar: Nordens, Englands och Tysklands folk. Och hvad som ligger i botten, det kan upplifvas.

Vi fördes nödvändigt till denna digression genom det exempel, vi nämnt. Exemplet, som vi togo, var ringa; men det visar tillräckligt, huru man kan tänka sig en styrande myndighet så lifligt intresserad i att för

de befattningar, den tillsätter, utse duglige män, att den, ledd af detta intresse, nödvändigt pröfvar sökande riguröst; hvaraf följer, att personer, som hafva för afsigt att göra sig till sådana befattningar värdige, måste vara angelägna om att förskaffa sig alla nödiga egenskaper och kunskaper. De komma då att vid universitetet studera för studiernas skull.

Huru alla embetsmyndigheter i riket kunde bringas i ställning att äfvenså högt intressera sig för sina verks goda drift, eller åtminstone sättas i så beskaffadt ansvar därför, att de, om ej för saken själf, dock för ansvarets skull, blefve angelägne om verkens förträffliga skick och för denna orsak måste vid tjensters tillsättande strängt afse sökandes kunskaper – fordrade en undersökning, som skulle leda oss för vida.

Man ser emellertid huru den ena förbättringen kedjar sig vid den andra och liksom nödvändigt uppkallar den. Man ser äfven, att om man uraktlåter den ena, så blir den andra föga verkställbar. Det är sant, att här af en bred anledning gifves för det stationäras uteslutande förfäktare, att låta allt stå som det står, emedan man icke vågar ”rucka på så mycket.” Vi lemna denna vishet i dess värde, men göra den genfrågan: är det då bättre, att låta förträffliga saker – *lärdomen* och den *sanna grundligheten* – gå en säker undergång till mötes? Visserligen kan man uppräknas skäl för att röra vid ingenting och bibehålla allt utan urval, endast för att det är gammalt och en gång visat sig fördelaktigt. Man kan få *skäl* härför, upprepa vi ännu en gång; men hvad vinnes genom ett rechts-haberei, ett sopande framför sin port, om likväl de angelägnaste och största ämnen härunder gå förlorade? Det är ett faktum, att *examensväsendet*, sådant det är, medför *studiernas förfall*. Vi hafva anvisat det naturliga och till roten gående, som säkert skulle afhjelpa detta onda. Men denna förbättring fordrade en stor mängd embetsmyndigheters ställande på municipal och kommunal fot, samt hos de öfriga (som icke kunna vara sådana, emedan de angå samhällsadministrationen för hela landet, såsom *en enhet*) ett strängare ansvar. Det går visserligen an att *säga*: denna förbättring går för långt. Men man får då äfven åtnöjas med ett förfall i studierna, som tilltager i stället för att aftaga.

Vi skola nämna en annan utväg till examensväsendets förflyttning

från professorerne, och som begagnas i vissa delar af Tyskland. Den består i *examens-kommissioner*, inkom tillsatta med uppdrag att förhöra. Man finner allmänt, att äfven härigenom proftet flyttas ifrån arbetsgifvaren, men likväl icke till arbetstagaren, utan till tredje man. Vi bekänna, att vi icke finna denna utväg rätt naturlig, ehuru den kanske såsom ett medium, en öfvergångsform, kan vara god. Klart är emellertid, att alltid arbetstagaren själf är den naturlige och rätte pröfvaren, så fort han sättes i tillstånd att kunna och lifligt vilja det.

Vi nämde Tyskland. Såsom bekant, har i sednare tider en *reaktion* i detta land försiggått med en mängd förbättringar i läroinstitutionerna. Man har, som det heter, erfarit haltlösheten af de ”nya methoderna”, öfvergifvit dem och gått till det gamla, som ”bär sig”. Detta har i Sverige blifvit ett högst välkommet thema att upprepa och bearbeta för alla dem, som i grunden anse all förbättring för nonsens. Det förtjenar då att närmare efterhöra, huru det förhåller sig med skol-reaktionen i Tyskland.

Om man går tillbaka ända till *Pestalozzis* och *Basedows* tider, så är det väl sant, att talrika försök af yttlig halt velat göra sig gällande i skolväg och gått upp i rök, välförtjent och af naturliga orsaker. Hvilken tid har saknat ytlighet? har charlataneri icke gifvits förr än nu?

Men om vi å vår sida uppriktigt erkänna, att det rasande icke är det rätta, så blir det billigt, att man å andra sidan lika uppriktigt tillstår, att det rätta icke är rasande. I de öfverdrifter och andra olägenheter, som vidlådde Pestalozzis system, gjordes jemkningar, och *Fellenbergs* institut har icke blott vunnit loford, utan gjort verklig nytta. *Lancasters* och *Bells* metoder hafva gifvit namn åt Monitörsystemet, och visat sig förträffliga för yngre barn; men utsträcker man alldeles *samma former* för ynglingars undervisning, så blir Bellancasteriet en skadlighet, en löjlighet. Deraf följer dock icke, att samma grundsats, *begagnande af monitör* – undervisare, vald bland disciplarne – icke under friare och för hvarje ålder lämpligen afpassade former, ganska fördelaktigt låter verkställa sig. Man ser således, att en i grunden god method väl kan göras rasande genom ett dumt och illa beräknadt utförande; men missbruk och dumhet upphäfva icke förträffligheten af ett godt bruk och af förnuftet.

Den omtalade reaktionen i Tyskland har visserligen *till en del* be stått i förkastandet af dåliga och charlataniska försök. Men vill man se saken närmare, så skall man finna det bedröfliga, men sanna faktum, att reaktionen till större delen just utgått på öfverändakastandet af det nybörjade *förträffliga*, emedan man i detta förträffliga såg politiska faror.

Likasom, när det var frågan om att "rädda Tyskland" undan Napoleons gissel, man fann ungdomens nit och värme högst berömvärda; men man efteråt märkte upprorsande i begäret att "rädda Tyskland", så fort derunder förstods annat, än räddandet och bibehållandet af Tysklands eviga olycka: likaså insåg man också snart, att ett undervisningssätt, som gick ut på att af ungdomen bilda sanna människor, kunde blifva vådligt nog för allt sådant, som har sitt enda bestånd i det inhumana. Häraf reaktionen. Det är klart, att någre i Sverge kunde hafva skäl att frukta för samma vådor, och vilja inleda en reaktion hos oss – för att motarbete det "ytliga", d. v. s. det slags grundliga, som går till roten.

Man låter nu merendels i Tyskland ungdomen läsa till den grad och på det sätt, att då en eller annan utomordentligt utrustad tränger igenom, blir en stor vetenskapsman eller åtminstone en författare, så händer deremot med flertalet af de öfrige, att de *läsa bort sitt människoförnuft*. Det är detta, som icke skadar.

Att redan som barn, och innan man valt yrke, ifrigt tillhållas att studera de mest abstrusa vetenskaper (enkom tillhörande den enskilde lärde), att fördjupa sig i latin, grekiska, syriska, och hebraiska, är egentligen så förträffligt, såsom man sjelf säger, icke för vetenskapernas och litteraturernas egen skull utan "för de unges bildning till klassicitet." Heter i öfversättning: det är så förträffligt derföre, att ungdomen i tid måtte vända sin håg *ifrån* det närvarande lifvet, ifrån menskligheten sådan den nu är, ifrån medmänniskors rop om hjälp och bistånd i sina mest ömmande angelägenheter; och i stället med all id och håg fördjupa sig i ett Fordom, som var ypperligt – hvars *ypperlighet* man i sjelfva verket väl frågar ganska litet efter, men som är så nyttig att framhålla, på det de studerande må glömma sin egen tids uselhet – en *uselhet*, som man vill hafva den oegennyttan att ensam (och utan inblandning

från det lefvandes sida) sköta, bruka, begagna och handhafva sjelf. Ty det är besynnerligt, att ehuru ömkeligt vårt närvarande säges vara, så måste det ändå innehålla något smakligt för de rådande klasserna, efter de gömma derpå med så stor räddhåga och omsorg, som när små flickor inläsa sina raraste julklappar i glasskåp: julklappar, på hvilka det är lofgifvet att genom rutorna titta med beundrande blickar, men icke att åtkomma med minsta finger.

ÅTTONDE KAPITLET.

Om Universiteterna.

IV. Den Akademiska Patriarkalismen.

Hvar finna vi något ädlare i menskligheten, än att de, som mera förmå och kunna, stödja, hjälpa och rätta dem, som mindre förmå och kunna, eller som fela? Detta band emellan *högre* och *lägre* är det varma; man kan tillägga, att ingenting finnes nyttigare, likasom ingenting mera älskvärdt.

Redan i den ursprungliga romerska författningen var förhållandet emellan *Klienter* och *Patroner* ett sådant. Benämningen *Patronus*, likasom *Patricius*, tyder på någonting *faderligt*. Dem emellan är likväl den väsentliga skilnaden, att Patricierne (Adeln) hade sitt namn icke deraf, att de sjelfve utgjorde "ett faderligt" i staten, utan deraf, att de härstammade från de *patres* (senatorer), som tillsattes under de äldste konungarnes tid, hvarföre också de patricier ansågos förnämst, voro *patricii maiorum gentium*, som hade sina urfäder bland de af Romulus förordnade senatorer, *patres conscripti*, och denna titel af *patres* var för hedrens skull (Livius säger: "Patres certe ab honore, patriciique progenies eorum adpellati" I. VIII); Patronerne, deremot, utgjorde personer, dem män af folket (plebeierne) sjelfve, hvar och en för sig, hade *utvalt* till beskyddare åt sig, och härigenom fritt kommo i förhållande af "clientes" till, blott så till vida bundne, att de skulle välja patronerne inom patriciernes släkter: ett band, som då föga betydde, dels emedan patricierne voro så talrika, att alltid någon ibland dem kunde kännas duglig till patron, dels också i den äldre tiden (egentligen före Graccherne) de

”re vera” kunnigaste, bäste och ädlaste personer funnos i patriciernes stånd. I *patronat-inrättningen* se vi således hos de äldre Romarne ett faderligt element, grundadt på *verklig egenskap af att kunna och vilja faderligt hjälpa och skydda* (i synnerhet inför Rätta; se patroni causarum, oratores, advocati): ett element i staten, som 1:o var *behöfligt*, så länge plebeierne, folket i massa, af ännu bristande allmän bildning i flere samhällsfall och statsförhållanden icke kunde reda sig sjelfva; och 2:o svårligen, som sådant, kunde *urarta* ifrån nytta till tvång eller lyx, emedan patronerne valdes, och klientelet icke fans bundet vid visst namn eller födsel. Dock var det inskränkt inom vissa slags ätter, patriciernes; och häraf dess slutliga förderf och undergång, sedan patricierne i allmänhet genom orimliga (d. v. s. icke i menniskonaturen liggande, följaktligen endast tillvällade) så kallade rättigheter kommit i den spänning mot plebeierne, att desse ej längre fördrogo det, täta skakningar i synnerhet under och efter Graccherna uppkommo, och det förträffliga i romerska samhället (patronatet inberäknadt) småningom utdog, lemnande rem publicam (staten) än till rof åt ett ofta tyranniskt envælde, imperatorernes; än åt ett ej mindre afskyvärdt soldatmångvælde, prætorianernes.

Detta slags Faderliga, den ursprungliga Patronat-inrättningen hos Romarne, och hvilket vi vilja kalla det *fria fadersväldet*, såsom grundadt på och härflytande af klientsubjekternes eget val, bör noga skiljas ifrån det *orientaliska fadersväldet*, der stammens äldste lefvande ättfader, nödvändigtvis och endast som sådan, utgör stammens ledare, vårdare och styresman: Patriark. *Födsel* (börd) och *ålder* bilda grunden för *Patriarkens* vælde, då deremot *valet* gjorde det för *Patronens*. Nyttan af patriarkväldet kan icke destomindre vara stor, likasom det sjelf är naturligt, der samhället ännu lefver i sina första och enklaste former, der menniskornas sysselsättningar inskränka sig till de två att skaffa sig föda och afföda, der ingen inveckling finnes emellan personerna i samhällsväg, så att nästan ingen juridisk lag behöfver komma i fråga, och der det är *likgiltigt* hvartut man vänder sig med sin boskap, efter betesmarkerna ännu icke ligga uppdelade i egendomslotter, utan tillhöra den kommande. Så länge detta tillstånd af likgiltighet i samhällsämnen

äger rum, så fordras för afgörandet af hvad som skall ske, endast, att någon *vill någonting*. Huru han vill, och hvad han vill, betyder då föga: att han vill, utgör saken. Men till detta enkla bestämmande kräfras hvar-ken kunskaper eller ens oväld; rättvisa kommer i detta tillstånd knappt i fråga; ty huru, mot hvem, eller mot hvad skulle man kunna vara orättvis? Ingenting är således naturligare, än att i det första nomadlifvet sakkernas afgörande ligger i handen på den, som genom födsel eller ålder står främst. Ty hurudan han ock till sina egenskaper som menniska må vara, så måste han alltid kunna *vilja någonting*, och mera behöfs icke. Man går på hans vink till öster, och finner der gräs; eller man går söderut, och finner också der gräs. Boskapen kan förtära sådant hvar som helst; äfven kunna menniskorna äta sin boskap, och njuta af dess mjölk hvar som helst. Det är således likgiltigt. Man bedrar sig mycket, om man föreställer sig, att intet ljuft, intet rent menskligt, intet storartadt och skönt kan lefva och omsluta menniskan i detta tillstånd. Tvertom; vårt slähtes äldsta urkunder, de mest intagande berättelser bära vittne om, att det går an. Men det beror på *huru länge*. Man måste en gång begripa, att *en Patriark endast duger för det patriarkaliska lifvet*. Ledsamheter inträffa redan af svår art, om blott det händer, att den ena patriarken med sin hord råkar stöta på en annan patriarks, och de begge hitta på att vara ett par envisa eller elaka män, af hvilka ingendera vill gifva vika för den andre. Stammarnes medlemmar å ömse sidor måste då bli hvarandras fiender, måste slåss och gjuta hvarandras blod, icke för att de *äro* hvarandras fiender, eller behöfva vara det, utan för att deras ättmän så behaga. Allt hvad man kallar stam-hat, som i sin utvidgning blifvit *nationalhat*, har sällan grund hos menniskorna sjelfva, utan härflyter af patriarkalismen: den känsla, som förmått folk att på sin stamchefs vink härja, föröda, mörda och bränna hos någon annan stam, hvars chef den förre icke tycker om. Sedan en series af blodbad och orättvisor en gång börjat sitt spel, fortgår den, och den vidgar sig naturligen till ett ordentligt hat emellan folken; ty de menniskor, som sett sin egendom plundras, sina vänner mördas och sina barn bortföras i slaveri – allt utan skäl – skola vid tillfälle med någonting lika ohyggligt, onödigt och befängdt söka hämnas på plundrarne, hvilka på sin chefs

befallning utförde bedriften. Så komma stammar i håret på hvarandra, ömsesidiga retelser underhålla elden, och efter århundraden eller årtusenden har man nöjet att i historien få skildra en mängd Nationalhat, så inbitna, så djupa och tillika så orimliga, att man förundrar sig. *Patriarkalismen*, det tvungna fadersväldet, lade oftast första fröet härtill. *Religionsfanatismen* sådde det andra; ehuru den vanligen så införlifvat sig med den förra, eller af den fått sitt närmaste stöd, att man kan räkna dem begge under ett. Öfverallt, der man i gamla eller nyare tider ryser tillbaka för hiskliga illbragder, begångne af folk mot folk, för monstruosa straff, bål, menniskoooffer, fasaväckande och ohyggligt sedeslösa ceremonier, öfverallt är det politiska eller religiösa Patriarker, som satt dessa saker i gång. Fria från sådane, finner man öfverhufvud menniskorna ingenstädes grymma eller naturvidrigt osedliga: det är endast smittan af *falsk* politik och *falsk* religiositet, som gjort dem till vidunder. Hvarje gång en resande på aflägsna orter träffar några åt sig sjelfva lemnade "vilda stammar", der föga spår ses af kult och regering, emottages han med mildhet, öppenhet, gästfrihet, glädje: framträder en grym handling, så kan man vara säker, att den utgör efterdyningen af någon politisk eller religiös dogm, ännu gäsande i dessa vildars hjernor, från tiden då de stått i beröring med andra, eller sjelfve haft en formellare kultur, den de lyckligen fallit ifrån, men dock icke ännu så förgätit, att de ej någon gång anse sig med heligt-ohyggliga händer böra begå något naturvidrigt och förfärligt. Det händer, att resande stundom träffa vilda nationer, fullkomligt milda, visserligen råa och i vetenskaper okunniga, men såsom menniskor ändock ädla. Låtom oss blott nämna *Betjuanerne* i södra Afrika, och *Tudas* i Nilgherribergen (medlersta Dekan, södra Hindostan); de utgöra ett par exempel, och begge rörande. Alltför många sådana kunna icke uppräknas, ty få ställen utom oss återstå på jordklotet, dit falsk politik med sina slags anförare, och falsk religion med sina slags prester icke trängt. Den rena Christendomens höga bestämmelse är utan tvifvel, att utrota beggedera; men huru långsamt det går, se vi. Också har väl ingen lära af sina motståndare ända ifrån början ansetts så irreligiös, så helt och hållet atheistisk, som christendomen; emedan dess tal i grunden gick ut på att framställa *menniskan* för

det hon är, och icke för det hon heter. ”Hvar och en, som gör min Faders vilja, som är i himmelen, han är min broder, och syster, och moder” säger Christus (Matth. XII: 50); hela den jordiska patriarkalismens idé stinges genom dessa enda ord till döds, ty de införa den nya åsigten, att människornas egentliga förvantskap och sammanhängande med hvarann beror på individernes *egenskap*, att göra *den fadrens vilja, som är i himmelen*; hvadan alla, som härutinnan öfverensstämma, bilda den nya enheten, församlingen, oberoende af alla patriarkaliska stam- och släkt-band. Frälsarens följande ord må man höra (Matth. X. 20, 21, 22): ”*förty det ären icke J, som talen, utan det är eder Fadrens (den himmelske Fadrens) ande, som talar i eder. Den ena brodern skall öfverantvarada den andra till döden, och fadren sonen; och barnen skola sätta sig upp emot föräldrarne, och dräpa dem. Och J skolen varda hatade af alla för mitt namns skull*”. Icke kan det vara christendomens mening, och lika så litet kan det vara vår, att strid emellan föräldrar och barn må pågå för ingenting eller utan skäl; men ovedersägligen ligger i christendomens anda, att vi sättas under en *himmelsk* faders vilja och ord, i stället för under en *jordisk*: att den förre i allt måste gälla framför den sednare, och den sednare endast respekteras i mån som han sjelf, i detta fall jemlikt med alla sina barn, fogar sig under den förre. Detta betyder, att, det orientaliska fadersväldet (det på födsel och ålder grundade) icke inom christendomen kan gälla som afgörande i högsta instansen, utan blott såsom ett underordnat, och med *vilkor* af enlighet med det christna rättesnöret. Den österländska patriarkalismen är därför härigenom bruten i grunden af sin idé och till hela sin makt. Vår kyrkohistoria under de första seklerna visar fullkomligt taflan häraf. Men någonting så stötande emot alla den omgifvande culturens kärnföreställningar kunde icke lidas. Man säger, att christendomen bröt hedendomen, talar man om hvad som finnes i den rena och i evangelium uttalade christendomen, så är påståendet sant, ty der ligger hedendomen förkrossad. Men talar man om hvad som historiskt tilldrog sig, så kan man likaväl säga, att det var hedendomen, som bröt christendomen, och att den sednare först fick sitt rätt stora insteg i verlden, efter att hafva blifvit betydligan jemkad, rikt uppblandad med hedniska filosofemer och speck-

ad med orientaliska dogmer, hvaribland främst Patriarkalismen själf, som, christnad, intog thronen och började beherrska hela det stympade christna verket. Påfven, den romerske patriarken, slutade med att bli alla de öfriga patriarkernes patriark, så väl politiskt som religiöst. Han fortfor så intill Luther. Hvad som hos Lutheranerne eller de evangeliskt christne kvarstår af jordisk patriarkalism, är en glömska eller en inkonsequens i systemet, bortgående, så fort man läser det evangelium, som man bekänner.

Man skall säga oss, att vi gjort en lång ingress; men den torde i mer än en fråga icke vara alldeles utan sin angelägenhet.

Tillåtes det oss nu, att förekomma läsaren med uppställandet af en slutledning, som han säkert själf kan och skall göra, oss förutan, så är det denna: ”de menniskor, hvilka hafva *egenskapen* att vara bättre, utgöra en samling, som bildar ämnen till ledare, försvarare, upplysare och beskyddare af sina medmenniskor; hvarföre, *i de fall, då ledning och beskydd tarfvas*, de, som tarfva det, dragas af omsorgen för sitt eget väl, att ibland de *förenämnde* (icke till namnet, utan till egenskapen) *bättre* utvälja sig *hjelpare*.”

Detta förer oss temligen nära den gamla patronat-inrättningen. Men, för att den skall kunna lyckas, behöfves – ånyo här, som alltid – en någorlunda allmänt spridd folkuppfostran; emedan eljest plebeierne, menniskorna i det hela, välja sina patroner dåligt, skeft och utan god urskilning. Faran är dock mindre stor, än man stundom tänker sig, emedan de fleste genom själfva instinkten (blott de få vara otummade af yttre impulser) känna på sig, hvilken som *vill dem bäst*, och att taga dylike till patroner, slår vanligen icke illa ut. Tillika få vi anmärka, att i alla de tusen fall, der plebeierna, vi menniskor, ingen annans hjälp i samhällsväg behöfva, är det också helt och hållet onödigt att vi välja eller taga *hjelpare*: vi skulle härigenom endast erhålla gagnlöse patroner, som med detsamma icke skulle underlåta att bli löjlige, likasom skadlige.

Vi inskränka oss till frågan om universiteterna. Det är verkligen visst, att patriarkalismen närmar sig här mycket mer till Romuli patronat-inrättning, än till det orientaliska fadersväldet. De akademiska

nationerna visa sig som stammar, men deras chefer (inspectores nationum) äro valde patroner, och ej genom födsel, ålder eller tvång åkomne patriarker. Då man talar om den hos oss rådande akademiska Patriarkalismen, måste man således rättvist besinna, att den skiljer sig mycket ifrån den politiska. *Till sin inrättning* smakar den verkligen af någonting romerskt; men *till sin nuvarande beskaffenhet*, eller inrättningens följd sådan denna blifvit i vår tid, smakar den olyckligtvis af ingenting.

Vi hafva redan anmärkt, att patroner endast må tagas i de fall, då ledning och beskydd tarivas. Frågan är då, om de akademiska nationerna behöfva sådane ledare och beskyddare, som med inspektorerne åsyftas? Vi kunde kanhända härpå svara *Nej*, och motivera vårt *Nej*; hade vi då häri rätt, sa fölle inspektorskapet till sin idé redan härigenom. Men nu svara vi till exempel *Ja*; och då följer straxt i spåret den oundvikliga sekunda-frågan: "de för nationerna så nödige inspektorerne, gifva de männe, så som sakerna re vera stå, den ledning och det beskydd åt sina klienter, som måste komma i fråga, om de skola kunna anses nödige?" Skulle händelsevis det historiskt verkliga säga motsatsen – vi uttala djerft en allmän förmodan – och skulle, hvad än värre vore, det icke ligga inom området af mensklig makt, att få inspectores nationum till hufvudsakligen annat än hvad de äro; då blir åter denna inrättning, e ratione posteriori, onyttig – icke derföre, att den i sig sjelf var onyttig, utan emedan den icke gör sin nytta.

Hvad gör då en nationchef? Hans namn står tryckt öfverst på nationens katalog. Han præsiderar någon gång om året vid en nationssammankomst, som förmodligen medför sitt gagn. Är han af ett liberalare menniskoslag, så ger han sin nation en gång om året middag; kanske qväll derjemte. Han kan också emottaga en nationalskänk, såsom en silfverpokal, eller annat silfver. Vanligen gifver han humana svar och goda råd åt de studenter inom nationen, som gå att fråga honom; men om desse hafva relationer med någon annan professor, än inspektorn, så fråga de likaså gerna den till råds i sina akademiska angelägenheter och bekymmer, och erhålla lika goda svar. Inträffa kungliga personer vid universitetet, och studentkorpsen skall uppvisas, så utförer hvarje

inspektor, som är frisk, presentationen af sin nation; och på det han icke måtte misstaga sig om något studentnamn, som lätt kan hända med folk, som man sällan ser hos sig, så medför han en lista, ur hvilken han uppläser. Likväl händer det oftast, i synnerhet vid de mindre talrika nationerna, att inspektorn kan namnen utan till på alla sina studenter.

Man kan utan svårighet vid en akademi föreställa sig ett *faderligt* förhållande, som för studenterna skulle medföra det redbaraste gagn, en sann välsignelse. Det skulle, efter vår tanka, enkelt bestå deruti, att professorerne allmänt vore *faderlige* mot studenterna. De skola mera vara patroner, än heta inspektorer.

Exempel på sann faderlighet hos professorerna träffas vid begge våra universiteter icke sällsynt; men det märkvärdiga, som just rör innevarande ämne, består deruti, att denna faderlighet icke står i sammanhang med ett inspektorskap, utan flyter ur en ädel egenskap hos männen. Vi hänvisas således oupphörligen, hvart vi vända oss, till det förut så ofta upprepade axiomet: att det är saken, egenskapen hos personen, men icke titeln, hvarpå det hänger. I Upsala universitets annaler står *Sven Lundblad* såsom en af sann faderlighet mot studenter oförgämligt lysande karakter: han blef på slutet sin nations inspektor, det är sant, men han blef icke härigenom mer dess fader, hvilket han var långt förut; ja, redan som akademie-adjunkt kände honom alla hans landsmän såsom deras yppersta stöd, trognaste vän, pålitligaste skydd och mest upplysta ledare. Och han var en fader icke blott emot landsmän, utan emot hvar och en, som med behof om råd och hjälp vände sig till honom.

Vi tro, att det är något sådant ungefär, som studenter vid akademien behöfva: det är en patriarkalisk sak och ej en titel: det är en sanning, en egenskap, och som alltid skall finnas, så länge man gifver universiteterna förträfflige lärare. Namnet *inspektor nationis* är deremot hvad som tjänar studenterna föga; och såsom det ofta händer och måste hända, att inspektoren för en studerande yngling befinner sig bland antalet af de professorer, till hvilka han ej står i synnerlig bekantskap; så blir denna, efter hvad historien visar, icke innerligare genom inspektorskapet,

utan ynglingen söker sin hjälp der han med mesta skäl hoppas finna den, hos någon verklig faderligt sinnad *bekant* bland sina andra lärare. Ett viktigt behof för studenterna är tillgången på bildadt och högre umgänge, i synnerhet om aftonstunder, då studierna för dagen slutat och uppfriskning blir lämplig. Att få njuta något sådant inom kretsen af ett godt professorshus, skulle säkert utgöra en den studerande ynglingens största lycka. De akademiska konstitutionerna innehålla ingenting om, att en inspektor nationis bör för sine underlydande hålla sitt hus emellanåt öppet och sjelf tillhandagå med bildande umgänge. Emedlertid är det visst, att, af all patriarkalism vid akademien, vore detta den nyttigaste, och nästan så angelägen, att de akademiska sederne härigenom mer, än genom hvad annat som helst, skulle upplyftas till höjden af fin sedlighet och bibehållas der. Man anmärker, att detta blir för dyrt för inspektorn (vi skola också i nästa § tala om professorernes aflöning, och den obilliga ringheten deraf i jemförelse med andra tjenstemäns emolumenter). Men se vi efter, huru saken visar sig i verkligheten, så finna vi exempel på professorer, som, utan att vara inspektorer, med ädelsinnad och flärdfri gästfrihet uppfylla en faderspligt emot studenterna, hvilken, då den icke är konstitutionelt ålagd, blir i utförfningen så mycket vackrare. Professor *Atterbom* har i Upsala gifvit många prof på sådant. Han är ej sin nations inspektor; men den treffliga och högst älskvärda umgängskretsen i hans hus står på de mest välgörande sätt öppen för flere studerande. Ett par professorer till i Upsala och i Lund kunna nämnas i samma stil.

Vi hafva, i frågan om den akademiska patriarkalismen, i första rummet omtalat professorernes funktion såsom inspektorer; till samma patriarkalism hörer äfven hela inrättningen af studentkorpens fördelande på nationer, hvarom i sednare tider så mycket ordats. Men innan vi företaga den till närmare betraktelse, önska vi att först få hålla oss vid de ytterligare patriarkal-bestyr, som tillhöra sjelfva professorerne. Härtill räkna vi: 1) deras delaktighet i styrelsen öfver den stad, hvari universitetet finnes förlagdt. 2) deras enskilda domsrätt öfver studenterna, hvarigenom desse äga ett privilegieradt forum. 3) deras delaktighet i skötseln af universitetets egendom: *fiscus*-bestyr, *inspectura aerarii* m. m.

Vi ämna icke besvära med historiken öfver huru allt detta i sin tid uppkommit; mycket af denna uppkomst ligger skymd i juridiskt dunkel; det vissa måste vara, att det slags *undantags-domstol*, special-kommission eller kollegium för sig, hvartill universitetet härigenom skapades, alldeles icke företer större besynnerligheter, än allt annat ifrån de tidehvarf, då lagarne, för att så säga, icke ännu blifvit *generaliserade*, icke lika tillämpades för alla som kunde komma under samma lagbud, utan hvarje sak skipades, sköttes och handhafdes inför sitt exklusiva forum. Man må en gång lära sig att begripa, att alla dessa tusende exklusioner och privilegier icke *varit* illa, men att de äro det. De hafva alls icke varit det; ty hvarje enskildhet måste, för att bekomma en fast karakter, börja med att fatta sig *såsom blott enskildhet*, och framstå bland alla andra såsom en privation af hvad de äro. Men när en gång karakteren är vunnen – när enskildheten, så till sägandes, blifvit fullgången och född – då måste den upptagas i det stora allmänna; dess privatim är slut. Fortfar exklusionen, privilegiet, specialförhållandet, eller hvad man behagar kalla det, *längre* än hit, så blir det illa. Vi anse, att denna tid *nu* är inne, i och för de frågor, hvarom vi tala. Stunden för förvandlingen, detta Nu, kan väl icke så utsättas, som skulle det inträffa just kl. 8 e. m. den 2 Maj 1839, då detta skrives; vi mena ett nu, ett tidsmoment, som består af hela *det nittonde seklet*, hvilket icke vill säga en särdeles betydlig, en lång tid i samhällenas kronologi. Fördenskull: vi anse i nittonde seklet epoken vara inne för våra statsenskildheters upptagande i samhällets helhet; ett amalgam, som redan börjat, och som måste fortgå. Huru länge fortfor icke till exempel Bergskollegium att vara, icke blott ett ekonomiskt styrelseverk öfver bergshandteringen, utan tillika en *domstol* (i likhet med Kommers-kollegium och Krigskollegium m. fl., hvilka såsom öfverrätter dömde i civila tvistemål hvardera inom sitt sakomfång, innan Kongl. förordningen af den 17 April 1828 häruti gjorde slag)? Man har dock slutligen funnit, att domarene i rikets *allmänna* öfverrätter måste kunna upptaga och afgöra detta slags tvister, lika väl som de redan förut gå att handlägga så många mål af äfvenså speciell och underlig natur, som dem, hvilka t. ex. Bergskollegii justitiædivision behandlat: kemi och mineralogi ingå icke gerna,

åtminstone ej vettenskapligt, i dessa mål, och skulle än någon gång så hända, blir det ju icke farligare, än att den vanliga, allmänna domstolen uppkallar ett par kunnige, gille män af yrket, som må lemna domarene upplysning i bergsväg, likasom dylika upplysningar i alla tider vid sina tillfällen måste införskaffas, då tvisten rört andra beniga ämnen, t. ex. mellan garfware och skomakare, i fall sul-läder af den förre bedrägligen blifvit åt den sednare såldt för ekbarkadt, ehuru det varit videbarkadt, och dylikt måste af män, om läder kunnigare än domarene sjelfva, besigtigas, utrönas och bedömas, innan dom gifves i sjelfva saken. Detta utförssätt af målet, detta behandlande, synes hvarken omöjligt eller obegripligt; hvarföre det också i de flesta fall skett, och skett bra. Att det skulle kunna ske äfven med tvister i bergsväg, erkände man då således också omsider: och *Justitiædivisionen försvann ur Bergskollegium*. Nå, än i frågor om försummad hallstämpling, i lurendräjeri-mål, i etc. etc. hvilka Kommers-kollegium såsom juridisk domstol behandlade? Jo, äfven här vaknade man till sin förvåning: man fann, att ett speciellt forum icke kräfdes för dessa slags commerciali rättgångar, mer än för alla andra: och *Justitiædivisionen försvann ur Kommers-kollegium*. Ingen tvekar, att tillerkänna dessa förändringar sin aktning; och vi våga förutspå, med full öfvertygelse om visshet, att förnuftet skall göra sitt inträde i den ena invecklade och besynnerliga specialkommissionen, efter den andra, i den ena ensidiga inrättningen efter den andra; och ej sluta förrän sjelfva *Stånden* upphöra att anse hvarann för naturliga fiender, och, i stället att som hufvudsak betrakta försvaret af sin *separativa egenhet*, gå att arbeta ur synpunkten af fäderneslandets gemensamma väl, äfven då detta fordrar uppoffringen af sådana separativa herrligheter, som nu endast qvarstå såsom karikatur. Det är "tidens anda", som nu gjort de enskilda förhållandena så mogna, att de måste upptagas i det hela, eller dö. Den korporation, som har ett privilegium, får sin rätt, sitt väl och sitt bestånd tryggadt genom att uppgifva privilegiet till samhällets totala begagnande, hvarigenom ock den korporationens medlemmar sjelfve ingå i begagnandet pro rata parte; men envisas korporationen, att qvarbehålla sitt privilegium, sitt exklusiva forum, sin special-juridik och sina sekretioner, så löper den största fara att förlora

sig alldeles. Ty den har då den verkliga tiden emot sig. Emot falska rop i tiden kan man lätt stå bi: grundlöst skrik förflyger som en tom vind. Men den sanna tidens vilja kan ingen bryta, och ingen blir bestående mot tidehvarfvets verkliga riktning.

Om man häraf vill göra tillämpning, eller icke, på det juridiska kollegialbestyr med studenterna i anseende till deras privilegierade forum, den ekonomiska vård (till hälften med Borgmästare och Råd) om akademiastaden, och det finansiella besvär med läroverkets drätsel, hvilket allt professorerna vid universiteterna hos oss hafva sig ålagdt; så är det åtminstone en sanning, som ingen skall gäfvä: 1:o att allt detta förstör en ganska dyrbar tid för lärde män, hvilkas håg och sinne måste vara upptagna af vetenskaper, i de allraflesta fall högeligen skilda från sådana slags bestyr; och 2:o att, så ypperlige män, såsom lärde, de alla må vara, dock få, om någon, ibland dem kunna finnas fullt skicklige till utöfvande af det besynnerliga och blandade kall, så heterogent mot de flestes studier, som i dessa afseenden påläggas dem. Sällsynta äro de menniskor, som bestå af hvad man kunde kalla två våningar; den ena ofvantill, för vetenskapen i dess högsta regioner, för geniets flygt, för universum: den andra inunder och låg, för kollegiala och embetsmanna-tankar, för ett förnuft omfattande de ringaste och mest prosaiska vrår i lefnaden, för ett sinne böjdt åt allt det lilla, tusenfaldiga och småaktiga på stället, der man bor. Likväl fordras, såsom inrättningen är, att hvarje professor skall bestå af tvenne sådana våningar, två så skilda karakterer, icke bortblandande och förderfvande hvarann, icke intrasslande och reciprokt förminskande hvarandras kraft. Huru blir detta möjligt? Det är för de fleste omöjligt, och alltsammans blir också därför ingenting synnerligt utaf.

Vi skola se litet närmare och särskildt på hvardera af de tre slags patriarkal-bestyren.

Vi veta och erkänna, huru mycket förträffligt, huru mycket sublimt ligger i ideen om fadersväldet, då det betraktas ifrån sin förnuftiga sida, såsom värn och upplysning, meddelade af de starkare och klokare inom samhället åt de svagare och okunnigare. Men oförnuftigt fattadt, hvad är det då? Ren despotism; källan till mensklighetens flesta olyckor på jorden.

Vi hafva sett skilnaden emellan det fria (välgörande) fadersväldet och det orientaliska eller ofria, hufvudsakligen grunda sig på skilnaden emellan *val* och *börd*. *Patronat*-inrättningen och *Partiarkatet* voro här af de tvenne olika följderna.

Men vi sågo äfven, att ehuru patronatet innefattade ett välde, genom val delegeradt på patronen ifrån sjelfva de subjekter, öfver hvilka han sedan ägde att utöfva detta välde, och sålunda vore att kalla fritt; så följde dock icke deraf, att det i alla möjliga menskliga angelägenheter tarf vades. Samhället kan tänkas stå så lågt i bildning, att dess flesta medlemmar behöfva vårdas i allt deras åtbärande genom ett klientel, som sträcker sig till smått och stort: men det kan också, åtminstone under en längre framskriden epok, hafva förkofrat sitt medborgeliga vett derhän, att menniskorna temligen kunna sköta sig sjelfva, utan att patroner måste leda dem i hvarje handvändning. När man befinner sig uti en sådan tid, och likväl fortfar att vilja bibehålla gamla observanser, som, om de icke alltid direkt skada, dock numera tjena till intet gagn; eller om man ilfänas att införa nya sådana af lika liten angelägenhet, så är man hemfallen under olyckan att genom *Ordningar stifta oordningar*.

I hvarje saks eget väsende innebor ofelbart en regel, som för den sakens välgång oumgängligen fordrar att följas. Detta bestämmer och omfattar den sanna och nödvändiga *ordningen* för *den* saken. Hvad derutöfver regleras, är naturvidrigt, och som sådant bestämdt skadligt; eller, i lindrigaste fall, onödigt, och som sådant åtminstone menligt genom tidsödande bråk; i begge händelserna medför denna *öfverloppsreglering* vådor, olyckor och oordningar af oräkneliga slag, emedan det ligger i hvarje saks natur att blifva förvänd, när den förvänder; och menniskorna retas att komma in på mångfaldiga afvägar, då de icke få gå den väg, som deras skapare för dem utstakat. Endast när de afvika från *denna* väg, böra de rättas. All ordning, som icke nöjes härmed, öfverstiger sjelf det skickligas gräns och verkar oordning. Den europeiska lagstiftningen, vår inberäknad, innehåller hela massor af lagbud, som sjelfva äro källorna till de brott, hvilkas beifrande och afstraffande de röra: Man tycker likväl, att brottet borde förutgå. Men det vissa är, att tusende, ja millioner förseelser och oordningar icke skulle tilldraga

sig, om icke orimliga eller onödiga "Ordningar" vore. Man frågar med skäl, hvartill lagar skola vara, om ej till mensklighetens gagn? Vi torde träffa en och annan inbiten sofist, som har djerfheten att härpå svara *Nej*, förmälande, det lagarne icke äro till för mensklighetens väl, utan för det eviga rättas skull. Nåväl! manne man då icke misstagit sig i sitt system om det "eviga rätta", i fall man sätter det i strid mot mensklighetens sanna väl? (ty vi tala aldrig om ett annat väl, än det *sanna*: icke om hvarje evdaimonistisk och egoistisk önskan, som någon enskild här och der kan nära i sitt bröst). Vi tro sannerligen, att så visst som Gud måste vara harmonisk inom sitt eget väsende, och icke kan handla emot sig själf, så kan han icke å ena sidan hafva nedlagt oafvisliga och sanna kraf i menniskan, stridande emot hvad han å andra sidan utstakat såsom evigt rätt. *Fiat justitia et pereat mundus* kan följaktligen ej innefatta någon sund mening, under annat vilkor, än att ordet *mundus* (verlden) då anses liktydigt med det *onda*. Men om denna fras tages, såsom man vanligen gör, för *fiat justitia et pereat homo*, så innehåller den en ren galenskap. Likväl är det ögonskenligt, att en stor mängd kriminal-lagar, polisförfattningar, till och med korrektionella stadgar, men i synnerhet förderfvande straff grunda sig på systemet om människors undergång för det "Rättas" skull. Det skulle blifva svårt nog att uppfinna något orättare, än det rätta. Om sådana uselheter blott stannade inom ett antal grubblande juristers eller s. k. filosofers hjernor, så förtjenade de intet vidare, än det större eller mindre åtlöje, som åtföljer hvarje sjukt system. Men när de, såsom skett och sker, utgå till verk och gerning, kränkande och förvridande människorna i oräkneliga afseenden, då öfvergå dessa "lagligheter" till rena infamier; och vi spå den tid snart vara i annalkande, då thy värr den verkligen goda lagen och sanna rättvisan öfverändakastas och trampas under fötterna af en mensklighet, som genom falska ordningar och chimerisk rättvisa blifvit så våldförd och misshandlad, att den ej längre uthärdar, utan sliter sönder *alla* band för de *nedriga* och *orätta* bandens skull.

Vi kommo något längre än vårt ämnes öfverskrift innehöll; ty den akademiska patriarkalismen medför väl ingenting våldförande; den stannar vid att allenast vara löjlig. Likväl utgör den en länk i samma

kedja af *onödiga ordningar*, som, efter omständigheterna och ämnena, på hvilka de slagit ned, antingen äro att gråta, eller att blott skratta åt.

Efter vi således, denna gång lyckligt nog, befinna oss inom området af det sednare, så låtom oss betrakta dessa lärda språkforskare, astronomer eller häfdateknare – vi tala om professorer – hvilka tillhoppa med åtskillige af en liten stads välwise rådmän bilda en styrelse, sammansatt af "deputerade" ifrån de "begge jurisdiktionerne", för att ordna, efterse och gifva utslag rörande gatuläggning, tomtskiftning, nybyggnader, lykttändning, afloppsdikens vederbörliga hållande i öppet skick, styrsel af brandvakter, och annat ännu viktigare. Vi äro långt ifrån att förakta dessa göromål, som, om de icke tillhöra de angelägnaste i menskligheten, dock säkert utgöra angelägenheter. Vi tillåta oss endast det lilla oskyldiga tycket, att män, såsom Svanberg, Geijer, Rudberg... figurera något eget, då de stå som pejlare af en rännstens djup. Af hjertat önska vi hvarje gatas iståndsättande både i Upsala och Lund, hvarje dervarande sprutas vattentäthet, ej mindre än hvarje lyktas fyllande med god olja; men de djupsinnigaste vetenskapsmän, som riket äger – nå det är sant, de kunna icke ständigt studera; men kunna de då icke röka tobak på lediga stunder, hellre än deltaga i universitetsstadens polis? Gagnet blefve troligen enahanda, men löjligheten mindre. Skulle man icke kunna tänka sig den möjligheten, att, i fall polisen i Upsala och Lund styrdes alldeles på samma sätt och af samma slags personer, som i andra provinsstäder, innevånarne skulle trivas och må lika väl, och, hvad här ännu viktigare är, vetenskaperna och universitetslärarna befinna sig bättre än nu, emedan de förra finge skötas odelade, och de sednare fortfara i sin egentliga egenskap? Med andra ord, om den akademiska jurisdiktionen upphörde såsom deltagarinna i universitetsstadens vård, månne deraf någon annan besynnerlighet skulle uppstå, än gagnet? än besparad tid för lärde män, som af tid aldrig få nog? Någon olycka af detta upphörande kunna vi deremot icke ana och icke en gång uppfinna; ty att vården uteslutande och odelad öfverlemnades åt personer, som förstode den bäst, kan väl efter vanligt språkbruk ej benämnas en olycka. Sårande och förödmjukande skulle det kanske kännas för en och annan professor, att veta sig bo i en stad, hvars regering han icke fick deltaga uti; men regeringsom-

sorger hafva på de sednare tiderna ej visat sig så ljufva som fordom; och det skulle till slut kunna frågas, om det icke blefve ärofullare att genom arbete i sin vetenskap förskaffa sig ett europeiskt namn, än att vara *en* af de 40 eller 50, som styra en småstad?

Betrakta vi den akademiska jurisdiktionen såsom privilegierad domstol för studentkorpsen och universitetslärare af alla grader, så har den en vida högre betydelse. Man må ej säga att dess myndighet i detta fall nödvändigt fordrar dess utsträckning till delaktighet i stadens polis. Hofrätterna, till exempel, utgöra i vissa fall privilegierade fora för adelsmän, utan att derföre på minsta sätt befatta sig med vården af den stad, hvori de hafva säte. Så kunde också konsistorium majus och minus utöfva domsrätt öfver studenter och akademiska lärare, men låta fara omsorgen öfver staden.

Den akademiska domstolen har den egenheten att fota sig på ett *blandadt personal- och territorial-privilegium*. En *civis academicus*, han må hafva begått hvad förseelse eller brott som helst, äfven mord, kan i första instansen ej stämmas till annan domstol än konsistorium – NB med vilkor, att han begått förbrytelsen i universitetsstaden eller inom några vissa mils afstånd derifrån. Upsala akademis kongl. konstitutioner (daterade d. 27 Juni 1655) säga i 24 kap., ”*Studiosus intra sex milliarium spatium ab urbe Upsaliensi sine auctoritate Magistratus Academici, capi aut de delicto conveniri non debet*” &c. (I gröfre brott kan han *gripas* af annan myndighet, men skall *inställas* för ”akademie-magistraten”, om brottet föröfvats inom de sagde milen). Så stort spatium har han. Det är icke så lätt att inse ratio legis härtill; ty alla andra undantagsdomstolar, som äga vissa slag af personer eller vissa slag af ämnen sig tillerkända, utöfva dock sin domsrätt, obehindrade af famnstaken, fjerdingsvägen eller milen. Vi se ingenting analogt härtill i de vanliga domsagornas geografiska begränsningar; det är väl sant, att en Häradsrätt icke dömer öfver brott, som blifvit begångna utom dess häraders gebiet; men då vidtager en annan häradsrätt i stället, hvilken utgör en domstol af enahanda beskaffenhet med den förra; och man kan följaktligen säga, att det härads-rättliga sträcker sig öfver hela riket. Likaså då en adelig person har sin första instans i Hofrätt, men hans gerning,

beträffande lokalen der den skett, ligger utom t. ex. Svea Hofrätts geografiska område, så faller den dock nödvändigt inom Götha eller den Skånska; och den adlige kommer sålunda då ändock till ingen annan domstol än en hofrätt. Så är deremot icke händelsen med det vi här tala om. Bortom de akademiska milen vidtager icke ett nytt territorium, der student, som bryter, behandlas af en ny akademisk – dock alltid akademisk – domstol; utan han hemfaller *der* under en helt annorlunda sammansatt och derigenom mycket olika domstol. Skulle händelsevis häruti ligga doldt något juridiskt förnuft, det vi ej kunna upptäcka; så frukta vi likväl att människoförnuft till någon liten del saknas. Ty en faderlig och huld mening kunna vi visst spåra i den akademiska jurisdiktionen, hvarigenom alla, som studera, betraktas som en familj, och deras förseelser upptagas för att (om möjligt) afgöras inom kretsen af vänner, anhöriga och likar. Det är ett slags pårsdomstol. Men förhåller sig saken nu så – hvilket vi uppriktigt anse för den vackraste och bästa förklaring, den någonsin kan erhålla – så måste den väl angå *personerna*, på samma sätt som hofrätt omfattar adeln såsom personer. Men den cirkelrund landvidd, som bestämmes af en radius om de der milens längd, med universitetsstaden till medelpunkt, hvad anspråk hafva väl jordarterna, som bilda denna landvidd, på faderlig huldhet till den grad, att en felande student, som med fötterna råkar stå utom denna cirkel-areas periferi, faller under häradshöfding och tolfmän, men om han har besinning nog att begå sitt fel inom nämnde cirkel-area, njuter han glädjen af att inställas inför rector magnificus ensam, eller – derest hans fel tillhör ”graviora” – inför rector magnificus och konsistorium gemensamt. Sak samma gäller om de akademiske lärarne och sjelfve professorerne. De hafva sin första instans i konsistorium: de slippa svara inför kämnerer, rådmän, borgmästare, nämndemän eller alla dessa *illiterate*, som det är en skam att se sitta, när man sjelf nödgas stå. Olycklige de lärde likväl, om de glömt att på sina landskapskartor utmärka och i minnet fästa gränsen för deras lycka: det skulle då lätt kunna hända, att de fara öfver den bro eller förbi den torpstuga, der frihets-milen sluta, och ve dem derbortom, ifall de skulle hafva lust till någonting! Man torde förmodligen till försvar för territorial-privilegiet eller den akademiska

jurisdiktionens geografiska begränsning, anföra dess upphof. Vi forstå alltför väl detta historiska ursprung, i tider då brott nästan aldrig värderades efter sin egna halt, utan efter yttre biomständigheter, såsom om de skett på fredlysta orter eller ej, inom furstars borg eller icke, på kyrkomark eller ej, o. s. v., då äfven *azyler* gällde för någonting, och den gröfste brottsling kunde rädda sig undan lagen, eller åtminstone få andra domare öfver sig, allenast han hade så snabba fötter eller en så rask häst, att han kunde hinna försätta sig till ett visst ställe, inrättadt för undantag af en eller annan natur. I ideen af *azyler* se vi någonting högst menskligt och välgörande, i tidehvarf, då man aldrig kunde vara säker på att icke hvar som helst träffa en liten territorial-tyrann, som under namn af furste eller riddare, hade sina egna nycker, under namn af lagar, dem han kunde vilja tillämpa på hvilken som råkade ut för honom. Det var då alltid väl att äga *tillflyktsorter*, helgade genom kyrkan, traditionen eller någon högre lag, än småtyrannens, och dit man kunde begifva sig för att undgå hans angrepp. De akademiska frihetsmilen betyda till sin grund en dylik azyl. En studerande fritogs, så fort han felade inom sin azyls område, från allt annat angrepp, än den lärda myndighets, under hvars hägn han arbetade, och som säkert då behandlade honom mera rent och sant faderligt, än hvarje annan makt i landet. Men allt detta, som på sin tid varit högst förträffligt, saknar nu all mening. Ifrån ”Haparanda till Ystad” gäller samma lag, småtyranner gifvas ej (åtminstone icke i medeltidens stil), och *azyler* behöfvas icke. Den akademiska jurisdiktionen har i vår tid redan fått vidkännas det intrång, att *konkursmål* icke höra under henne; så att student eller akademisk lärare måste beqväma sig att stå inför kämnars- eller rådstufvurätt, derest han råkar i konkurs-tillstånd. Skammen är således redan för dörren, det skall redan i många fall kunna hända, att student och hvarje annan civis måste visa sig och svara inför en olärd domstol. Hvad batar då att ”sauvera hedern” i alla andra fall? Om en civis slåss eller super, så bibehålles numera hans goda namn icke bättre derigenom, att han manas upp för ett konsistorium, än om han advocerar annorstädes. Det gifves fördenskull, efter vår tanka, intet skäl för bibehållandet hvarken af *territorial-* eller *personal-*privilegiet.

Ungdomen förtjenar visst att äga en *azyl*. Knappt gifves något ämne mera maktpåliggande, mera rörande, än det, att menniskan icke genast vid utgången till samhället måtte gripas af en kall hand, utan tillrättavisas med ömhet och skonsamhet, när hennes första förseelser anmärkas. Men denna *vård om ungdomen* borde sträckas längre än till den *akademiska*. Dagligen se vi ohyggliga påminnelser om samhällets grymhet i detta afseende. Fattiga barn, utan medel, utan föräldrar, dragas för rätta, tilltalas skarpt, sättas i fängelser, risas offentligen. Skulle icke äfven de vara i behof af en värnande slöja öfver sina felsteg, för att icke *nödgas* blifva bofvar, sedan de, utan både heder och seder, icke mer äga någon annan utväg på jorden? De få skylla sig sjelfve, som man säger; och det är mycket rätt sagdt. När fattiga tjänstflickor behandlas väl af sina husbönder, och för omaket destovärre af sina husmödrar, när de slutligen af chicaner och befängdheter (legaliserade genom tjenstehjonsstadgan) retas att svara några stickord, efter de torde hafva finkänsla*) nog att ej tåla allting; när de efter några heta scener köras ur tjensten, och kanske vistas på en ort, der det torde vara ondt om ny tjenst, isynnerhet för personer behäftade med vanfrejd; så blifva de lösdrifverskor; och ifall de icke kunna lefva af alldeles ingenting, som är ett svårt problem, så blifva de snatterskor; några azyler, några undantagsdomstolar gifvas icke för denna talrika ungdom; efter "andra och tredje resan" både i snatteri och stöld, som snart nog inträffa, enär dessa varelser icke heller hafva några undantagsmagar, utan måste äta, åtminstone något; så få de sina tillbörliga ris offentligen, allmänna häkten och korrektionshus öppna sig för dem. Äfven de måste skylla sig sjelfva, ty *fiat justitia et pereat homo!* Det "eviga rätta" fordrar denna ungdoms undergång. Hvarföre hafva icke alla dessa barn, förkastade tjenare och tjänarinnor heroism

*) Det förstås af sig sjelf, att många felaktiga och "grofkänsliga" finnas, som fullkomligen förtjena allt det tilltal de bekomma, och med rätta näpsas. Men äfven i afseende på dessa, är det af samhället icke välbetänkt, att så lätt och hastigt, som det ej sällan sker, låta dem i det offentliga brännmärkas, och derigenom öka antalet af sina brottslingar – till kostnad, skada och mehn för alla goda medlemmar i staten, hvilkas väl man åtminstone borde ihågkomma, om man ock utan nåd förkastar och förderfvar de felaktiga.

nog att dö af svält (icke figurligt taladt, utan efter orden), hellre än att lägga sig till en silfversked eller en half kaka bröd? Denna heroism borde de ega så mycket mer och så mycket fullkomligare, som de ofta fått ingen eller ganska ringa uppfostran. Deras olycka är ju således alldeles förenad med rättvisan? För dem gifves dessutom också i kyrkan en huld famn, i hvilken de efter straffet ånyo upptagas (medelst skriftemål och offentlig s. k. kyrkoplikt), för att sättas i gemenskap med alla goda christne, som icke behöft stjäla eller synda lika svårt som de, och därför varit nog hederlige att icke hafva gjort det. Detta återupptagande i det ädla och heliga samfundet måste för de afstraffade brottslingarne kännas så mycket ljufvare och bära så mycket skönare frukter för deras efteråtkommande vandel, som de härigenom, preglade såsom de redan äro, ställas inför en så stor och nedslående publik som möjligt, derför söka stålsätta sig med så hårdnackad fräckhet de ens kunna, på det de i sin känsla ej alldeles må förkrossas, och få slutligen genom hela akten en så afgjord och allmänt lyst vanfrejd kastad öfver sina personer, att hvarje steg afskäres till det slags gemenskap med menniskor, som kunde förskaffa dem en gnista – vi säga icke glädje, ty så grofva brottslingar böra visst aldrig få njuta någon glädje – men förtjenst eller möjlighet till utkomst, hvarigenom de sluppe tvingas till fortfarande af hvad de redan äro.

Vi tro, att om något rent christeligt allvar finnes i meningen med samhällsinstitutionerna, så borde framför allt ungdomen – *alla* klassers ungdom – omfattas med ett synnerligt värn, emedan samhällets hela framtid beror på den. Allmänt spridd folkuppfostran är den ena kraften, som för detta ändamål – det största i samhället – är att använda. Men den andra består i omsorgen att bevaka, döma och behandla menniskors första felsteg ur en helt annan synpunkt, än den vanliga statsjuridikens. Komme man en gång derhän, att all dom och allt straff endast ginge ut på *förbättring* (icke klemig och usel "filantropi", men icke heller en "korrektion", som bär till förderfvet); så vore det stora syftet vunnet för *alla* i samhället. Men på vägen dit, och medan tankarne öfver dessa ämnen ännu så häftigt gäsa, kunde man åtminstone komma öfverens om, att icke förderfva *ungdomen*, utan, efter statsjuridiken

väl ännu i långa tider måste fortfara att förvrida samhällets äldre personal, dock inrätta azyler eller undantagsdomstolar för de yngres räkning. Den akademiska skall vara en sådan.

Men hvad vi hafva emot den akademiska undantagsdomstolen, består i hvad vi redan förut tillkännagifvit om fora privilegiata. Den bildar nemligen ett undantag för personer af viss klass (läseklassen), och för ett visst territorium. Det undantag, som vi finna nödigt, vore deremot för *all ungdom* och öfver *hela riket*. Det vi vilja, innefattar således ingenting af hvad man förstår med ordet privilegium. Det vore en inrättning för ungt folk, det är sant, och således i det afseendet ett särskildt, ett speciellt, på visst sätt verkligen ett slags undantag, efter det icke anginge äldre, härdade, förhärdade personer. Men detta vore ingen vidare egenhet, än att den kunde ingå i allmänna lagen i sina vissa paragrafer, eller på sin höjd der stå som en egen balk (en ynglingabalk, en ungdoms-stadga): den vore i sig sjelf blott ett utvidgande och renande af begreppet om *öfvermagar*: en mera utsträckt bestämning för det juridiska behandlandet af *omyndige*.

Säger man oss, att den akademiska jurisdiktionen, såvidt den omfattar studentkorpsen, dock har den goda egenskapen, att värna någon del af landets ungdom, ehuru icke all; så har man häruti rätt. Men vi anmärka likväl, 1:o att den högre akademiastaten (professorer, adjunkter, docenter och vederlikar) icke derföre behöfva i konsistorium hafva ett privilegieradt forum, emedan hela denna personal icke kan räknas till ungdomen, som behöfver ett enkom hägn; de vanliga domstolarne erbjuda numera ingen nesa och intet tyranni, som kunde göra en asyl nödig för fullvuxne, härdade och om sina pligter fullt kunnige akademici: de kunna således, likt andra menniskor, träda upp för de allmänna domstolarne; 2:o att en juridisk undantagsinrättning, eller värnande stadga, för *all ungdom* i riket fördröjes genom befintligheten af en sådan för den akademiska ungdomen, hvars föräldrar utgöra flertalet af dem, som förmå något i landet, och som icke skola fråga efter, att de lägre klassernas barn gripas och behandlas med en kall hand, så länge deras egna gå fredlyste.

Sedan vi nu af professorernes trenne slags patriarkalbefattningar ta-

git de tvenne första (bestyret med universitetsstaden och domsittandet öfver cives academici) i betraktande, skola vi med några ord fästa oss vid den tredje och sista, drätselns skötsel. Universiteterna besitta stor egendom, både i penningar och jord. De förra måste utlånas mot säkerheter, och räntan inbringas; den sednare utarrenderas, åboer uppsägas, nya antagas. Man har här en temligen vidsträckt ekonomi för ögonen. Att kunnige personer böra sköta den, är dagsklart. Akademie-räntmästare finnas fördenskull. Men emedan desse kunnige män skola vara verkställare och *utförare*, så måste de, i enlighet med vanlig arbetsordning hos oss, hafva öfver sig *styresmän* och kontrollörer, alldeles obevandrade i ämnet, eller som, om de något förstå deri, blott kunna göra det till följe af en händelse, men ej till följe af ett kraf på personerna såsom embetspligt. Professorer, utmärkta i alla vetenskaper utom i ekonomi (som på sin höjd blott kan tillkomma en enda bland dem att af embetspligt begripa), gå att efter hvarandra blifva *inspectores ærarii*, för att mista dyrbara timmar för egen del och genom diverse talande äfven öda räntmästarens eller någon annan tjenstemans, som gör saken och som på detta luftiga vis skall kontrolleras. Men denna inspektur är icke blott egnad att utan gagn förstöra professorernes tid, den hotar ock deras enskilda kassor. Ty consistoriales skola sitta och fatta beslut öfver universitetets alla penning-transaktioner, åbo-vakanser och hemmansangelägenheter, hvilka de flesta ibland dem icke alls förstå; och de måste för besluten ansvara med egna medel, i fall akademien lider förluster, utan att alla kontroller och former blifvit vederbörligen iakttagna. Vanligen gör lyckan att ibland professorerne någon sitter, som gjort till sin lefnads mål, att icke synnerligen vara professor, men kamrerare: han tör hafva egen förmögenhet och har derigenom fått sin håg dragen till penningefrågor: på honom lita nu de öfrige, och de höra hans röst såsom en farbroders. Vi upprepa att detta är en lycka; men vi tro oss derjemte berättigade till den frågan, om en kontroll, på detta sätt anlagd, kan anses förnuftig?

Slutsatsen af allt hvad vi anført, både rörande examensväsende och akademisk patriarkalism, koncentrerar sig till ett enda: "skulle det icke vara rådligast, att låta lärde män få vara lärde män?" Vi veta och er-

känna, att det mensklige snillet kan uttänjas till mångahanda, och att personer med så mycket hufvud och talang, som erfordras för att en gång hafva blifvit professorer, äfven skola kunna användas till kamrerare- och borgmästare-göromål; vi tro till och med, att flere af dem skulle kunna sy kläder, om det i och för tjensten ålades dem. Men frågan hänger icke på, om de kunna, utan om de böra så användas. Hvarje vetenskap är ett stort fält och behöfver sin man. Sverige har att uppvisa lärde män, som *fört fram* sin sak: som varit europeiske. De hafva också till en stor del varit professorer; men ser man efter förhållandet, så skall man finna, att hvad de förnämst uträttade, skedde före deras professorstid. Linné, för sina dåliga elementarstudier knappt liden vid akademien, öfvergaf som ung sitt fädernesland, uppträdde i Holland, reformerade ifrån grunden en hel disciplin, återvände till Sverige med ett lysande namn, och blef omsider akademisk lärare, sedan han förut skrivit sina betydligaste arbeten. Hvad E. Fries uträttat för botaniken innan han blef professor, vet verldsdelen; hvad han kan hinna numera, är icke ännu bekant i Sverige. Svanbergs egentliga ryktbarhet ligger före hans professorstid. Vi vilja icke utsträcka exemplifierandet, emedan det kanske skulle befinnas onödigtvis sårande; hvar och en kan dessutom sjelf göra sina betraktelser. Det ligger i öppen dag, att svårigheterna icke komma ifrån sjelfva professorstjensten, sådan som den, i egenskap af en stiftelse för lärdomen, skulle eller borde vara; utan allenast från alla de bibefattningar, som blifvit den vidhäftade. Vi hafva förut yttrat oss om arbetet med tenterande och examinerande; äfven andra viktiga grunder tala emot dess utöfvande af professorerne (de andra grunderna voro: 1:o principen, att arbetstagaren, men icke arbetsgifvaren, bör anställa profvet; 2:o studiernes förfall till formalism hos de studerande o. s. v.); men åsyfta vi nu också blott professorernes egen fördel, och i synnerhet den, som bör vara dem angelägnast af alla, nemligen att kunna bibehålla sig och fortgå i lärdom; så utgör *befrielsen från tentamens- och examens-bestyret* en hufvudvinst. Dernäst kommer *befrielsen från allt patriarkal-göra* (inspectura nationum, universitetsstadens styrelse, domarebefattningen öfver cives academici, så docentes som discentes, samt slutligen allt ekonomidirektörsskap). Bortfaller hela denna mas-

sa, hvad återstår? *Professionen*. Den skulle då endast bestå af dessa tre stycken: 1:o *läsa*, för egen räkning, och för att fortgå i banan; 2:o *hålla föreläsningar* för de studerande; 3:o *författa och utgifva arbeten*, till den öfriga allmänhetens tjänst.

Vi talade om Inspektorskapet öfver nationerna. Bortfaller det, så kan man fråga, om icke äfven hela inrättningen af studentkorpens fördelande på nationer skulle upphöra? Vi tro icke, att det ena nödvändigt följer af det andra. Såsom bekant är, har man de sednare tiderna satt behofvet af *nationer* i fråga. Att upptaga ett så stort ämne ifrån grunden, blefve här för mycket; vi inskränka oss således till att blott nämna, men icke motivera resultatet af vår egen öfvertygelse derom. Vi äro böjde för gillande af ideen om nationernas bibehållande; ehuru vi lifligt erkänna motskälens vikt. Ett trängre och fastare kamratskap gifves likväl härigenom, som åt en till akademi uppkommen yngling icke blott ger stöd och hjälp, utan ock – om nationsstyrelsen rätt organiseras, och en förträfflig anda lifvar de äldre medlemmarna – gör att det bästa korrektiv för de yngres seder finnes och bibehålles. Hvarjehanda national-uselheter äga visserligen rum, men de kunna afdankas. Den sista frågan är, om nationen behöfver en *inspektor*? Skulle det icke kunna vara nog, att till styresman hafva den inom nationen sjelf utsedde *kuratorn*? Denna fråga tål att tänka på. Den leder kanske längre, än man hoppas och vill. Imellertid bedrager man sig fullkomligt, om man tror vår afsigt härmed vara, att slita bandet emellan studenter och professorer; men vi skulle önska, att ett verkligt sammanknötes, i stället för det blott skenbara, som inspektorsskapet innefattar. I det föregående hafva vi yttrat oss om angelägenheten för studenterna att ibland professorerne få räkna ledare, rådgifvare, fäder. Men dessa kunna ej tillkomma på annan, än en naturlig väg, den, att professorer gifvas, till lynnet faderlige. Vi tänka här ånyo på Sven Lundblad; och vi kunde nämna några namn till, både i Upsala och Lund. På grund af *bekantskap* med sådane professorer (och hvilken lätt vinnes), erhålla studenter den ledning och hjälp, de ifrån professorssidan behöfva; och ett band knytes af värde, sanning och vikt. Inspektorskapet, hvilket till större delen fortlefver som en tom formalism, har härmed föga att skaffa. Med kuratorsskapet är förhållandet

annorlunda. Kuratorn är icke en så hög och märkvärdig person, att han icke af nationen kan afsättas, derest han duger till ingenting. Han måste således, om nit någon gång skulle saknas, dock för att bibehålla sig, arbeta i nationens sanna intresse: han är icke just medlemmarnes fader, men deras förste broder. Inspektorn deremot, om ock ifrån början fritt antagen, tillhör dock en för hög sfer, relativt till nationen, för att, i händelse af inträffande nullitet, kunna af henne lämpligen och utan chikan annulleras. Han qvarstår derföre egentligen blott som en national-lyx. Det är då lättare, bättre och mindre stötande, att aflysa hela inspektorsinrättningen, än att sätta någon nation i den grymma belägenheten, att begå hvad man alltid skall kalla en ohöflighet. Det är väl sant att, som sakerna stå, vi knappt tro någon inspektors-afsättning kunna komma i fråga, enär inspektorn vanligen gör lika liten skada som gagn. Men om denna inrättning således utgör föga annat än en ligkiltighet, månne det icke då kan vara stort skäl, att låta henne upphöra?

NIONDE KAPITLET.

Om Universiteterna.

V. Om Professorernes aflöning.

De svenska professorernes aflöning är snarare liten än stor. När norska folket, för att genom vetenskaperna gifva grund och stöd åt den politiska friheten, åt dem invigde sin hufvudstad till ett hufvudsäte, så doterade det äfven sin högskolas förnämsta lärare väl. De norske professorerne hafva vida högre löner än våra; likväl måste man härvid taga i betraktande, att lefnadskostnaden i Christiania mycket öfverstiger den i Upsala eller i Lund. Christiania är en af de dyraste orter i Europa, täflande häruti med Berlin och Amsterdam, långt öfverträffande Hamburg och Paris. Lund deremot är inom sjelfva Sverige bekant för goda priser på lifsmedel; Upsala torde vara något kostsammare för uppehållet. Men på professorn sannas, kanske mest bland alla dödliga, det språket: att menniskan icke lefver af bröd allena; han måste följa med sin vetenskap, hvartill fordras böcker, som i Sverige betyder utländska böcker. Dessa kosta vid våra universiteter lika mycket, om ej mera, än i Christiania. Om professorn är, hvad han bör vara, faderligt sinnad emot de studerande, så ser han dem emellanåt i sitt hus och understödjer deras ekonomi vid svårare behof: allt sådant medtager mera penningar i samma förhållande som antalet af studenter, att vara faderlig emot, vid en akademi är stort; och detta antal lärere vid hvardera af våra högskolor (åtminstone Upsala) vara betydligare, än i Christiania.

I Köpenhamn äro professorerne öfverhufvud mindre lönade än hos oss; men de hafva vida större tillgång, att genom litterärt arbete i en-

skild väg vinna biförtjenst. Danskarne bo ej, som vi, utom det litterära Europa: kunna de icke sägas vara alldeles derinne, så lefva de åtminstone på tröskeln. Vi sitta i farstun eller på farstubron, och njuta visserligen derigenom fördelen af frisk luft, som man icke annars alltid träffar i Europas egentliga lärdoms-salong; likväl, och *för så vidt* vi skola betraktas under egenskapen af förtjenande litteratörer, och icke blott af menniskor, så stå vi någorlunda på nollpunkten. Ultramariner, både till vår natur och till följe af vårt geografiska läge, hafva vi väl ändå icke fyllest så långt till det läsandet Europa, att vi icke räkna ett par mil längre till Nordpolen, der alls intet läses: det torde till och med vara möjligt, att Skandinavien år ifrån år blir allt mera besökt, allt mera känt, och det slutligen ända till den grad, att hvad litteratörer här alstra, kan göras till en exportartikel att förtjena pengar på, visst icke som på jern- och trädvaror, koppar eller alun, men kanske som på kakelugnar, hvilka ifrån några orter i Sverige utföras och för flere goda egenskaper värderas utrikes på de ställen, der endast osande jernugnar förut brukats. Inkomsten på litterära arbeten *inom landet* kan icke vara stor, då folkmängden ännu dels är ringa, dels strödd på en så vidsträckt areal, att meddelandet af läse-fabrikater måste gå långsamt, försäljningen blifva liten, och dessutom i allmänhet intresset hos de talrikaste klasserna, de arbetande, för fattigdomens skull icke kan annat än hålla sig ringa. Denna industrigren har väl de sednare åren hos oss tilltagit; hvad betyder dock vår bokmarknad i jemnförelse med Tysklands, Frankrikes och Englands? Professorerne hos oss hafva följaktligen måhända svårt att påräkna någon större förhöjning i inkomster genom lärda arbeten, så inom landet, som utrikes. Man anmärker likväl med skäl, att våra författares antal ej kan blifva stort: att då Tyskland räknar 50 à 60,000 personer, som årligen förfärdiga böcker, så måste arbetsförtjensten för hvarje af dem i samma mån finnas liten; hvaremot de lärde hos oss, om de ock alla skrefve, ej ändock vore flere, än att dividenden för hvardera kunde kännas god. Det är således icke omöjligt, att professorerne äfven i Sverige kunde öka sin årliga lön genom industri: vi sakna icke alldeles exempel derpå, fast sällsynta, dock likväl uppmuntrande till efterföljd. Men i alla fall är denna tillökning, jemförd med utländska

universitetslärares inkomster, om icke alldeles ingen, dock hittills föga pröfvad. Utom förtjenst på författarebanan, gifves äfven utvägen att inbringa kollegiipenningar; men denna utväg står ganska få af våre professorer öppen, emedan här i landet blott privata föreläsningar af åhörare betalas, och man anlitar icke alla professorer om sådana.

Huru olika häremot är icke förhållandet i de egentligen lärda länderna? Professorerne i Berlin hafva af staten löner ifrån 700 till 3000 mark; således redan såsom statsanslag öfverhufvud mer än Upsalienses och Lundenses. Dertill kan hvar och en Berliner-lärd med stor fördel uppträda såsom författare, ty det språk han skrifver, förstås öfver halfva jordklotet. Och ändå har han alla sina föreläsningar, så offentliga, som enskilda, betalade dessutom: en lousd'or för terminen af hvarje person, som åhörare; och en lärd af värde, som låter höra sig i Berlin, kan räkna ganska många åhörare. Lägg allt detta tillsammans, så uppstår en stor summa.

Våra professorer kunna i goda år uppskatta sig till något öfver 2000 R:dr B:ko; i sämre förhållanden understiga de 1500 R:dr. Dessutom gifvas underhaltiga professorslöner, hvarom det icke lönar mödan att tala. Præbendarier hafva vida mera, det är sant; men de äro till antalet få och blott theologer, med undatag af någon enda (t. ex. Svanberg), som då, genom åt honom inrymdt säte i Cons. Eccl:m, gjorts till theologisk vederlike, eller åtminstone (såsom Nilsson) blifvit prest. Principen af præbenden, sådan den nu befinner sig, är efter vår tanke fullkomligt haltande. Om ett pastorat öfverhufvud anses hafva rättighet att, emot pastoraliernes erläggande, skötas af sin pastor på stället, så borde *intet* præbende gifvas, lika litet åt en theologiae professor, som åt någon annan; men hålles det för godt, att församling vårdas genom vice-pastor, så finnes intet skäl att icke förse hvarje professor med præbende. Skillnaden emellan en clericus och laicus betyder här intet; ty hvad nytta har præbende-gället af att dess verkliga kyrkoherde är en theolog? Han reser någon högtidsdag ut och visar sig; han bär merändels sidenhatt; han predikar en eller annan gång om året. Det sista lärer säkert församlingen till fromma; men vi fråga hvilken professor, af hvad fakultet som helst, icke skulle kunna predika några gånger? Då, såsom vi veta

och ej sällan erfara, studenter tillerkännas rättighet och förmåga att utöfva denna gåfva, skulle då icke en man af så mycket hjerta, hufvud och studier, som hvarje professor bör ega, kunna göra detsamma? Den egentliga och stora pastoralvården blir i alla fall vicepastorns. Noga räknadt, återstår således intet annat, än en viss symmetri i nomenklaturen, hvarigenom örat finner angenämare att höra namnet på en theologiæ professor, än på en annan, i fråga om att uppbära inkomsterna från ett ett pastorat.

Nerfven af det vi ämna säga om professorernes aflöning ligger här. Man skall icke neka, att våra professors löner äro för små, då man besinnar hvad desse högste lärare i riket böra vara, hvad de borde uträtta, och isynnerhet att de inom sin bana ej kunna afse någon befordran till bättre, högre eller lönrikare tjänst. Hvad utsigter hafva de väl för ålderdomen, med hustru och barn? Hvad kunna de uppoffra för vetenskapen? Kunna de bekosta något enda rön? Kunna de våga utgifvandet af en enda bok, som måhända vore högst önskelig att i tryck ega, ehuru dess innehåll, om den rörde ett för den stora allmänheten mindre känt ämne, icke gjorde den säljbar nog till betäckande af förlagskostnaden?

Isynnerhet skall man inse oriktigheten af professorslönernas litenhet, när man ställer dem i jemnförelse med kyrkoherdarnes på landet. Vill man sammanräkna pastorsinkomsterna, såväl tionden ur församlingarne, som boställets afkastning, och slutligen värdet af fria husrum, ved och trädgård (som professorerne, för att få åtnjuta, måste kontant betala), så skall man finna ganska få pastorater i riket, som till lönefördelar understiga professionerna; men de flesta gå öfver dem, och många göra det i flerdubbelt mått. Vi anse detta förhållande ur alla synpunkter orätt. Talar man 1:o om sjelfva embetets vigt och värde, så skall ingen liffigare, än vi, erkänna angelägenheten af kyrkoherdar: de stå icke så långt ifrån folket, att de tjena till ingenting: de stå det icke heller så nära, att de bero och kufvas deraf: de kunna, *då de äro de rätta männen*, utöfva den mest välsignelserika inflytelse på menniskorna; och svårigen skall man träffa en till nytta i stor stil mera utbredd verksamhet, än deras; – men professorerne, när också de äro som vederbör, männe vigten och värdet af deras kall kan sättas efter? Visst icke. Det är väl sant, att

de flesta professorer sköta vetenskaper, som icke tyckas på så nära håll medverka till människornas eviga salighet, som kyrkoherdarnes embete gör: och den eviga saligheten är för oss icke blott att kalla det viktigaste af allt, utan *det enda viktiga*: likväl finna vi i saligheten sjelf ett ännu odefinieradt begrepp, och det blir kanske icke omöjligt, att flere vetenskapliga föremål, dem professorer bibringa oss, en gång skola befinnas i sin underordnade mån hafva bidragit till vår eviga välfärd, fast det nu ser underligt ut. Åtminstone kunna de allt för väl sättas i jemnbredd med de tusentals attesters utfärdande, räknenskapers hållande, registers förande, häradsskrifvare-bestyr och slutligen boställs-ekonomiens skötsel, som allt sammanräknadt upptar $\frac{3}{4}$ eller $\frac{7}{8}$ af kyrkoherden.

– Talar man 2:o om de kostnader, som på förhand måste bestridas, för att vinna skicklighet eller merit till en tjänst, och därför sedan genom lönen böra se sig återgäldade; så förtjenar professionen att högre besoldas än kyrkoherdetjensten. Studierna för att kunna aspirera till professor, fordra vida mer tid (och således större utgifter, att derunder uppehålla lifvet), än studierna för vinnande af ett pastorat.

– Talar man 3:o om hvad lefnadssätt, sjelfva embetet kräver af personen att föra, och hvaremot aflöningen bör svara, så har äfven professionen anspråk på företrädet. Vi anse denna tredje synpunkt vara den rättaste för bestämmande af en tjänstelöns storlek. Ty i afseende på inkomster, finnes ingenting i sakernas sanna natur grundadt, mer än blott det, att hvarje människa bör hafva hvad hon verkligen behöfver. Har hon mera, utan någons förfång, så må det vara; men har hon mindre, så är det *orätt*: en echafaudage af s. k. rättigheter och en uppstapling af till dessas förmån tillskapade teorier må säga hvad de behaga, så komma människorna en gång till detta resultat, derom hysa vi, för vår del, intet tvifvel. Men, för att icke komma för långt i ämnet, upprepa vi här blott, att till bestämmande af lön, egentligen bör ingå hvarken sjelfva tjänstens vikt och värde, ej heller nedlagd omkostnad för tjänstens vinnande, utan hufvudsakligen blott hvad personen, som bestrider tjänsten, behöfver för sig och de sina (ty hvarje man, som staten lönar, bör vara en reglerad man). I sådant fall kan icke nekas, att professorn behöfver *mera* än kyrkoherden på landet. Åtminstone måste vi uttala, det *en bestämd*

orimlighet ligger i det förhållandet, att professorn blott har lika mycket, ofta mindre, än kyrkoherden.

Man kan säga, att icke mycket vinnes genom uttalande af denna sanning: ty sakerna förblifva ändock som de äro, lönerna ändras icke genom tal. Likväl är det lika säkert, att ingenting ändras förr än det någon tid och på något sätt först kommit *till tals*. Måhända hafva vi häruti bevisat en aktningsvärd embetsmannakorps en tjänst; professorerne, för att blifva hvad tiden fordrar af dem, måste restaureras till aflöning lika mycket som till annat.

Det naturliga medlet till vinnande häraf synes vara utverkande af högre anslag. Men rikets Ständer torde hafva sina skrupler, i synnerhet i fråga om förbättrande af *sådana* tjänstemäns löner, som inom sin korps hysa flere, de der, efter mångens förmenande, arbeta *emot* och icke *för* tidens sanna intresse. Att desse skola ändra sin öfvertygelse för att vinna Ständernas ynnest, med ett ord, *för den afsigten* att bekomma högre aflöning, vore högeligen ovärdigt. Och att de skulle ändra den af något annat motiv, är väl icke heller mycket troligt?

Det andra medlet vore, att i universitetsfonderna finna utväg till professorslönernas förhöjning. Detta skulle betyda *oanvända fonder*, hvilket hos oss låter som ett mirakel. Vi veta naturligtvis icke huru dermed kan förhålla sig; men ett rykte har gått om möjligheten att genom akademiehemmans försäljning till skatte inbringa betydliga summor, hvilka, nedsatta till kapital, kunde gifva räntor, användbara till professors-emolument, likaväl som till något annat. Vi lemna utförbarheten af detta förslag derhän.

Ett tredje medel gifves, direkt liggande i konungens hand. Det består enkelt deruti, att förse alla professorer med regala pastorat, att, om man vill, kallas præbenden. Naturligtvis skall man hisna för denna tanka, och deri gör man rätt. Ty man föreställer sig, att församlingarne böra hafva sina egna herdar.

Men har man egnat någon uppmärksamhet åt vår framställning för ett ögonblick tillbaka, så torde man finna saken – *antingen betänkelig*, och då måste *alla* præbenden försvinna, så att äfven theologerne ifrån dem fritagas – *eller icke betänkelig*, i hvilken händelse man icke bör

hysa betänklighet för att gifva pastorater åt *alla* professorer, som vilja låta sig prestvigas.

Att man ej i närheten till universitetet har tillgång på så många regala pastorater, betyder minst af allt. Ty hela pastoralvården måste ändock skötas af en vicepastor, hvilken kan utföra sitt åliggande lika väl i den ena församlingen som i den andra: miltalens nummer från universitetsplatsen hjälper eller stjelper honom icke. Han måste kontrolleras eller inspekteras, det är sant. Men detta kan ske af kontraktsprosten och Cons. Eccle:m, alldeles som öfligt är med uppsigten öfver andra vicepastorer, hvilke förestå nådår eller gäll med oförmögne kyrkoherdar. Man skall säga, att dessa församlingar derigenom sättas på foten af permanenta nådår; och dertill svara vi ja. Men detta är redan fallet med andra præbenden, anslagne till theologiæ-professorers emolument; ty icke må man för högt uppskatta nyttan af en någon gång skeende utresa, kanske åtföljd af en predikan, som tiondetagaren gör. Skulle för öfrigt en sådan utresa, ett antal gånger om året, vara mycket af nöden, så kan ju hvilken professor som helst företaga den; några mils mer eller mindre färd, påkostad för dessa enskilda gånger, betyder för honom ingenting; den kan till och med vara helsosam. Vi finna således i denna fråga nästan intet annat bekymmer återstå, än blott möjligen det, att mången församlingsbo skulle känna saknad och sorg öfver, att aldrig ega en verklig kyrkoherde, utan blott en *vice*, att tillgå för förrättningar, hvilkas högtidlighet lyckliggör familjen. Men detta bekymmer skulle kunna afhjelpas på ett ganska lätt sätt. Man behöfde blott gifva namn, titel och värdighet af *kyrkoherde* åt alla de prestmän, som vikariera i professionella pastorater. Allting skulle då stå på fullkomligen samma fot i dessa gäll, som i andra: enda skillnaden – som för embetets föremål, själavården, ingenting alls betyder – vore kyrkoherdelönens förtärande å annan ort. Men vi finna i lagen intet hinder häremot; ty det stadgade förbudet emot foders bortförande från bostället och kreaturs utfodring deraf på annat rum, detta förbud, säga vi, afser en ekonomisk nytta, som vi icke anse böra eller behöfva ”urgeras” i och för andra varelser än dem lagen menar.

Vi bedja imedlertid läsaren att betrakta det sistnämnda förslaget en-

dast såsom en alternativt framställd idé, som åtminstone kan tåla att tänka på, och emot hvilken åtminstone ingen professor bör hafva betydligt att invända.

TIONDE KAPITLET.

Den Geijerska "stugan"

eller

frågan om en universitets-reform inom verket sjelf.

Allrabäst, både till hedern och fördelarne af utgången, skulle det naturligtvis vara, om universiteterna restaurerade sig sjelfva. I deras inrättning ligga många frön dertill utlagde, men det är obegripligt, att de nästan aldrig gå till. Man skulle tycka besynnerligt, att ett så ansenligt antal lärde män, som säkert både af kallelse och kärlek följa med sine vetenskapers utveckling – män för öfrigt, som till större delen befinnas ganska humana och fallne för det bättre förkofran och lifvets framsteg, så fort man talar vid dem *en och en* – deremot, när fråga uppstår att handla *en corps*, antingen spjerna emot allt hvad spjernas kan, eller i bästa fallet göra ingenting. När har väl ett konsistorium till kanslern inkommit med förslag till examensväsendets ställande på annan fot? När hafva väl professorerne i massa, eller såsom en lärare-corps, samlats och öfverenskommit om att ställa sina föreläsningar på en högre mera levande horizon och på en så respektabel ståndpunkt, att de icke måtte låta studenterna växa sig öfver hufvudet? När hafva de en corps, d. v. s. *såsom konsistorium*, inkommit till den akademiska öfverstyrelsen med petition eller förslag om så många småaktiga, onödiga, löjliga och tillika tidsödande patriarkalbestyrs upphäfvande och afsägning.

Men gåtan visar sig här densamma som öfverallt. Det är ingenting annat än ungdomen, som besitter lust och förmåga att gifva impuls till pånyttfödelse. Man klandrar den för sådan näsvishet, och det har man

alltid gjordt; men efteråt tackar man och erkänner fördelen af lif framför stagnation och förruttelse. Hvad gaf första stöten till palingenesien i Upsala efter 1809, åtminstone i ett visst fach? Professorer? nej. Adjunkter? nej. Docenter? nej. Magistrar? nej, icke det en gång. Det var blott ett par kuriösa studenter, fulla af hopp och framtid, som vågade sig på något så djerft.

Huru är det nu? Alldeles på samma sätt. Några ynglingar, hvars namn de ”gamla vordne” knappt veta, än mindre vårda sig om att ut säga – om ej i förening med en fördömande glosa – de gifva *nu* impulsen till pånyttfödelse. Huru klokt för dem sjelfve och huru nyttigt för universitetet skulle det icke vara, om ”de äldre” någon gång ville begripa fördelen af att göra gemensam sak med palingenesisterne? Detta är hvad Geijer ensam bland alla sina kamrater slutligen förstått.

Man påminner sig, huru länge Geijer spjernade emot ”tiden”, anseende öfver en bank allt dess sträfvande för blott ofog, nyhetsbegär, charlataneri, oro och oordning. Nå det är också klart att en person, som står stilla, måste kunna presentera en mera ordentlig figur, än den som går, hvarmed gerna följer att kläderna litet vifta för vinden. Imellertid är i sjelfva verket icke allt *oordning*, som arbetar på en sakernas *bättre ordning*. Geijer fann slutligen detta, och efter många irrfarter och hårda, oförtjenta utlåtelse emot både personer och förhållanden, medgaf han sig hafva haft orätt. Det oförglömligt stora hos Geijer är, att hafva *bekänt*. ”Håller han nu bara uti sig” – såsom den simpla, men ärliga texten uttrycker sig – så skall Sveriges kommande generation icke förgäta honom.

När Geijer gaf vika för impulsen ifrån det pånyttfödande i landet, uppträdde han, såsom bekant är, med *Litteraturbladet*. Man har kallat Geijers gerning än ett ”affall”, än ett ”infall”, än en ”omvändelse”. Dessa namn, gifna allt efter väderstrecken hvarifrån de komma, betyda ej stort. Sjelfva *Litteraturbladet* betyder också ingenting särdeles. Det märkvärdiga, deremot, är fenomenet af en äldre man (Geijer befinner sig emellan 50 och 60 år), som ses på väg att bifalla det verkligheten godas anspråk i verlden och erkänna sunda förnufts rättigheter.

Hvad Geijer gjort, har sin största inflytelse, likasom sin största märk-

värdighet, deruti, att en *professor* gjort det. Det lefvande inom universitetet, det som vill någonting, har derigenom vunnit en sanktion. Man finner, att det går an att vara menniska, efter Geijer tagit sig för att vara det. Alla de i sig sjelf goda och förnuftiga önskningsar, som man förut ohörda kunde afvisa med skällsordet Umtriebe, radikalism, slarf, nyhetskram, dumheter, käbbel o. s. v., våga nu åtminstone ana den nåden att få blifva hörda innan de afvisas. Det kan till och med gå så långt, att Geijer får en eller annan professor till på sin sida.

Den Geijerska omvändelsen har icke haft en mindre välgörande verkan på vissa af hufvudstadens kretsar, ett koteri, som alltid *jura-vit in verba professoris*. Utan att vara lärde hafva dessa aktningsvärda personer, jemte alla deras vänner i landsorterna, som icke stiga till så obetydligt antal, ständigt haft det omdömet att följa Geijers. Under de decennier, då Geijer dels på riksdagar, dels deremellan fann den nya tiden befängd, rasande, elak o. s. v., fann koteriet naturligtvis detsamma, hvilket måste medföra många otrefliga utlåtelse i umgänget, der dess medlemmar anträffades. Allt är nu ändradt, götiska förbundet har bekommit gladare och ljusare åsigter, som till och med på en blifvande riksdag icke torde sakna all följd. Hvarifrån Geijer fått det, har man lyckligen glömt eller vet det ej; och allt är godt, så länge han så tycker.

Hvad vi anført om nyttan och vidden af den inflytelse, som Geijers frontförändring verkat, är till sin betydelse ganska mycket. Litteraturbladet, betraktadt såsom det *offentliga erkännandet och tillkännagifvandet* om författarens tillstånd, har medverkat till detsamma. Betraktadt, deremot, blott i och för sitt *inhåll*, nödgas vi (med undantag af ett och annat nummer) förklara detta blads värde vanskligt. Det bär alltför tydligt pregeln af en äldre man, som, ännu liflig till sinnes, skriver elektriskt, men icke i grunden allt hvad han vill, mer än allenast det, att han för ingen del vill lemnas efter i tiden, utan önskar vara i gång med det fortskridande, hvarjemte han under promenaden till höger och venster utsår *dicta classica*, hvilka han tycker det vore högst trefligt, om ungdomen ville vara så god och upptaga till begagnande som ordspråk till evig tid.

Vi, för vår del, respektera den goda viljan; och ehuru vi visserligen

alltid önska system och grundtanke i prosaiska, liksom andra uppsatser, så öfverse vi dock i detta fall lätt med en man som Geijer, hvilken blott genom sin frontförändring, utan något vidare, redan uträttat så mycket godt. Ett par betydligare svagheter finna vi oss likväl nödsakade att anmärka vid Litteraturbladet, emedan vi af innersta hjerta och för den goda sakens skull önska, att Geijer framdeles måtte sakna dem. Litteraturbladets författare ådagalägger sig genom tonen, hvarmed han annonserar sig, allt för mycket lefva i den illusionen, att han säger nya, förut ohörda saker, och att han förer dem fram till afgörande punkter. Han ådagalägger detta genom tonen af en sökt enfald, hvari förmåtenheten för illa döljer sig, och af en antagen litenhet, som för mycket röjer begäret att vara stor. Man hör på honom, att sedan han stolt förkastat och underkänt hvad andre sagt i samma ämnen, förut och vida mer än han, upptager han det för sannt, herrligt och förträffligt, så fort han kommer i tillfälle att derom yttra detsamma sjelf. Sådant torde väl vara en ganska allmän svaghet hos skribenter; men kommande från Geijer, gör det ett så obehagligt intryck, derföre, att han alltid omger sig med en slöja af den obeskrifligaste ärlighet, men hvilken blifvit sliten. Att författaren i Litteraturbladet går något fram och tillbaka, så att han stundom söker försvara oförsvarligheter, stundom åter infinnet sig på sin rätta plats: att han öfverhufvud ser i historien *de facta*, som han för sina afsigter vill se, mera än andra, och kanske stundom de förra endast; allt dylikt är hos lärde män så vanligt, att det väcker föga undran, och det verkar dessutom i vår tid så litet, att det föga skadar. Men hvad vi tycka oss hafva skäl att anmärka om en man, som rangerat sig på tidens led, är, att han borde något närmare rycka fram till tidens *egentliga problem*er. Redan i Litteraturbladets början talade författaren om en stuga, som blifvit honom för trång. Han gick derföre med skäl ut; men, utkommen, bör han nu säga hvad han ser på himmelen och på jorden. Detta har han likväl hittills föga gjort, utan för det mesta sysselsatt sig vid stugans knutar. Fullständigt säkert kan man icke veta hvad Geijer menat med ordet ”stuga”; om det skall vara hans egen dittills varande ståndpunkt, eller sjelfva universitetet, eller kretsen af hans bekantskaper. Det torde vara något af alla tre; och att han i anseende till

dem på förekomna anledningar sökt frisk luft, må vara. Men hvarföre spilla tiden med att tala om utanredet på en byggning, hvars innanvägar funnits så unkna? Det lönar icke stort, när man en gång nu, såsom Geijer, står under Guds bara himmel och har ett universum liggande utbreddt för sina ögon. Att betrakta *det*, och tala *derom*, är hvartill vi uppmana en stor man. Nationen hör honom gerna ännu; må han bortlägga lapprit, omvägarne och fraserna, så skola vi icke tröttna att höra honom. I fattigvårdsfrågan har han vändt sig till ett af tidens verkliga problem; men begreppet om "rikedom", och ännu mer om "egendom", måste han se skarpare i hvitögat, för att lösa sitt ämne. Vi bedja en man, med Geijers *hjerta* (hvarpå vi tro), att göra det.

Vi skulle, och kanske äfven borde, yttra oss öfver ett eller annat akademiskt fenomen till syftande på en restauration, medelst den impuls, som ungdomen gifver, och hvaraf det sedan alltid beror på de äldre att göra något, genom att förena sig dermed och dymedelst gifva behöflig hållning och reda åt måhända för mycket gäsande beståndsdelar. Man talar, och har talat länge, om en *Studentförening*: äfven vet man af en akademisk *tidning*, som skall skrivas – mirabile dictu! – af bara gossar. När man säger *gossar*, förstås det dock i samma mening, som Palmblad och Atterbom voro gossar 1810. Hvad kan det således skada?

Morgonrodnaden har alltid varit vacker att se; nu liksom förr. Om den icke bevisar sig vara alldeles solen sjelf, så får man erinra sig, att den icke heller påstått sig vara något sådant. Har den några moln omkring sig, såsom billigt och brukligt är för en morgonrodnad, så måtte de väl kunna bortdunsta litet längre fram på dagen. Allmänheten håller emellertid sina ögon uppmärksamst fästade på fenomenet, och glädjes åt företaget att börja en ny dag, hvilket måste vara hvarje morgonrodnads kallelse.

ELFTE KAPITLET.

Om folkskolan.

Straxt i begynnelsen af vår framställning (1 kap.) sökte vi fästa uppmärksamheten vid det i vår tanke obestridda faktum, att det är till allmän *folkuppfostran*, som boktryckerikonstens stora upptäckt af försynen varit afsedd. Mensklighet, lycka, ja, man kunde säga sjelfva de höga klassernas lugn i samhället beror på denna allmänna uppfostran. De faror, som man fruktar af upplysningens för stora spridande, angå endast *halfupplysningens* eller upplysningens spridande till *för få* ibland folket. Sprid den, så vidt möjligt, till *alla*; och framför allt, sprid *ett sådant slags* uppfostran till alla, att de icke blott vinna en högre *förstånds-bildning* – förkofran i det *sanna* – utan äfven odlas på det *godas* och *skönas* sida, så skola jemt i samma mån farorna försvinna. Intet ädelt inom samhället har sedan att frukta för störandet af sitt lugn. Hvad det i sin grund oädla vidkommer, så *bör det* störas: och detta skall ingen våga neka.

Men fråga vi efter hvad som hittills blifvit åtgjordt för folkuppfostran i vårt land, så blir svaret: att Sverge i detta afseende torde stå *jemnhögt* med några andra europeiska länder, *under* några (t. ex. Skottland), och *öfver* andra (t. ex. Ryssland och Turkiet). Härmed är ingalunda sagdt, att icke vårt *folk* måhända står öfver, kanske de flesta, om ej alla, europeiska nationer genom gedigenheten af sin karakter; detta är en skänk af Gud. Men vi tala om hvad som för detta folks bildning enligt tidehvarfvets fordran från de menskliga institutionernas sida blifvit gjordt och göres. Vi finna då här i landet en *religiös kult* införd, och den uppehålles genom

ett Presterskap, hvilket – på det hela taget, och i synnerhet till den stora fraktion, som står folket närmast – visar sig högst aktningsvärdt, då man jemför det med ståndsbröder, hvarom underrättelser inlöpa från åtskilliga andra länder. Det högre Presterskapet eller Prelaturen, åter, har här, likasom i England, skiljt sin sak ifrån folkets, och har just genom denna sin sjelftagna ställning kommit derhän, att frukta för folket. Detta är icke folkets fel; det vill ingen ondt. Men – beklagansvärdt nog – se prelaterne med bäfvande ögon på en stigande inflytelse från folkets sida; de spå i denna inflytelse sin egen framtida undergång! Förstå vi deras hemlighetsfulla vinkar rätt, så anse de denna sin undergång ”en gång något längre fram...” alldeles afgjord och oundviklig; hvarföre slutmeningen af allt deras sträfvande icke består uti annat än att söka *fördröja* åkslaget. Vi hafva af fullt hjerta kallat detta *beklagansvärdt*; ty vi begripa icke annat, än att prelaterne, likt alla menniskor, borde i främsta rummet sträfva för mensklighetens stora, allmänna framgång; och göra de det af lika fullt hjerta, som vi önska att de gjorde det, så skulle för hela prelaturens framtida bestånd ingen fara finnas. Såsom sakerna nu stå, är det emellertid ett bedröfligt faktum, att det högre presterskapets medlemmar – här alldeles som i England – icke med glada ögon betrakta folkupplysningens stigande. Man kan icke bestämdt säga, att de *hindra* folkskolan: men manne de *befordra* henne? utsträcker någon prelat i Svea och Götha land sitt minsta finger för att upphjelpa, höja och utvidga henne? Kanske någon gör det: vi vilja ej räkna för noga.

Det vissa är, att framtiden i denna, liksom i alla andra frågor, ligger på *menniskornas* sida. Denna framtid kan dröja; men kommer. Alla institutioner, som låta rangera sig på dess led, blifva bestående: alla andra måste förr eller sednare se sig upphäfna. Det ställer sig mer och mer ovedersägligt för allas blickar, ”att ett lands inbyggare icke äro till för ett visst antal höga embetsmäns räkning; utan att, tvertom, alla embeten med deras innehafvare, höga som låga, måste vara till för inbyggarnes skull och till deras sanna gagn.” Christus sade en gång, att menniskorna icke äro till för sabbathens skull, utan sabbathen för menniskornas. Då måste också det betraktelsesättet vara tillåtet, att samhällsstyrelsen i alla grenar saknar sin rätta betydelse, är ett oting, ett caput

mortuum, *såvida* den icke afser samhällsmedlemmarnes verkliga bästa; och att den äldre, vi vilja icke säga principen eller åsigten, ty det har den väl aldrig varit, men färgen i tänkesättet, att de höga embetenas män vore de enda, som i landet egde att lefva i stor och egentlig stil, ordnande och ledande allt undre efter sina personliga önsknings, hvarföre den stora massan ej annorlunda borde anses än som ett passivt aggregat, nödigt, för att hafva ett element, att agera med och lefva på – måste falla, såsom en helt och hållet antisocial föreställning. Folkets stora *behof, rättighet* – och vi tillägga, *nödvändiga kraf*, just för de högre samhällsklassernes bestånd – är en *utvidgad och förbättrad uppfostran*. Folket har redan en erkänd röst i de stora angelägenheternas ordnande. Lyssnar man i tid till denna röst, så går allting väl; alla skola då älskas, vördas och (reformerade) bibehållas. Folket har redan länge nog låtit förstå, att det betraktar vissa samhällsfraktioner såsom *onödiga*. Denna stämning går så nära sanningen, att den kan blifva farlig, om den lemnas alldeles utan afseende. Det vanliga svaret, då man (af sina aparta grunder) icke vill inrätta folkskolor, eller utvidga läroanstalter till allmänhetens gagn, är att medel *saknas*. Det sanna är, att medel i staten *icke saknas*, men användas på civila och ecclesiastika – för att nu icke alls tala om militära – funktioner, efter hvilkas gagn den uppriktige forskaren letar med ljus och lykta, och om hvilka han slutligen ej finner annat, än att de blott gifva sina innehafvare medel i händerna, att öfverdraga landet med nät af intriger till främjande af vissa personliga fördelar. Det var ett skarpt tal! skall man utropa. Gud gifve, att det endast vore skarpt: det värsta är, om det är sant! Vi skulle i sanning ingenting högre önska, än att det vore osant. Men – gudnås. – Folket i samhället stiger slutligen fram till den bestämda önskan, att också en gång bekomma inrättningar och statsfunktioner för *sitt* väl. Sinekuristerne skola utropa detta för egennytta af folket; och visserligen torde man vara mindre egoist, när man kastar sina medel i sjön, än om man vill göra sig dem till godo. Det är också detta sistnämnda, som innebär sjelfva roten till den ohyggliga, *materiella* rigtningen i tiden: hvarom så vackra saker sägas på vers och prosa: det är det förderfliga begäret att vilja njuta samhällsgagn af samhällspålagorna. Folket borde vara idealistiskt, det är klart: det bor-

de med nöje uppoffra sin egendom för befrämjande af stora statstankar. Men frågar man en gång på allvar efter, hvad det då kan vara för höga idéer man vill att folket, med förbigående af sig sjelf, skall betala, så finner man knappt någon enda; jo, man finner i grunden antisociala idéer, man upptäcker onyttiga och skadliga sinekurer, hvartill man behöfver penningar, efter hvilkas beskedliga erläggande folket får titeln af att vara ett *idealistiskt*, oegennyttigt och exemplariskt folk. Kan något charlataneri gå längre? kan man djerfvere leka med ett så heligt ord, som idealism? Enkelt och öppet sagdt, gifves väl ingenting så materiellt, som just det, att folket bortkastar sina medel till underhåll af ett antal kroppar, hvilkas gagn för samhället i sanning är ganska oafgjordt. Deremot anse vi det för en rent *idealistisk* riktning i menigheternas tänkesätt, då de börja vilja se sina skatter använda till generationens *andliga* förkofran, upplysning och förbättring. Att barn och efterkommande derjemte inhemta kunskaper, tjenande till ett ärligt försörjande af deras jordiska lif, kan icke klandras. Äfven detta är genom sitt mål ideelt, emedan det, säkrast af allt, skall förminska brotten och öka möjligheten för menniskorna att sysselsätta sig med deras eviga väl. Vi tveka ej att uttala: *Tidshvarfvets största och mest ideala tanke är folkuppfostran.*

Sjelfva universiteterna, äfven i bästa skick, kunna ej undvika att till grundbegreppet stå efter folkskolan. Universitetet är högskolan. Dess mål utgår på att bilda *enskilde*, hvilkas yttersta syfte måste vara att tjena som medel till bildning (antingen i egenskap af embetsmän, privatmän eller direkta lärare) för *alla*. *Högskolans* bästa och sista mening är följaktligen den, att vara det högsta medlet för *folkskolans* utförande.

Ser man historiskt den plan, som försynen gett till hvarje rå nations lyftande inom kretsen af sant och evigt väl; så upptäcker man gången vara följande. Först sändes en eller två *missionärer* till det ohyfsade landet; deras lågande nit öfvervinner alla hinder; deras tal hänför, och enskilda ställen för helig andakt upprättas. Den första stora saken är härmed vunnen. *Värme* har genom kyrkan blifvit inlagd i nationen. Nu uppstår krafvet af *ljus*. Sedan *kyrkan* blifvit stadgad, föder hon af sig *högskolan*. I och med denna är en gifven *ljus punkt* till i nationen, en utgångspunkt för strålar. *Högskolan* föder af sig *folkskolan*, d. v. s. de

tusentals särskilda bildningsanstalter, som fatta och upptaga millionerna. Härigenom först går ljuset, liksom värmen, att blifva allmänt. Hela det folket har då blifvit taget i besittning af Gud; hvilket var det primitiva ändamålet med sjelfva den första missionären, som af försynens hand leddes dit.

En högskola, som icke begriper sig, vill stadna vid sig sjelf, och sträfvat emot att af sig föda folkskolan – det stora, slutliga, egentliga. Men en så beskaffad högskola lyder då icke försynens plan, arbetar icke i sin stråt, förstår ingenting, faller. Vi säga icke, att någon så olycklig högskola gifves: vi tro endast, att individer inom hennes krets kunna, oakadt allt nit, missförstå sig: men vi påstå, om någon högskola skulle befinnas genstörtig nog, att icke af sig vilja alstra den allmänna folkskolan, som utgör nationens yppersta kraf, så stupar den högskolan slutligen och välförtjent under tyngden af nationens missnöje.

Folkskolan får icke blott afse *förstånds*-bildningen. Till uppfostran hör i första rummet människans upplyftande till det *goda*; men de begrepp, hon genom undervisningen erhåller, äro medel för detta upplyftande. Och icke nog härmed: människan skall äfven upplyftas till det *sköna*. Först då hon fattar både det goda, sanna och sköna, är hon rent fattad och upptagen af Gud: är uppfostrad.

Hvad utsigter visa nu våra befintliga folkskolor med afseende på dessa kraf?

Till en början *lärarne*. Vi se då dessa arma pedagoger, hvilkas värde Gud känner, men människorna behöfva påminna sig. Det är visserligen sant, att uti många socknar skolmästare numera gifvas, som tillhöra preteståndet, och derigenom njuta någon heder; i och för denna befattning med barnen anses de deremot under linien. Skolmästarens aflöning är vanligen dagakarlens, der han icke genom bigöra skaffar sig någon extraordinär riksdaler. Der egen skolmästare icke finnes, skall klockaren vara sockenbarnens lärare, men är han något för musiken, så slår det icke felt, att han anser sin befattning såsom pedagog för sitt obetydligaste och sämsta göra, psalmsången deremot och budgången med kursen för tjenstens hufvudsaker. Är klockaren en hurtig man, så svingar han sig ännu högre; han blir då socknens auktionist, kan möjligen erhålla

magasinsskrifvareplats; åderlåta och vaccinera är hans stora pligt. Man kan då lätt begripa, huru "läsningen med barnen" går bort åt bakgrunden och blir "lapprit". – Kyrkoherden sjelf och komministern utgöra folklärarne i stort och i det religiösa. I synnerhet inträffar deras verkan på ungdomen vid dennas första hel. nattvardsgång. Detta är en akt för lifvet; och der den af själasörjaren rätt utföres, blifva följderna oberäkneligt vigtiga. Menniskan förberedes härigenom för himmelen, och erhåller äfven för jorden den största kraft, som mot bekymmer och lidande kan vinnas, gudaktighetens. Men utom bekymmer och lidande gifves för menniskan också mycket annat på jorden; hon behöfver t. ex. kunna lefva. Kyrkoherden och komministern befatta sig, af embetspligt, egentligen blott med hvad sockneboen behöfver, för att kunna väl dö. Detta är visst hufvudsaken, det medgifves; men lifvet har äfven sina fordringar. Är en person af folket lycklig nog, att ega förträffliga föräldrar, så gifva de den undervisning, råd och uppmuntran, som tarfvas för lefnaden, för yrket och för sjelffförsvaret inom staten, der många civila anfall göras på individen. Men utom det, att ganska många sakna så beskaffade föräldrar, så är äfven till följd af mensklighetens framskridande klart, att kretsen för hvarje generation måste vidgas. Härigenom blir en förbättrad och utvidgad *uppfostran för lifvet* nödig, och icke allenast en uppfostran för döden, den presterne gifva. Hvar finnas nu åt folket lärare för den förra? Lärare för lefnaden ibland menniskor, för yrkena och för sjelffförsvaret i ett samhälle, der åtminstone ännu flere medlemmar visa den onda böjelsen att (juridiskt och merkantilt) vilja uppsluka sin nästa?

Vi komma således till de för folkbildningen nödiga *ämnena*. Hvilka lärogrenar meddelar den nuvarande folkskolan? Innanläsning och kateches. Dessa ämnen äro begge förträffliga, men icke tillräckliga. På sina ställen medföljer begynnelse till räkna och skrifva. Tillkommer litet historia och geografi, så är det oerhördt. – Skulle emellertid dessa undervisningar, så torftiga de än må vara, meddelas *öfverallt, väl* och åt *alla* barn, så vore dock redan härigenom vår folkskola för tidehvarvet eminent. Men långt derifrån.

I korthet skola vi våga försöket, att framställa de hufvudgrunder, hvarom man bör vara öfverens, till vinnande af en förbättrad folkskola.

1:o måste skolor anläggas till bildande af egentliga *folklärare* och *lärarinnor**). Detta är en oundgänglig *preliminär institution* för sjelfva folkskolan, så länge vår nuvarande prestbildning till största delen af sitt innehåll afser intet praktiskt gagn.

2:o måste folkskolans ämnen utvidgas, ifrån blott innanläsning, räkning och skrifning, till allt sådant som behöfves, för att göra den stora allmänhetens medlemmar delaktige af hvad till lifvets vigt och värde hör. Härmed menas således för ingen del blott theoretiska ämnen, eller undervisningar allenast. Handledning och öfning uti förbättrade slöjder, åkerbruk, trädgårdsskötsel, byggnadssätt, väfnad, spånad m. m. bör tillkomma. Ett högre tycke skulle inläggas i folkets sinne, och förakt för usla njutningar göras allmännare, genom införande af några konst-öfningar i musik och målning. Den svenska sången borde återupprättas. Meddelades barnen tycke och håg för färg, och färdighet att handtera sig i färgers anstrykning, så skulle snart byggnaderna och rummen i våra landsorter antaga ett högre behag. Naturligtvis skall man nu utropa, att vi gå alldeles för långt; och fråga: hvartill tjänar väl allt *detta* för den svenska menigheten? Vi sluta således vårt uppräknande, men svara på frågan allenast, att det åtminstone säkert skulle tjena menigheten *till lika mycket*, som alla de tusentals rena onödigheter, dem samhället nu måste bära, betala och lida af.

3:o måste folket sjelf väckas till mera intresse för sina barns uppfostran och för sjelfva skolan. Detta intresse slumrar nu, emedan massan af allmänheten märker föga gagn af sin skola. Emellertid har hågen för uppfostringsväsendet mycket stigit, och den skall växa i samma mån som skolan visar sig gagnelig. Vårt upplysta och vältänkande presterskap, som i så många fall står folket nära, kan, genom uppmuntran, råd och verksamt bidrag till folkskolors anläggande och skötsel, inlägga en oförvansklig ära och gifva sin egen institution det fastaste stöd emot ett någon gång ifrågakommande öfverändakastande, som ingenting i verlden annat än folkets kärlek och förtroende skall kunna kraftigt afböja.

*) En skola gifves redan för detta ändamål: Vexelundervisnings-Sällskapets Normal-skola, belägen på Södermalm i Stockholm.

4:o måste rikets Ständer taga folkskolor i synnerligt betraktande. Menighetens uppfostran är den största häfstång, som gifves på jorden, till förande af ett samhälle framåt och att beskydda det. Ett historiskt rön, gällande för både krig och fred, är att människan genom uppfostran *mångdubblas* till vigt, värde och kraft: att *en* enda, väl (moraliskt, intellektuelt och fysiskt) bildad och fri man ofta kan verka och betyda så mycket som *tio*, ja som *hundrade* ohysade, oskicklige och trälar. Vi må blott påminna oss Athens exempel; huru *liten till antalet* var ej dess manstyrka emot Xerxes' här? Men *en* Atheniensisk medborgare var såsom *tio* Perser; och de bildade segrade öfver barbarerne; de få öfver de många! Krigshistorien är full af dylika händelser; fredshistorien kan uppvisa ännu flera. Men med bildning måste vi då förstå någonting vida mera, än allenast besittningen af några theoretiska uppgifter, ehuru angelägna äfven de äro. Hvilken politisk makt skulle icke Norden kunna utgöra, om vi finge föreställa oss hvarje dess innebyggare genom en sann, stark, fulländad och verkligen nationell uppfostran mångdubblad till fem eller till tio? Sverige skulle då icke bebos af tre, men af femton till trettio millioner människor! Detta utrop må man kalla svärmiskt och sanguiniskt, och det är så, icke för att slutsatsen haltar, men för att den folkskolas upprättande, hvarom vi talat, möter stora hinder. Funnes den, så skulle det andra, om millionernas mångdubblande genom hvarje individs förökade kraft och betydelse, utan all fråga följa. En till själ och kropp allmänt uppfostrad nation kan egentligen aldrig *underkufvas*; den måste till sin sista man och qvinna *utrotas*, innan den vore besegrad. Och sådant går icke lätt. Rikets Ständer må därför betänka detta. Vi veta icke, om den oangenäma omständigheten *anslag* behöfves för folkskolan sjelf; kanske tarfvas sådant blott för hennes preliminär-institution, bildandet af folklärarne. Men säkert är, att *om* penningar måste utgifvas för menighetens allmänna uppfostran, så kunna vi tryggt påstå, att ännu *ingenting* i samhället blifvit påkostadt, som mera förtjenat det, än en inrättning, som till styrka tiodubblade vår population, och gjorde oss ounderkuffige.

TOLFTE KAPITLET.

Om Prelaturen.

I. Hvertill tjénar Prelaturen?

Hvad är väl denna institution, som man kallar *Prelatur*? Det är ett *högre* presterskap, skall man svara sig. Och dess gagn? Att styra det *lägre*.

Dessa svar tyckas vara ganska kategoriska. Likväl förtjenar ämnet att närmare belysas, både för att inse prelaturens historiska grund och dess betydelse för närvarande tid. En sådan belysning är angelägen, emedan saken redan varit ämne för tal vid förflutna riksdagar, och utan tvifvel blir det vid den nuvarande, och – om vi ej spå orätt – så länge skall omtalas, tills hela inrättningen undergår en förändring.

Vi veta ganska väl, att vi här säga någonting *för tidigt*, någonting nemligen, som ännu ligger så långt framom våra dagar, att det vi förspå, såsom skeende, icke kan komma att inträffa vid närmaste instundande riksmöten, men likväl ofelbart en gång skall sättas i verket. Så mycket måste ur historien vara allmänt bekant, att sällan någon stor institutionsförändring tillvägabragts innan tal, skrift och öfverläggning derom förut en tid – ofta länge – varit å bane. Dessa förutgående tal- och skriftvexlingar kunna derföre icke kallas förgäfves gjorda, enär de, utan att bära en omedelbar frukt, dock utgöra ett nödvändigt vilkor på förhand till bildande af en kompakt opinion, hvilken slutligen uträttar att frukt blifver. Vi framställa derföre till allmänhetens behjertande en liten kedja af anmärkningar.

Har *katholicismen* tjénat till ingenting? Svaret härpå kunna vi, äfven såsom protestanter, ganska öppet uttala med följande ord: *Katholicis-*

men har för stadgandet af christna religionens välde öfver förut hedniska och nyss omvända folk varit af gagn, emedan den, genom att förvandla kyrkan till en statsmyndighet, skaffade den nya kulten fast fot ibland nationer, som måhända icke då ännu blott genom upplysningens makt öfver själarne kunde bibehållas i tron. Men så fort Christendomen vunnit stadga i ett land, förvandlades kyrkans egenskap af verldslig myndighet till ett stort ondt, emedan *politiska* beräkningar, afsigter och handlingar fingo öfvertaget i ett samfund, som, för att fatta sin rätta bestämmelse, ej allenast borde heta andeligt, utan äfven vara till för andliga ändamål allenast. Det papistiska systemet måste följaktligen missbruka sin makt, blott och bart derigenom att det *fortfor*; och det öfverändakastades slutligen i alla länder, der upplysning öfver dess rätta halt, såsom en förderflig statsmyndighet, kunde göra sig gällande. Reformationen utgick visserligen på renandet af sjelfva det inre i religionen och på afskaffandet af mången, hvarken i den Hel. Skrift eller förnuftet grundad dogm; men dess stora, yttre syfte bestod i den politiska hvälfning, hvarigenom kyrkan skulle, ifrån att vara ett hjul i statsmekaniken, återställas till allenast en andelig inrättning för menniskornas frälsning, upplysning och förbättring. Kyrkans mål synes härigenom inskränkt; men det är ett bedrägeri, att föreställa sig saken så; tvertom vidgas hennes mål, då det reses emot höjden, emot himmelen, i stället för att utsträckas öfver jordisk herrlighet.

Prelaturen är i hvarje enskildt land alldeles hvad *katholicismen* är i hela christenheten. Man kan derföre om dess gagn göra samma historiska anmärkning, som vi nyss uttalade rörande catholicismen sjelf. Vi veta t. ex. om Sverige, huru nödvändiga de höga prestembetena i medeltiden voro, för att skaffa Christendomen ett säkert stöd emot de väldiga verldsliga aristokraterne, och stundom emot sjelfva regenterna. Likväl måste berömmet äfven för detta gagn betydligt modifieras, då vi tänka på alla de erkebiskopar och biskopar, som anslöto sig till utländska furstar, drogo krig öfver vårt land, och ofta nog stodo på det partisida, hvilket arbetade för undergången af vårt rikes sjelfständighet. Med allt detta får åtminstone något godt tillerkännas dessa myndigheter på en tid, då det egentliga folkelementet i staten ännu var af en så svag

stämma vid herredagar och riksmöten, att, utan prelaturens motvigt, en öfvermodig, genstörtig och mot fäderneslandet afvig (om ej förrädisk) adel måhända skulle hafva lyckats att för alltid göra massan af nationen till trälar. Då således, före folkets uppkomst till någon politisk värdighet och makt, landets väl ofta af regenterne befordrades genom att emot aristokratien sätta prelaturen – likasom också ibland tvertom – kan man deremot med skäl fråga, hvartill de höga prestembetena tjena nu, sedan alla dessa förhållanden upphört eller ombytts?

Man behöfver endast påminna sig John Knox och de Skottska presbyterianernes historia för att finna, det ett ganska upplyst, högst religiöst och allvarligt folk kommit till den öfvertygelsen, att biskopsembetets institution ingen grund äger i den Heliga Skrift, såsom katolikerna och den anglikanska kyrkans män påstå; hvarföre denna institution endast behöfver betraktas ifrån människoförnuftets sida och icke förtjénar något vidare undseende, ifall det icke hvilar på grunden af ett behof för kyrka och samhälle, som rationelt kan inses.

Hvad vittnesbörd vår sednare historia gifver om beskaffenheten af prelaturens verksamhet i samhället, torde kortast kunna uttryckas i den anmärkningen, att det för religionen egentligen arbetande presterskapet (det *så kallade* lägre) dymedelst sammanknöts med regentens egna politiska syften. Huruvida detta alltid är ett *godt*, kan icke besvaras, utan att först afgöra naturen af sistnämnda syften, hvilka i olika tidskiften vexlat. Men säkert är åtminstone, att all denna prelatverksamhet varit af ingen frukt för Christendomen, för upplysningen i sig sjelf, för nationens andeliga förkofran. Orättvist vore att neka, det flere biskopar funnits, som arbetat äfven för sådant. Men redan sällsyntheten af detta fenomen visar, att händelsen mera varit en följd af männens karakter, än af deras egenskap såsom biskopar. Vi veta väl, att vi äfven i detta mål, gunås, föra ett hårdt tal: men hvar och en, som finner sig vid att oförtäckt erkänna sanningen, kan också tillstå, det biskoparnes roller *vid* riksdagarne bestått uti att söka på allt möjligt sätt försvara... månne christendomens, sanningens och upplysningens sak? och månne att *emellan* dem på allt upptänkligt sätt söka vidmakthålla... samma sak?

Ett par ord må till slut tillåtas om sjelfva möjligheten, huruvida

också *detta slags* gagn länge kan fortfa. Då på riksdagar af ett äldre datum det varit en alls icke oerhörd händelse, att biskoparne kunde ansvara styrelsen hvar och en för sina stiftsbröder, hvilket berättas ej sällan hafva verkställts medelst uppgörande af s. k. *voteringslistor*, på hvilka biskopen utsatte det *Ja* eller *Nej*, som vederborde att i en till votering kommen fråga afgifva, och från hvilken "bröderna" den tiden ansågo för en "helig" pligt att icke afvika; så gaf deremot sista riksdag exemplet på talrika ståndsledamöter, som insågo att deras ställning i stat och kyrka verkligen är så oberoende, att de utan fara kunde votera efter samvete, och satte sin heliga pligt just häruti. Denna stora upptäckt har kommit såsom ett dunderslag öfver det episkopala elementet i landet. Ty när preteståndets pluralitet, som består af kyrkoherdar och lärare, en gång allmänt och fast inser sin rätta värdighet, sin höga egenkap såsom *det andliga lifvets män*, bestå uti att – ganska litet efterfråga ordnar eller sådana befordringar, som ofta blott burit intyg om korrumpade öfvertygelser – men att i stället med motioner, tal och vota arbeta för tidehvarfvets sanna kraf och nationens behof, samvetsgrant och manligt afvärjande hvarje hinder deremot; då stiger den frågan allt mera fram i dagen: "hvad gagn har väl styrelsen af prelaterne, enär dessa ingenting vidare förmå öfver de egentliga presterna?"

Vi spå, att om en dag styrelsen inser prelaturens gagnlöshet för sina politiska syften, skall ingen i landet sedan länge behöfva bevisa hela denna institutions ringa nödvändighet för kyrkan. Biskopsinrättningen faller otvifvelaktigt, så fort den icke längre kan tjena såsom politiskt verktyg. Man talar om det andliga gagnet och stiftens administration. Nåväl? Att ett presterskap ganska väl kan sammanhållas och styras, det episkopala elementet förutan, intygar redan historiskt, eller på erfarenhetsväg, det presbyterianska Skottlands religiösa tillstånd, hvilket visserligen står så högt, som något annat lands, åtminstone säkert Sveriges. Om man då frågar huru en stift-styrelse, annan än vår närvarande, skall blifva möjlig? så svara vi, att beskrifningen derpå ligger utom det inskränkta området af en så liten uppsats, som denna. Men till läsarens ompröfvande önske vi blott framställa följande genfråga: "Då det i Sverige alldeles icke är någon i lag och författningar grundad nödvän-

dighet, att en person, för att blifva Consistorialis och sedan vid tillfälle Biskop, måste hafva praktisk kännedom om en församlings skötsel, en gång behöfver dokumentera sig känna christendomens läror, theologi, kyrkolagen eller ens en förordning, men det oaktadt bekommer domsrätt öfver församlingarnes prester, skall utöfva inseendet öfver dem och leda hela stiftet i stort: månne då ett dylikt förhållande är till sin grund så exemplariskt förträffligt, att intet bättre kan upptänkas?" Vanligen svarar man, att sedan en i theologi och kyrkoförfattning obevandrad eller odokumenterad Consistorialis (t. ex. en matheseos, en historia-rum lector) väl begynt utöfva sitt styrelse- och domarekall, så blir det honom en nödvändighet att – om ej för annat, dock för skam skull – "se sig om," såsom det heter, d. v. s. skaffa sig nödig kunskap i saken. Detta kunskaps-inhemtande "a posteriori" gör således tillfyllest? Det är alldeles som om man skulle följa den grundsatsen i verldslig Jurisprudens, att sätta till Häradshöfding hvem det ock vara må, samt säga: "kommer mannen väl till tingsbordet och måste skipa rätt, så lär han sig nog också då lagen tids nog, emedan han thy förutan intet utslag kan afkunna." Detta vore ju en god grundsats att följa vid domaresysslors tillsättning? det vore ju en så förträfflig inrättning, att ingen bättre kunde upptänkas? Lika eller lika litet omöjligt är det, att sätta något bättre i den närvarande Consistorial-inrättningens ställe.

II. Om skadan af Konsistorier.

Den märkvärdiga och i ögonen fallande oeffterrättlighet, hvarpå rikets andlige och vetenskaplige fäder, i administrativ- och domareväg, ej sällan gifva lysande prof, påkallar i hög grad allmänna uppmärksamheten; och man känner sig befogad till den frågan: huru är det då möjligt, att administratorer och domstolsledamöter sakna *lagkunskap* och till och med brista i den *formella routine*, hvilken äfven för mindre kunige jurister plägar utgöra en täckmantel och framhjelpa dem genom beniga måls mörka labrynter?

Men allmänhetens förundran skall snart förgå, vid eftersinnandet, huru och på hvad sätt en varder ledamot af andlig och vetenskaplig

domstol i vårt land. Vi hafva konsistorier af hufvudsakligen *tvenne* slag: det ena för universitets-styrelse, det andra för stiftsstyrelse. Huru inkommer man i hvardera?

Det slags konsistorier, som har sig ombetrodd administrationen och i många fall domsrätten öfver ett universitet – Consistorium Academicum (majus och minus) – finnes sammansatt af fakultetsprofessorer. Desse, alltid store vetenskapsmän, *behöfva* deremot, för att vara sådane, icke veta ett enda lagbud, med undantag allenast af den eller de ibland professorerne, som hafva jurisprudensen sjelf till sin vetenskap. En akademisk lärare förskaffar sig väl vanligen, i likhet med hvarje annan person i samhället, någon kännedom om hvad till hans juridiska frid hörer, helst han kan vara hus- eller godsegare, råka i tvist med grannar och behöfva försvara sig. Detta gör dock ej tillfyllest för att – i duglig mening – vara administrator, skiljeman eller domare. Likväl inträder man i konsistorium och blir en af dess verkande ledamöter, omedelbart och blott såsom professor, med all dit hörande positif förmåga i sin enskilda vetenskap, jemte hela sin negativa skicklighet i juridiken. Hvad skall man väl finna för en följd häraf? Den som man finner.

Det slags konsistorium åter, som styr ett stift, är sjelft af tvegeghanda art. Upsala och Lunds stift ega domkapitel, sammansatte af *professorer*; de öfriga hafva sådana, som bestå af *lektorer*; beggadera med *biskop* i spetsen. De vid universiteten befintliga domkapitlen, som bestå af professorer, hvilka jemte tjensten innehafva pastorater, och följaktligen – de jure åtminstone – böra hafva tagit pastorexamen med thy åtföljande redogörelse för kännedom i kyrkolag och ecklesiastika författningar, kunna så till vida anses bättre inrättade än de öfriga stiftens domkapitel. De sednares ledamöter, lektorerna, behöfva, såsom sådane, alls icke dokumentera sig i jurisprudentia ecclesiastica: först när de komma i tur att erhålla prebenden, böra de taga sin pastorexamen. Likväl måste vi erinra om en omständighet af stor vikt, då fråga, så som här, blifvit att sanningsenligt och oförståldt beskrifva saken i dess nuvarande rätta befintlighet. Oftast begagna sig professorer, adjunkter och lektorer af tillståndet, att ”i stället för prest- och pastorexamen” disputera. Disputationerne innehålla säkert stora och goda lärdomsprof i dogmatik

eller kyrkohistoria; men något dokument på insigter i kyrkolagfarenhet och administrativa kunskaper utgöra de för ingen del, utan för så vidt en präses händelsevis behagat till ämne för sin disputation taga något juridiskt stycke, hvilket sällan, om någonsin, sker och måhända knappt får ske. Emellertid är mannen efter denna disputationsakt fullfjädrad för emottagande af präbende. Äfven i de fall, då lektor undergår en verklig pastoraalexamen, utföres detta likväl inför konsistoriikamrater; och den som, med närmare kännedom om tillståndet vid gymnasierna, har sig bekant, hvad termen *lektorsbetyg* innefattar, vet också, hvilken *praxis* i denna sak emot lag gjort sig gällande. Ett raljeri af detta slag är i sanning för groft. Lektorsbetyget skulle kunna betraktas såsom en hygglighet, en artighet, bevisad af kamrat emot kamrat, således vara ett glädjande bevis på humanitet inom en korporation, om betygets verkan ingenting vidare medförde. Men långt ifrån att blott betyda en grannlåt, utgör betyget för lektorn ett dokument, som skaffar honom ganska reella rättigheter inom och öfver sina ståndsbröder.

Sedan vi således visat det faktiska förhållandet med domkapitelsledamöter, att snart sagdt ingen kunskap i administrativ väg och juridik medföljer rätten att träda till domarebordet och deltaga i styrelsekallet öfver stiftet; så kan det icke väcka någon tänkande menniskas förvåning, om pluraliteten af dessa ledamöter, på hvarje ställe, måste falla i händerna på någon enskild intrigör, som efter sina afsigter leder de öfriga och "styr" stiftet efter sitt behag. Principlöshet, egoism och ett chaotiskt handhafvande af rättvisan blir den naturliga följden. När vi talat om konsistorii-ledamöters okunnighet i lagfarenhet, är icke vår mening att dermed bestrida, det ej en *sporadisk* kännedom om åtskilliga stadganden och paragrafer för enstaka fall måste ingå i personer, som några år höra sådana saker diskuteras. Men hvar och en begriper, att en dylik fragmentarisk, principlös och osammanhängande paragrafkunskap betyder högligen litet och snarare gör en domare sämre, än om han visste ingenting, emedan han anser sig utöfva rättvisa, då han ofta kanhända tillämpar lagbud, till meningen alldeles stridande emot den åvägabragta tillämpningen. Såvida man icke vill motsäga allt sundt förnuft i domareväg, måste man erkänna nödvändigheten af ett grundligt studium i sjelf-

va *principia juris*, för att rätteligen begripa hvad lagbuden innebära och utöfva domarekallet så, som i sanning vederbör. Men att konsistorii- och domkapitels-ledamöterna aldrig i och för tjensten *behöft* studera dessa *principia juris* eller lära sig hvad lagsystemet till esprit och sammanhang vill säga, är en allmänt känd sak: blott någon enskild ledamot kan hafva gjort detta studium af serskildt liebhäberi, eller måhända för att bekomma ett personelt öfvertag öfver sina kamrater genom förmågan att för alla mål visa lagcitater, vid hvilkas åhörande de öfrige måste förstummas och som lydiga, snälla barn följa hans röst.

Vi våga till och med påstå, att om detta förhållande kunde ändras, så att konsistorii- och domkapitels-ledamöter förvandlades till så lagfarne män, som de verkligen borde, för att med rätta vara domare och administratorer; så skulle detta ej kunna ske utan att medföra menliga följder för deras andra hufvudsakliga egenskap såsom *vetenskapsmän* och *lärare*. Vår efter flera sekler hopade och invecklade juridik är ej ett så ringa och lätt studium, att det, för att uppfattas som det af en *domare bör*, skulle kunna medfölja hvarje annan vetenskap lik ett appendix. Svårligen lär man således kunna anföra exempel på någon theologieprofessor eller lektor, som varit en stor, grundlig och dymedelst i sanning värdig ledamot af stiftsstyrelsen, utan att försumma sin egen vetenskap, eller åtminstone ej synnerligen utmärka sig i det, som likväl utgör hans egentliga kall att sköta; är han åter stor såsom lärare, så sitter han en *ja-man* i domkapitlet. Finnas härifrån undantag, så tillhöra de de mest opåräknliga fall af omfattande snille och en energi, hvilken icke kan tagas till allmän måttstock vid sysslors tillsättande.

Men om vår framställning eger grund, såsom vi förmoda ingen skall kunna neka, så inses deraf tydligt *orimligheten* af sjelfva konsistorii- och domkapitels-inrättningen, sådan den nu befinner sig. Man torde anmärka, att allt detta skall hjälpas genom biskopens, chefs, lagfarenhet och administrativa kunskaper. Men huru och på hvad sätt blir man då biskop? Vanligen ifrån att förut hafva varit professor eller domkapitelsledamot, samt utan att aflägga något särskildt prof på kännedom i *principia juris* och lagsystemet, för kompetens att ingå på biskopsförslag. Det bästa fall måste utan tvifvel vara det, då biskop tages ifrån kyrkoherde-

stol; likväl händer detta vanligen blott med kyrkoherdar, som kommit till gällan ifrån att hafva varit lektorer och således, efter gängse praxis, merendels icke alls afgifvit något verkligt prof på grundlig lagfarenhetskunskap. Fallet med våra biskopar blir följaktligen enahanda med hvad vi förut omtalat: de kunna besitta en sporadisk, fragmentarisk, osammanhängande kännedom om vissa stadganden här och der: hafva uppsparat paragrafer, som lända vissa omständigheter till fördel: men besitter någon af dem grundliga studier i hvad till det ecklesiastika domare- och styrelse-kallet hörer, så måste det vara helt och hållet per accidens.

Vi tro oss, efter allt detta, berättigade till den frågan, om icke konistorier *skada*? Såvida en domstols-inrättning utan principer, och en administrativ institution af chaotisk natur icke allenast måste vara på det hela gagnlös, utan i sanning för sina underlydande förderflig och demoraliserande, så kan något dylikt omöjligen undsagas för konsistoriernas räkning. Vore principlösheten, lagfarenhetsbristen och det chaotiska blott en tillfällighet, blott en händelse och ett undantag, så kunde det förmodligen afhjelpas. Men vi tro oss hafva ådagalagt, att den ligger grundad i inrättningens sjelfva natur såsom intvingande vetenskapsmän i ett kall, det de omöjligen kunna sköta *väl*, utan att vara dålige i sitt egentliga embete såsom lärare och chefer i vetenskaperna. Böra då icke vetenskapsmännen sjelfve – professorerna och lektorerna – vara angelägne om upphörandet af befattningar som oupphörligen ställa dem i tvetydig dager? Och bör icke framför allt hela presterskapet inse vigten af att upptänka, föreslå och omsider få sig inrättadt ett styrelsesätt, som åtminstone icke grundar sig på negationen af hvad som oundgängligen behöfves. Att detta icke kan ske på *en* riksdag, eller på *ett* decennium, veta vi nog; men saken förtjenar att en gång allvarsamt komma till tals.

III. *Det egentliga Presterskapets emancipation ifrån det Oegentligas välde.*

Denna öfverskrift skall säkert förekomma mången läsare oväntad; ty väl har man hört talas om *Skolans emancipation* eller befrielse ifrån

Kyrkans öfvermakt; äfven om *Kyrkans emancipation* ifrån Skolan har man ej längesedan yttrat sig, om *Katolikernas* emancipation o. s. v. har man också ofta hört talas; men "ett presterskaps fritagning ifrån ett annat presterskap af samma bekännelse" låter som en nyhet af icke vanligt slag.

Saken förtjenar verkligen att närmare skärskådas; och om vi också ej till alla delar obetingadt kunna underskrifva hvad som der påstås, så torde det likväl svårligen kunna nekas, att man, för sanningens skull, noga måste veta att skilja emellan *ett slags* presterskap, som kallas det *lägre*, men som utgör det egentliga för christendom och folkets andliga väl arbetande, samt *ett slags annat*, ett oegentligt, fast med titel af *högre*, hvars syfte mest består uti att införa ståndet på politikens bana, för att fastkedja det vid intressen, som beklagligen ofta nog stå uti intet förhållande till christendom och uti ett stridigt till upplysning och sann bildning. Det måste utom all tvifvel vara sjelfva det stora och egentliga presterskapets högsta ära, att söka befria sig ifrån ett ledband, som icke allenast är antipopulärt, men förnedrande genom de mot ståndets rätta karakter stridande biasfigter, hvilka i och med detta ledband häftas vid en embetskorps, den på grund af sin stiftelse aktningvärdaste och nyttigaste i landet, men som kan omskapas till motsatsen. Sista riksdag gaf likväl tydliga prof på ej blott bemödanden, men verkliga data, der den i rang lägre afdelningen af ståndet emanciperade sig sjelf ifrån sina forna politiska ledare, prelaterne, följde sin egen öfvertygelse och manligt uttalade den. En skönare ära kunde ståndet icke förvärfva sig. Vi betvifla ej att det likaledes i de hufvudfrågor, som till hela rikets väl, för att ej säga räddning, vid nuvarande riksmöte *måste* förekomma, skall inlägga samma ära, endast möjlig att vinnas genom den rena och uppriktiga öfvertygelsens manliga uttalande och fasta försvarande. Emellertid, och såsom det tillika måste vara onekligt, att bildandet af en fast och storartad karakter inom ståndet för framtiden endast kan tillvägabringas genom presterskapets emancipation *äfven emellan riksdagarne*, så våga vi till allmänhetens och presterskapets eget behjertande framställa följande tankar, som vi tro nu vara rätta tiden att uttala.

Presterskapets emancipation hvilar hufvudsakligen på tvänne nöd-

vändiga reformer: en *förbättrad prestbildning* och en mera ändamålsenligt *inrättad consistorial-styrelse*. Det är icke nog, att en och annan stor personlighet vid en riksdag eller på ett prestmöte uppträder, som gör för de öfrige ståndsbröderna tydligt, huru oberoende i sjelfva verket deras politiska ställning kan vara, om de allenast taga sitt fasta beslut att ovillkorligt tjena sanningens, samhällets och folkets rätta sak, hvilken således i och med detsamma just också måste vara regeringens sak, rätt förstådd. En talare elektriserar för tillfället och förer de ädlare bland bröderna med sig. Men en jemn och uthållen verksamhet i samma bana förutsätter en bildning, som gifver presten hvad han för sitt embete i ljusets tjänst och till folkets väl *verkligen* behöfver, samt en stiftstyrelse, som befordrar detsamma.

Emot den närvarande prestbildningen i Sverige kan göras mången grundad anmärkning, och som ligger i så öppen dag, att hvar meniska ser den, men ingen tager ett steg till afhjelpande af det felaktiga. Till *prest-* och *pastoral-examina* fordras nu en kunskap i Hebreiska, Grekiska och Latin, som icke tjänar till det allraringaste gagn i embetet och dess utöfning. Icke kan man vara nog orimlig och mena att detta pensum, äfven i sin amplaste form eller för laudatur, ändå kan gifva en prest- eller pastoralkandidat tillräcklig linguistisk kännedom, för att mästra våra bibel-öfversättares arbete och korrigera texten i vår Svenska Hel. Skrift? Men om också en af dessa examinander kunde gå så långt, att han tydligen och säkert insåg oriktigheten af något bibelställes version, så har han ju i alla fall icke laglig rätt att i sitt embetes utöfning, i predikningar och offentliga tal i och för tjensten, afvika ifrån den statuerade bibeltexten? Hvartill tjänar då hans tidsödande och kostsamma arbete med inhemtande af vettenskaper, helt och hållet onödiga för den bana, han går att beträda? Utan tvifvel bildas hans tankekraft genom ansträngningen med Hebreiska, och hans själ odlas genom Grekiska; ty hvarje vettenskapligt bemödande medför något godt genom den spänning, hvaruti den studerande sättes. Men då denna slags nytta lika mycket vinnes genom arbete med sådana vettenskaper, som presten behöfver, så finnes intet gilltigt skäl, att gymnastisera hans själ genom onödig linguistik. Presten ämnas, att i sin

församling en gång komma att stå såsom folkets anförare och ledare till christendom, i främsta rummet, men sedermera också i allt nyttigt och nödigt, som folket behöfver lära sig för sin jordiska välgång. Om det sednare väl icke ännu finnes i kyrkolagen föreskrifvet för presten, så bestrider dock ingen, att han först då uppfyller sitt kall med högsta värdighet, bekommer oberäknelig inflytelse och blir en verklig välgering för människorna, när han kan vara en ledare för massan äfven i jordiska ting. Men härtill fordras mycken bildning; framför allt studium af människan, öfning i förmågan att uttrycka sig, samt kännedom af de vettenskaper, hvilka göra mannen skicklig att blifva en folkuppföstrare uti stycken, som vanligen i de s. k. lägre klasserna förekomma. Lär sig prest- och pastoral-kandidaten nu sådant? I det närmaste intet. De språk och den formalistiska dogmatik, som han examineras uti, utgör tydligen något, hvarigenom han endast sättes på pinliga prof utan allt gagn. Hvad som borde förordnas i stället och som skulle göra honom till en humant bildad man, är icke svårt att begripa. Att ganska många prester, äfven såsom det nu är, utträda i lifvet med humanitet, nekas af oss minst; men vi våga föreställa oss, att detta har sin orsak i tidens allmänna temperatur, i den värme och i de naturligen goda anlag, som nästan hvarje ung människa eger såsom morgongåfva af Skaparen; men icke kan det räknas en examen till förtjenst, hvilken dertill biträder i det närmaste intet, men som borde hafva den pligten att verka mycket derför. – I det följande skola vi yttra oss öfver möjligheten af en *ändamålsenligare stiftstyrelse*.

Vi hafva i det föregående yttrat oss öfver angelägenheten af en *förbättrad prestbildning*, hvilken skulle föra ståndet närmare sin sanna kallelse, att bestå af christendomens och den rätta folkupplysningens män, i stället för att ofta nog blindt förvandlas till mekaniska verktyg åt egoistiska planer. Förgäfvos kan man likväl hoppas något för ståndets verkliga restauration, innan *stiftstyrelsen* undergår den nödvändiga förändring, hvarigenom den sjelf sättes i harmoni med ståndets värdighet och kallelse.

För att icke nu upprepa hvad redan förut blifvit utveckladt om allt det besynnerliga i den närvarande *consistorial-sammansättningen*, der (i

alla stift utom 2) medlemmar skola vara administratörer och domare öfver stiftets prester och ecklesiastika förhållanden, utan att före inträdet i consistorium, således före anträdet till ett så maktpåliggande administrations- och domarekall, *behöfva* vitsorda sig äga den ringaste kunskap i kyrkolag, ecklesiastika författningar, eller ens i sjelfva religionen mera än hvad belöper sig på hvarje person vid konfirmationstiden; hänvisa vi till hvad härom blifvit sagdt i det föregående. Med förbigående, alltså, af de grofva och i hvarje tänkande menniskas ögon fallande orimligheterna af det, som i detta fall *är*, gå vi att kortligen angifva det slags stiftstyrelse, som utan tvifvel säkrast skulle leda till det bästa målet.

Ett consistorium borde sammansättas af kyrkoherdar ur stiftet. – Att ett consistorium med pastorer till ledamöter icke i sig sjelf innebär en omöjlighet, har ganska länge visat sig i Stockholm, hvari Consistorium Urbicum utmärkt sig för en lika god administration af sitt presterskap, som något annat. Man kan anmärka, att Stockholms stad hvarken är eller kallas ett stift, och att dess consistorium icke utöfvar alla de åligganden, som tillkomma andra stiftstyrelser, t. ex. den att examinera prester och pastoralkandidater. Men om, på sätt som vi i det föregående sagt, dessa examina förvandlades till hvad de för tjenstens rätta värdighet och behof borde innefatta, med afskiljande af onödiga och skadliga beståndsdelar, så skulle utan tvifvel just kyrkoherdar vara de rätta examinatoreorna. Vår mening kan icke vara, att jemt *alla* kyrkoherdar i ett helt stift skulle härtill kunna lämpas: endast de *bäste*, genom kunskaper och ådagalagdt redligt, klokt nit *utmärktaste* skulle dertill tagas.

Pastorn vid stiftets hufvudkyrka (den s. k. Domprosten) borde vara consistorii ständige medlem och ordförande. De öfrige ledamöterna, till ett så stort antal, som må finnas nödigt, t. ex. *sex* – skulle bestämmas genom val. *Berättigade att välja* (elektorer) borde *alla prester* i stiftet vara; likväl med den skillnad, att kyrkoherde härvid afgåfve 3, komminister 2 och hvarje annan prest 1 röst. *Valbare* skulle deremot *endast kyrkoherdar* vara, och deras tjensteutöfning, såsom consistorii ledamöter, allenast sträcka sig till en kortare tid, t. ex. *ett år*, hvarefter de likväl kunde omväljas, derest stiftets förtroende härtill kallade dem. Vi skola nu taga följderna i betraktande.

Fördelar vore:

1) att consistorium såsom *domstol* (såsom domkapitel) till sina rättsprinciper sattes på samma grund, som pårsdomstolar och jury's i allmänhet, så att hvarje för rätta dragen egde att dömas af sina likar; samt att man till domare alltid hade att påräkna män, både theoretiskt och praktiskt hemma i frågorna;

2) att consistorium, såsom administrativt verk, vore sammansatt af ledamöter, hvilka sjelfve lagt hand vid församlingarnes skötsel och således förstode deras verkliga bästa;

3) att stiftens förnämsta läroverk – nuvarande gymnasier – kunde försättas i tillstånd, att verkligen uppfylla sitt vigtiga kall såsom läroverk, sedan lektorerne skiljts ifrån befattningen med stift.

Svårigheterna vore få eller inga. Pastoratets skötsel genom vicepastor, under den tid dess kyrkoherde fungerade i consistorium, vore icke värre än under vanlig pastors-vacans, eller då kyrkoherde är frånvarande vid riksdag. Sjelfva kyrkoherdarnes underhåll vid consistorii sessionsort (stiftets hufvudstad) under den tid de tjenstgjorde såsom consistorii ledamöter, kunde naturligtvis blott behöfva bestå i något *tillskott* till den lön, de hafva af sina pastorater, och hvilket kan erhållas genom inkomsterna af de præbenden, som redan finnas åt consistorii-ledamöter anslagna, och som redan i *sjelfva verket* skötas genom perenna vicarier. Anser man detta förhållande icke godt, så är det likväl icke värre än hvad redan finnes; och äfven det kunde efter en viss period upphöra, om under tiden af stiftets presterskap gemensamt en fond samlades till de skiftevis i consistorium tjenstgörande pastorernas underhåll. De angelägna visitationerna i stiftet, som nu ske *någon gång*, då en biskop är nykommen, ung och ovanligt nitisk, borde göras oftare; och kunde ganska väl förrättas af de slags consistorii-ledamöter, vi här föreslagit, hvilka säkert, bättre än någon, förmå kontrollera förhållandet i de församlingar, som visiterades, och i allt annat visitationen åtföljande säkerligen skulle kunna göra nöjaktigt skäl för sig.

Varianter och kommentarer

Textkritisk kommentar.....	157
Varianter	159
1. Accidentalier.....	159
2. Substantieller.....	180
Utgivarens ändringar gentemot originaleditionen	196
Faksimiler.....	198
Kommentarer och ordförklaringar.....	202

Textkritisk kommentar

Om Svenska Uppfostringsväsendet utgavs i en volym i september 1840 (*Svensk Bibliographi* 1840 nr 9, (september), s. 67.) Verket annonserades som ”idag utkommet” i *Aftonbladet* 29/9 1840.

Volymen omfattar 96 blad, paginerade *I–II* 1 2–190. Kollationsformeln lyder: $\pi_1 1-11^8 12^8 (-12_1)$. Möjligen har alltså sista arket vid tryckningen innefattat även titelbladet. Tryckytan är 147 x 86 mm och bladens mått i skuret skick c. 207 x 128 mm. En normalsida omfattar 36 rader. Ett bevarat häftesomslag (tillhörigt ett exemplar i utgivarens ägo) är ljusblått och med framsidestexten: ”OM | SVENSKA UPPFOSTRINGSVÄSENDET | AF | C. J. L. ALMQVIST”. Häftesomslagets typsnitt är identiska med titelsidan, men raderna har på omslaget glesats ut. Såväl omslagets fram- som baksida pryds av en ram och på baksidan anges: ”Priset: 1 R:dr 8 sk. B:co.”

Om Svenska Uppfostringsväsendets elva första kapitel hade tidigare tryckts i artikelform i 18 nummer av *Aftonbladet* [=AB] 5/1 1839–4/9 1839. Det tolfte och avslutande kapitlet, som handlar om prästerskapets roll, publicerades i *Dagligt Allehanda* [=DA] 14/12 1839, AB 16/12 1839 och *Freja* 17/1, 24/1 1840. Skillnaderna mellan originaleditionen (OE) 1840 (i dess här korrigerade skick) och tidningsartiklarna förtecknas på s. 159–195. Relationen mellan avsnitten i föreliggande volym och i de olika artiklarna framgår av följande uppställning:

AB 5/1 1839	SV s. 5-s. 15 [= Kap. 1]
AB 22/1	SV s. 16-s. 26 r. 3
AB 4/2	SV s. 26 r. 4-s. 30 r. 26
AB 5/2	SV s. 30 r. 27-s. 37 r. 18
AB 6/2	SV s. 37 r. 19-s. 42
AB 25/2	SV s. 43-s. 50 [=Kap. 4]
AB 2/3	SV s. 51-s. 59 r. 14
AB 4/3	SV s. 59 r. 15-s. 62
AB 18/3	SV s. 63-s. 73 [=Kap. 6]
AB 2/4	SV s. 74-s. 83 r. 4
AB 22/4	SV s. 83 r. 5-s. 89 r. 8
AB 23/4	SV s. 89 r. 9-s. 94
AB 11/5	SV s. 95-s. 106 r. 29
AB 3/6	SV s. 106 r. 30-s. 113 r. 2
AB 4/6	SV s. 113 r. 3-s. 119
AB 19/6	SV s. 120-s. 127 [=Kap. 9]
AB 12/7	SV s. 128-s. 132 [=Kap. 10]
AB 4/9	SV s. 133-s. 140 [=Kap. 11]
AB 16/12	SV s. 141-s. 145 r. 21
DA 14/12	SV s. 145 r. 22-s. 149 r. 28
Freja 17/1 1840	SV s. 149 r. 29-s. 152 r. 24
Freja 24/1	SV s. 152 r. 25-s. 154

Inga manuskript finns bevarade. Grundtexten till föreliggande edition har hämtats från ett av Uppsala universitetsbiblioteks exemplar av OE (signum: Sv. Avd., Underv. väs., Skolor). För den bibliografiska analysen har förutom detta även använts exemplar från följande bibliotek: UUB 1 ex. (Westin), KB 1 ex. (Underv. Inst. Allm.), samt två exemplar i utgivarens ägo.

I OE inleds samtliga kapitel utom det 8:e, 10:e och 11:e med anfang och vänsterställd första rad. De övriga kapitlen har indrag och saknar anfang. Här har typografin normaliserats. I OE har papper sparats genom att nya kapitel ofta inte börjar på ny sida. Kapitlen tillåts i föreliggande edition börja på ny sida.

I OE:s brödtext har citationstecknet » (gåsöga), använts, medan noterna har citationstecknet ”. Citationstecknen har här gjorts enhetliga.

Varianter

Skillnader förtecknas mellan OE av *Om Svenska Uppfostringsväsendet* (1840) efter utgivarens korrigeringar (förtecknade s. 196–197) och artikelserien som trycktes i *Aftonbladet* (AB) från den 5/1 till den 16/12 1839, samt artiklarna i *Dagligt Allehanda* (DA) den 14/12 1839, och *Freja* den 17/1 och den 24/1 1840.

Mycket stor hjälp har jag haft av den preliminära variantapparat som FD Jon Viklund upprättade inom en doktorandkurs given av Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer (NNE) år 2002. Viklunds kursuppsats är inte publicerad. Hans variantförteckning har väsentligt kompletterats och bearbetats av utgivaren.

Sid- och radhänvisningar görs till föreliggande utgåva.

1. Accidentalier

	OE	AB 5/1 1839
SV s. r.		
5 6	så väl	så väl
5 12 f.	anfäktades och genom	anfäktades, och, genom
5 13	Faust	Faust,
5 15	påstodo,	påstodo
6 10 f.	klasserna	klasserna,
6 12	historien,	historien
6 25	menniskoexemplar	menniskoexemplar,
6 33	så kunde när som helst,	så kunde när som helst
7 14	grundsatsen:	grundsatsen:
7 21	och det är dit,	och det är dit
7 23	annat,	annat
7 25	allt, som	allt som
7 26	allt, som	allt som
7 27	sista, stora	sista stora
7 29	<i>folkuppfostran;</i>	<i>Folkuppfostran;</i>
7 32	folkuppfostran	Folkuppfostran
8 1	<i>enskilda personer</i>	<i>enskilda personer,</i>
8 2	egt rum.	ägt rum.

VARIANTER OCH KOMMENTARER

8	2	enskilde	enskildta
8	4	grundsatts,	grundsats,
8	6	<i>secretum</i> ,	<i>secretum</i> ;
8	8 f.	kastgrundsattser,	kast-grundsatser,
8	12	<i>då</i>	<i>då</i>
8	22	ifrån folket.	från folket.
8	28	allmänheten	allmänheten
8	32	tvifvel;	tvifvel:
8	32	skillnaden	skilnaden
9	11	folkuppfostran	Folkuppfostran
9	11	egde	ägde
9	13	<i>mundtliga</i>	<i>mundtliga</i>
9	29	återhemta	åter hemta
9	30	ega	äga
9	34	den religiösa	den religiösa
10	16	(och gjorde det <i>den</i> tiden af naturliga skäl)	och gjorde det den tiden af naturliga skäl,
10	23	mellantider	mellantider,
10	24	utkomma,	utkomma:
10	27	allt som	alltsom
10	28	tidningar:	tidningar: –
10	30	farliga,	farliga
10	30 f.	Nyttiga sanningar, deremot,	Nyttiga sanningar deremot
10	34 f.	tidningslitteraturen	Tidningslitteraturen
11	1	<i>idligen</i>	<i>ideligen</i>
11	2	<i>repetition</i> mera	<i>repetition</i> , mer
11	3	det, som	det som
11	4 f.	varaktiga, stora	varaktiga stora
11	6	allvarligare	alfvarligare
11	8	<i>boklitteraturen</i>	<i>Boklitteraturen</i>
11	14 f.	<i>bok- och tidningslitteraturerna</i>	<i>bok- och tidningslitteraturerne</i>
11	20	innehålla:	innehålla;
11	25 f.	andaktsböckerna	Andaktsböckerna
11	26	tidningarne,	Tidningarne,
11	31	bokalster,	bok-alster,
11	32	mera än förr,	mer än förr
12	6	<i>familje-reformationens</i> <i>häfstång?</i>	<i>Familje-reformationens</i> <i>häfstång?</i> –
12	6	poesien;	Poesien,
12	11 f.	folkuppfostran,	Folkuppfostran,
12	12	sant	sannt
12	13	<i>menniskan</i> ,	<i>Menniskan</i> ,
12	21	<i>Vetenskapen</i>	Vetenskapen
12	22	<i>Konsten</i>	Konsten
12	30	tyckas	tyckes
13	3	tillflygt;	tillflykt;

VARIANTER OCH KOMMENTARER

13	3	romanen och dramen	Romanen och Dramen
13	5	sant.	sannt. –
13	12	individuala	individuella
13	15	blifva så;	bli så:
13	19	svårare	svårare,
13	20	enskilda	enskildta
13	27	undervisningsböcker	Undervisningsböcker
13	29	<i>Skolbokslitteraturen</i>	<i>skolbokslitteraturen</i>
14	5	<i>Skrifva</i>	<i>skrifva</i>
14	6	emellertid	imedlertid
14	8	styrelse,	styrelse
14	10	enskilde,	enskildte,
14	13	läras	läras,
14	13 f.	fremmande	främmande
14	15	latin	latin,
14	17	<i>svenska Lagen</i>	<i>svenska lagen</i>
14	18	särskilda	särskildta
14	27	<i>folkuppfostran,</i>	<i>Folkuppfostran,</i>
14	29	undervisningsväsendets	nudervisningsväsendets
14	30	rättsväg	rätts-väg
14	33	upprifne	upprifne,
15	2 f.	våra Akademier, Gymnasier	våra akademier, gymnasier
15	4	nya Elementarskolan	Nya Elementarskolan
15	7	ogäfaktiga	ojäfaktiga
15	11	bekämpa:	bekämpa,

		OE	AB 22/1 1839
16	13	upprätthållande	upprätthållande,
16	21	<i>äfven i latin,</i>	<i>äfven i latin,</i>
16	21	<i>hebreiska</i>	<i>hebreiska,</i>
16	22	ämnes-svenner,	ämnes-svenner
17	1	<i>tyska, franska och engelska,</i>	<i>Tyska, Franska och Engelska,</i>
17	7	ega	äga
17	14	<i>att den</i>	att den
17	14	Här, framför allt,	Här framför allt
17	19 f.	undervisningsverken;	undervisningsverken:
17	25	man då	mandå
17	26	instituter,	instituter –
17	31	olika;	olika –
17	34	seder,	seder
17	34	eger	äger
18	2	lärjungar	lärjungar,
18	12	minnes,	mins,
18	14	tidehvarf	tidehvarf,
18	16	kraften.” Nationen	kraften:” nationen
18	19	”rôle måste vara att gå i tēten,	roll måste vara att gå i tēten

18 19	men ej i queuen”;	men ej i queuen;
18 23 f.	nedsättas, för	nedsättas. för
18 26	lyckligare utslag	lyckliga reutslag
18 30 f.	förkastligt	förkasteligt
18 31	uppriktigt	upprigtigt
18 33	förtjenst;	förljenst;
19 1 f.	underlägsne. Vi	underlägsne: vi
19 2	ega	äga
19 18	eleverna	eleverne
19 23	befunno	befunne
19 30	oaktadt	oagtadt
20 6	envisas, att	envisas att
20 9	<i>makt.</i>	<i>magt.</i>
20 11	emellan,	emellan
20 16	lärarne	lärarne,
20 23	<i>se</i> der och	<i>se</i> der, och
20 27	särskilda	serskilda
20 29	III: 1.	III: 1:
21 5	oaktadt	oagtadt
21 7	huru.	huru. –
21 16	emellertid	imedlertid
21 18	<i>pretention)</i>	<i>pretension),</i>
21 27	den sednare	det sednare
21 29	Europa	Europa,
21 30	Kantzlispråket,	Cantzlispråket,
22 2	hufvudstad	hufvudstad,
22 3	gudaståthållarens	Guda-ståthållarens
22 4	jemfördes	jemfördes,
22 6	gudaståthållarens	Gudaståthållarens
22 7	makt,	magt,
22 13	brukets	brnkets
22 13	afklippt;	afklippt,
22 14	läran	läran,
22 16	mindre som,	mindre, som,
22 18	tyskarne	Tyskarne
22 20	1600-talet,	1600-talet
22 20	1700-talet,	1700-talet;
22 31 f.	<i>fransyskan</i>	<i>Fransyskan</i>
22 33	ställe och	ställe, och
23 6	<i>latinitas per se,</i>	latinitas per se,
23 6	romersk litteratur,	romersk litteratur,
23 7	Grekisk litteratur,	Grekisk litteratur,
23 12	upphört och	upphört, och
23 26	grekiskes),	grekiskes)
23 26 f.	chriaskrifningar);	chriaskrifningar)
23 29	anspråk	anspråk,

VARIANter och KOMMENTARER

23 30	vanligen	vanl.
24 3	m. m.,	m. m.
24 9	individuell håg	individuella håg
24 11 f.	alldeles	alldes
24 15	icke mera	icke mer
24 30	vara;	vara,
25 4	rättfärdighet,	rättfärdighet
25 7	åtgöras och,	åtgöras, och,
25 8 f.	välförstående	välförstående,
25 10	emellertid	imedlertid
25 12	jättefrågan	jättefrågan
25 14	föräldrar	föräldrar,
25 17	<i>Kyrkans</i>	<i>kyrkans</i>
25 19	egentliga tjenare. Det	egentlige tjenare; det
25 25	latinets,	latinets:
25 29	århundrade. Theologi	århundrade: theologi
25 32	inhämta	inhemta
25 34	icke mera	icke mer

OE

26 15	uppriktigt	upprigtigt
26 17	ännu mera	ännu mer
26 24	omtänksamme	omtänksama
26 24	i synnerhet	isynnerhet
27 4	gagneliga	gagnelige
27 4	andre	andre,
27 13	skol-år”,	skolår”,
27 22	relativ	relatif
27 25	häruti:	häruti,
27 31	stadna	stanna
28 5	arm, stackars	arm stackars
28 5 f.	emot –	emot, –
28 10	flere	flera
28 11	studentexamen	student-examen
28 15	Studentexaminatorn	Student-examinatorn
28 23	visste	viste
28 34 f.	ändamålslösheten	<i>ändamålslösheten</i>
29 3	studenter;	studenter,
29 5	<i>lyckas</i>	lyckas
29 6	erkänna	erkänne
29 12	något, så länge.	något så länge.
29 14 f.	grundsattsen,	grundsatsen,
29 15	godt	godt,
29 16	merendels	merändels
29 17 f.	grundsattsen	grundsatsen
29 18	Vi skola	Vi skole

AB 4/2 1839

VARIANTER OCH KOMMENTARER

29 23	studentexamen	student-examen
29 34 f.	Jo, ty man	jo, ty man
30 4	sant	sannt
30 6	student i	student, i
30 12	eger	äger
30 17	förfall	förfall,
30 17	uppkomst	uppkomst,
	OE	AB 5/2 1839
30 28	landet:	landet,
30 31	anse	anse,
31 1	svensken	Svensken
31 6 f.	det rikaste material	den rikaste materiell
31 13	olikhet;	olikhet:
31 30	fleste	flesta
33 7	<i>form.)</i>	<i>form).</i>
33 15	<i>institutioner.</i> Men	<i>institutioner:</i> men
33 18	bastanta	bastanta,
34 1	<i>goss-personalen</i>	<i>goss-personalen</i>
34 7	den	<i>den</i>
34 8	hunnit. Någon	hunnit; någon
34 12	ämnena	ämnena,
34 13	alltigenom)	allt igenom)
34 16 f.	N:o	N:o [kursiverat här och i det följande]
34 23	öfrige:	öfriga:
34 24	tidsmoment	tids-moment
34 25 f.	så kallade	s. k.
34 28	rumklass)	rum-klass)
34 34	ofvanföre.	ofvanför.
35 6	distinktivt,	distinktift,
35 7	2). N:o 2, deremot,	2); No 2 deremot
35 9	eger	äger
35 19	sedt,	sed , [bortfall av typ]
35 20	<i>rumklasser,</i>	<i>rum-klasser,</i>
35 21	emellertid	imedlertid
35 22	ett rum	<i>ett</i> rum,
35 24	ensamme	ensame
35 26	läxlag. Ledd	läxlag; ledd
36 9	gossarne	gossarne,
36 19	lärarne	lärarne,
36 28	penningar,	pengar,
36 30	skolmethoden	skol-metoden
36 32	som	son
37 1	slutexamen	slut-examen

VARIANTER OCH KOMMENTARER

37	5	ega	äga
37	6	tillflykt	tillflygt
		OE	AB 6/2 1839
37	20	rumklasser,	rum-klasser,
37	21	N:o 2,	No 2;
37	29	gymnasisterna	gymnasisterne
37	32	gymnasisterna	gymnasisterne
38	1	aktivt;	aktivt,
38	5	neutrala	neutrale
38	22	<i>makt</i>	<i>magt</i>
39	2	makt?	magt?
39	2	skolorna	skolorna,
39	8	illudera	eludera
39	14	makt	magt
39	30	sida	sida,
39	31	uppriktiga	upprigtiga
39	33	naturlige	naturliga
40	1	<i>penalism.</i>	<i>Penalism.</i>
40	2	moralisk	moraliskt
40	8	igen	igen,
40	18	som	såsom
40	25	disciplinarmedel	disciplinar-medel
41	4	eforers	ephorers
41	11	mod;	mod:
41	14	tjenlig,	tjenlig;
41	17	landtbygden;	landsbygden;
41	20	ifrån	från
41	24	emot	mot
41	27	fråga,	fråga;
42	4	Faktiskt sant	<i>Faktiskt sant</i>
42	4 f.	emellertid,	imedlertid,
42	7	studentexamen)	student-examen)
42	7 f.	Nederskola och Gymnasium	nederskola och gymnasium
42	9	Elementarskolans	elementarskolans
42	15	den	den,
42	18	Gymnasium	gymnasium
42	18	Lektorerna	Lektorerne
42	19	läsnings-skyldighet,	läsningskyldighet
42	21	som,	som
42	26	Nya Elementarskolan	Nya elementarskolan
42	27	Adjunkt	adjunkt
42	28	Nederskola och Gymnasium	nederskola och gymnasium
42	28	1	en

	OE	AB 25/2 1839
43 6	ega	äga
43 25	ting. Man	ting: man
44 1	filosofiens	philosophiens
44 4	grundade	grundade,
44 5	åt,	åt
44 7	Emellertid	Imedlertid
44 9	filosofi	philosophi
44 10	filosofien	philosophien
44 10	likt:	likt;
44 19	bärgning	bergning
44 30	ega	äga
45 1	lägre,	lägre
45 9	särskild	serskild
45 18	inre	inre,
45 18	ibland	bland
45 23	emellan	mellan
45 23	<i>filosofi,</i>	<i>philosophi,</i>
45 25	<i>filosofiens</i>	<i>philosophiens</i>
45 29	filosofien;	philosophien;
46 11	förre	förre
46 15	förtjenster	förtjenster,
46 15	jemnförelser	jemförelser
47 10	kommitteer,	komittéer,
47 11	riksdagar	riksdagar,
47 18	bibliothekens	bibliotekens
47 21	högskola.	Högskola.
47 32	tillbeder	tillbeder,
48 1	icke,	icke
48 1	tiden,	tiden
48 2	någre	några
48 8	likasom	liksom
48 9	talent,	talang,
48 11	nyssnämnda	nyssnämnda
48 15	ega	äga
49 3	ega	äga
49 5	Södermalm,	Södermalm –
49 6	billigt,	billigt
49 7	Upsala;	Upsala:
49 17	nöjen, till	nöjen – till
49 23	spel	spel,
49 26	makt.	magt.
49 27	detta,	detta
49 29	hindrar,	hindrar
49 29	kreeras	creeras
50 10	särskildt	serskilt

	OE	AB 2/3 1839
51 14	hvilkes	hvilkas
51 24	sina	sine
52 1	nu, mera än förr,	nu mer än förr
52 9	stigit	stigit,
52 26	finnes	fins
53 2	finnes,	fins,
53 15	medel.	medel!
53 16	emellan	mellan
53 21	formellt	formelt
53 23	blifva	bli
53 31	<i>universitets-institutionens</i>	<i>universitets-institutionens</i>
54 1	utdömande,	utdömande,
54 17	kreera	creera
54 20	desse	dessa
54 25	så vida	så vida
54 31	kathedern	kathedern,
55 11	föredrager,	föredrar,
55 17	rörer	rör
55 20	predikstol	predikstol,
56 2	ensam, som	ensam som
56 10 f.	är, och	är och
56 12	<i>blifva</i>	bli
56 20	frihet	frihet,
56 29	sjelfve	sjelfva
57 18	merendels	merändels
57 26	deri, att	deri att
58 1	ande,	anda,
58 6	blifva	bli
58 16	pligten,	pligten
58 20	alls icke	allsicke
58 21	aldrig:	aldrig;
58 25	orättvisorna. Och	orättvisorna: och
58 27	föresattsen	föresatsen
58 28	uppriktig:	upprigtig:
58 28	<i>falsk</i>	falsk
58 28	<i>återgående</i>	återgående
58 32	blifva	bli
59 5	(män,	(män
59 8	frågorna	frågorna,
59 9	ledarekallet.	ledare-kallet.
59 10	det,	det
59 11	hos. En	hos: en

	OE	AB 4/3 1839
59 15	högskolan	Högskolan
59 20	förberedde),	förberedde)
59 25	psykologiskt	psykologiskt
59 27 f.	<i>passiv</i> ,	<i>passiv</i>
59 32	aktivitet;	aktivitet:
60 1	krafter,	krafter
60 1 f.	menniska,	menniska
60 2	<i>vakna</i>	vakna
60 3	der,	der
60 12	motsattsén,	motsatsén
60 21	d. v. s.,	d. v. s,
60 34	studenterne	studenterna
61 3	fordran,	fordran
61 7	inse,	inse
61 11	derföre,	derföre
61 15	yta	yta,
61 18	deraf,	deraf
61 20	föreställningar: 1. de	föreställningar, 1. De
61 21	ingen ting,	ingenting:
61 27	ja	ja,
61 27	<i>utseendet</i> .	utseendet.
61 30	sagt.	sagt:
61 30	medlersta,	medlersta;
61 33	<i>grundligheten</i>	<i>Grundligheten</i>
61 33 f.	<i>korrektheten</i> ,	<i>Korrektheten</i> ,
61 34	tal	tal,
62 1	styf,	styf
62 5	<i>korrekt</i> ,	<i>korrekt</i>
62 17	Fenelon;	Fenelon,
62 19	<i>Télémaque</i> ,	<i>Telemaque</i> ,
62 24	dictionnär.	dictionär.
	OE	AB 18/3 1839
63 6	universiteter.	universiter.
63 9	och hela	– och hela
63 12	ånyo	å nyo
63 17	sant	sannt,
63 18	blifva	bli
63 22	Sveriges	Sverges
63 25	egde	ägte
64 1	emellan	mellan
64 2	ledare,	ledare
64 14	men,	men
64 24	sant	sannt
64 32	skillnaden	skilnaden

VARIANTER OCH KOMMENTARER

65	7	det, består	det består
65	7	uti,	uti
65	11	huru	hur
65	16	ingen,	ingen
65	16	sjelf,	sjelf
65	25	dagat,	dagat
65	28	Af	af
65	30	åtrå,	åtrå
66	6	före	för
66	6	köper;	köper:
66	6	med,	med
66	7	denne	denna
66	8	ja,	ja
66	18	ifrån	från
66	18	koncentration	concentration
66	22	honom):	honom) –
66	23	konsolidering	konsolidering,
66	23	sedan,	sedan
66	29	det,	det
66	29	derföre,	derföre
66	30	ännu,	ännu,
67	7	skrå-profvets	skråprofvets
67	22	förgås;	förgås:
67	23	före	för
67	26	huru	hur
67	27	dem	dem,
67	33	förträffliga	förträffliga
68	6	skrået	kråets [rasad rad i AB]
68	10	sluta,	sluta
68	10	slut,	slut;
68	26	utöfvar,	utöfvar
68	27	exklusivt	exklusivt
68	31	grundsattser	grundsatser
69	4	behöfves,	behöfs,
69	6	vigt	vigt,
69	21	nu förtiden	nu för tiden
69	30	vidkommer	vidkommer,
69	34	skrå-professionist)	skrå-professionist),
70	2	förstås	förstås,
70	12	fruntimmerskläderssöm;	fruntimmerskläders-söm;
70	13	behöfves	behöfs
70	13	pröfvande	pröfvande,
70	14	myndighet,	myndighet,
70	17	kläder,	kläder
70	23	blifva	bli
70	33	vågen	vågen,

VARIANTER OCH KOMMENTARER

71	1	beggedera	begge dera
71	1	skrået	skrået,
71	5	arbetstagaren),	arbetstagaren);
71	11	blifva	bli
71	17	sluts	slut
71	20	dunkelhet	dunkelhet,
71	24 f.	myndighet*).	myndighet.*)
71	32	utkomsten	utkomslen
71	32	män	män,
71	32	alltför	allt för
72	4	jemnförelse	jemförelse
72	7	examens-väsande	examensväsande
72	12	läroverket:	läroverket,
72	21 f.	sker. Skälet	sker; skälet
73	12	auktoritet,	auktoritet,
73	16	arbetsgifvaren:	arbetsgifvaren,
73	16	blifva	bli
73	19	grundsatts	grundsats
73	24	riktighet.	riktighet.

OE

74	13 f.	värre,
74	16	tanke
74	24	formalkunskaper
75	11	formlexor
75	13	men
75	16	glosläsning
75	17	examina
75	23	institutionerna
76	1	banan
76	6	honom *).
76	7	examensbetyg
76	7 f.	härmed:
76	8	i allramöjligaste
76	9	grant;
76	12	student
76	14	omtanke
76	16	grant
76	19	blifva
76	23	önskar
76	33	exempel
77	6	Absoluta
77	6	;
77	9	<i>sjelftänkare</i> . Vill
77	9	hafva
77	10	instanser,

AB 2/4 1839

värre;
tanka
formelkunskaper
formläxor
men,
glosläsning.
examina,
institutionerne
banan,
honom. *)
examens-betyg
härmed,
i aldra möjligaste
grannt;
student,
omtanka
grannt
bli
Önskar
exempel,
absoluta
.....;
<i>sjelftänkare</i> ; vill
ha
instancer,

VARIANTER OCH KOMMENTARER

77 11	yttranden	yttranden,
77 12	sagt	sagt,
77 14	instans	instance
77 19	laude	laude,
77 25	dråpslag,	dråpslag;
77 28	möte,	möte;
77 30	helsa	hälsa
78 3	man	man,
78 4	sanguiniskt	sangviniskt
78 12	försvunnet	försvunnet,
78 20 f.	i synnerhet	isynnerhet
78 26	studietiden	studiitiden
78 29	då,	då
78 31	ego	ägo
79 2	I synnerhet	Isynnerhet
79 18	pretention	pretention,
79 19	sjelfva	sjelfve
79 24	blifva	bli
79 24	skäl.	skäl:
79 26	som,	som
79 27 f.	underlydande -	underlydande -,
79 34	horizont,	horisont,
80 1	blifva	bli
80 3	grundsatts,	grundsats,
80 8	bivistande	bevistande
80 15	grundsattsen;	grundsatsen;
81 3	allvarsame	alfvarsame
81 8	blifva	bli
81 11	sektion	section
81 12	blefve	blefvo
81 13	examinatorerne	examinatorerna
81 15	universiteterna,	universiterne,
81 22	embetsmanna-duglighetens	embetsmannaduglighetens
81 29	några,	några,
81 30	behöfves)	behöfs)
81 31	<i>allvarligt</i>	<i>alfvarligt</i>
82 1	emedan	medan
82 3 f.	chriaskrifningen	kriaskrifningen
82 6	kantzliet	kantzliet
82 14	sänder,	sender,
82 20	ämnen,	ämnen
82 21	vägar,	vägar
82 26	bedöma,	bedömma,
82 28 f.	ofvanföre	ofvanför
82 32	uppsatts	uppsats

OE		AB 22/4 1839
83 7	särskildt	serskildt
83 9	grader	grader,
83 10	(<i>domkapitel</i>)	(<i>Domkapitel</i>)
83 10	ecclesiastika	ecklesiastika
83 11	eger	äger
83 14 f.	pastoralexamina	pastoral-examina
83 22 f.	universitetet),	universitetet):
83 27	m. m.,	m. m.
83 28	flere	flera
83 32	hemligheter,	hemligheter;
83 34	riktigheten	rigtigheten
84 1	ecclesiastiska	ecklesiastika
84 26	erfarenhet	erfarenket
84 33	presterne	presterna
85 4	blifva	bli
85 5	<i>der,</i>	<i>der</i>
85 19 f.	biträde,	biträde
85 20 f.	finnes	finnas
85 25	dunkel	dunkel,
85 31	akademien;	akademien,
86 6	slag	slag,
87 31	utkomst och, derutöfver,	utkomst, och derutöfver
88 3	blifva,	bli,
88 20 f.	motsatsen,	motsatsen,
89 5	tilltagande <i>centralisations-</i> system	till tagande centralisations- system
OE		AB 23/4 1839
89 11 f.	regeringsföremål,	regerings-föremål,
89 14	divisor	divisor,
89 15	europaiska	Europeiska
89 17	(astheni);	(asthenie);
89 20	(hyperstheni)	(hypersthenie)
89 25	kommunalgöromål;	kommunalgöromål; -
89 26	förutsätter,	förutsätter;
89 27	mån,	mån
90 2	<i>öfverhopad,</i>	<i>öfverhopad</i>
90 2	fall,	fall
90 4	finner	finner,
90 7	dertill,	dertill;
90 10	nere,	nere
90 21	långt	långt,
90 27	<i>vegetera</i>	<i>vegetera,</i>
90 30	menniskostammar:	menniskostammar,
91 1	den,	den

VARIANter och KOMMENTARER

91	2	intresse,	intresse
91	4	angelägna	angelägne
91	10	skick	skick,
91	13	emellertid	imedlertid
91	14	andra	andra,
91	19 f.	<i>sanna grundligheten</i>	<i>sanna grundligheten</i>
91	24	rechts-haberei,	rechthaberey,
92	1	professorerne,	professorerne;
92	2	<i>examens-kommissioner,</i>	<i>Examens-kommissioner,</i>
92	6 f.	emellertid,	imedlertid,
92	9	nämde	nämnde
92	18 f.	skolväg	skol-väg,
92	21	uppriktigt	upprigtigt
92	22	uppriktigt	upprigtigt
92	33	utförande;	utförande:

OE

96	15	Graccherna
97	2	hvad
97	27	som
98	15	sjelfva
99	9	X. 20,
99	10 f.	himmelske
99	14	<i>skull</i> ”.
99	21	att,
99	23	underordnat,
99	27	kulturens
99	28	hedendomen,
99	34 f.	speckad
101	15	re vera
101	19	inspektors
101	22 f.	[blankrad]
102	30	<i>inspektor</i>
103	8	inspektor
103	9 f.	Emellertid
104	10	äro
104	28	tvistemål
104	29	förordningen af
105	1	vettenskapligt
105	1	mål,
105	6	mellan
105	10	målet,
105	13 f.	<i>Bergskollegium</i>
105	17	commerciella
105	22	andra,
106	4	mot

AB 11/5 1839

Graccherne
<i>hvad</i>
com
sjelfve
X: 20,
himmelska
<i>skull</i> .
att
underordnad,
kulturens
hedendomen;
späckad
revera
inspectores
[ingen blankrad]
<i>inspector</i>
inspector
Emellertid
<i>äro</i>
tvistemål,
förordning enaf
vetenskapligt
mål;
emellan
målet
<i>Bergskollegiom</i>
kommerciella
andra;
emot

106	9	ålagdt;	ålagd[t]:
106	12	upptagna	upptagne
106	16	påläggas	påläggas

OE

AB 3/6 1839

107	5	patronatet	Patronatet
107	33	röra: Man	röra. Man
108	19	straff	straff,
109	30	ana	ana,
110	7	säga att	säga, att
111	1	Svea Hofrätts	Svea hofrätts
111	2	Götha	Götha-
111	10	likväl att	likväl, att
111	14	anhöriga	anhörige
111	30 f.	minnet	minne
111	31	lycka:	lycka;
111	34	territorial-privilegiet	territorial-privilegiet,
112	4	orter eller ej,	orter, eller ej;
112	4	borg eller icke,	borg, eller icke;
112	9	azyler	Azyler
112	15	småtyrannens,	småtyrannens

OE

AB 4/6 1839

113	14	chicaner	chikaner
113	14	tjenstehjonsstadgan)	tjenstehjons-stadgan)
114	3	ega	äga
114	11	ljufvare och	ljufvare, och
114	19	förtjenst eller	förtjenst, eller
114	22	allvar	alfvar
115	14	ynglingabalk,	ynglinga-balk,
115	29	födröjes	födröjes,
116	3	Universiteterna	Universiteterna
116	7 f.	Akademie-räntmästare	Akademieräntmästare
116	14	dem att	dem, att
116	16	del och	del, och
116	17	räntmästarens	räntmästarens,
116	17	saken och	saken, och
116	22	förstå; och	förstå: och
116	23	egna medel,	egne medel,
116	25	lyckan att	lyckan, att
116	29	upprepa att	upprepa, att
117	7	fält	fält,
117	9	professorer;	Professorer;
117	15	botaniken	Botaniken
117	24	examinerande;	examinerande:
117	27	profvet; 2:o	profvet: 2:o

VARIANTER OCH KOMMENTARER

118	2	stycken:	stycker:
118	5	Inspectorskapet	Inspectorskapet
118	16	medlemmarna –	medlemmarne –
118	22	Imellertid	Imedlertid
118	29	några namn till,	några namn, till
119	4	medlemmarnes fader,	medlemmarnes Fader,
119	5	förste broder.	förste Broder.
119	5	Inspektorn deremot,	Inspektorn, deremot,
119	11	sant att,	sant, att,

OE

120	4	snarare liten än
120	12	Lund deremot
120	14	språket: att
120	20	svårare [rättat]
120	22	är stort;
120	24 f.	hos oss; men
121	5	lärdoms-salong;
121	14	alun,
121	22	tilltagit;
122	17	R:dr B:ko;
122	17	R:dr.
122	20	få och
122	21	då, genom
122	21	Eccl:m, gjorts
122	24	rättighet att,
122	28	skäl att
123	21	pastorsinkomsterna,
123	28	kyrkoherdar:
123	31	menniskorna; och
124	10	härads-skrifvare-bestyr och
124	15	besoldas än
124	25	rättigheter och
124	34	det <i>en bestämd</i>
125	11	rikets Ständer
125	15	<i>afsigten</i> att
126	27	skillnaden –
126	31	rum,
127	2	professor

OE

128	10	män för öfrigt,
128	11	humana
128	14	fallet
128	14	kanslern
128	18	horizont

AB 19/6 1839

snarare liten, än
Lund, deremot,
språket, att
svårrare
är stort:
hos oss: men
lärdoms-salong:
alun;
tilltagit:
Rdr Bko;
Rdr.
få, och
då genom
Eccl:m gjorts
rättighet, att,
skäl, att
pastors-inkomsterna,
kyrkoherdar;
menniskorna, oeh
härads-skrifvare-bestyr, och
besoldas, än
rättigheter, och
<i>det en bestämd</i>
rikets ständer
<i>afsigten</i> , att
skilnaden –
rum:
Professor

AB 12/7 1839

män, för öfrigt,
humane
falset
Kanslern
horizont,

129	1	man och	man, och
129	8	om att	om, att
129	10	sjelfve	sjelfve,
129	16	oordning.	ordning. [rättelse]
129	16	klart att	klart, att
129	18	Imellertid	Imedlertid
129	33	verlden och	verlden, och
130	4	förnuftiga	förnuftigr
130	17	ändradt,	ändradt
130	20	glömt eller	glömt, eller
130	27	alltför	allt för
130	34	viljan; och	viljan, och
131	16	skribenter;	skribenter,
132	9	"egendom",	"egendom,
132	26	emellertid	imedlertid

OE

133	5	<i>folkuppfostran,</i>
133	5	boktryckerikonstens
133	9	<i>halfupplysningens</i>
133	18	svaret:
133	18	<i>jemnhögt</i>
134	2	närmast –
134	4	Presterskapet eller Prelaturen,
134	18	emellertid
134	21	folkskolan:
134	31	gagn."
135	4	egentlig
135	7	med och
135	18	är att
135	25	sant!
135	29	folket;
136	9	sagdt,
136	16	ideelt,
136	19	<i>folkuppfostran</i>
136	20	undvika att
136	21	folkskolan
136	25	<i>folkskolans</i>
136	26	gett
136	33	<i>högskolan.</i>
136	34	<i>folkskolan,</i>
137	6	högskola,
137	7	folkskolan
137	7	stora,
137	8	högskola
137	9 f.	högskola

AB 4/9 1839

<i>Folkuppfostran,</i>
Boktryckerikonstens
<i>halfupplysningens,</i>
svaret,
<i>jemnhögt</i>
närmast, –
Presterskapet, eller Prelaturen
imedlertid
Folkskolan:
gagn".
egentlig
med, och
är, att
sant.
folket:
sagdt
ideellt,
<i>Folkuppfostran</i>
undvika, att
Folkskolan
<i>Folkskolans</i>
gått [tryckfel i såväl OE som AB]
<i>Högskolan.</i>
<i>Folkskolan,</i>
Högskola,
Folkskolan
store,
Högskola
Högskola

VARIANter och KOMMENTARER

137 10	oaktadt	oagtadt
137 11	högskola	Högskola
137 12	folkskolan	Folkskolan
137 13	högskolan	Högskolan
137 25	sant,	sannt,
137 29	riksdaler.	Riksdaler.
137 32	göra,	göra;
138 3	komministern	Komministern
138 5	dennas	dennes
138 6	lifvet;	lifvet,
138 29	emellertid	imedlertid
139 12	allmännare,	allmännare
139 24	Emellertid	Imedlertid
139 29	ära	ära,
140 1	rikets Ständer	Rikets ständer
140 9	Xerxes'	Xerxes
140 11	många!	många?
140 25	Ständer	ständer

OE

141 5	presterskap,	Presterskap,
141 7	grund	grund,
141 11	omtalas,	omtalas
141 14	skeende,	skeende
141 21	uträttar	uträttar,
142 5 f.	Christendomen	christendomen
142 11	<i>fortfor</i> ;	<i>fortfor</i> ,
142 17 f.	statsmekaniken,	statsmekaniksn,
142 21	mål,	mål
142 27	Christendomen	christendomen
143 6	aristokratien	Aristokratien
143 6	prelaturen	Prelaturen
143 7	prestembetena	Prestembetena
143 11	biskopsembetets	Biskopsembetets
143 14	sida	sida,
143 24	Christendomen,	christendomen,
143 28	såsom	påsom
144 8	insågo	insågo,
145 11	nödvändighet	nödvändighet,

AB 16/12 1839

OE

145 24	administrativ-	administrativ
146 2	universitets-styrelse,	universitetsstyrelse,
146 23	hvilka jemte tjensten	hvilka, jemte tjensten,
146 24	pastoralexamen	pastoralexamen,
146 25	ecklesiastika	ecclesiastika

DA 14/12 1839

146	33	prest-	prest
147	4	någonsin,	någonsin
147	17 f.	domkapitelsledamöter,	Domkapitelsledamöter,
147	25	consistorii-ledamöters	Konsistoriiledamöters
148	3	domkapitels-ledamöterne	domkapitelsledamöterne
148	3	aldrig	alldrig
148	12	borde,	borde
148	15	flera	flere
148	16	uppfattas	uppfattas,
148	20 f.	vetenskap,	vetenskap
148	28	domkapitels-inrättningen,	<i>domkapitels</i> -inrättningen,
148	32	särskildt	serskildt
149	2	lektorer	lektorer,
149	8	ecklesiastika	ecclesiastika
149	10 f.	konsistorier	Konsistorier
149	17	ådagalagt,	ådagalagt
149	23	presterskapet	Presterskapet
149	27	förtjenar	förtjenar,
OE			Freja 17/1 1840
150	3	presterskaps	Presterskaps
150	4	presterskap	Presterskap
150	9	presterskap,	Presterskap,
150	16	presterskapets	Presterskapets
150	17	ståndets	Ståndets
150	19	embetskorps,	embetscorps,
150	20	riksdag	Riksdag
150	22	ståndet	Ståndet
150	23	prelaterne,	Prelaterne,
150	24	ståndet	Ståndet
150	30	ståndet	Ståndet
150	31	presterskapets	Presterskapets
150	31	<i>riksdagarne,</i>	<i>Riksdagarne,</i>
150	32	allmänhetens	Allmänhetens
150	32	presterskapets	Presterskapets
150	34	tvänne	tvenne
151	1	<i>prestbildning</i>	<i>Prestbildning,</i>
151	2	consistorial-styrelse.	Consistorial-styrelse.
151	3	riksdag	Riksdag
151	3	prestmöte	Prestmöte
151	6	samhällets	Samhällets
151	6	folkets	Folkets
151	7	regeringens	Regeringens
151	16	<i>prest- och pastoral-examina</i>	<i>Prest- och Pastoral-examina</i>
151	18	mena	mena,
151	20	kännedom,	kännedom

VARIANTER OCH KOMMENTARER

151 21	bibel-öfversättares	Bibel-öfversättares
151 27	inhemtande	inhämtande
152 12	prest- och pastoral-kandidaten	<i>Prest- och Pastoralkandidaten</i>
152 24	<i>stiftstyrelse.</i>	<i>Stiftstyrelse.</i>
OE		Freja 24/1 1840
152 26	<i>prestbildning,</i>	<i>Prestbildning,</i>
152 26	ståndet	Ståndet
152 29	ståndets	Ståndets
152 30	<i>stiftstyrelsen</i>	<i>Stiftstyrelsen</i>
152 31	ståndets	Ståndets
152 34	<i>consistorial-sammansättningen,</i>	<i>Consistorialsammansättningen,</i>
153 1	stift	Stift
153 2	stiftets	Stiftets
153 2	ecklesiastika	ecclesiastika
153 3	consistorium,	Consistorium,
153 5	ecklesiastika	ecclesiastika
153 10	stiftstyrelse,	Stiftstyrelse,
153 11	<i>consistorium</i>	<i>Consistorium</i>
153 11	<i>kyrkoherdar ur stiftet.</i>	<i>Kyrkoherdar ur Stiftet.</i>
153 12	consistorium med pastorer	Consistorium med Pastorer
153 14	presterskap,	Presterskap,
153 16	stift,	Stift,
153 16	consistorium	Consistorium
153 17	stiftstyrelser,	Stiftstyrelser,
153 18	prester och pastoralkandidater.	Prester och Pastoral kandidater.
153 21	kyrkoherdar	Kyrkoherdar
153 22	kyrkoherdar	Kyrkoherdar
153 23	stift	Stift
153 25	stiftets	Stiftets
153 26	consistorii	Consistorii
153 26	ledamöterne,	ledamöterne
153 28	stiftet	Stiftet
153 31	consistorii	Consistorii
153 33	stiftets	Stiftets
154 2	consistorium	Consistorium
154 2	domkapitel)	Domkapitel),
154 4	egde	ägte
154 4	dömas	dömmas
154 5	teoretiskt	teoretiskt
154 7	consistorium,	Consistorium,
154 10	stiftens	Stiftens
154 10	gymnasier	Gymnasier
154 12	stiften.	Stiften.
154 14	consistorium,	Consistorium,
154 16	consistorii	Consistorii

154	17	(stiftets	(Stiftets
154	18	consistorii	Consistorii
154	20 f.	consistorii-ledamöter	Consistorii-ledamöter
154	24	stiftets presterskap	Stiftets Presterskap
154	25	consistorium	Consistorium
154	25 f.	pastorernas	Pastorernas
154	26	stiften,	Stiften,
154	27	biskop	Biskop
154	27	ung	ung,
154	28	consistorii-ledamöter,	Consistorii-ledamöter

2. Substantieller

		OE	AB 5/1 1839
s.	r.		
5	1 f.	FÖRSTA KAPITLET. Boktryckerikonsten och Folkuppfostran.	OM UPPFOSTRINGSVÄSENDET I SVERIGE. §1. Boktryckerikonsten och Folkuppfostran.
5	7	<i>Boktryckarkonsten</i>	<i>Boktryckerikonsten</i>
5	14	ändock,	ändä,
5	18	makten förminskades och vek så	makten vek dock derigenom så
5	20	adelsslägter,	herrskareslägter,
5	25	boktryckarkonsten,	boktryckerikonsten,
6	13	har aldrig förlorat	har icke förlorat
6	13	få trycka	fingo trycka
6	14	desse begripa	desse begrepa
6	15	kan hända dem, är,	kunde hända dem, var
6	34	tusende som någon	tusende någon
7	2	verkligen	nemligen
7	18 f.	så blir äfven den det	så blir äfven det det
7	21 f.	sträfvar.	tenderar.
7	22	Boktryckarkonsten	Boktryckerikonsten
7	28	boktryckarkonsten	boktryckerikonsten
7	29	och äfven blott	och blott
8	23	ingenting i djuget vara bildning,	ingenting egentligen vara bildning,
8	26	härfifrån.	derifrån.
8	28 f.	ej heller mera invecklade	ej heller djupsinnigare
9	12	<i>Boktryckarkonsten</i>	<i>Boktryckerikonsten</i>
9	22	vidsträckt läsning	läsning
10	6	boktryckarkonsten	boktryckerikonsten
10	11	”mode”	mode

VARIANTER OCH KOMMENTARER

10 20	detta slags reformation	denna slags reformation
10 21 f.	den religiösa	religiösa
10 28 f.	huru ofta hafva icke	huru ofta hafva icke äfven
10 34	det slags karakter	den slags karakter
11 6	från deras	ifrån deras
11 7	i sina delar.	i detalj.
11 7 f.	såsom	som
11 10	besitter han	besitter den
11 16	tillkommer det då,	tillkommer då,
11 18	den sednares sak är	den sednares roll är,
11 21	initiativet,	initiativen,
12 1	Ett tredje slags	En tredje slags
12 1	individuala	individuella
12 7	Men vi förstå då icke med poesi	Men vi förstå då icke härmed
12 17	skulle kunna intressera	skulle intressera
12 17	poemerna.	Poesierna.
12 19	väl ock vore ett	väl vore dess
12 20	tusende	tusen
13 1	det personliga, det som	det personliga, som
13 4	deruti	deri
13 17 f.	men hvilka andra,	och hvilka andra,
13 30	boktryckarkonstens	boktryckerikonstens
13 34	ifrån begynnelsen	från begynnelsen
14 16	anses rätt	vara rätt
14 23 f.	Ty svärdets män herrska. Undervisningsverkets eman- cipation ifrån kyrkan gafs så.	Härmed var utgångspunkten för undervisningsverkets emancipa- tion ifrån kyrkan gifven.
14 26	boktryckarkonstens	boktryckerikonstens
14 29	skärskåda	särskildt skärskåda
14 32	konstitutionella institutioner,	nationella institutioner,
15 1	befintliga	existerande
15 1	i jemförelse med <i>huru</i> ett	samt <i>huru</i> ett
15 3	funderade Skolor;	stiftade skolor;
15 6 f.	theoretiska luftslott,	fantastiska luftslott,
15 9	i det hela. De förtjena det så	i det hela; och samtiden erkänner, att de
15 9 f.	mycket mera, då man vet	personer, som genomdrifvit före- tagen, Hrr Wallin, Hartmansdorff, Lefrén, Tannström i den ena, samt Wrede, Björling m. fl. i den andra inrättningen, härigenom på ett ut- märkt sätt arbetat i den nya tidens mening, samt förr eller sednare skola skörda den tacksamhet de härföre förtjena. Då man vet

15 11	dervid är ock tillbörligt	är det ock tillbörligt
15 12	uppmuntran, som de	uppmuntran de
OE		AB 22/1 1839
16 1 f.	ANDRA KAPITLET. <i>Sveriges Gymnasier och äldre Skolor. I.) Anmärkningar vid sjelfva läroämnena.</i>	OM UPPFOSTRINGSVÄSENDET I SVERIGE. (Forts. fr. No 4.) § 2. <i>De äldre Svenska Under visningsverken. 1. Gymnasier och Skolor.</i>
16 9	i ett så grundlöst	i detta grundlösa
16 11	flertalet	pluraliteten
16 13 f.	genom de äldre verken,	genom dem,
16 14	likt mycket,	likt mycket annat,
16 17	de undervisningsanstalter,	dessa undervisningsverk,
16 18 f.	att vara samma språks fiender.	att vara deras hätske fiender.
17 2	lede.	ledo.
17 3	Den andra illusionen, som man	Den andra, illusionen man
17 9	omhugsan	”omhugsan”
18 1	men någon motsatts af allt detta,	men motsatsen af allt detta,
18 2	dermed åtföljdt	dermed följande
18 8	det goda	allt det goda
18 17	sitt	deras
18 28 f.	sin rätta grund	sin enda grund
18 32 f.	att alla samtliga kollegerne	att både rektorerna och kollegerne
19 11	(rektorerna inberäknade)	(rektorerna Almqvist och Björling inberäknade)
19 22	egenskaper	resultater
19 26	ordningen	regimen
19 27	med det samma	med samma
21 8	sin farce.	sin roll.
21 26 f.	anses för den största	är den viktigaste
21 28 f.	stor figur	stor roll
21 34	från	ifrån
22 15	reformerade	reformerande
22 20 f.	detta bruk i sitt innersta krossadt	dess innersta fjäder krossad
22 23	utur hjerta	u[r] hjerta
22 23	som <i>nu</i>	som ännu
22 27	att få behålla	att få äga
23 17 f.	vetenskaperna:	vetenskapen:
23 20 f.	att undervisningsverken	att i allmänna undervisningsverken
23 32	att af menniskorna rent	att föraktas eller rentut

23	33 f.	emot naturen. Visserligen	emot naturen. Huru måste det icke gräma sådane män, som de högst förtjente professorer vi vid de begge universiteterna hafva, en <i>Lindforss</i> , ryktbar lexicograph, och en <i>Törneros</i> , bragt nära döden, långsamt förtärd genom chriacorrigeri, att se lifvets mödor nästan förspilda? Visserligen
24	1	auktorene tjänar talande och skrifvande af latin. Det	auktorene, talande och skrifvande af latin tjänar: det
24	4	i grekiska,	i de grekiska,
24	13 f.	samhället icke behöfves af detta språk mera, än af	samhället icke mera behöfves af detta språk, liksom icke af
24	14	arabiska, syriska. o. s. v.	arabiska. o. s. v.
24	16	uppöfvandet	uppöfvande
24	18	språkfinheter	språkfinesser
24	29	latin,	latin *), [not som saknas i OE:] En idé att detta håll finna vi redan anslagen af erkebiskopen i det celebra talet vid inaugurationen af det nya huset för Upsala katedralskola, deri han uttalar öfvertygelsen om att latinläsningen borde börja först ungefär vid gossens tolfte år. Hr Wallin, som genom den nya Psalmboken, den förträffligaste som finnes i något lutherskt land, så mäterligt reformerat denna viktiga gren af vår litteratur, skall säkert icke sluta förrän han äfven lagt en reformerande hand vid rikets äldre undervisningsverk. Ett värdigare föremål kan rikets Primas också icke välja sig. En aning om hans syfte tycka vi oss redan se i åtgärderna med skolväsendet i Gefle.
25	8	räddning af	räddningen af
25	11	eller som ett	eller ett
25	21	allmänna och elementära	allmänna elementära
26	3	akademien.	akademien. (Forts. e.a.g.)

OE

AB 4/2 1839

[efter "till akademien." s. 26, r. 3]

OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE | § 2. | *De*
äldre Svenska Undervisnings-
verken. | 1. Gymnasier och Sko-
lor. | (forts. fr. **No 18.**)

Vi förmodade icke, att den sorgliga aning, vi sista gången uttalade under behandlandet af latinnet, och den *ohistoriska prention*, till följd hvaraf det i undervisningsverken utläres öfverflödigare och med användande af mera tid och krafter, än som borde ske, sedan detta gudaståhållarens språk *) nu icke mer hos oss brukas, hvarken i kantzliväg, eller i vettenskaps- och läroböcker): – att den sorgliga aningen om professor Törneros då var gången i fullbordan. En man, som på en gång var en utmärkt lärd och den förträffligaste menniska, har dött, lemnande efter sig en lucka, som svårigen skall kunna fyllas så, som den varit det af honom. Men – för hvad lefde han och för hvad dog han? frågar sig säkert härvid den akademiska ungdomen med en tår. Hans sista sjukdom må ha varit hvilken som helst: orsaken till hans mångåriga och småningom skeende aftyning (det utmatande arbetet att korrigerera krior) känner imellertid hvar och en.

[Not:] *) Ingen må väl komma emot oss med den anmärkningen, att påfvens språk ju icke är, eller varit latin, emedan den mannen uttrycker sig på italienska? Vi hafva nemligen icke talat om det språk, påfven nyttjar såsom vanlig menniska, utan om det, som han begagnar och i alla tider begagnat såsom Guds ståt-

			hållare, d. v. s. i sitt commercium med folken, och såsom kyrkans regent: i bullor, decreter, concilii- och synodsbeslut, hela den påf-liga gudstjenstens ritual, messor m. m., m. m.
26	4	Vi hafva	Vi återkomma. Vi hade
26	27	ingå	gå
26	27	hvarunder	hvarmed
27	1	universitetet	universitet
27	2	skolan),	skola),
27	3	som ej	ej
27	3	gifver	gifvande
27	7	som egna	egna
27	11	<i>deraf</i>	<i>derföre</i>
27	16	blott	bara
27	18	emellan	mellan
27	20	den mest naturliga	mest naturliga
27	21 f.	läroinrättningarne?	läroinrättningarna,
28	7 f.	uttrycket är strängt, och förklara,	det är skarpt, och vi förklara,
28	13	som de	de
28	16 f.	ett ämne och i ett annat,	logik, psykologi och annat,
29	2	att gifva	af att gifva
29	11	och att de derföre,	och derföre,
29	30 f.	lifligt åtskilliga gymnasii-eforer	konstigt åtskilliga gymnasii-eforer
29	31 f.	huruledes beskedligare	huruleds "beskedligare"
30	2	Gör man de	Ser man de
30	6 f.	billigt och väl	billigt och bra
30	13	upplösmåstra	florera
30	13	besökas	frequenteras
30	15	i det följande	i nästa Nr
30	17 f.	ogrundad. Alla vinna på att alla vinna.	ogrundad: "alla vinna på att alla vinna".
30	25	fast	men
30	26	verlden.	verlden. (Forts. i morgon.)

OE

AB 5/2 1839

[efter "i världen." s. 30, r. 26]

**OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE | § 2.** | *De äldre Svenska Undervisnings-
verken. | I. Gymnasier och
Skolor.* | (Forts. fr. gårdagsbl.)
tendens

30 29 rigtning

30 29	för de	i de
30 32	ställning.	karakter.
30 32	Vi ville	Vi hafva
30 33	anföra	anfört
31 3	likasom	liksom
31 5	uppsättande	konstruktion
31 12	lynnen hänvisade	karakter anvisade
31 13	landskapens	landskapets
31 16 f.	som på medelklassen och	som på medelklassens och folkets
	folket med fördel belöper sig,	behof kan belöpa sig
31 31	försvarat	vindicerat
32 7	måste hänvisa dit.	afbryta den och hänvisa dit.
33 1 f.	TREDJE KAPITLET. <i>Sveriges Gymnasier och</i> <i>äldre Skolor. II. Anmärk-</i> <i>ningar vid methoden att</i> <i>bibringa läroämnena.</i> <i>Skoldisciplin. Lärarnes</i> <i>trötthet.</i>	
33 5	Ifrån	b) Ifrån
34 3	egen	egna
34 11	afskäring	afskärning
34 12 f.	hvar för sig, hela ämnen	vissa hela ämnen
35 1	står	är
35 11	här	i denna §
35 11	skola vi	skola vi här
35 13	lärjunge	elev
35 14	finna, så snart man dermed	åse i den §, som skall handla om
	jemför de gamla verken	de nya verken
35 20	hvarje	hvert
36 3	sublimaste läror	subtilaste lärare
36 4 f.	<i>det bättre</i> (som den nya	<i>det rätta</i> , (som den nya
	methoden gjort möjligt),	methoden gjort möjligt),
36 10	<i>icke från början hafva</i>	<i>hafva icke från början</i>
36 15	att någon der kan	att någon kan
36 25	slaget	sorten
37 12	med det samma	med samma
37 13	der	dit
37 14	ändock	ändå
37 18	slutet.	slutet. (Forts. i morgon.)

OE

AB 6/2 1839

[efter "slutet." s. 37, r. 18]

OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE | § 2. | *De*
äldre Svenska Undervisnings-

			<i>verken.</i> I. Gymnasier och Skolor. (Forts. fr. gårdagsbl.)
38	3	i många fall	i de flesta fall
38	12 f.	i stället för	i stället
38	15	tager	tar
38	21	Ifrån	II. Ifrån
38	28	ändock,	ändå,
39	1	läraren,	lärarne,
40	12	efter vår tanke vida mindre	efter vår tanka ändå mindre
40	24	nedsättande	degraderande
40	26	annat	<i>nytt</i>
40	26 f.	finnes verkligen redan,	<i>finnes verkligen redan till,</i>
40	27 f.	en i Nya Elementarskolan under flere år vitsordad beskaffenhet att verka till det ändamål man behöfver: <i>en aga för själen.</i> Detta disciplinarmedel består uti så kallade <i>Anmärkningsböcker.</i> Saken är i sig sjelf icke alldeles ny; men ej på <i>detta</i> sätt förr i allmänna läroverk begagnad.	en under flere år vitsordad och säker beskaffenhet att verka till det ändamål man behöfver. Vi skola beskrifva detta disciplinarmedel, när vi i ordningen komma till det nya, af regering och ständer samfäldt grundade institutet (Nya elementarskolan i Stockholm).
41	1	<i>Lärarnes trötthet.</i>	<i>III. Lärarnes trötthet.</i>
41	3	hon	den
41	22	lefva.	"lefva".
41	28	under.	mirakel.
42	12	kan man inhemta på stället.	skall beskrivas på sitt ställe.
		OE	AB 25/2 1839
43	1 f.	FJERDE KAPITLET. <i>Om Universiteterna.</i> I. Inledning.	OM UPPFOSTRINGSVÄSENDET I SVERIGE. (Forts. fr. No 31) § 3. <i>Om Universiteterna.</i>
43	7	kedja	series
44	2 f.	innerliga föraktet,	nobla föraktet
44	5	"sjelfva den sure"	sjelfva den sure
44	16	inför ett nytt "system",	inför ett nytt system,
44	17	föga	icke
44	17	men <i>straxt</i> tillika	men tillika
44	31	verkligen	revera
45	3	(se det föregående)	(se föreg. §.)
45	23 f.	dertill om	dertill med om
45	34	var. Vi tala om onödiga byten af <i>termer.</i>	var.
46	3	ojemnheter i betyg:	ojemnheter:
46	3	minnas	ännu minnas

46	8	tala	att tala
46	11	"re vera"	"revera"
46	31	skillnad	distans
47	4	måste	så måste
47	27	vunnit	vunno
48	3	åsyftar	åsyftade
48	9	verklig förmåga	praktisk förmåga
48	30	Stockholm!	Stockholm,
49	6	förmånerna	fördelarne
49	8	uppehålla	upprätthålla
49	26	broderlighet häri vid	broderlighet vid
49	33	såsom t.ex.	såsom
50	4	(se det föregående).	(se föregående §).
50	5	böra	kunna
50	6	äro.	äro *). [Not:] Vid den granskning vi i det följande ämna våga af <i>universiteterna</i> , skall samma begär till fördomsfri och opartisk rättvisa följa oss som hittills. Den, som med uppmärksamhet läst hvad vi i det föregående yttrat om <i>skolorna</i> och <i>gymnasierne</i> , finner tydligt, hurusom vi icke lagt någon enskild – vare sig ephorus eller lärare – verkens tillstånd till last, utan visat detta endast som en naturlig följd af den nuvarande beskaffenheten hos institutioner, som, förträffliga på den tid då de stiftades, delat menckliga företags öde. Och icke nog med, att vi visade ingen <i>person</i> – för så vidt han icke nekar eller motarbetar förbättringen – vara saker till tillståndet: vi ådagalade äfven, såsom vi hoppas, tillräckligt att vid en förbättring icke blott institutionerna och ungdomen skulle vinna, utan också sjelfva lärarne, sjelfva arbetarne i verket, deraf draga de största fördelar. Man behöfver således visserligen icke mer än blott tid på sig, för att lifligt erkänna, det <i>ingen förlorar på att alla vinna</i> . Hvad reform i undervisningen, som kan ske,

står väl allenast i Försynens hand; men icke utan nöje påminna vi oss Dictamina och Anföranden, ej för så många år sedan afgifne af män, sådane som *Agardh*, och hvilka uppbyggt sköna förhoppningar. Ett af våra eminentaste hufvuden, Heurlin, inser på den plats, der han befinner sig, förhållandet så klart som någon. Om andre yttrade vi oss redan i det föregående. Signaturen – – r har i sjelfva Statstidningen med de sant liberalaste åsikter gifvit en plan för Folkundervisningen, vittnande lika mycket om högsinta tänkesätt, som om en praktisk blick för det möjliga. Så synas alla intressen af vigt hafva för afsigt att vilja knyta sig tillsammans i afseende på den stora uppfostringsfrågan: framtiden kommer att visa huru hvar och en framburit sitt på förbättringens altar.

50 14 visat
50 15 ”stuga”.

visar
”stuga” | (Forts följer.)

OE
51 1 f. **FEMTE KAPITLET. | Om
Universiteterna. | II. Föreläsningarne.**

52 15 f. saken sjelf),
52 22 f. dem, som den
52 23 meddelar
52 32 någon enskild gren
53 12 såsom sådan
53 31 slutföljder om
53 34 det nu
54 1 beslutet om
54 4 studenter blott, om
54 6 äro
54 15 utgifvandet
54 23 egentligen
55 26 hänrycker
56 1 då

AB 2/3 1839
**OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE. | § 3. | Om
Universiteterna. | (Forts. fr. No.
51) | 1. Föreläsningarne.**
sakens idé),
dem den
erbjuder
något enskildt fack
som sådan
resultatet af
det
resultatet af
studenter, blott om
bli
utgifvande
egentliga
intresserar
ändå

56	7	behöfver	skall
56	12 f.	derest	om
56	33	uppsatts, men det	uppsats; det
57	10	ens böra	böra
57	22	från	ifrån
57	32	likt	som
57	33	ynglingen	den
58	2 f.	en <i>regressiv</i>	<i>regressiv</i>
58	8 f.	en rättvis blick öfver,	undervisning om
58	16	uppfylla	fullfölja
58	18 f.	och med fraser,	med fraser,
58	22	ande,	roll
58	32	ande	anda
59	7	vilja	anda
59	8	förmän	dem
59	14	annat?	annat? (Forts.)

OE

AB 4/3 1839

[efter "annat?" s. 59, r. 14]

**OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE.** | § 3. | *Om
Universiteterna.* | (Forts. fr. No.
52)

59	17 f.	af det föregående	af föregående §
59	29 f.	(se det föregående)	(se föregående §)
59	30	grundmeningen	den rätta idén
60	4	tyckes,	tycker
60	8	lärarens	lärares.
62	2	ande,	anda,
62	27	ordboken.	ordboken. Sedan vi genomgått frågan om Föreläsningarne, skola vi nu betrakta Examensväsendet, som säkert är ett af de svåras- te hinder för professorn att vara hvad han skall, emedan de sätta hela Högskolan i en falsk ställ- ning.

OE

AB 18/3 1839

63	1 f.	SJETTE KAPITLET. <i>Om Universiteterna.</i> III. <i>Exa- mensväsendet.</i>	OM UPPFOSTRINGSVÄSEN- DET I SVERIGE. § 3. <i>Om Universiteterna.</i> (Forts. fr. No. 53) II. Examensväsendet.
64	9	grundliga	genialiska
64	14	såsom	som
64	16	ej förstörd	sällan störd

65	3	eller annat är,	eller att annat är
65	5	ändock	ändå
65	25	och vi tillbringa	och tillbringa
65	29	väl?	bra?
65	34	samt om tygets	samt tygets
66	13	ej ännu	ej
66	31	förnuftigt,	naturligt,
67	4	ett yrkes	yrkets
67	11	finnes	är
67	30	söker bråka bort henne,	bråkar den åt sidorna,
68	9	göra	roll
68	14	dervid,	deri,
68	26	han	hon
69	6	qvarbehållas,	qvarhållas,
69	6 f.	såsom	som
69	9	jemte	och
69	11 f.	föräldrar, syskon	sin far, bror
69	24	vanligen	gemenligen
69	29	nu	då
70	16	såsom	som
70	25	vara lika lätt	bli lika lätt
71	3	hvilken	hvilka
71	19	mindre	icke
71	26	att denne	denne
71	28	<i>Nu</i> och i	<i>Nu</i> , i
71	34 f.	ämne. Vid <i>alla</i> förbättringar har <i>någon</i> måst lida.	ämne.
72	21	(se det föregående)	(se föreg. §)
73	21	fakulteterna.	fakulteterna. (Forts e.a.g.)
OE			
74	1 f.	SJUNDE KAPITLET. <i>Om</i> <i>Universiteterna.</i> II. <i>Exa-</i> <i>mensväsendet.</i> (Fortsätt-	AB 2/4 1839
		ning.)	OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
			DET I SVERIGE. § 3. <i>Om</i>
			<i>Universiteterna.</i> II. Examens-
			väsendet. (Forts. fr. No. 65.)
75	11	verka: ett	verka i ett
75	16	(jfr. det föregående),	(jfr. föreg §)
75	23	medel,	under,
75	31	af det föregående.	i föreg. No 65
76	3	universitetet	universitet
77	6	det	den
77	14	xkykmpxxx.	2hykmp***.
78	18	nalkas vi otvunget	komma vi otvunget till
78	28	<i>betyget</i> ,	af <i>betyget</i> ,
78	30	ganska	som är
79	13	påhitt	roller

79	17	verkas	verkar
79	18 f.	(se det föregående),	(se föreg. §)
79	23	annan	annor
81	6	efterfrågade:	efterfrågar:
81	25	upphjelpandet	upphjelpande
82	1	emedan	medan
82	22	universiteterna;	universiteten;
82	31	det föregående	No 65
83	4	o. s. v.	o. s. v. (Forts. e. a. g.)

OE

83 4 f.

83 17 f. stiftsstyrelsernas
 84 28 f. se skäl att dervid mycket
 85 14 af den sökandes
 87 23 då på
 88 7 förmåga,
 89 7 punkter.

OE

89 8 f.

89 31 i allt
 90 2 f. *ganska litet*
 90 3 göra
 90 7 samt,
 90 9 stå
 90 18 det nuvarande lynnet
 90 30 götiska
 91 19 *lärdomen*
 91 31 såsom
 92 12 gått
 93 14 Sverge

OE

95 1 f. **ÅTTONDE KAPITLET. |**
Om Universiteterna. | IV.
Den Akademiska Patriar-
kalismen.

98 20 tiden

AB 22/4 1839

OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE. | § 3. | *Om*
Universiteterna. | II. Examens-
väsendet. | (Forts. fr. No. 75)
 stiftsstyrelsens
 dervid se skäl att mycket
 af sökandes
 på
 förmågan,
 punkter. (Forts. följ.)

AB 23/4 1839

OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE. | § 3. | *Om*
Universiteterna. | II. Examens-
väsendet. | (Slut fr. gårdagsbl.)
 i allt socialt endast
 mindre
 uträtta
 utan,
 bli
 den nuvarande karakteren
 gothiska
 såsom *lärdomen*
 som
 återgått
 Sverige

AB 11/5 1839

OM UPPFOSTRINGSVÄSEN-
DET I SVERIGE. | § 3. | *Om*
Universiteterna. | (Forts. fr. No.
95) | III. Den Akademiska
Patriarkalismen.
 tider

103	22 f.	de mest välgörande sätt	det mest välgörande sätt
104	9	att begripa	begripa
106	29	patriarkal-bestyren.	patriarkal-bestyren. (Forts. e.a.g.)
		OE	AB 3/6 1839
106	29 f.		DEN AKADEMISKA PATRIARKALISMEN. <i>Fort-sättning från Artikeln om Uppfost-ri[n]gsväsendet i Sverige.</i>
108	21	det rätta	detta rätta
112	34	<i>personal</i> -privilegiet.	<i>personal</i> -privilegiet. (Forts. följer).
		OE	AB 4/6 1839
113	2 f.		DEN AKADEMISKA PATRIARKALISMEN. <i>Fort-sättning från Artikeln om Uppfost-ringsväsendet i Sverige.</i> (Slut fr. gårdagsbl.)
116	4	De förra	Den förra
117	28	o. s. v.);	o. s. v. se föreg. No 75 o. f.);
118	3	studerande;	studerande (om beskaffenheten häraf, se No 52),
118	25	I det föregående	I det föregående (No 108)
		OE	AB 19/6 1839
120	1 f.	NIONDE KAPITLET. <i>Om Universiteterna.</i> V. Om professorernes aflöning.	OM PROFESSORERNES AFLÖNING. (I fortsättning af artiklarna om <i>Svenska upp-fostringsväsendet.</i>)
120	14	på professorn sannas,	på professorer sannas,
120	15	icke lefver	ej lefver
120	15	allena;	allenast:
		OE	AB 12/7 1839
128	1 f.	TIONDE KAPITLET. <i>Den Geijerska "stugan"</i> eller <i>frågan om en universitets-reform inom verket sjelf.</i>	OM DEN GEIJERSKA "STUGAN"; eller FRÅGAN OM EN UNIVERSITETS-RESTAURATION INOM VERKET SJELF.*) (<i>i fortsättning af artikeln om uppfostringsväsendet i Sverige.</i>)
			[Not:] *) Redan i No 47, i början af framställningen om universite-terna, hade vi uppgifvit oss ärna betrakta dessa under fyra huf-vudpunkter: <i>föreläsningarne, ex-amensväsendet, den akademiska</i>

patriarkalismen och aflöningen, hvarefter vi skulle tillåta oss några ord "öfver ett och annat märkvärdigt syftande till en universitets-restauration, som visar sig i några rörelser inom sjelfva högskolans egen af Geijer så kallade "stuga." De då fyra föregående nu blifvit afslutade, gå vi således till det sista.

OE
133 1 f. **ELFTE KAPITLET.** | *Om folkskolan.*

AB 4/9 1839
OM FOLKSKOLAN. | (*I följd med Artikeln om Uppfostringsväsendet i Sverige.*)
Sedan vi i det föregående sökt referera den svenska allmänhetens stadgade tänkesätt om våra äldre undervisningsverk, så skolor, som gymnasier och universiteter, hvarefter vi hafva att vända oss till betraktelsen af de planer och förhoppningar man fäst vid de nya; måste vi, vid öfvergången, kasta en blick på Folkskolan – det stora, allmänna undervisningsmedlet för sjelfva nationen – och se i hvad mån hon tillhör gammalt eller nytt, och hvad betydelse hon eger i det hela.
(i artikelns första nummer, den 5 sistl. Jan.),
både för

133 3 (1 kap.)

140 4 för både

OE
141 1 f. **TOLFTE KAPITLET.** | *Om Prelaturen.* | I. *Hvartill tjenar Prelaturen?*

AB 16/12 1839
HVARTILL TJENAR PRELATUREN?

141 10 nuvarande,

145 18 Detta

instundande,

Det

OE
145 22 **II. Om skadan af Konsistorier.**

DA 14/12 1839
Om skadan af Konsistorier.

145 25 påkallar

146 15 en af dess verkande

påkalla

en dess verkande

- | | | | |
|-----------|-------|---|---|
| 148 | 17 | ledamöter,
skulle kunna | ledamot,
kunna |
| <p>OE</p> | | | |
| 149 | 29 f. | III. <i>Det egentliga Presterskapets emancipation ifrån det Oegentligas välde.</i> | <p>Freja 17/1 1840
 <i>Det egentliga Presterskapets Emancipation ifrån det oegentligas öfvervälde.</i></p> |
| 150 | 1 f. | har man ej längesedan yttrat sig, | har en skribent ej längesedan yttrat sig, |
| 150 | 5 | slag. | <p>slag. Frågan är icke blott af en stor märkvärdighet i sig sjelf; men ännu betydligare blir den, när man vid litet närmare betraktande finner den ansluta sig till tidens förnämsta politiska ämnen, och stå uti ett nära, icke ännu fullt uttaladt, men omisskänneligt förhållande till den stundande Riksdagen.</p> <p>Vi hafva fäst stor uppmärksamhet vid tvenne artiklar, som nyligen stått att läsa i <i>Aftonbladet</i> och <i>Dagligt Allehanda</i>, den förre under rubrik: <i>Hvartill tjénar Prelaturen?</i> och den andra om <i>Skadan af Consistorier</i>.</p> |
| 150 | 26 | nuvarande riksmöte | nästa riksmöte |
| 152 | 24 | <i>stiftstyrelse.</i> | <i>Stiftstyrelse.</i> (Forts. e. a. g.) |
| <p>OE</p> | | | |
| 152 | 24 f. | | <p>Freja 24/1 1840
 <i>Det egentliga Presterskapets Emancipation ifrån det oegentligas öfvervälde.</i>
 (Forts. o. sl. fr. N:o 5.)</p> |
| 153 | 7 | hvad härom blifvit sagdt i det föregående. | <p>de citerade artiklarna i <i>Aftonbladet</i> *) och <i>Dagligt Allehanda</i> **).</p> <p>[Not *):] För den 16 sistl. December.</p> <p>[Not **):] För den 14 samma månad.</p> |

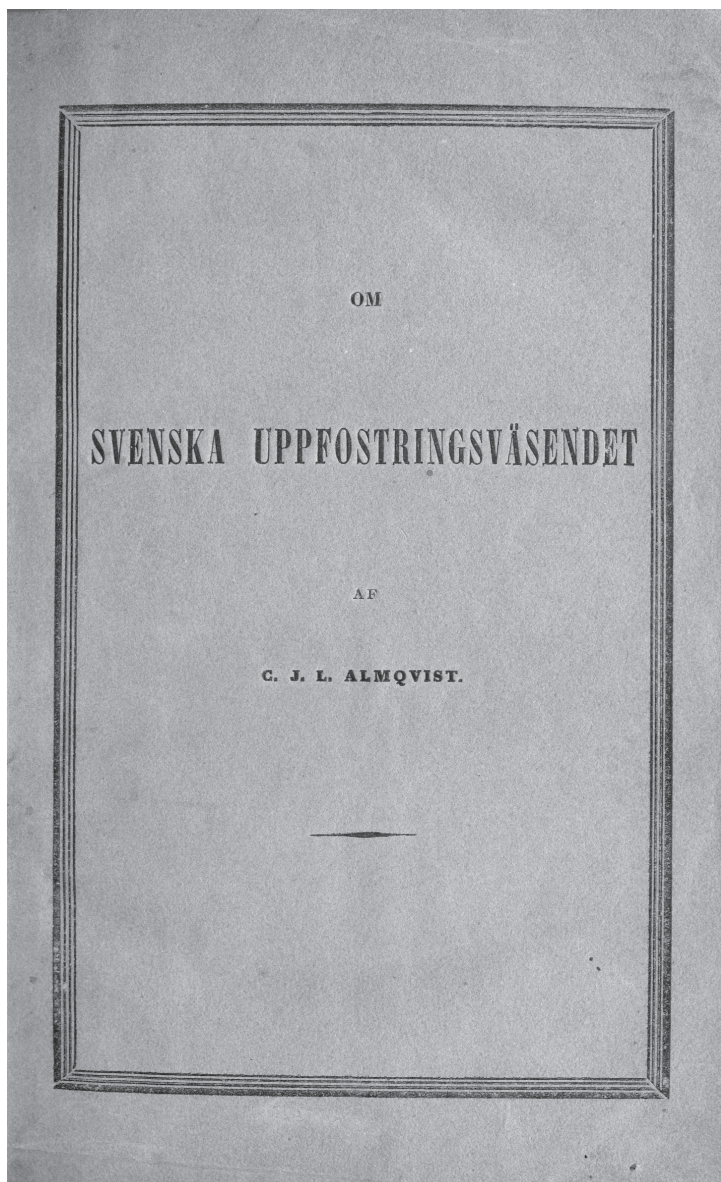
Utgivarens ändringar gentemot originaleditionen

Sättnings- och tryckfel samt konsekvensändringar

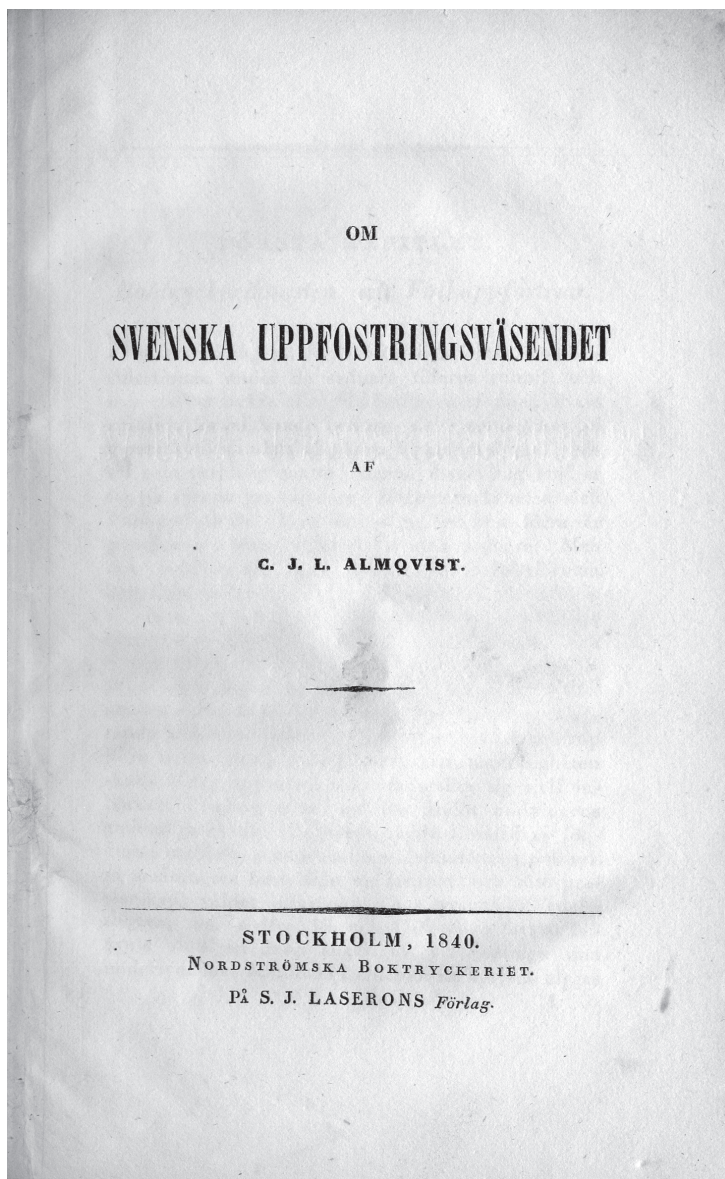
- | | | |
|----|-------|--|
| S. | r. | |
| 16 | 3 | I. Anmärkningar OE: 1.) Anmärkningar |
| 17 | 2 | döda språken derpå det ringaste OE: döda språken derpå det ringate |
| 17 | 23 | <i>verkliga</i> förefinnes i läroverk OE: <i>verkliga</i> förefinnes i läroverk |
| 18 | 4 f. | ett <i>verkliga</i> patriarkaliskt OE: ett <i>verkliga</i> patriarkalist |
| 18 | 8 | i sina dagar utträttat. OE: i sina dagar utträttat. |
| 18 | 30 | gymnasier och skolor OE: gymnasier, och skolor [SV följer här AB] |
| 19 | 28 | hafva sin grund i sjelfva institutionernas OE: hafva sin grund i sjelfva intitutionernas |
| 19 | 33 | och icke hos lärarne. OE: och icke hos lärarne |
| 22 | 34 | tre: Tyska, OE: tre: Tyska |
| 25 | 4 f. | sjelfva de nya undervisningsverken OE: sjelfva de nya nudervisningsverken |
| 27 | 24 | <i>medelklassen</i> OE: <i>meddelklassen</i> |
| 28 | 13 | som de vid gymnasium OE: som de vid gynasium |
| 28 | 22 | student-examinator med grundade anspråk OE: student-examinator med grundade anskråk |
| 28 | 33 | men till och med om också OE: men till och med om ockå |
| 35 | 19 | ganska naturligt, att indela eleverna OE: ganska naturligt, att indela elverna |
| 36 | 7 | Detta kan läraren efter OE: Detta kan läraren ef- efter [radbrytningsfel] |
| 44 | 2 f. | innerliga föraktet, lysande ur ansigtet, OE: innerliga föraktet, lysande uran sigtet, |
| 52 | 15 | Men att det likväl faktiskt OE: Men att det likväl faktisk |
| 52 | 17 f. | i stället för vox viva, OE: i stället vox viva |
| 53 | 7 | man har vid tentamina OE: man har vid tentanima |
| 54 | 25 | en både ideell och OE: en både ideell och |
| 55 | 1 | väl skulle kunna uträtta. OE: väl skulle kunna uträtta. |

- 55 20 kathedern skulle göra OE: kathedren skulle göra
 56 10 f. tryckt sådan han är, och omöjligen OE: tryckt sådan han är, och omöjligen
 56 13 (skrifver föreläsningen), OE: (skrifver föreläsningen).
 58 11 att studenterna vid OE: att stunderna
 60 23 passiv, men hemkommen OE: passiv, men hemkomen
 61 3 kalla detta en fordran,” att OE: kalla detta en fordran,” att
 64 1 allvarsamma betänkligheter OE: allvarsamma betänkligheter
 64 3 examina. Vår största OE: examina. Vår störta
 68 7 f. tillverkar. Huru ljuft och OE: tillverkar. Huru ljuft och och
 74 3 **III. Examensväsendet.** OE: **II. Examensväsendet**
 83 16 ehuru det icke sker så OE: ehuru det icke skerså
 83 18 personer, som de theologiska OE: personer, som de heologiska
 85 6 bäst kan ske, d. v. s. OE: bäst kan ske, d. v. s.
 86 12 f. studiernas nedsättande och förvandling OE: studiernas nedsättande och förvandling
 90 9 f. ogjorda. Saker hvartill OE: ogjorda. Saker hvar- hvartill [radbrytningsfel]
 91 29 ställande på municipal OE: ställande på municipal
 94 8 f. [streck tillfogat sist i kapitel 7]
 99 14 *mitt namns skull*”. OE: *mitt namns skull*.
 101 15 som sakerna re vera OE: som sakerna revera
 103 20 f. prof på sådant. OE: prof på sådant
 103 30 som tillhöra sjelfva OE: som tillhöra sjelfva
 104 24 f. som måste fortgå. OE: som måste fortgå,
 106 19 kollegiala OE: kollegiala –
 107 24 i begge händelserna OE: i begge händelserna
 114 14 med så hårdnackad OE: med så hårdnackadt
 114 28 f. den vanliga stats-juridikens OE: den vanliga stats-jurididens
 114 30 ginge ut på *förbättring* OE: ginge ut på *förbättring*
 120 20 ekonomi vid svårare OE: ekonomi vid svårarre
 130 15 rasande, elak o.s.v., OE: rasande, elak o.s.v.,
 133 20 *öfver* andra (t.ex. OE: *öfver* andra (t.ex.,
 136 26 som försynen gett OE: som försynen gått

Faksimiler



Faksimil I: Häftesomslagets framsida. Exemplar i utgivarens ägo. Originalets storlek c. 207 x 128 mm,



Faksimil II: Titelsida.

rare, då Nederskola och Gymnasium hafva sammanräknadt 11 à 12 — adjunkter och exercitiemästare icke räknade på någotdera stället *). — Ingen af Elementarskolans lärare har öfver 15 timmars veckotjänstgöring, men i skolan själf läses likväl 39 timmar i veckan, i stället för de blott 32 timmar, som finnas utstakade för de äldre verken. Huru detta tillgår, kan man inhemta på stället. Hillska inrättningen skiljer sig ifrån Nya Elementarskolan derigenom, att den nödgats bibehålla den gamla methoden vidlädande *lärare-tröttheten*, och till och med ej obetydligt hafva ökat den genom att ofta gifva sine lärare långt flere timmar i veckan, än som är händelsen i själfva de gamla verken: en följd af skolans egenskap såsom helpension.

På Gymnasium är förhållandet annat. Lektorerna hafva ej flere timmars läsnings-skyldighet, än som väl låter tänka sig utan trötthet. Deremot äro de fleste gymnasiers lektorer tillika *Consistoriales*, hvarigenom en vidlyftig och stundom rätt intrikat tjänstgöring dem åligger, som, der den icke tröttar, åtminstone då lemnar själfva det egentliga arbetet med undervisningen så åsido, att gymnasium såsom läroverk derpå vinner helt negativt.

FJERDE

*) Antalet af *adjunkter* och *exercitiemästare* har icke medtagits i räkningen, emedan det på olika lokaler är ganska olika. Nya Elementarskolan har 4 sådane (1 Adjunkt och 3 exercitiemästare för *musik*, *teckning* och *gymnastik*): Nederskola och Gymnasium hafva ofta ej flere än 3 (1 adjunkt för gymnasium, och musiklärare 1 för skola och 1 för gymnasium); men i det fallet *saknas* också i dessa verk undervisning i teckning och gymnastik. Komma dessa läroämnen till, så blir läromästarnes antal här fördubbladt, emedan det måste finnas 1 för skolan och 1 för gymnasium.

FJERDE KAPITLET.

Om Universiteterna.

I. Inledning.

Våra läsare påminna sig säkert, att vi i Sverige hafva två universiteter. *Två*: de äro således icke *ett*. Vore de allenast ett, så skulle flera märkvärdiga företeelser icke ega rum, till upplysande hvar af vi endast må anföra följande kedja af föreställningar, hvilka naturligt föra tankarne till den så mycket omtvistade punkten: *universiteternas sammansläende till ett*. Vi få likväl på förhand erinra, att vi här endast *referera* den tanke-series, som leder till sammanslagningsfrågan, men i afseende på afgörandet förbehålla oss den reservation, som vi infört mot slutet deraf.

Hvarje professor har naturligtvis *sitt* sätt att behandla *sin* vetenskap. Äfven vid samma akademi måste derigenom hända, att en och samma vetenskap framstår i en helt annan och ny dager, när dess professor aflidit och fått en efterträdare. När förändringarne i professorernes sätt bestå i förbättringar och i ett rent sträfvande att följa med tidens upptäckter, så äro de både berömvärda och oomgängliga. Bestå de åter allenast i den nyck, som emellanåt påkommer dödlige, att göra *sin »ringa»* person märkvärdig genom absoluta fördömanden af allt hvad företrädaren gjort, och genom påhitt, som, om de icke gagna en arm åhörande ungdom, åtminstone medelst fruktan för stundande tentamina och examina tvinga den till respekt och äfven möj-

Kommentarer och ordförklaringar

För hjälp med vissa biografiska kommentarer vill jag tacka docent Torgny Nevéus och för hjälp med latinet professor Hans Helander.

- 5 **legenden om Satan och Faust** – tryckaren Johann Fust (d. c. 1466) samarbetade med och finansierade Gutenberg. Han har i äldre framställningar sammanblandats med den tyska folkbokens mytiske Johann Faust, som skrev ett avtal med djävulen om sin själ.
- 6 **logokrati** – ordets makt. CJLA använder begreppet även i ”Hvad är penningen?” som ingår i duodesserien av *Törnrosens bok* XII (SV 9:42), publicerad i december 1839.
- 6 **ena** – ensamman.
- 8 **secretum** – (lat.) hemlighet.
- 8 **profanum vulgus** – (lat.) de oinvigda, den råa hopen.
- 9 **dolskhet** – tröghet, förbehållsamhet.
- 11 **riktas** – berikas.
- 12 **Dramen** – drame = borgerlig tragedi. Genren utvecklades under 1700-talet; ämnena är allvarliga men miljön vardaglig. Tillsammans med romanen är alltså dramen vid denna tid en förhållandevis ny genre.
- 13 **visserligen** – med visshet.
- 14 **de fyra stora monarkierna** – I Daniels bok i Bibeln profeteras att fyra gudsfientliga monarkier skall uppträda innan ett evigt gudsrike skall komma som det femte väldet. Fyrrikesmodellen var vanlig i äldre historieskrivning, men det har rått delade meningar om vilka de fyra monarkierna skulle vara. Den uppställning som CJLA i första hand bör ha tänkt på är Babylon, Persien, Grekland och Rom.
- 14 **Jus romanum** – (lat.) romerska rätten.
- 15 **funderade** – grundade.
- 15 **Hillska skolan på Barnängen** – internatskola verksam 1830–46. Uppbyggd efter mönster av den skola i Hazelwood, England, som utvecklades av Rowland Hill. Grundprinciper var elevernas självstyrelse och självständiga arbete. Undervisning gavs från första skolåren till universitetsförberedelse.
- 15 **Kronprinsens** – den samhällsintresserade och reformvänlige prins Oscar (f. 1799, = kung Oscar I 1844–1859).
- 16 **karakter** – titel.
- 16 **ämnens-svenner** – extraordinarie eller auskultanter vid ett ämbetsverk.

- 17 **ganska** – mycket.
- 17 **omhugsan att de måga** – omsorg att de må. Troligen ett citat som här inte kunnat identifieras.
- 18 **genus humanum** – (lat.) mänskligt släkte.
- 20 **ephorer** – eforus = biskopens titel som tillsynsman för stiftets läroverk.
- 20 **konsistorier** – styrelseorgan inom kyrkostiften som bl.a. styrde läroverken. Kyrkligt motsvaras de idag närmast av domkapitel.
- 20 **lektorer** – lärare vid gymnasium.
- 20 **kolleger** – biträdande lärare vid läroverk.
- 20 **apologister** – lärare vid den genom 1820 års skolordning inrättade, praktiskt inriktade apologistskolan, som till skillnad från lärdomsskolan inte förberedde för universitetsstudier.
- 20 **pluraliteten** – flertalet.
- 20 **vota** – inlägg, önsksningar.
- 20 **stora Uppfostringscomitéens ledamöter** – den s.k. snillekommittén (se inl. s. XI f.) omfattade 35 ledamöter, bl.a. P. von Afzelius, C.A. Agardh, J. Berzelius, L.M. Enberg, Claes Fleming, Axel Fryxell, B. Franc-Sparre, E.G. Geijer, Samuel Grubbe, C.P. Hagberg, A. von Hartmansdorff, Hans Järta, A.C. af Kullberg, J.P. Lefrén, A.O. Lindfors, Carl von Rosenstein, N.M. af Tannström, E. Tegnér, J.O. Wallin, Josef Wallin, C.E. von Weigel, C.F. af Wingård, S.P. Ågren.
- 20 **Skandia III:I. sid. 73** – på denna sida i *Skandia* 1834 börjar Almqvists egen artikel med titeln ”Rörande elementar-undervisning”. Den återfinns i SS IV:278–307.
- 20 **Fryxells afh.** – Anders Fryxell (1795–1881) utgav anonymt *Förslag till enhet och medborgerlighet i de allmänna undervisningverken*, Stockholm 1823. Fryxell hade vidare utgivit ett tal om växelundervisningens användbarhet (1824). Vid grundandet av Nya Elementar var han utsedd till rektor men rekryterades innan skolan började sin verksamhet till rektorstjänsten vid Maria skola.
- 21 **farce** – fars, löjlig och burlesk komedi.
- 21 **per se** – (lat.) i och för sig.
- 21 **acta litteraria** – (lat.) lärda skriftserier och tidskrifter.
- 22 **sensorium commune** – (lat.) gemensamt medvetande.
- 22 **gudaståthållaren** – påven.
- 23 **chriaskrifningar** – eg. en av den gamla retorikundervisningens övningar, som innebär återberättande av en kort, minnesvärd historia. Den skall bl.a. innehålla huvudpunkter som lovprisning, parafras, skäl, exempel etc. Senare har begreppet använts mer allmänt om övningsskrivning på givet tema på latin.
- 23 **studiitiden** – formen belagd 1828–1894.
- 25 **kameral** – kameralvetenskap, finans- och förvaltningslära.
- 25 **specialiter** – (lat.) särskilt.
- 26 **öfverklagade** – beklagade.
- 27 **förlag** – förskott för drivande av affärer e.dyl., ”investeringskapital”.
- 27 **surnumerärer** – övertaliga tjänstemän.

- 28 **improberade** – underkända.
 30 **obruten sak** – oprövad rättssak.
 30 **cives academici** – (lat.) ”akademiska medborgare”, universitetens studenter och deras lärare.
 31 **hydrostatik** – läran om vätskors jämvikt.
 33 **monitörsystem, ämnesläsning [...] terminalflyttning** – se inledning-
 en s. XIV.
 33 **mirabile dictu!** – (lat.) egendomligt nog!
 33 **Geijer** – Erik Gustaf G. (1783–1847), författare, från 1817 professor i historia vid Uppsala universitet. Han var ledamot av stora uppfostringskommissionen 1825–1828 och debatterade flitigt skolfrågor, även i samband med 1840–1841 års riksdag. I sitt organ *Litteraturbladet* tillkännagav G. i januari 1838 sitt ”avfall”, som innebar hans övergång från en konservativ till en liberal samhällssyn. Se vidare kapitel 10 i *Om Svenska Uppfostringsväsendet* (s. 128–132) där CJLA ifrågasätter Geijers omvändelse.
 33 **primitiva** – ursprungliga, grundläggande; okomplicerade.
 35 **prima och secunda** – första respektive andra klass.
 35 **afse** – beakta.
 36 **tertia** – tredje klass.
 36 **gravamina** – (lat.) besvärande omständigheter.
 37 **dimitteras** – Ett läroverk ”lämnade ifrån sig”, dimitterade, elever när de genomgått undervisningen med godkänt resultat.
 37 **anniversärt** – en gång om året.
 38 **palliativt** – här: hjälpligt.
 38 **dignitas** – (lat.) värdighet.
 39 **profoss-tjänst** – profoss = militär tjänsteman som övervakade ordningen och verkställde straff.
 39 **illudera** – skämta med.
 43 **oumgängliga** – ofrånkomliga.
 44 **Höijer** – Benjamin K. H. (1767–1812), från 1809 professor i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet. CJLA var student i Uppsala 1808–1815 och bör alltså ha följt den upplysningsinriktade Höijers föreläsningar. I sin kritik i augustinumret av *Mimer* 1839 av Almqvists artikelserie berättar Palmblad att Höijer var den enda Uppsalaprofessor under 1800-talets första årtionden som verkligen kunde extemporera sina föreläsningar, dock med hjälp av ett litet utkast i pappersform.
 44 **quantum och quale** – mängd och beskaffenhet.
 45 **öfvernaturliga vetenskaperna** – skämtsamt försvenskning av ”metafysiska vetenskaper”, dvs. de som sysslar med översinnliga fenomen: filosofi, teologi etc.
 45 **Högmark** – Petrus eller Per H. (1767–1808), från 1800 professor i logik och metafysik vid Uppsala universitet.
 45 **Grubbe** – Samuel G. (1786–1853), filosof, från 1813 professor i logik och metafysik vid Uppsala universitet, från 1827 professor i etik och politik; senare bl.a. konsultativt statsråd.

- 45 **Atterbom** – Per Daniel Amadeus A. (1790–1855), författare, från 1828 professor i logik och metafysik vid Uppsala universitet, från 1835 i estetik.
- 45 **Schröder** – Erik August S. (1796–1849), från 1836 professor i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet.
- 45 **Boëthius** – Daniel B. (1751–1810), från 1783 professor i praktisk filosofi vid Uppsala universitet.
- 45 **Biberg** – Nils Fredrik B. (1776–1827), från 1810 professor i praktisk filosofi vid Uppsala universitet.
- 46 **laudatur** – (lat.) högsta betygsgraden; berömlig = stort A.
- 46 **Svanborg** – Anders S. (1770–1812), från 1805 originell men aktningssvärd professor i österländska språk vid Uppsala universitet.
- 46 **cum laude** – (lat.) cum laude approbatur, med beröm godkänt = AB.
- 46 **Knös** – Gustaf K. (1773–1828), från 1810 professor i grekiska vid Uppsala universitet. Han bytte 1814 till professuren i österländska språk.
- 46 **Lindgren** – förmodligen Henrik Gerhard L. (1801–1879), orientalist som vikarierade under 1830-talet i Uppsala som professor i grekiska och österländska språk. Präst och bibelöversättare, enligt *Nordisk familjebok* (2 uppl.) ”känd för principfasthet”.
- 46 **oxpromotioner** – promotioner då magistrar (eller doktorer) får sina titlar utan tillräckliga kunskaper.
- 46 **”re vera”** – (lat.) i verkligheten.
- 46 **kullrig** – buktig, rund.
- 46 **det slippriga klot [...]** nyckens gudinna står – bilden av lyckans eller slumpens gudinna, stående på en snabbt rullande hjul eller klot, är en gammal emblematis framställning.
- 46 **Upsala-magister af 1809** – promotioner genomfördes med treårsintervaller. CJLA blev själv promoverad 1815.
- 46 **adprobat** – approbatur, godkänd.
- 47 **kontubernier** – sammanslutningar för (akademisk) kamratlig gemenskap.
- 49 **dusiga** – slöa.
- 53 **kollegier** – skriftliga sammanfattningar, gjorda av studenter, av innehållet i ett kollegium, d.v.s. en avgiftsbelagd och privat kurs given utanför den reguljära föreläsningens verksamheten av en lärare eller äldre student.
- 53 **palliativ** – botemedel för stunden.
- 54 **supposition** – antagande.
- 54 **Minervas svenner** – den romerska gudinnan Minerva (gr. Athena) beskyddade vetenskaperna.
- 55 **extensitet** – utsträckning. Ordet ej förtecknat i SAOB.
- 55 **persuasiva** – (retoriskt) övertygande.
- 55 **kathedern** – OE har i r. 20 variantformen ”kathedren”, men eftersom den förra formen förekommer elva gånger på andra håll i texten, och dessutom ”kathedern” i detta fall är formen i *Aftonbladet* har en konsekvensändring gjorts.
- 55 **parænetiska** – förmanande.
- 56 **käx** – gnat.

- 57 **Ödmann** – Samuel Ö. (1750–1829), teolog. Professor från 1799 vid Uppsala universitet, från 1806 dessutom föreståndare för det teologiska seminariet. Författare till *Anvisning till ett christeligt predikosätt* (1807).
- 60 **apperception** – inhämtande.
- 60 **desiderandum** – (lat.) önskemål.
- 62 **Fenelon [...]** *les aventures de Télémaque* – François de Salignac de la Mothe-Fénelon (1651–1715), fransk präst och pedagog. Hans *Télemachos äventyr* (1699), är en mycket läst bildningsroman som blev viktig inom 1700-talspedagogiken.
- 62 **la nouvelle Heloise** – *Julie, ou la Nouvelle Héloïse* (1761) av Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) är en brevroman om kärlek. Det kan vara värt att påpeka att Almqvist jämför Rousseau med Fénelon; dessa är kanske vid denna tid de två viktigaste pedagogiska krafterna inom den franska litteraturen.
- 62 **Vaugelas' remarker** – *Remarques sur la langue française* (Anmärkningar om det franska språket) (1647) av Claude Favre de Pérouge de Vaugelas (1585–1650), blev ett avgörande verk i den klassicistiska standardiseringen av franskan.
- 62 **"auteur"** – (fra.) författare.
- 63 **discens** – (lat.) person under utbildning.
- 64 **linier** – rader.
- 64 **fiscusgöromål** – fiscus = kassa.
- 64 **mala necessaria** – (lat.) oundvikliga skador.
- 65 **utomordentliga** – märkliga, utmärkta.
- 66 **interim** – (lat.) övergångstid.
- 71 **"par consideration"** – (fra.) av omtanke.
- 71 **"liaisons"** – (fra.) förbindelser.
- 74 **discenter** – studerande.
- 76 **esquisse** – (fra.) skiss, sammanfattande utkast.
- 77 **C-g** – ej identifierad.
- 77 **superlativ** – fantastisk.
- 77 **göra instanser** – peka på motsägande förhållanden o.dyl. i vetenskaplig framställning.
- 77 **item** – (lat.) "något liknande".
- 77 **non sine** – (lat.) non sine laude approbatur, icke utan beröm godkänd = BA.
- 79 **tentamina nec non examina** – (lat.) prov och även examina.
- 79 **Christierniner, Landerbecker** – Per Niklas Christiernin (1725–1799) blev professor i juridik i Uppsala 1770 och i logik och metafysik 1771. Han utnämndes till kyrkoherde 1787. Han var en stridbar och förlöjligad motståndare till Kants filosofi och hamnade i trötter med studenter och kolleger. En disputationsskandal i en tjänstestrid 1777 ledde till att Gustaf III anmärkte att inte bara lärdom, utan också seder och sinnelag måste beaktas vid tillsättande av lärartjänster.

Nils Landerbeck (1735–1810), från 1795 professor i matematik vid Uppsala universitet och med svagt akademiskt rykte.

- 79 **arbetstagaren** – arbetsgivaren. SAOB:s äldsta belägg är från 1865 och gäller den nuvarande betydelsen.
- 79 **arbetsgivaren** – arbetstagaren. SAOB:s äldsta belägg är från 1865 och gäller den nuvarande betydelsen.
- 80 **”fortiter in re, leniter in modis.”** – (lat.) starkt i sak, milt i formen.
- 88 **skickligaste** – lämpligaste.
- 89 **maximus communis divisor** – (lat.) största gemensamma nämnare.
- 90 **ζoon πολιτικον** – (grek.) *zoon politikon*, politiskt djur.
- 92 **Pestalozzi** – Johann Heinrich P. (1746–1827), schweizisk pedagog som betonade åskådlighetens betydelse, språk, form och hjälp till självhjälp.
- 92 **Basedow** – Johan Bernhard B. (1723–1790), tysk reformpedagog, grundare av internatskolan Filantropium. Hans pedagogik betonar åskådlighet och fysiska övningar.
- 92 **Fellenberg** – Philipp Emanuel von F. (1771–1844), schweizisk reformpedagog.
- 92 **Lancaster** – Joseph L. (1778–1838), brittisk pedagog. Tillsammans med Andrew Bell utvecklade han växelundervisningsmetoden.
- 92 **Bell** – Andrew B. (1753–1832), skotsk präst och pedagog.
- 92 **Bellancasteriet** – Bell-Lancastermetoden, systematisk metod för massundervisning genom växelundervisning.
- 95 **patricii maiorum gentium** – (lat.) patricier av de äldsta ätterna.
- 95 **Livius säger: ”Patres certe ab honore, patriciique progenies eorum adpellati”** – (lat.) ”De kallades fäder för hederns skull, och deras ättlingar kallades patricier.” Ur den romerska historikern Titus Livius Patavinus (59 f.Kr.–17 e.Kr.) *Rerum Romanarum ab urbe condita libri* I.viii.
- 95 **Graccherne** – framstående romersk adelsfamilj under 100-t. f.Kr.; viktigast var Gaius Sempronius Gracchus (154–121 f.Kr.) och Tiberius Sempronius Gracchus (162–133 f.Kr.) vilka sökte genomföra landreformer, men gick under i striderna mellan de aristokratiska fraktionerna.
- 96 **patroni caussarum, oratores, advocati** – (lat.) sakförare, talare, juridiska rådgivare.
- 97 **elaka** – besvärliga, dåliga.
- 97 **ordentligt** – verkligt.
- 101 **e ratione posteriori** – (lat.) av erfarenhetsskäl.
- 102 **Sven Lundblad** – (1776–1837), professor i teologi 1814 vid Uppsala universitet, 1829 frisinnad biskop i Skara. Populär bland studenterna, bland annat för sina privata kollegier. Inspektor på Roslags nation 1823–1829 som 1829 uppgick i Upplands nation, där Lundblad var inspektor 1826–1830. Han var dessutom inspektor på Västgöta nation 1826–1830.
- 103 **emolumenter** – löneförmåner.
- 103 **inspectura aerarii** – (lat.) tillsyn av universitetets ekonomiförvaltning.
- 104 **en privation af** – här: något annat än. Av lat. *privo* = skilja, avsöndra.
- 105 **pro rata parte** – (lat.) efter var och ens del.
- 105 **sekretioner** – här ungefär: särskilda förehavanden. Av lat. *secretio* = avsondring.

- 106 **drätsel** – ekonomisk förvaltning.
- 107 **observanser** – strängt iakttagande av regler för uppträdande.
- 107 **ilfänas** – envisas på ett bråkigt sätt.
- 108 **sofist** – ursprungligen en företrädare för en grekisk filosofi-skola på 400-talet f.Kr., senare föraktligt för vishetslärare lagd för hårklyverier och falska slutledningar. Tillmälet användes upprepade gånger om CJLA själv.
- 108 **evdaimonistisk** – med den filosofiska åsikten att det yttersta målet bör vara lyckan.
- 108 ***Fiat justitia et pereat mundus*** – (lat.) Rättvisan måste ha sin gång, även om världen därmed går under.
- 108 ***fiat justitia et pereat homo*** – (lat.) Rättvisan måste ha sin gång, även om människan därmed går under.
- 109 **Svanberg** – Jöns S. (1771–1851), från 1811 professor i matematik vid Uppsala universitet. Flitig och uppmärksamman författare till verk inom astronomi, fysik, mekanik och matematik.
- 109 **Rudberg** – Fredrik R. (1800–14/7 1839), från 1828 professor i fysik vid Uppsala universitet. Även omnämnd i Almqvists roman *Amalia Hillner* (SV 23:36)
- 109 **pejlare** – person som mäter vattendjup.
- 109 **enahanda** – ett och samma.
- 110 **konsistorium majus och minus** – större och mindre konsistoriet vid Uppsala universitet, som alltifrån 1600-talet utgjorde styrelseorganen. Det större konsistoriet hade emellertid tidigt lagt under sig större delen av makten.
- 110 **”Studiosus intra sex miliarium spatium ab urbe Upsaliensi sine auctoritate Magistratus Academici, capi aut de delicto conveniri non debet”** – ”En student får inom ett avstånd av sex mil från staden Uppsala ej utan Akademiska myndighetens beslut gripas eller ställas inför rätta för en förseelse”.
- 110 **ratio legis** – (lat.) den lagliga grunden.
- 111 **pärdsdomstol** – CJLA använder ordet som ”domstol sammansatt av jämlikar (=pärer)”. Pärdsdomstol (Cour des pairs) var eg. en fransk domstol med anor från 1100-talet bestående av de tolv förnämsta vasallerna, vilka dömde sina likar.
- 111 **kämnerer** – ledamöter av kämnärsrätt; ämbetsmän inom en stads rättsskipning och förvaltning.
- 112 **sauvera** – rädda.
- 113 **tjenstehjonsstadgan** – En tjänare var enligt lag tvingad att tåla skarpa tillrättavisningar och även aga. Husbondefolkets rätt till måttlig husaga försvann först 1858, utom för pojkar under 18 år och flickor under 16.
- 113 **finkänsla** – djup och fin känsla.
- 114 **skriftermål** – ”allmänt skriftermål” är en kyrklig förberedelseakt inför nattvarden med bland annat syndabekännelse och avlösning (absolution). ”Hemligt skriftermål” är bikten.
- 114 **kyrkoplikt** – ett slags skamstraff som innebar erkännande av skuld inför församlingen, bön om förlåtelse, bestraffning, förlåtelse och åter-

- upptagande i församlingen. Tidigare skedde kyrkoplikten i kyrkan inför församlingen, senare erkändes skulden i avskildhet i sakristian. Kyrkoplikten avskaffades helt 1855.
- 115 **öfvermagar** – omyndiga.
- 115 **enkom** – särskilt.
- 116 **åboer** – arrendatorer.
- 117 **E. Fries** – botanisten Elias F. (1794–1878), innehavare av den ekonomiskt och botaniskt inriktade Borgströmianska professuren vid Uppsala universitet från 1834. Hans insatser inom studiet av svampar är bestående.
- 119 **inträffande nullitet** – konstaterande av onytt, betydelselöshet.
- 120 **doterade** – försåg med medel.
- 121 **Ultramariner** – människor från andra sidan havet (skämtsamt nybildning).
- 121 **industri** – flit.
- 122 **kollegiippenningar** – inkomster av kollegier, se komm. till s. 53.
- 122 **R:dr B:ko** – riksdaler banko. 1 riksdaler banko = 1 ½ riksdaler riksgäld.
- 122 **Præbendarier** – innehavare av prebende, inkomster av pastorat.
- 122 **Cons. Eccl:em** – (lat.) consistorium ecclesiasticum, dvs. stiftets konsistorium.
- 122 **Nilsson** – Sven N. (1787–1883), naturforskare, arkeolog, professor i naturalhistoria vid Uppsala universitet från 1832. Prästvigd 4/6 1838. Han blev kyrkoherde i Västra Nöbbelöv och Skivarp som personligt prebende 1838. Tjänsten tillträdde 1/5 1839, dvs. mindre än två månader innan Almqvists artikel trycktes i AB.
- 122 **pastorialierne** – avlöningen av kyrkoherden.
- 123 **förlagskostnaden** – kostnaden för tryckning etc.; böcker utgavs ofta på "eget förlag".
- 124 **échafaudage** – échafaudage (fra.) = uppbyggnad.
- 124 **reglerad** – med fastställd lön.
- 126 **"urgeras"** – ivrigt hävdas.
- 128 **en corps** – (fra.) samfällt.
- 129 **palingenesien** – pånyttfödelsen; stycket syftar rimligen på Auroraförbundet och dess medlemmar.
- 129 **öfver en bank** – utan åtskillnad.
- 130 **Umtriebe** – (ty.) ränker, intriger.
- 130 **juravit in verba professoris** – (lat.) har svurit på professorns ord.
- 130 **dicta classica** – (lat.) anmärkningsvärda yttranden och texter av klassiska författare som användes som bevisställen.
- 131 **annoncerar sig** – tillkännager, meddelar sig.
- 131 **enfald** – enkelhet, frihet från anspråk.
- 132 **Palmblad** – Vilhelm Fredrik P. (1788–1852), professor i grekiska vid Uppsala universitet från 1835. Palmblad var tillsammans med Atterbom en av de unga ledarna i "den nya skolan", vars brandfackla var tidskriften *Phosphoros* 1810. Almqvist hamnade i konflikt med sin tidigare vän

- Palmblad, bl.a. kritiserade denne skarpt Almqvists grekiska språklära 1837.
- 132 **Morgonrodnaden** – anspelar dels på Auroraförbundet, som bildades 1807 av Atterbom och samlade de unga romantikerna, dels på den litterära tidskriften *Eos* som utgavs 1839–1840 under K.J. Lénströms redaktörskap.
- 134f. **caput mortuum** – (lat.) dött huvud. Även alkemisk beteckning för destillationsrester och aska.
- 135 **aggregat** – massa eller hopning av mekaniskt förenade kroppar eller ämnen.
- 135 **aparta** – särskilda.
- 135 **Sinekuristerne** – innehavarna av sinekurer, tjänster med lön men nästan utan arbete.
- 137 **primitiva** – primära.
- 137 **under linien** – ungefär: ovärdiga.
- 137 **budgången med kursen** – cirkulation enligt särskilt schema av handlingar, vanligen inom ett kontrakt.
- 138 **magasinsskrifvareplats** – bokhållaruppdrag vid socknens gemensamma magasin för spannmål o.dyl.
- 140 **Xerxes' här** – den persiske storkonungen Xerxes I intog Athen efter att ha besegrat de förenade grekiska styrkorna med en överlägsenhet mycket större här vid Thermopyle 480 f.Kr. Han besegrades senare, bl.a. vid sjöslaget vid Salamis, och härnäst fick lämna Grekland.
- 140 **sanguiniskt** – sorglöst optimistiskt.
- 141 **riksdagar [...] den nuvarande** – 1840–1841 års riksdag som inleddes i januari 1840.
- 143 **John Knox och de Skotska presbyterianerna** – John Knox (c. 1514–1572) organiserade 1560 den skotsk-reformerta nationella kyrkan, inspirerad av Calvin. En presbyteriansk kyrka har inga biskopar utan styrs av lokalt valda ledare.
- 144 **en så liten uppsats, som denna** – syftar på den ursprungliga tidningsartikeln. Passagen korrigerades inte inför bokpubliceringen.
- 145 **"a posteriori"** – (lat.) i efterhand.
- 146 **Consistorium Academicum (majus och minus)** – se komm. till s. 110.
- 146 **de jure** – (lat.) formellt.
- 149 **per accidens** – (lat.) genom en tillfällighet.
- 150 **som der påstås** – Artikeln i *Freja* publicerades anonymt och innehöll en hänvisning till artiklarna i *Aftonbladet* och *Dagligt Allehanda* (se variant-apparaten). Almqvist ger sig alltså ut för att vara en ny skribent som avslutar till tidigare debattörer men inte håller med dem riktigt i allt.
- 150 **Sista riksdag** – 1834–1835 års riksdag.
- 150 **nuvarande riksmöte** – se komm. till s. 141.
- 151 **amplaste** – mest omfattande.
- 150 **perenna** – mångåriga.